

Doktori (PhD) értekezés

Hegedűs Barbara

2022

NEMZETI KÖZSZOLGÁLATI EGYETEM

Hadtudományi Doktori Iskola

Hegedűs Barbara

**Biztonság és védelempolitikai együttműködés és integrációs törekvések Dél-
Amerikában a 21. században**

Doktori (PhD) értekezés

Témavezetők:

prof. dr. Szenes Zoltán

.....

dr. Sente-Varga Mónika

.....

Budapest, 2022

Tartalomjegyzék

I.	Bevezetés	5
I.2.	A kutatási probléma azonosítása és a kutatás aktualitása.....	6
II.	Szakirodalmi áttekintés: elméleti keretrendszer	16
II.1.	A regionális biztonság elméleti alapjai	16
II.1.1.	Bevezetés.....	16
II.1.2.	A regionális biztonsági komplexum elmélete	17
II.1.3.	Többdimenziós biztonságfelfogás.....	25
II.1.4.	Humán Biztonság kérdésköre.....	30
II.2.	Dél-amerikai regionális biztonsági komplexum	33
II.2.1.	Általános bemutatás	33
II.2.2.	A dél-amerikai biztonsági komplexum részei.....	35
II.2.3.	Békés térség Dél-Amerika?.....	40
II.2.4.	Biztonságfelfogás és biztonsági fenyegetések a dél-amerikai régióban	44
II.2.5.	Regionalizmus a térségben.....	48
II.3.	Összegzés.....	58
III.	Biztonsági szektorokban jelentkező kihívások a dél-amerikai térségben	61
III.1.	Bevezetés	61
III.2.	A dél-amerikai államok stratégiai kultúrájának rövid összevetése	63
III.2.1.	Argentína.....	63
III.2.2.	Brazília.....	70
III.2.3.	Kolumbia.....	80
III.2.4.	Chile.....	88
III.2.5.	Bolívia, Ecuador, Peru	93
III.2.6.	Paraguay, Uruguay.....	99
III.3.	Védelmi költségvetések trendjei.....	103
III.4.	Összegzés.....	112
IV.	Integrációs törekvések a dél-amerikai államok között.....	114
IV.1.	Bevezetés.....	114
IV.2.	Amerikai Államok Szervezete.....	116

IV.2.1. Általános bemutatás.....	116
IV.2.2. A szervezet biztonsági jellege	117
IV.2.3. AÁSZ a hidegháború után	119
III.2.4. AÁSZ működése, programok, missziók	122
IV.3. Riói Szerződés.....	125
IV.3.1. Általános bemutatás.....	125
IV.3.2. A Riói Szerződés működése	127
IV.4. Bolívari Szövetség a Mi Amerikánk Népeiért (spanyolul Alianza Bolivariana para los Pueblos de Nuestra América, <i>ALBA</i>).....	129
IV.4.1. Általános bemutatás.....	129
IV.4.2. ALBA működése, programok és egyéb kezdeményezések	130
IV.5. Dél-amerikai Közös Piac (Mercado Común del Sur, MERCOSUR).....	133
IV.5.1. Általános bemutatás.....	133
IV.5.2. Előzmény - Argentína-Brazília együttműködése az integráció tengelye.....	135
IV.5.3. Szervezeti felépítés	137
IV.5.4. Gazdasági aspektus	138
IV.5.5. Biztonság és védelempolitika	140
IV.6. „Hármas Határ” (Triple Frontera) kezdeményezés Argentína, Brazília és Paraguay között	146
IV.6.1. Általános bemutatás.....	146
IV.6.2. Szervezett bűnözés és terrorizmus.....	149
IV.6.3. Tagállami lépések	150
IV.6.4. Közös lépések	152
IV.6.5. Összegzés.....	154
IV.7. Dél-amerikai Nemzetek Uniója (Unión de Naciones Suramericanas, UNASUR)	155
IV.7.1. Általános bemutatás.....	155
IV.7.2. Szervezeti struktúra	158
IV.7.3. Az UNASUR sikerei a válságkezelés területén.....	160
IV.7.4. A Dél-amerikai Védelmi Tanács	162
IV.7.5. Szervezett bűnözés elleni fellépés	165
IV.7.6. Elszalasztott lehetőség	167
IV.7.7. A venezuelai válság, mint töréspont a dél-amerikai régióban	168
IV.8. Fórum Dél-Amerika Haladásáért (El Foro para el Progreso de América de Sur – Prosur)	169
IV.8.1. Általános bemutatás.....	169

IV.8.2. Biztonsági és védelmi szegmens	171
IV.8.3. Járványhelyzet	172
IV.9. Összegzés	174
V. Esettanulmány: Venezuela stratégiai helyzete a dél-amerikai regionális biztonság- és védelempolitikai rendszerben.....	179
V.1. Venezuela általános bemutatása	180
V.2. Politikai rendszer Hugo Chávez és Nicolás Maduro elnöksége alatt	185
V.2.1. „Bolivári forradalom” - Hugo Chávez elnöksége	186
V.2.2. Részvételi demokrácia	188
V.2.3 Maduro éra	191
V.3. Gazdaság.....	197
V.4. Külpolitika	203
V.5. Összegzés és lehetséges forgatókönyvek.....	207
VI. Összegzés	212
VI.1. Új tudományos eredmények.....	216
VI.2. Az értekezés felhasználhatósága és ajánlások megfogalmazása	217
VI.3. Ábrák jegyzéke.....	219
VI.4. Bibliográfia.....	220
VI.5. Publikációs jegyzék.....	253
VI.6. Rövidítések jegyzéke.....	254

I. Bevezetés

„Népeink egysége nem pusztán az emberek vágyálma, hanem a sors kérlelhetetlen rendelete”¹ - Simón Bolívar

Simón Bolívar, *A Szabadító (El Libertador)* a függetlenségi harcok kiemelkedő alakjának fenti szavai jól szimbolizálják a 19. század elejétől a térségben fennálló együttműködés igényét. „Amerika embere”,² egy az Amerikai Egyesült Államok felépítéséhez hasonló föderális, a társult köztársaságok összefogásán alapuló államközösség létrehozásáért küzdött³. Ennek érdekében hívta össze 1824-1828 között az első regionális fórumnak tekinthető Panamai Kongresszust, amelyen Peru, Nagy-Kolumbia, a Mexikói Egyesült Államok és a Közép-amerikai Konföderáció képviseltette magát.⁴ A tanácskozás alapvető célja az volt, hogy a spanyolok elleni közös védelemre felkészüljenek az államok, ennek értelmében a biztonság- és védelempolitikai kérdések kerültek a középpontba. „...hogyan létrehozzuk azt a biztonsági rendszert, amely békében és háborúban új életünk védőpajzsa lesz, ...”⁵ Többek között a kontinentális együttműködés részeként a közös hadsereg és hadiflotta létrehozásának gondolata merült fel, a közös külpolitika kérdésével foglalkoztak, illetve vita tárgya volt, hogy a nemzetek közös erővel segítsék-e a még gyarmati függés alatt lévő területeket. Ezen kívül a gazdasági kérdések között szerepelt, hogy az egymás közötti kereskedelem milyen szabályrendszer szerint valósuljon meg.⁶ Végül a különböző nézetek, viszályok és partikuláris érdekek megghiúsították az intézményesülést, mégis a konferencia témái előrevetítették a későbbi kooperációk legfontosabb kérdéseit, illetve ez a kongresszus tekinthető az első meghatározó regionális találkozóknak, amelynek komoly kihatása volt a jövő integrációs kezdeményezéseire.⁷

¹ „La unidad de nuestros pueblos no es simple quimera de los hombres, sino inexorable decreto del destino.”
forrás: Citas, <https://citas.in/frases/85997-simon-bolivar-la-unidad-de-nuestros-pueblos-no-es-simple-quimera>
(2021.02.02.)

² Nagy-Kolumbia elnöke volt, ez az állam nagyjából a mai Venezuela, Kolumbia, Panama és Ecuador területét foglalta magában.

³ DOMINGO Lilon - Nagy Marcel - Semsey Viktória - Santosné Blastik Margit - Szilágyi Ágnes Judit - Semsey Viktória: Latin-Amerika: 1750-1840, L'Harmattan, Károli Gáspár Református Egyetem, 2013.

⁴ ARATÓ Ildikó: Függés és függetlenség Latin-Amerikában a 20. században, *Belvedere meridionale*, 19/ 5-8., 2007. 21-25.o., http://acta.bibl.u-szeged.hu/5117/1/belvedere_2007_005_008_021-025.pdf (2017.09.02.)

⁵ Simón Bolívar írásai, http://ezredveg.vasaros.com/z/html/zk_Bolivar_Simon_Valogatott_irasok.html
(2022.07.10.)

⁶ CSÉSZNEKY Miklós: Az UNASUR: egy EU-típusú integráció lehetősége Dél-Amerikában, 2008
https://www.academia.edu/30107918/Az_UNASUR_egy_EU-t%C3%ADpus%C3%BA_integr%C3%A1ci%C3%B3_lehet%C5%91s%C3%A9ge_D%C3%A9l-Amerik%C3%A1ban
(2019.05.05.)

⁷ ANDERLE Ádám: Latin-Amerika története, Szeged, Jatepress, 2010, 66-67.o.

I.2. A kutatási probléma azonosítása és a kutatás aktualitása

A bipoláris rendszer felbomlása és az ennek következtében bekövetkező világpolitikai átrendeződés a kilencvenes években komoly változásokat hozott Latin-Amerikában is, amelyek az államok hatalmi pozícióira, és egymás közötti viszonyrendszerére is hatással voltak. Kutatásom során különösen a dél-amerikai térség hatalmi ambícióira, biztonsági együttműködéseire, eszközrendszerére és az érintett országok célkitűzéseire kívánok nagyobb hangsúlyt fektetni a biztonság- és védelempolitika tekintetében. Dél-Amerikában az integrációs folyamat minőségi helyett mennyiségi irányt vett, mivel számos párhuzamos kezdeményezés él. A gazdasági és szabad kereskedelmi integrációs törekvéseken túl, a térség államai a politikai és biztonsági területen is az együttműködés útján indultak el. Kutatásom során az életre hívott kezdeményezések eredményességét, illetve a mélyebb integrációk sikertelenségeinek okait vizsgálom.

A kutatás földrajzi fókuszja Dél-Amerika, mivel a latin-amerikai térség vizsgálatának szűkítésére volt szükség. Elemzésem a Buzan féle regionális biztonsági komplexum elméletére támaszkodik, amely elkülöníti egymástól a dél-amerikai és közép-amerikai biztonsági komplexumot, mivel utóbbit az észak-amerikai rendszer részének tekinti. A déli régió önálló politikaformáló erővel bír a biztonság- és védelempolitika területén, az Egyesült Államok beavatkozásai időszakosak és korlátozottak, az államok biztonsági kihívásai és fenyegetései hasonlóak, és földrajzilag jól körül határolható térség. Elemzésem nem tér ki a Franciaországhoz tartozó Francia Guyana (Franciaó.) területére, az egykori brit gyarmat, Guyana, és az egykori holland gyarmat, Suriname országaira, hanem csak az újlatin⁸ országok viszonyait vizsgálom, azaz Dél-Amerikának a Latin-Amerikához tartozó részét. A disszertáció időbeli lehatárolásával kapcsolatban fontos megjegyezni, hogy alapvetően 2022. január elejéig elemzem részletesen az eseményeket, azonban a világpolitikai események gyors változása miatt a dolgozat végén röviden ki fogok térni a 2022. nyaráig tartó eseményekre.

A dél-amerikai régió országaiban az elmúlt két évtizedben kulcsfontosságú politikai történések zajlanak. Nehéz pontos határvonalat húzni, de a baloldal latin-amerikai térhódításának kezdetét köthetjük Hugo Chávez 1998-as venezuelai elnökké választásához. A baloldali hullám (*pink tide*) ezt követően a 2000-es években tovább terjedt, például Lula da Silva 2002-es elnökké választásával Brazíliában, de számos más országban, például Argentínában, Uruguayban,

⁸ ZELEI Dávid: Minek nevezzelek? Egy megfoghatatlan szubkontinens nyomában, *Mediterrán Világ* 2011/2. (18), 5-14.

Bolíviában is bal- vagy balközép vezetőket választottak. Ebben az időszakban a politikai vezetők közti szimpátiának és a baloldal általános 'integráció pártisága' miatt is erősödött a regionális kooperáció. Azonban a dél-amerikai államok közötti kiegyensúlyozott együttműködést társadalmi, gazdasági és földrajzi adottságok okozta egyenlőtlenségek is nehezítik. A régió gazdasági kooperációját az alacsony belső kereskedelem gátolja, mivel az államok inkább egymás versenytársai a nemzetközi piacon. Mindezt tetézi a 2010-es évek elején beköszöntött „konzervatív hullám”, amely politikai-ideológiai megosztottságot okozott a térségben. Ennek a kiteljesedését Jair Bolsonaro elnöki győzelme jelentette 2018-ban Brazíliában. Jelenleg a korábbi megosztottságot ismételten baloldali fordulat váltotta fel, mivel 2022. nyarán Argentínában (Alberto Fernández) balközép, Chilében (Gabriel Boric) baloldali, Bolíviában (Luis Alberto Arce) baloldali, Kolumbiában (Gustavo Petro) baloldali, Peruban (Pedro Castillo) balközép, Venezuelában (Nicolás Maduro) baloldali elnök regnál, miközben Brazíliában (Jair Bolsonaro) jobboldali, Ecuadorban (Guillermo Lasso) jobbközép vezetés van. Nagy fordulatot jelentett a térségben, hogy Kolumbiában Gustavo Petrot, korábban a baloldali M-19 gerillacsoport tagját, volt bogotai polgármestert és jelenlegi szenátort választották elnöknek. Brazíliában ősszel tartják az elnökválasztást, amelyen Jair Bolsonaro regnáló elnökön kívül, a korábbi baloldali elnök Luiz Inácio Lula da Silva is jelölt lesz, akinek komoly esélyei vannak a végső győzelemre is. Tehát vannak ugyan kivételek a régióban, de a pink tide, ha nem is akkora erővel, mint az évezred elején, a 2020-es évek elején visszatérőben van.

Kolumbiában a dél-amerikai térség egyik legfontosabb biztonságpolitikai eseménye zajlott, mivel a kormány békét kötött a FARC gerillaszervezettel. Venezuela pár évvel ezelőtt még nagy reményekkel bírta, fejlődő országnak számított a régió belül, amely azonban mára politikai, gazdasági és társadalmi válsággal néz szembe, ami a térség egészére hatással van. Argentína továbbra is a gazdasági válságok ciklikus hullámaival jelentkezik, valamint területi követelése az Antarktiszon és a Falkland-szigeteken a biztonsági diskurzus része napjainkban is. Brazília esetében a hegemon státusz megléte a nagy kérdés, mivel kétségtelenül adottságai szempontjából a feltörekvő hatalmak közé tartozik nemzetközi szinten is, azonban történelmi, kulturális (nem spanyol ajkú állam), gazdasági és politikai hagyományai miatt a dél-amerikai országok megkérdőjelezzik vezető szerepét. Ezen kívül kritikus biztonsági kérdések az Amazonas térség, a transznacionális szervezett bűnözés és a fegyveres csoportok helyzete. Chile vonakodva vett részt a latin-amerikai és dél-amerikai integrációkban, azonban a Prosur szerveződés egyik fő mozgatórugója volt Sebastián Piñera jobboldali elnöksége alatt. Földrajzi meghatározottságából kiindulva azonban Chile továbbra is a Csendes-óceán felé tekint, és a

kereskedelem zavartalan biztosítása a fő gazdaságbiztonsági célja. A társadalmi egyenlőtlenségek komoly kihívás elé állítják az országot. Az elégedetlenségek hatására 2019-től erőszakba torkolló tüntetések kezdődtek, amely hatására a 2021. decemberi elnökválasztáson a szavazók a 35 éves baloldali, korábban a tüntetésekben is részt vevő diákvezetőt, Gabriel Boricot választották meg Chile elnökének, ami kétségtelenül új irányvonalat jelent az ország életében. Az Andok országai szerteágazó biztonsági kihívásokkal néznek szembe. Bolíviában az energiabiztonság, víz kérdése, a kábítószer-termelés égető kérdések, Ecuadorban a biztonsági kockázatok közül a környezetrombolást, a korrupciót, a természeti erőforrások illegális kiaknázását, az állam kritikus infrastruktúrája elleni kibertámadásokat, és az illegális migrációt tartják a legfontosabbnak. Peruban a felkelő szervezetek, a fegyveres csoportok, amelyek egyre szorosabb kapcsolatban állnak a térség bűnszervezeteivel kiemelt fenyegetést jelentenek. A Dél-Amerika számos térségében jelenlévő etnikai kérdések Peruban is kihívást jelentenek, hogy milyen módon lehet egyensúlyt teremteni a népcsoportok önrendelkezésének biztosítása, és egy elképzelt nemzeti egység között. Paraguay és Uruguay kisállamok két regionális hatalom között, ebből kifolyólag Brazília és Argentína dominanciája meghatározza a két ország stratégiai viszonyait és mozgásterét.

Az új típusú biztonsági kihívások közül a transznacionális szervezett bűnözés kapja a legnagyobb hangsúlyt a régióban. A szervezett bűnözéshez és a bűnözői bandákhoz köthető halálesetek száma Közép-Amerikában és a Karibi-térségben a világon az egyik legmagasabb.⁹ A kábítószerüzlet továbbá súlyosan érinti az országok gazdasági és politikai rendszereit, beépül az állami intézményekbe a korrupción és a pénzmosáson keresztül, ezzel elmélyítve az állam strukturális gyengeségét, valamint biztonsági fenyegetést jelenthet a kábítószer-kereskedelem bevételeiből finanszírozott terrorista- és gerillaszervezetek tevékenysége. Közös biztonsági kihívásként azonosítja a régió a környezeti és természeti erőforrások védelmét, mind a lehetséges külső beavatkozásoktól, mind a környezetvédelem, éghajlatváltozás szempontjából. Összességében a biztonsági koncepció multidimenzionális megközelítésűvé vált a dél-amerikai térségben, mivel kiterjed a hagyományos biztonsági kihívásokra, az új típusú fenyegetésekre, valamint a belföldi és transznacionális biztonsági problémákra.¹⁰ A biztonság fogalmának

⁹ UNODC: ANNUAL REPORT 2014, 26.

https://www.unodc.org/documents/AnnualReport2014/Annual_Report_2014_WEB.pdf (2021.07.02.)

¹⁰ THÉRIEN, Jean-Philippe – MACE, Gordon – GAGNÉ, Stefan: The Changing Dynamics of InterAmerican Security, Latin American Policy, Volume 3, Number 2, Policy Studies Organization, 2012, 147–163., 151. <http://onlinelibrary.wiley.com/doi/10.1111/j.2041-7373.2012.00067.x/abstract> (2017.10.10.)

komplex értelmezésével a latin-amerikai államok szemlélete érvényesül az Egyesült Államok alapvetően realistább, erőközpontú megközelítéséhez képest.

A régiós együttműködést alapvetően erősítik a nyelvi hasonlóságok, a közös történelmi gyökerek, a vallás, azon belül is főleg a kereszténység szerepe. A politikai vezetők közti összhang, az ideológiai és sokszor személyes szimpátia is hozzájárult az államok közti együttműködésekhez.¹¹ A régió legátfogóbb integrációs együttműködése, az UNASUR célul tűzte ki, hogy a 432,7 millió lakosú, és 17,7 millió km² nagyságú dél-amerikai kontinens államait egybefogja, ezáltal erősítse a térség országait, és támogassa a régió nemzetközi szerepvállalását. A déli kontinens jellemzésénél fontos kiemelni, hogy világszinten jelentős édesvízkészlettel rendelkezik, a globális ökológiai egyensúly szabályozója az Amazónia által, valamint az egyik legnagyobb kőolaj- és földgázkészlet található a térségben, amely tényezők globális szinten fontos szereplővé tehetik a régiót. A kiemelkedő természeti adottságok eredményezik azt, hogy a különböző együttműködési formák a közös természeti erőforrásaik kihasználását és védelmét is célozzák. Összességében a szupranacionális jellemzők, a szilárd államok feletti intézményi struktúra hiánya gátolja, hogy a kormányközi kooperációt meghaladva, az együttműködés mélyüljön és erősödjön. A latin-amerikai regionális és szubregionális szervezetek esetében elmondható, hogy az általános célkitűzések megfogalmazása, az alapszerződések kidolgozása és egy intézményrendszer kialakítását követően rövid időn belül megtorpanás tapasztalható. Erre a folyamatra ráerősítenek a régiós szinten tapasztalható gazdasági és politikai változások is, például a gazdasági válságok.

A 21. századra a régióban az integrációk túlkínálatáról beszélhetünk.¹² Ezek a szervezetek a kezdeti hullámban a gazdasági és kereskedelmi együttműködés előmozdítása érdekében alakultak,¹³ majd az új formációk a politikai kooperációt helyezték előtérbe. Történelmi kontinentális együttműködési szerveződés az Amerikai Államok Szervezete. Az Amerikai Államok Szervezetének (AÁSZ) létrejötté hosszú múltra tekint vissza, hiszen előzményeit is figyelembe véve a legrégebbi regionális együttműködés. Az AÁSZ, bár alapokmánya alapján kollektív védelmi szervezetnek tekinthető, működését figyelembe véve mégis megállapítható, hogy a kollektív biztonsági közösségek jellemzőit mutatja. Az alacsony belső elkötelezettség,

¹¹ ANDERLEN Ádám: Nemzettudat és kontinentalizmus Latin-Amerikában a XIX. és a XX. században, Kossuth, Budapest, 1989.

¹² SOLTÉSZ Béla: Latin-Amerika: Integrációk túlkínálata, FORDULAT, 2011/1, 124-143, 2011, http://fordulat.net/pdf/16/F16_Soltesz.pdf (2020.04.05.)

¹³ 1960. Latin-amerikai Szabadkereskedelmi Társulás, ALALC (Asociación Latinoamericana de Libre Comercio), 1969. Andok Paktum (Pacto Andino, PA), Latin-amerikai és Karibi Gazdasági Rendszer (Sistema Económico Latinoamericano y del Caribe, SELA, 1975) és a Latin-amerikai Integrációs Társulás (Asociación Latinoamericana de Integración, ALADI, 1981)

az 1990-es éveket követő nemzetközi politikai változások együttesen hozták magukkal a térség országában az önállóbb politika igényét. Ennek hatására számos együttműködés alakult ki, mint a Mercosur (Dél-amerikai Közös Piac), a SICA (Közép-amerikai Integrációs Rendszer), az ALBA (Bolivári Szövetség a Mi Amerikánk Népeikért), a CELAC (Latin-amerikai és Karibi Államok Közössége), illetve az UNASUR (Dél-amerikai Nemzetek Uniója), amelyek határozottabban hivatottak képviselni a latin-amerikai érdekeket. Az AÁSZ nagy előnye azonban, ami egyben számos esetben a hátrányát is jelentette, hogy tagja az Egyesült Államok. Márpedig a nagyhatalom nélkül a régió fejlődése és biztonsági kihívásainak kezelése jelenleg kérdéses, mivel egyes államok szoros katonai és gazdasági kapcsolatot tartanak fent az Egyesült Államokkal, illetve az északi hatalom is bár távolodott a régiótól, de permanensen jelen kíván lenni politikailag, gazdaságilag és katonai téren is.

Az ALBA tengelye a latin-amerikai regionalizmus poszt-hegemonikus szakaszának fontos szereplője. Az ALBA a neoliberais politika és a Washingtontól való függőség alternatíváját kínálta a térség országainak a kőolaj-diplomácián alapuló, és erős ideológiai háttérrel rendelkező alternatív integráció létrehozásával. A szervezet biztonsági és védelmi dimenzióját az autonóm döntéshozatal iránti igény, és USA-ellenessége adja, mivel a szövetség úgy véli, hogy az Egyesült Államok fegyveres erőinek jelenléte veszélyezteti a régió békéjét és biztonságát. Mára azonban a szervezet meggyengült, lényegében működésképtelen, mivel Venezuela nem képes az integráció anyagi hátterét biztosítani. A Mercosur megalakulásának alapját a régió két versengő, rivalizáló hatalmának, Argentínának és Brazíliának a közeledése adta. A Mercosur túlmutat a gazdasági és kereskedelmi integráción, és bár általában hallgat a katonai együttműködésről, a szervezet nem érthető meg a regionális katonai közeledés figyelembevétele nélkül és a régió biztonsági és védelmi rendszerének elemzése sem különülhet el a Mercosurtól.

A Dél-amerikai Nemzetek Uniójának (UNASUR) kialakítása Simón Bolívar elképzeléseire nyúlik vissza, amely az integrációt nem a gazdasági együttműködés mentén szándékozik létrehozni, hanem a politikai kapcsolatokat helyezi a középpontba, és az ideológiai elvek összehangolására fókuszál. Az UNASUR 2008-as alakulásakor a regionális integráció fellendülését várták az új szervezettől, amely a korábbi együttműködésekhez képest új területek bevonásával kívánta elősegíteni a dél-amerikai országok kooperációját. Megalakulását alapvetően a régió országainak politikai berendezkedései közötti összhang, a baloldal előretörése („rózsaszín-dagály) határozta meg. Erős intézményrendszer nélkül azonban a politikai fordulatok okozta ellentétek, a jobboldal előretörése a régióban, szétfeszítette a

szervezetet. Ezen túl a venezuelai válság kezelése okozott súlyos megosztottságot és éles konfliktusokat a tagállamok között. Viszont annak ellenére, hogy a szervezet a szétesés szélén áll, nem jelenti azt, hogy az államok közötti együttműködések is hanyatlanak. Látható, hogy új politikai vezetőkkel elindult ismételten egy kooperációs folyamat, és több területen kifejezetten jellemző a tagállamok közötti összehangolt cselekvés. Venezuela a dél-amerikai térség egyik legfontosabb országa, többek között geopolitikai helyzete, természeti erőforrásai, és nyersanyag készletei miatt. Az elmúlt évtizedek integrációs törekvéseinek meghatározó szereplője, az ország jövője pedig alapvetően befolyásolja a régió egészét. Venezuela kiemelt elemzésével jól ábrázolhatóak a biztonság- és védelempolitika területén megjelenő nagyhatalmi érdekek és regionális törésvonalak is.

A kutatás célja, hogy a Magyarországon szakmai körökben biztonságpolitikai megközelítéssel kevésbé tárgyalt dél-amerikai térség nagyobb figyelmet kapjon, hiszen a gazdasági tekintetben nagy potenciállal rendelkező régió biztonsági aspektusa sem elhanyagolható. Ezen túl célom, hogy az ismeretek feltárásával, elmélyítésével a disszertáció hozzájáruljon a hadtudomány gazdagodásához.

A kutatási célkitűzésem:

1. Feltárni, hogy miért akarnak a politikai-ideológiai heterogenitástól sem mentes dél-amerikai országok erőteljes közös kooperációt megvalósítani.
2. Azonosítani, hogy mi a célja a biztonság- és védelempolitika terén elindított regionális együttműködési formáknak.
3. Értékelni, hogy melyek azok a politikai, társadalmi és gazdasági tényezők, amelyek hátráltatják az integráció folyamatát.
4. Feltárni, hogy miközben napjainkban a regionális szintű integrációk gyengülése tapasztalható, várható-e, és ha igen, milyen formában egy új regionális együttműködési hullám, beleértve a biztonsági és védelmi szegmenst.

A kutatási hipotézisek megfogalmazása:

1. A dél-amerikai térségben három nagyobb integrációs hullámot különít el a szakirodalom, és bár a különféle együttműködések hátráltathatják egy egységes szubregionális integráció eredményes működését, mégis a szervezettebb biztonság- és védelempolitikai együttműködés kialakítását a politikai-ideológiai tényezők, az erőteljes külső fenyegetés hiánya és a gazdasági viszonyok nehezítik leginkább.

2. A térség legfontosabb biztonsági kihívásai közé tartozik a szervezett bűnözés, kábítószer-kereskedelem, terrorizmus, nem állami fegyveres szervezetek működése, migráció, a politikai rendszerek instabilitása, környezetszennyezés, és társadalmi szegénység. Ezek a kihívások regionális szinten jelentkeznek, és kezelésük meghaladja egyes országok védelmi kapacitásait, ezért a transznacionális biztonsági fenyegetésekkel szemben az államok csak egységesen tudják felvenni a harcot.
3. A regionális kezdeményezések megtorpanásához hozzájárul, hogy az államok nem kívánják mélyíteni a kialakult integrációs szervezeteket, illetve ciklikusan változó a regionális feltörekvő hatalom személye, amely az integráció motorjaként képes és hajlandó egy szorosabb kooperáció működtetésére.
4. Mindezek mellett az államok együttműködési igénye erős, folyamatos a törekvés egy átfogó együttműködés megvalósítására, amit a Mercosur, az ALBA, majd az UNASUR és Prosur példája is mutat, valamint a bilaterális és multilaterális kooperációs formák stabil alapot biztosítanak a regionális biztonság- és védelempolitikai együttműködésre.

A fenti hipotézisek vizsgálatának érdekében a következő kutatási módszereket alkalmazom:

Kutatásom során a Latin-Amerikával foglalkozó szellemi műhelyek kutatásait, kiemelten a hazai egyetemek oktatói és kutatói által publikált írásokat, a nagy amerikai egyetemek oktatói és a régió biztonságpolitikájával, illetve nemzetközi tanulmányokkal foglalkozó kutatóintézeteinek dokumentumait dolgoztam fel. A latin-amerikai térséggel foglalkozó legfontosabb szellemi műhelyek az Eötvös Loránd Tudományegyetemen, a Pécsi Tudományegyetemen, a Szegedi Tudományegyetemen, illetve a Nemzeti Közszolgálati Egyetemen találhatóak. A magyar kutatók közül Anderle Ádám, Fischer Ferenc, Szilágyi István, Lehoczki Bernadett, Rács Marianna Katalin, Semsey Viktória, Soltész Béla, Szent-Varga Mónika és Szilágyi Ágnes nevét fontos kiemelni, mint a régió szakértőit. A magyar kutatók munkáiban a szociológiai, politikatudományi, közgazdaságtani és történettudományi írások dominálnak, a térség biztonságpolitikai vetületéről viszonylag kevés elemzés születik. Az utóbbi években Vogel Dávid, Bács Zoltán György és fiatal doktoranduszok, például Füzesi Kitti, és Thomázy Gabriella írásai elemzik a térség biztonságpolitikai vetületeit.

A nyomtatásban megjelent szakirodalmakon túl különösen az elektronikusan publikált írásokat elemeztem. A külföldi szakirodalom vonatkozásában a disszertáció alapját a témakörrel foglalkozó kutatóhelyek angol és spanyol nyelvű elemzései adják, mivel a kül- biztonság- és védelempolitikai témákkal foglalkozó fontosabb intézetek elsősorban ezen a két nyelven publikálnak. Fontosnak tartom megemlíteni a térség kutatói közül Rut Diamint, az argentin Torcuato Di Tella Egyetem professzorát, és Jorge Battaglino, az argentin Nemzetvédelmi Egyetem rektorát, utóbbival volt szerencsém interjút készíteni buenos aires-i tanulmányutam során, továbbá a térség ismert kutatói Fábio Sánchez, és Jose Antonio Sanahuja.

A disszertáció elméleti alapjait az integrációs elméletek és a regionális biztonságelméletek nyújtják, azon belül is kiemelten Barry Buzan - Ole Wæver: *Regions and powers. The structure of international security* című könyve. A kutatásomhoz lényeges kötetek a Skidmore, Thomas E. – Smith, Peter H.: *Modern Latin America*, Pía Riggirozzi - Diana Tussie: *The Rise of Post-Hegemonic Regionalism* könyvek. Ezen kívül kiemelném a *Revista Científica General José María Córdova* kolumbiai, és a chilei *Revista de Ciencia Política* folyóiratokat, amelyek tanulmányai kiemelten hasznosak voltak az elemzésem során. Legfontosabb kutatóintézetek, amelyeknek az elemzései és cikkei online is elérhetőek; az *InSight Crime* elnevezésű Latin-Amerikával foglalkozó alapítvány, a *Colombia Reports* című dél-amerikai független hírforrás, és az *International Crisis Group* szervezet. Ezen kívül a Latin-amerikai Biztonsági és Védelmi Hálózat (*Red de Seguridad y Defensa de América Latina, RESDAL*), a Dél-amerikai Nemzetek Unióján (UNASUR) belül működött Védelmi Tanács Stratégiai Védelmi Tanulmányok Központ (*Centro de Estudios Estratégicos de Defensa, CEED*), kiemelten hasznos volt a disszertáció elkészítésében, amely intézeteket az argentin tanulmányutam során meglátogathattam és interjúkat készíthettem szakértőikkel.

Kutatási módszertan alapján a kutatásom deduktív feltáró alapkutatás. A kutatásomban főleg forráskutatás, statisztikák másodelemzése, szakirodalmi feldolgozás és dokumentumelemzés során szereztem információkat, illetve beszélgetéseket folytattam releváns külföldi és hazai térségi szakértőkkel. A disszertáció elkészítéséhez rendkívül fontos volt, hogy a Latin-Amerika és Magyarország – Metszéspontok c. Ludovika kutatócsoport tagjaként (2017. február - 2018. február) lehetőségem nyílt egy tanulmányút keretében ellátogatni Buenos Airesbe, ahol a Védelmi Egyetemen, a Resdal és CEED kutatóintézetekben is kutathattam.

A disszertáció első fejezetében a kutatási probléma azonosítása és a kutatás aktualitását fejtem ki. Az értekezés második fejezetében az elméleti keretrendszer ismertetem két alfejezeten keresztül; a regionális biztonság elméleti alapjainak és a Dél-amerikai regionális biztonsági

komplexum bemutatásával. A hidegháború lezárásával a globális biztonsági rendszerek befolyása csökkent a régiókra, azáltal szabadabbá váltak a régiók és államok, hogy meghatározzák saját működésüket, politikai irányukat. Az alfejezetben elemzem, hogy a regionális biztonság elmélete a nemzeti és nemzetközi szint közé beemeli a biztonság regionális értelmezését, feltételezve, hogy vannak olyan biztonsági ügyek, amelyek nem kezelhetők csupán nemzetállami szinten. Az alfejezetben a biztonság fogalmának multidimenzionális és szektorális megközelítését is ismertetem. A második alfejezetben a dél-amerikai regionális biztonsági komplexumot elmezve, amely különálló rendszert alkot az észak-amerikai komplexumtól, mivel meghatározó biztonsági folyamatai regionálisan értelmezhetőek, és önálló politikaformáló erővel bír. Ezen túl vizsgálom, hogy mennyire békés térség Dél-Amerika, mik a legfontosabb biztonsági kihívások és fenyegetések, valamint a poszthegeomón korszakban milyen jellemzők alakították az együttműködést az államok között, a kooperatív biztonság, kollektív biztonság vagy a kollektív védelem elemei jelennek-e meg a térségben.

A harmadik fejezetben a biztonsági szektorokban jelentkező kihívásokat mutatom be a dél-amerikai térségben olyan módon, hogy az államok stratégiai kultúrájának rövid összevetését veszem alapul. A módszertan alapján Argentína, Brazília, Kolumbia Chile, majd az Andok államai (Bolívia, Ecuador, Peru), valamint Paraguay és Uruguay külön szerepel alfejezetenként. Az alfejezetek pedig az alábbi területeket elemzik; az adott állam rövid általános bemutatása, stratégiai kultúrája, aktuális politikai viszonyai, kitérve a huszadik század második felének főbb folyamataira, legfontosabb biztonsági és védelmi dokumentumainak ismertetése és elemzése, haderő általános bemutatása és fegyveres erők szerepe, egy-egy kulcsterület részletesebb ismertetése a biztonság és védelmi kérdések közül, regionális kapcsolatok, és katonai misszió köre. A második alfejezet a védelmi költségvetések trendjeit mutatja be a dél-amerikai térségben.

A negyedik fejezet azokat az integrációs kezdeményezéseket elemzi a térségben, amelyeknek van biztonsági és védelmi vetülete. Részletesen az Amerikai Államok Szervezete, a Riói Szerződés, az ALBA, a Mercosur, a Hármass Határ, az Unasur, és a Prosur. Az elemzés módszertanul az alábbi közös szempontokat vizsgáltam a szerveződések esetében; általános bemutatás és szervezeti struktúra, rövid történeti bemutatás és 21. századi jelentősége, a szervezet biztonsági és védelmi jellege, jövőkép. Az ötödik fejezet esettanulmány Venezuela stratégiai helyzetéről a dél-amerikai regionális biztonság- és védelempolitikai rendszerben. A fejezetben öt alfejezet található, amelyek az ország általános bemutatásán túl az ország Hugo Chávez, majd Nicolás Maduro elnöki időszakát elemzi, illetve az állam gazdasági, külpolitikai

eseményeit, kitérve a lehetséges forgatókönyvekre a következő évekre tekintve. A disszertáció alapvetően 2022. január végéig elemzi részletesebben a térséget, de 2022 tavaszán az orosz-ukrán konfliktus hatására lényeges folyamatok indultak el Venezuela életében, ezért az összegzés alfejezetben röviden kitérek az aktuális fejleményekre.

Minden fejezet végén szerepel egy összegzés alfejezet, amely összefoglalja a fejezet főbb vizsgálati eredményeit. Az utolsó, hatodik fejezet tartalmazza a disszertáció összefoglalását, az új tudományos eredmények ismertetését, az értekezés felhasználhatóságát és az ajánlások megfogalmazását, az ábrajegyzéket, a publikációs jegyzéket a rövidítések jegyzékét, és a bibliográfiát, amelyet a könnyebb átláthatóság érdekében megbontottam magyar, angol és spanyol nyelvű források szerint.

II. Szakirodalmi áttekintés: elméleti keretrendszer

II.1. A regionális biztonság elméleti alapjai

II.1.1. Bevezetés

A hidegháború lezárásával megindult a biztonságpolitika átalakulása és a hagyományos biztonsági koncepció kiszélesítése. A nemzetközi rendszer változásaival nem csupán új aktorok jelentek meg, hanem új típusú biztonsági fenyegetésekkel, kihívásokkal kellett szembenézni. A hagyományos megközelítés alapja az állam volt, mint a nemzetközi béke és biztonság meghatározó szereplője, amely egyedüli szuverénként képes befolyásolni a rendszer stabilitását. A biztonságpolitika elsődleges meghatározása a katonai szektorból indult ki, és a háború, katonai konfliktusok mentén fogalmazta meg a béke és biztonság kritériumait.¹⁴ Az új szereplők megjelenésével olyan kockázatok jelentek meg a nemzetközi rendszerben, amelyekre hagyományos definíciók alapján nem lehetett választ találni. A nemzetközi architektúra bizonytalanabbá és összetettebbé vált, ebből kifolyólag szükségszerűen új fogalmak meghatározására volt szükség. Az államok közti konfliktusokat egyre inkább felváltotta az államon belüli, illetve a nem állami szereplők közti aszimmetrikus konfrontáció. A nemzetközi rendszer teljes jogú tagjaivá váltak a transznacionális vállalatok, a pénzügyi intézmények, a nemzetközi szervezetek, a nem kormányzati szervezetek, és bizonyos esetben egyre inkább maguk az egyének is. A globalizáció révén még inkább erősödtek a nemzetállami határokon átívelő kapcsolatok az állami és nem állami szereplők esetében is. Ezáltal a hagyományos vesztfáliai nemzetállami struktúrára épülő nemzetközi rendszer nagyfokú átalakuláson ment keresztül, és a hagyományos biztonságpolitikai elméletek kitágítására volt szükség. Az egyre bonyolultabb nemzetközi viszonyok megértéséhez és a felmerülő biztonsági kihívások elemzéséhez megjelent az igény az új megközelítési módok iránt.¹⁵

A globalizáció révén a fizikai távolságok könnyebben áthidalhatóvá váltak, a technológiai fejlődés segítségével gyorsabbá és elérhetőbbé vált az információáramlás mindenki számára, amely befolyásolja a társadalmi, politikai és gazdasági életet. A jelenlegi nemzetközi kapcsolatokat a kölcsönös függőség és egymásrautaltság, valamint az egymásba kapcsolódó

¹⁴ VIDA Csaba: A regionális biztonsági komplexum elmélete és alkalmazása Közép-Európára In: Hadtudomány 2007/1. szám, http://mhtt.eu/hadtudomany/2007/1/2007_1_5.html (2021.03.30.)

¹⁵ BUZAN, Barry – WÆVER, Ole – WILDE, Jaap de: Security: A New Framework for Analysis, Lynne Rienner Publisher, 1998, 2-3. o.

érdekhálózatok jellemzik.¹⁶ A biztonságfelfogás újra értelmezésére volt szükség, mivel egyrészt a biztonságpolitikai fenyegetések és kockázatok spektruma kibővült, másrészt a rendszert és az aktorokat fenyegető tényezők legtöbbször már nem az államokból indulnak ki.¹⁷ A nemzetközi rendszer változása miatt már lehetetlen éles választóvonalat húzni az állam külső és belső biztonsága között. Az államot fenyegető kihívások beszivárognak egyéb szektorokba, és az egymásra utalt, összefüggő hálózatok révén az egyén szintjén is megjelennek. Az új típusú kihívások közé sorolható fenyegetések, mint például az államkudarok, a terrorizmus, az etnikai konfliktusok, a tömeges migráció, a szervezett bűnözés, az erőforrásokért folytatott harc, a kritikus infrastruktúra védelme regionálisan és globálisan jelennek meg, és sem maga a probléma, sem azok hatása területileg nehezen korlátozható.¹⁸

A bipoláris világ megszűnésével a konfliktusok többsége a transznacionális kapcsolatokról, valamint az államok helyett a társadalomközi interakciók dinamikájából származik. A biztonságpolitikában erősödő társadalmasodási folyamat megy végbe, tehát a nem állami szereplők megnövekedett hatást gyakorolnak a politikai folyamatokra, és a rendszeren belül egymásra is.¹⁹ A hagyományos államközi erőszak-alkalmazáson túl, egyre nagyobb súllyal van jelen a multientrikus világ állami és nem állami szereplői, valamint a társadalom szereplői közötti erőszak-alkalmazás. A fejezetben célom, hogy ismertessem a regionális biztonsági komplexum elméleti alapjait, a biztonságiasítás folyamata révén a többdimenziós biztonságfelfogás megközelítését, kitérve a humán biztonság kérdésére, mivel a dél-amerikai biztonsági és védelmi kérdéskör a biztonság multidimenziós megközelítését használja.

II.1.2. A regionális biztonsági komplexum elmélete

A hidegháború végével a globális biztonsági rendszer befolyása csökkent a régiókra és az egyes országokra, ennek következtében szabadabbá váltak a regionális rendszerek, hogy meghatározzák saját működésüket, politikai irányukat, együttműködési formáikat, biztonsági

¹⁶ BUZAN, Barry – WÆVER, Ole: After the Return to Theory: The Past, Present and Future of Security Studies. In: Alan Collins (ed.): Security Studies. Oxford University Press, Oxford, 2007.

¹⁷ GAZDAG Ferenc – TÁLAS Péter: A biztonság fogalmának határaitól, Nemzet és biztonság: biztonságpolitikai szemle, 1. évf. 1. sz. / 2008, 3-9.o.,
http://www.nemzetesbiztonsag.hu/cikkek/gazdag_ferenc_talas_peter-a_biztonsag_fogalmanak_hatarairol.pdf (2021.04.20.)

¹⁸ RADA Péter: Átalakuló biztonsági kihívások. A biztonság dimenziói, Grotius, 2007, 1.o.
<http://www.grotius.hu/publ/displ.asp?id=KZQSCF> (2020.12.04.)

¹⁹ MOLNÁR Anna, MARSÁI Viktor, SZENES Zoltán: Nemzetközi biztonsági szervezetek – bevezetés In: Molnár, Anna; Marsai, Viktor; Wagner, Péter (szerk.) Nemzetközi biztonsági szervezetek Budapest, Magyarország, Dialóg Campus Kiadó, 2019, 246,9-7.
http://real.mtak.hu/104070/1/web_PDF_Nemzetkozi_biztonsagi_szervezetek.pdf (2021.01.10.)

dimenzióikat.²⁰ A biztonság regionális értelmezésének központi kiindulópontja, hogy a nemzeti és a nemzetközi szint közé beékelődik a biztonság regionális értelmezése elemzési síkként, amely feltételezi, hogy a nemzeti biztonsági ügyek nem minden esetben kezelhetők csupán nemzetállami szinten. A klasszikus biztonsági komplexum elmélet regionális alrendszereket vesz alapul, amelyeknek a főszereplői az államok.²¹ Az elmélet feltételezi, hogy egy régió biztonsági rendszerét a biztonsági interdependencia is alakítja, amely a nemzetközi rendszerben kölcsönös függőségi viszonyokat, egymásba kapcsolódó érdekhálózatokat, valamint kölcsönös egymásrautaltságot valószínűsít a regionális aktorok között. A biztonsági komplexumba tartozó szereplők biztonsági fenyegetései és aggodalmai közel azonosak, de a komplexumon belüli viszony az államok közötti kapcsolatoktól függ, mint például földrajzi közelség, történelmi múlt, identitás, biztonsági percepció, elfogadott értékek és normák, valamint a biztonsági aggodalmak.²² A különféle tényezők pedig együttesen határozzák meg, hogy egy adott állam mit ért biztonsági kihívások vagy fenyegetések alatt. Buzan és kollégái a különböző elemzési síkok beemelésével hozzájárulnak a biztonság pontosabb meghatározásához.²³ A következő szintek különíthetők el az elmélet alapján: nemzetközi rendszerek; nemzetközi alrendszerek (regionális szerveződések); egységek (például államok); egységeken belüli szereplők (különböző szervezetek, cégek, nem állami szereplők) és egyének.²⁴ Elemzési síkként meg lehet különböztetni a lokális, regionális, kontinentális és globális biztonságot.²⁵

A különféle biztonsági komplexumok azonban nem feltétlenül azonos fejlettségi szinten vannak. Buzan – Wæver a következő fejlődési stádiumokat különbözteti meg: konfliktusformáció, biztonsági rezsim, illetve biztonsági közösség.²⁶ Mindhárom stádiumban a legfőbb célkitűzés, hogy milyen módon lehet a konfliktusokat megelőzni, és a vitákat békés úton rendezni. A konfliktusformáció az első stádium, amely a transznacionális konfliktusok összességét jelenti, amelyek kölcsönösen erősítik egymást, és hozzájárulnak az

²⁰ KATZENSTEIN, Peter J.: *A World of Regions. Asia and Europe in the American Imperium*. Cornell University, 2006, 1.

²¹ GÁBRI Máté: *Biztonsági komplexumok az információs korban*, V/4. szám, 2010. december, 112. http://hadmernok.hu/2010_4_gabri.pdf (2021.04.28.)

²² BUZAN, 1998.

²³ BALOGH István: *Biztonságelméletek*, *Nemzet és Biztonság* 2013/3-4. szám, 36–56, http://www.nemzetesbiztonsag.hu/cikkek/nb_2013_3-4_04_balogh_istvan_-_biztonsagelmelletek.pdf

²⁴ BUZAN, Barry – WÆVER, Ole – de WILDE, Jaap: *A biztonsági elemzés új keretei*. In Póti László (szerk.): *Nemzetközi biztonsági tanulmányok*. Zrínyi Kiadó, Budapest, 2006, 58–59. o

²⁵ GAZDAG Ferenc – IZSA Jenő – KISS J. László – RÁCZ Lajos – SZENES Zoltán – TÁLÁS Péter: *A biztonságpolitika fogalma, tárgya, intézményei*. In Gazdag Ferenc: *Biztonsági tanulmányok – biztonságpolitika*. ZMNE, Budapest, 2011, 56-58.

²⁶ BUZAN – WÆVER, 2003, 53–54.

interdependenciák kialakulásához. A biztonsági rezsím állapotában a felek között konfliktusos, ellentmondásos kapcsolat is lehet, mint például a hidegháború alatt a két szuperhatalom, az Egyesült Államok és a Szovjetunió között volt. Viszont ebben a viszonyrendszerben is a biztonsági rezsím részeként képesek voltak a felek a kooperációra az enyhülés folyamatában. Adler-Barnett a biztonsági rezsimek létrehozását a biztonsági közösséggé válás folyamatának első, kialakuló stádiumához köti. Ebben az állapotban a fegyverzetkorlátozás, a katonai erő csökkentése szerepelhet, de a versengés, a konfliktusos helyzetre való felkészülés megmarad, a békés átmeneti állapot az erő-egyensúlynak vagy a kölcsönös elrettentésnek is lehet köszönhető.²⁷

A regionális biztonság elméletének előzményének is tekinthető, a neoliberalista irányzathoz tartozó komplex interdependencia elmélete, amelynek Robert Keohane és Joseph Nye voltak a megteremtői 1977-ben.²⁸ A globalizáció eredményeképpen létrejövő nemzetközi függésre összpontosító elmélet a politikai, katonai, gazdasági és kulturális területre is kiterjedő kölcsönös függőségre összpontosít, amelynek fenntartása mindegyik fél érdeke, hiszen megbontása súlyosabb károkat okozna a nemzetközi rendszer szereplőinek. Az ezáltal létrejövő rendszer negatívuma, hogy a kevésbé függő szereplő manipulálhatja a többi aktort a rendszer fenntartása érdekében, hiszen számukra nagyobb károkkal járna a függés megszűnése.²⁹ Az interdependenciát két szegmens befolyásolhatja, az egyik az érzékenység, amely arra utal, hogy az egyes szereplők tevékenységei, változásai mennyire hatnak a többi szereplőre, a sérülékenység pedig, hogy az érzékenységből adódó hatásokat van-e olyan mechanizmus, ami tompítani vagy kezelni tudja. A nemzetközi szerveződések ezt a sérülékenységet képesek lehetnek kezelni, mivel összehangolja az állami tevékenységeket, közös normákat és szabályokat hoz létre, ezáltal erősíti az államok közti bizalmat, és közös szankcionálást helyez előtérbe a renitens aktorokkal szemben. Az egymásrautaltság felismerése által az állam képes lemondani az autonómiájának egy részéről, ha az együttműködés relatív haszna magasabb, mint a kár, ami a szuverenitásának egy részének a lemondásával jár. A nemzetközi szerveződés hatékonyságot is növel, mivel lehetőséget nyújt a közös cselekvésre olyan esetekben, amikor a nemzetállami szintnél eredményesebb a nemzetközi szintű fellépés.³⁰

²⁷ ADLER, Emanuel – BARNETT, Michael: *Security Communities*. Cambridge University Press, Cambridge, 1998., 201-202.

²⁸ KEOHANE, Robert O. – NYE, Joseph S.: *Power and Interdependence*. Little, Brown and Company, Boston, 1977.

²⁹ BALOGH, 2013, 48-49.

³⁰ KISS J. László: *Biztonságelméletek*. In Gazdag Ferenc (szerk.): *Biztonságpolitika*, 79–80.

A regionális biztonsági komplexum elméletének egyik szegmense a biztonsági rezsim fogalma, amelynek kidolgozása Stephen Krasner nevéhez köthető, és amely az elvek, normák, szabályok és procedúrák egymással hierarchikus kapcsolatát feltételezi³¹, és konkrét területek, kérdések ellenőrzésére koncentrálnak. Tevékenységükkel elősegítik a bizonytalanság csökkentését, befolyással lehetnek az államok tevékenységére egy adott kérdésben, valamint kiszámíthatóvá és átláthatóvá tehetik más államok cselekedeteit és szándékait is.³² A biztonsági rezsim Robert Jervis³³ szerint azon alapelvek, szabályok és normák összességét jelöli, amelyek lehetővé teszik az államok számára saját viselkedésük korlátozását, ami azon a hiten alapszik, hogy más államok ezt viszonzni fogják. Ez a koncepció nemcsak az együttműködést megkönnyítő normákat és elvárásokat, hanem az együttműködés olyan formáját is magában foglalja, amely több, mint a rövid távú önérdek követése. A biztonsági rezsimre legfontosabb példaként az atomenergia békés célú alkalmazása és a nukleáris fegyverek korlátozása érdekében hozott megállapodásokat, intézkedéseket szokták felhozni.

A biztonsági közösségek elmélete magában foglal liberális és konstruktivista elemeket egyaránt. A biztonsági közösségek fogalmát először Karl Deutsch és társai vezették be 1957-ben³⁴, amelynek központi eleme, hogy tagjai a vitáikat békés úton rendezik. Deutsch szerint azok az államok, amelyek biztonsági közösséget alkotnak nem csak stabil rendet hoznak létre, hanem stabil békét.³⁵ A biztonsági közösségek kialakulásának általában három fő stádiuma van, az államok közötti konfliktusosság foka alapján. Először a kialakuló szakaszban megjelennek azok a tényezők, amelyek kiváltják a biztonsági közösség leendő tagjainak az egymáshoz való közeledését, ez lehet fenyegetéstől való félelem, közös elvárások. A második, fejlődő fázisban kiépül a felek közötti bizalom és együttműködés igénye, a szorosabb katonai együttműködés. Az intenzívebbé váló interakciók révén kialakul a közös érdekekről konszenzus, illetve értelmezés arról, hogy az adott államoknak és társadalmiainak mi is a feladatuk a biztonsági közösség részeként.³⁶ A harmadik, érett fázisban az intézményesülés erősödik, megjelenhetnek a szupranacionális jegyek, kölcsönös bizalom és közös identitás, amely révén a katonai

³¹ D. KRASNER, Stephen: „Structural Causes and Regime Consequences: Regimes as Intervening Variables”. *International Organization*, 36/ 2., 1982, 186-187.

³² BALOGH, 2013, 50.

³³ JERVIS, Robert: *Security Regimes, International Organization, International Regimes*, 36/2, 1982, 357-378 <https://www.jstor.org/stable/2706526> (2021.04.06.)

³⁴ DEUTSCH, Karl W.: *Political Community and the North Atlantic Area: International Organization in the Light of Historical Experience*. Princeton: Princeton University Press, 1957.

³⁵ ADLER-BARNETT, 1998, 3.

³⁶ REMEK Éva: Az EBESZ válságkezelő tevékenysége (intézmények, működési elv, eredmények), különös tekintettel a válságkezelés elméleti és fogalmi hátterére. *Hadtudományi Szemle*, 10. évf. 4. sz. 2017. 222–224. http://real.mtak.hu/85314/1/17_4_bp_remek.pdf (2021.08.04)

konfliktusok kialakulásának az esélye a felek között minimálisra csökken.³⁷ Az elméletet Adler és Barnett fejlesztette tovább, amely szerint a biztonsági közösségek közös értékekre épülnek, tagjai pedig hasonló identitással bírnak.³⁸

A biztonsági közösségek két fő típusát különböztetjük meg, az összevont és a pluralista közösséget. Az összevont, homogén biztonsági közösség formális egységet alkot, legjobb példa az Egyesült Államok, amely a korábban különálló államok összeolvadása révén jött létre.³⁹ Pluralista biztonsági közösségről beszélhetünk, amikor az államok megtartják szuverenitásukat, külön kormányzatukat, ennek ellenére létrehozhatnak közös intézményrendszereket, és közös kulcsértékeket vallanak. A biztonsági közösség tagjai a transznacionális áramlások, interakciók a társadalom különböző szintjein megjelennek, mint a kereskedelem, turizmus, migráció, kultúra, amelyek a társadalom széles rétegében képesek kiépíteni a közösségi tudatot.⁴⁰

A közösség pedig három szempont szerint definiálható; a közösséget alkotók közös értékekkel és identitással rendelkeznek, tagjai között közvetlen kapcsolat van, és a közösségen belül ennek hatására egyfajta felelősségtudat alakul ki.⁴¹ A biztonsági közösség Barry Buzan értelmezésében⁴² a regionális biztonsági komplexum legmagasabb szintjét alkotja, amelyben az országok már nem számolnak a katonai erő alkalmazásával, tehát elviekben a háború lehetősége elképzelhetlenné válik a tagok között.⁴³

A regionális biztonsági komplexum elméletének központi eleme, hogy a nemzetközi biztonság az aktorok közötti interakciókon alapul, az egymásra ható kapcsolatok pedig kölcsönös függőségeket alakítanak ki. A komplexumok azonban eltérő szerkezetűek lehetnek, a komplexumon belüli hatalommegoszlás alapján három fő típust különböztethetünk meg. Az általános, amelyben regionális hatalmak határozzák meg a komplexum hatalmi szerkezetét, központosított, amelyet egy szuperhatalom vagy regionális hatalom hegemóniája jellemez, és a nagyhatalmi, amelyben a nagyhatalmak szembenállása vagy hegemóniája határozza meg a

³⁷ ADLER-BARNETT, 1998, 202.

³⁸ ADLER-BARNETT, 1998.

³⁹ BALOGH, 2013

⁴⁰ ADLER-BARNETT, 1998, 5-7.

⁴¹ BALOGH István – HÁDA Béla – VARGA Gergely: Regionális biztonsági tanulmányok, szerk: Háda Béla és Tóth Péter, Nemzeti Közszerológiai Egyetem Nemzetközi Intézet Budapest, 2014, 11.

⁴² BUZAN, Barry – WÆVER, Ole – DE WILDE, Jaap: Regions and Powers: The Structure of International Security. Cambridge University Press, Cambridge, 2003.

⁴³ FRASSON-QUENOZ, Florent – AYALA, Rafael Enrique Piñeros: Complejo regional de seguridad (crs) y comunidad de seguridad (cs): algunas consideraciones teóricas, in Florent Frasson-Quenoz - Rafael Enrique Piñeros Ayala - Miguel Martínez González - Javier Leonardo Garay Vargas: Seguridad internacional y ordenamientos regionales: del Complejo Regional a la Comunidad de Seguridad. Europa, África, América del Sur y América del Norte, Universidad Externado de Colombia, 2014

belső dinamikát. Ezen kívül beszélhetünk szuperkomplexumokról, amelyek több komplexumot fognak össze, mivel közöttük a biztonsági interakciók megfelelően erősek. A komplexumokon belül szubkomplexumok is kialakulhatnak, amikor néhány ország sajátos biztonsági jellemzői, percepciói és kihívásai hasonlóak.⁴⁴ A biztonsági komplexumra két irányból érkeznek hatások; az államok közötti interakciók befolyásolják, illetve a biztonsági komplexum elhelyezkedése a nemzetközi rendszerben, a globális szintről érkező hatások.

A másik jelentős változás a komplexum szereplőinek kibővítése. A regionális biztonsági komplexum klasszikus elméletében a komplexum alanyai az államok voltak, de az elmélet fejlődése során megjelentek olyan szereplők, amelyek a komplexumon belül az államokhoz hasonló aktorokként viselkedtek.⁴⁵ A nemzetközi rendszer biztonságát a regionális alrendszerek biztonsági helyzete alakítja. A globális és a regionális rendszerek a 21. században több pólusúvá váltak, és az állami aktorokon kívül a nem állami szereplők különféle típusai jelentek meg. Nemzetközi szervezetek, mint az IMF, ENSZ, Világbank; regionális erőközpontok, mint az Afrikai Unió, Arab Liga, EU, amelyek a világ regionalizációját mutatják. Ezen kívül megjelentek funkció mentén szerveződő intézmények, mint az OPEC, WHO, Nemzetközi Energia Ügynökség, multinacionális vállalatok, amelyek a világ energiaellátását, pénzügyi működését és a termelést befolyásolják, valamint meg kell említeni a kommunikációs ágazat (BBC, CNN, Facebook) globális szerepét. A fegyveres szervezetek (Hamasz, Hezbollah), politikai pártok, gerilla mozgalmak, terrorista szervezetek, kábítószer kartellek, NGO-k (Greenpeace) szintén regionális és globális befolyással bírnak.⁴⁶

A realisták, és liberális gondolkodók megközelítése objektívabb, a valóságot az anyagi és számszerűsíthető aspektusok felől vizsgálja, ezzel szemben a kritikai megközelítések elemzési síkjába egyre inkább előtérbe kerülnek a szubjektívabb, nehezebben mérhető elemek, mint az eszmék, ideológiák, identitások, elvek. Alexander Wendt⁴⁷ megkérdőjelezi a materiális megközelítést, és meghatározása szerint a konstruktivizmus két alapvető tétele, hogy „az emberi struktúrákat a materiális erők helyett inkább a közös eszmék határozzák meg, és hogy az emberek identitását és érdekeit ezen közös eszmék konstruálják.”⁴⁸ Ez alapján egy állam nemzeti biztonsági környezetét, identitását, és politikáját is elsősorban kulturális aspektusok

⁴⁴ REMEK, 2017, 129.

⁴⁵VIDA, 2007.

⁴⁶ HAASS, Richard N.: The Age of Nonpolarity, Foreign Affairs, 2008

<https://www.foreignaffairs.com/articles/united-states/2008-05-03/age-nonpolarity> (2021.12.01.)

⁴⁷ WENDT, Alexander: Social Theory of International Politics. Cambridge University Press, Cambridge, 1999.

⁴⁸ GILPIN, Robert: Nemzetközi politikai gazdaságtan. Budapest: Bucepe, 2004. 4. fejezet.

határozzák meg.⁴⁹ A kritikai biztonságelméletek központi elemét a Barry Buzan és munkatársai által bevezetett elemzési keret adja a biztonságpolitika elemzésére, amelynek kiindulópontja a biztonság multiszektoriális megközelítése. Buzan, Wæver és de Wilde mellett érveltek, hogy a biztonságot fel kell osztani a részletesebb elemzés érdekében, és ennek az elméleti keretrendszernek egyik fontos eleme a biztonságiasítás.

A biztonság fogalmának széleskörű értelmezése folyamatos vitát képez a szakértők között, mivel a koncepció túlzott széttagoltságától tartanak. Hagyományosan a biztonság realista elmélete alapján a fogalom szorosan az államok közötti konfliktusokhoz, háborúkhöz, a fegyveres erő alkalmazásához kapcsolódott. Az elmélet tradicionalista képviselői annyiban változtattak ezen az állásponton, hogy nem zárják ki azt, hogy a nem állami szereplők és az új típusú kihívások fenyegethessék a nemzetközi biztonság rendszerét. Elfogadják, hogy az állam alatti szinten jelentkező fenyegetések akár hatással bírhatnak a nemzetközi szintén is, azonban a továbbiakban is az államot tekintik a nemzetközi biztonság legfőbb letéteményesének.⁵⁰

A biztonságpolitika körébe hagyományosan olyan konfliktusok sorolhatóak, amelyek politikai indíttatásúak. Ebből kifolyólag megfogalmazódott az új típusú kihívások, aszimmetrikus hadviselés koncepció kritikája, mivel véleményük szerint ezek a konfliktusok, mint a terrorizmus, polgárháborúk, etnikai és vallási konfliktusok, politikailag motiváltak, de a korábbiakban is fennálló konfliktus típusokról beszélhetünk.⁵¹ A humán biztonság fogalmát támogató elemzések nem vetik el a biztonság hagyományos felfogását, azonban kiemelik, hogy a nem állami szereplők növekvő súllyal játszanak szerepet, illetve olyan, hagyományosan politikailag nem motivált, nem katonai veszélyforrások is veszélyeztetik a nemzetközi biztonságot, mint a nemzetközi szervezett bűnözés.

Egy kérdés a biztonságpolitika hatáskörébe kerülhet a „biztonságiasítás (securitization)” folyamata révén, azonban nincs egységes koncepció arra nézve, hogy ehhez az adott problémának milyen kritériumoknak kell megfelelnie. A fogalom kiszélesítésével kapcsolatos kritikai hangok nem alaptalanok, hiszen ez által a problémák széles köre került a biztonsági tanulmányok látókörébe, és nincs egységes koncepció arra nézve, hogy egy kihívás mikortól válhat a témakör részévé.⁵² Mivel az erő alkalmazás legitimálásának kulcsa a biztonság,

⁴⁹ KATZENSTEIN, Peter J.: Introduction: Alternative Perspectives on National Security. In Katzenstein, Peter J. (ed.): *The Culture of National Security: Norms and Identity in World Politics*. Columbia University Press, New York, 1996

⁵⁰ GAZDAG – TÁLAS, 2008, 4.

⁵¹ GAZDAG Ferenc – REMEK Éva: *A biztonsági tanulmányok alapjai*. Budapest–Pécs, Dialóg Campus. 2018

⁵² MEZŐ András: *Az európai regionális biztonságpolitikai komplexum*, *Felderítő Szemle*, XIV. évfolyam 2. szám, 2015, 5-6.

amelyre hivatkozva rendkívüli intézkedések meghozatalára lehet szükség, amikor egy államot létfenyegetés ér, a biztonság fogalmának széles értelmezésével a kormányzatok felhatalmazása is nagyobb lehet.⁵³ Tehát a biztonságiasítás szándékos folyamat, amely során egyes aktorok, lehetnek többek között kormányzati szereplők, politikai vezetők, lobbisták, nem állami szervezetek, céljaiknak megfelelően alakítani kívánják a biztonsági napirendet, leginkább retorikai és diszkurzív eszközökkel.⁵⁴

Politikai szektorban leggyakrabban létfenyegetést jelentenek az állami szuverenitást érintő kihívások, vagy szervezet esetében az integráció folyamatát, kohézióját érintő fenyegetések, valamint kihívást jelenthet a nemzetközi rendszert fenntartó szabályok, normák és intézmények elleni folyamatok. A gazdasági, társadalmi szektorban még nehezebb definiálni, hogy mit jelenthet a létfenyegetés fogalma, mivel erősen befolyásolják szubjektív elemek, politikai érdekek. Ezáltal beszélhetünk reális fenyegetésről és fenyegetés-percepcióról egyaránt. A biztonsági fogalom árnyaltabb megközelítésénél egy negatív eseményt lehet a mérete, eredete, hatóköre, fokozata alapján vizsgálni, és azon belül megkülönböztetjük a kihívás, kockázat, fenyegetés, válság, konfliktus, és háború fogalmait. Általánosságban elmondható, hogy a biztonság témakörébe kerül egy egzisztenciális fenyegetés, ha annak elhárítására rendkívüli intézkedéseket kell tenni, és aminek szükségszerűségét minden érintett fél elfogadja. Az, hogy mit tekintünk egzisztenciális fenyegetésnek nem egyértelmű, nem kell feltétlenül a túlélést érintenie, a hangsúly azon van, hogy a beszédaktuson, politikai retorikán keresztül mi válik „biztonságiasítható” témává.⁵⁵

A kritikai biztonságelméletek egyik szélsőséges irányzata a párizsi iskola, amelynek egyik ismert képviselője Didier Bigo szerint, a biztonságiasítás folyamatára azért van szükség, mert a rendvédelmi intézmények legitimációs válságba kerültek a 21. században a nyugati társadalmakban tapasztalható biztonságosabb életszínvonal, például a háborúk hiánya, a bűnözés csökkenése miatt. Ennek eredményeképpen a rendvédelmi intézmények, szakemberek, szervezetek hálózata működésük alátámasztása érdekében új kihívásokat azonosítanak, például a migráció, munkanélküliség, szegénység, ezzel biztonsági kihívásként definiálva.⁵⁶ Ezen túl a

⁵³ GAZDAG – TÁLAS, 2008, 6.

⁵⁴ SZENT-IVÁNYI Balázs: Nemzetközi fejlesztési szervezetek és a fejlesztés „biztonságiasodása”, 234. In: Molnár, Anna; Marsai, Viktor; Wagner, Péter (szerk.) Nemzetközi biztonsági szervezetek Budapest, Magyarország: Dialóg Campus Kiadó, 246 p. pp. 233-246., 2019.

⁵⁵ BUZAN – WEAVER - DE WILDE, 1998, 25-27.

⁵⁶ STEPPER Péter: A kényszermigráció mint biztonsági fenyegetés a visegrádi országokban, Nemzet és biztonság: biztonságpolitikai szemle 11/1, 132-158., 2018, 117-118. http://www.nemzetesbiztonsag.hu/cikkek/neb_2018-01-08_stepper_peter_-_a_kenyszermigracio_mint_biztonsagi_fenyegeset_a_visegradi_oroszagokban.pdf (2022.02.04.)

párizsi iskola szerint a nemzetállami struktúra, a hagyományos politikai rendszerek fenntartásának eszköze a biztonságiasítás, amely a globalizáció folyamataival szemben, egyes kérdések biztonsági diszkurzusba való beemelésével kívánják a politikai kontrollt megtartani, például a határvédelem szigorításával. Ezzel a biztonságiasítás során nincs egy beavatkozási pillanat, hanem folyamatként tekinthető, amelyben nem a politikai beszédaktus jelenti a központi elemet, hanem az intézmények és személyek hálózatán keresztül válik biztonsági kérdéssé egy ügy.⁵⁷ A Koppenhágai Iskolával szemben további kritikája a párizsi iskolának, hogy az európai biztonsági diszkurzus felől elemzi a világot, és a biztonságiasítás folyamatából kihagyja a kontextus jelentőségét. Továbbá a biztonságiasítási keretet három értelemben is problematikusan szűknek találja McDonald; először is a biztonságot építő aktus formája szűken definiált, a hangsúly a domináns szereplők beszédén van. Másodszor, a cselekmény kontextusa szűken van meghatározva, csak a beavatkozás pillanatára összpontosítva, nem elemzi a folyamatot. Harmadszor pedig a cselekmény természetét kizárólag a fenyegetések megjelölése határozza meg, kihagyva a biztonsági kérdések kulturális és történelmi összefüggéseit.⁵⁸ Browning – Macdonald szerint a Koopenhágai Iskola a biztonságot úgy értelmezi, mint aminek univerzális logikája van, ezzel nem veszi figyelembe a különféle társadalmi, történelmi és politikai kontextusokat, amelyekre a biztonság épül.⁵⁹

II.1.3. Többdimenziós biztonságfelfogás

A biztonság fogalmával kapcsolatban nincs konszenzus abban, hogy mit értünk pontosan biztonság alatt.⁶⁰ A tradicionális megközelítés szerint alapvetően a katonai kérdések tartoznak a biztonsági kérdések körébe. A tradicionális gondolkodók közül például Stephen Walt szerint a biztonsági tanulmányok tárgya a fenyegetés, illetve a fegyveres erők felhasználása és irányítása.⁶¹ Ahogy azonban a katonai szegmens túl megindul a biztonság fogalmának szélesítése, úgy egyre nehezebb meghatározni és határt szabni annak, hogy mi tekinthető a

⁵⁷ DIDIER Bigo: Security and Immigration: Toward a Critique of the Governmentality of Unease, *Alternatives* 27 (2002), Special Issue, 63-92
https://journals.sagepub.com/doi/pdf/10.1177/03043754020270S105?casa_token=Aqnk7vmwoSkAAAAA:TsaPqihMHY6q4RBn-JVUOz8SfmWppd-Yao6poUhAsr3Yuc9gqaNHcOoN_u25KoqK4YNf7WGwjR5
(2022.03.04.)

⁵⁸ McDONALD, Matt: Securitization and the construction of security. *European Journal of International Relations* 14(4): 563–587. 2018.

⁵⁹ BROWNING, C. S. - McDONALD, M.: The future of critical security studies: Ethics and the politics of security. *European Journal of International Relations*, 19/2, 2011.

⁶⁰ GAZDAG– Izsa – Kiss J.– Rác – Szenes – Tálás, 2011, 19.

⁶¹ GÁBRI Máté, 2010, 112.

biztonságot veszélyeztető tényezőnek, mivel egyre inkább az objektív szempontok felől a szubjektív elemek kerülnek előtérbe. A központi elem a fenyegetés, ezáltal a biztonság jelentheti a fenyegetés hiányát vagy a fenyegetés korlátozását, vagy visszaszorítását.

A biztonsági kérdések hatékonyabb meghatározása és kezelése érdekében vertikális, hierarchikus struktúrát is meghatározhatunk, mint például a nemzetközi rendszer felosztása globális, regionális, nemzetállami szintre. A másik, horizontális irány azonban a biztonsági kérdések egyszintű elemzésével foglalkozik, mivel különböző szektorokra osztja a biztonsági kérdések tárgyát, a fenyegetés forrását, illetve célját. A szektorok az elmélet alapján nem rangsoroltak, de nem is értelmezhetőek elkülönülten, hanem egymással összefonódva, egymásra hatva helyezkednek el.

A biztonság fogalmának szektorális bővítése Barry Buzan, és a koppenhágai iskolához kötődik. A Buzan-féle modellben a biztonság fogalmának kiszélesítését öt szektor mentén fogalmazza meg; katonai, politikai, gazdasági, társadalmi és környezeti dimenzióban. Az új koncepció a nemzetközi rendszer egészét fenyegető kihívásokra igyekszik koherens választ adni, a különböző folyamatok típusainak, tartalmának elkülönült vizsgálatával. Alapvetően minden állam fő feladata, hogy az ország szuverenitását és területi integritását megvédje, valamint garantálja állampolgárai biztonságát. Ahhoz, hogy ezeket a célkitűzéseket biztosítani tudja a megváltozott nemzetközi rendszerben, számos tényező együttes figyelembevételére van szükség. A szektorális elmélet felosztása igyekszik ezeket az összetett fenyegetéseket azonosítani, csoportosítva vizsgálni, figyelembe véve az egymásra ható folyamatokat.⁶² Az öt szektor rövid bemutatásával láthatóvá válik, hogy olyan témakörök is a biztonsági tanulmányok részét képezik, amelyek korábban nem tartoztak a biztonságpolitika kategóriájába. Azonban az összekapcsolódó, hálózatszerű nemzetközi rendszerben, az eltérő mértékű és tulajdonságú kihívások határokat átívelő módon hatnak egymásra, és az egyén szintjén is érzékelhetővé válnak.⁶³

Az első szektor a katonai szektor, amelyen belül a kihívásokat jellemzően az államok képviselik. A hagyományos nyílt kihívások száma folyamatosan csökken, azonban az új típusú kihívások egy részére az államok katonai eszközökkel válaszolnak.⁶⁴ A nemzetközi

⁶² STONE, Marianne: Security According to Buzan: A Comprehensive Security Analysis, Sciences Po –Paris, FranceColumbia University, School of International and Public Affairs –New York, USA, 2009 http://geest.msh-paris.fr/IMG/pdf/Security_for_Buzan.mp3.pdf (2021.04.15.)

⁶³ GAZDAG, 2012,14. o.

⁶⁴ SZENES Zoltán: Katonai biztonság napjainkban. Új fenyegetések, új háborúk, új elméletek In: Finszter, G; Sabjanics, I (szerk.) Biztonsági kihívások a 21. században Budapest, Magyarország, Dialóg Campus Kiadó, 2017., 69-104. https://www.bm-tt.hu/assets/letolt/BM-konyv_1.pdf

terrorizmus, a tömegpusztító fegyverek, a konvencionális fegyverek terjedése, a regionális konfliktusok direkt módon fenyegetik a világ minden államát. Ezen felül egyre erőteljesebben jelentkezik a kudarcot vallott államok problematikája.⁶⁵ A szektor részét képezi a fegyveres konfliktusok posztmodern formája, az új típusú háborúk, amelyre a hatásalapú, magas technológiájú, hálózatközpontú információs hadviselés jellemző. Az aszimmetrikus fenyegetések köre tág, azonban közös elem, hogy egy nem-katonai, nem konvencionális aktor az egyénekre, csoportokra és magára a társadalomra jelenthet fenyegetést. A probléma kezelésénél gondot okoz a nem-állami szereplők azonosítása. Az aszimmetrikus rendszer szereplőinek nincs arra kapacitásuk, hogy egy állami szereplővel szemben hatékonyan fellépjenek, ezért a valódi cél a destabilizáció, amely eléréséhez a társadalom elleni fenyegetések végrehajtása a leghatásosabb eszköz. Fenyegetést jelentenek a terroristának minősülő csoportok, a bűnözői hálózatok, gerilla-mozgalmak, fegyveres bandák, paramilitáris formációk, szekták stb. A biztonságpolitika körébe azonban értelemszerűen a politikai motivációjú szereplők tartoznak.⁶⁶ Azonban egyre nehezebb éles választóvonalat húzni, hogy egy adott tevékenység politikai természetű-e, avagy a kriminalisztika területére tartozik.⁶⁷ A nemzetközi szervezett bűnözőcsoportok, a maffiacsoportok önmagukban is veszélyeztethetik egy állam biztonságát, illetve egyre szorosabb együttműködés tapasztalható a szervezett bűnözés és a terroristák között. Alapvetően a szervezett bűnözői csoportokat az anyagi érdekek mozgatják, de a terrorista szervezetekkel együttműködve használhatják egymás szolgáltatásait, infrastruktúráját, illetve rajtuk keresztül finanszírozhatják tevékenységüket.⁶⁸ Egyre gyakoribb, hogy egy nemzetközi bűnszervezet az állam területét átlépve működik olyan módon, hogy a terrorista szervezettel összefonódik a tevékenységük, ami akár a bűnszervezet célkitűzéseire is hatással lehet. Egy nemzetközi bűnöző csoport könnyebben radikalizálódhat, és a terrorista csoporttal összehangoltan eredményesebben működhet és hajthat végre akciókat. A transznacionális bűnözői szervezetek ilyen módon már nem csupán társadalmi és gazdasági veszélyt jelentenek.⁶⁹

A politikai szektor kihívásai az állami, kormányzati rendszereket, az ezeket legitimáló ideológiák szervezeti stabilitását érintik. Alapvetően az állami szuverenitás kérdésével

⁶⁵ RADA, 2007, 3.

⁶⁶ SZENES Zoltán: A katonai biztonság reneszánsza, Honvédségi Szemle: a magyar honvédség központi folyóirata 145/2, 2017, 3-24. http://real.mtak.hu/124538/1/HSZ_2017_145_2_Szenes_Zoltan.pdf (2021.08.03.)

⁶⁷ GAZDAG, 2012, 15-16.

⁶⁸ BÁCS Zoltán György: A terrorizmus Latin-Amerikában: sajátosságok és perspektívák, doktori értekezés, Budapest, 2019.

⁶⁹ RADA, 2007, 5.

kapcsolatos területek tartozhatnak a politikai szférát érintő biztonsági kihívások közé, ami az állam integritását veszélyezteti, de a 21. században a nemzetközi intézményeket, regionális szervezeteket bomlasztó szereplők, tényezők is ide tartozhatnak. Ezáltal viszont még nehezebb meghatározni, hogy mit értünk létfenyegetés alatt a szektorban, hiszen normák, elvek, vagy konkrét események, tényezők, eltérő érdekek is veszélyeztethetik egy szervezet működését.⁷⁰ Összességében az állam intézményeinek működőképessége, a stabilitás biztosítása a koncepció központi témája. A „jó kormányzás”, a fenntartható politikai, gazdasági és társadalmi fejlődés előfeltétele a politikai szektor biztonságának megléte, mivel az állam instabilitásának szélesebb körű hatásai lehetnek, és kihathatnak egy térség, egy régió életére, amit a bukott államok problematikája is jól mutat.⁷¹ A politikai intézményrendszerek instabil működése regionális biztonsági fenyegetést is hordoz magában, mivel a nem működő államok hatalmi vákumot hoznak létre, amely a környező államokra is kiható folyamatokat indítanak el, gondoljunk például a migráció hatására.⁷² Dél-Amerikában a biztonsági diszkurzus központi eleme az államok demokratikus működésének megerősítése, az állami intézményrendszer stabilitásának előmozdítása, mivel korábban Kolumbia, majd jelenleg Venezuela gyenge állami működése veszélyezteti a regionális biztonságot.

A biztonságpolitikai koncepciók átértékelődésével a gazdasági biztonság elemei felértékelődtek. A gazdasági szektor kihívásait összetett szempontrendszer alapján lehet vizsgálni, mivel a fogalomkörhöz a társadalmi jólét, az erőforrásokhoz, a pénzeszközökhöz és a piacokhoz való hozzáférés tartozik. A gazdasági szektort vizsgálva már nem elégséges kritérium az állam részéről, ha képes szuverenitását, függetlenségét megőrizni és a területi védelmet garantálni. Elvárás, hogy képes legyen a társadalom és egyének szintjén az életet és létet meghatározó gazdasági funkciókat fenntartani. Egy állam gazdasági biztonságát a gazdasági és pénzügyi rendszere, gazdasági-technológiai fejlettsége, a kulcsfontosságú nyersanyagokhoz és energiahordozókhoz való hozzáférése, külgazdasági és külkapcsolatai, valamint gazdasági-kereskedelmi politikája határozza meg. Számos gazdasági eszköz létezik arra, hogy külső szereplők egy ország biztonságát megingassák, például embargó, gazdasági blokádnak, gazdasági és pénzügyi szankcióknak. A nemzetközi gazdasági rendszert kölcsönös függőség, szoros integrációs kapcsolatrendszer jellemzi.⁷³ A rendszeren belül nincsenek elkülönült, önálló gazdasági entitások, mivel a gazdasági folyamatok globalizációja jellemzi a

⁷⁰ GAZDAG - TÁLAS, 2008, 7.

⁷¹ BARRY - WEAVER – WILDE, 1998, 141.

⁷² ÜRMÖSI Károly: A biztonság, a biztonság fogalma, Hadtudományi Szemle, 6/4, Budapest, 2013.

⁷³ BARRY - WEAVER – WILDE, 1998, 95-118.

rendszer. A gazdasági kapcsolatok globalizálódása miatt az egyes aktorokat ért veszélyek rendszerszinten jelentkeznek. Ebből következik, hogy az interdependens nemzetközi rendszeren belül az olyan kihívásokat, mint a pénzügyi válság, integráltan, a világgazdasági és világpolitikai szektorokat érintő válságokkal összefüggésben kell elemezni. Összességében elmondható, hogy a gazdasági biztonságot veszélyeztető tényezők negatívan hatnak a többi szektorban is, és a globális gazdasági hálózaton keresztül régió- és világszinten is hatással bírhatnak.⁷⁴

A társadalmi biztonság a biztonsági tanulmányok viszonylag új területe, hiszen ebben a szektorban az államközpontú biztonsági elemzés kiszélesítése fogalmazódik meg, sőt az állami szint alatti terület elemzése kerül a középpontba. Intenzíven fejlődő és rendkívül kritikus terület, mivel alapvetően a biztonságpolitika politikailag szervezett közösségek (államok) biztonságával foglalkozik, és az egyéni biztonság kérdése más kutatási területhez tartozik. Azonban, ahogy a „biztonságiasítás” című résznél kifejtettem, egyre több dimenzióval bővül a biztonsági kérdések köre. A globalizált, szorosán összekapcsolódó kapcsolatrendszerek révén, az egyén számára megjelenő biztonsági kihívások az állam szintjén is megjelenhetnek, illetve határokat átvéelő társadalmi problémává válhatnak. Napjainkban túlnyomórészt államon belüli konfliktusok zajlanak, ebből következően a társadalom és az egyén biztonsága kerül a középpontba. A társadalmi biztonság fő kérdései, hogy az elfogadható fejlődési feltételek mellett hogyan tarthatóak fenn a nyelv, a kultúra, a vallási, a nemzeti identitás és a szokásrend hagyományos keretei.⁷⁵ A társadalmi biztonság körébe tartoznak többek között a városi erőszak, illegális bevándorlás, technológiai kockázatok, közegészségügyi kockázatok és járványok, valamint természeti csapások. Napjainkban a városi erőszak problematikájáról egyre többször hallhatunk. A fogalom széleskörűen értelmezhető, magába foglalja a vandalizmust, a lázongást, az „érzékeny területek” és „jognélküli zónák” fenyegetéseit, és a városi gerilla hadviselést is. A demográfiai és migrációs okokból egyre gyarapodnak az olyan városok, amelyekben speciális részek (gettók) alakulnak ki, ahol a szegénység, etnikai összetétel, vagy egyéb okok miatt mindennapi az erőszak. Összességében elmondható, hogy a társadalmi biztonság kérdésénél központi probléma, hogy a társadalom belső törésvonalai mentén kialakuló etnikai, vallási vagy más jellegű konfliktusok milyen hatással lehetnek a közvetlen szomszédságra, vagy egy régió biztonságára.⁷⁶

⁷⁴ GAZDAG, 2012, 26.

⁷⁵ GAZDAG, 2012, 29-30.

⁷⁶ BARRY - WEAVER – WILDE, 1998, 119-140.

A környezeti szektor, a környezettudatos fejlődés a politikai napirend része. Egyre komolyabb viták zajlanak a környezeti kihívások következményeiről a politikai közvéleményben. Ebben a szektorban minden olyan emberi tevékenységet figyelembe kell venni, ami valamilyen módon hatással van a természeti környezetre. A környezeti szektorban megjelenő kihívások globálisan jelentkeznek, de megoldásuk elsősorban állami szabályozással és felelősségvállalással, illetve egyéni szerepvállalással valósulhat meg. A környezeti szektorban jelentkező problémák, mint a globális felmelegedés, a fizikai környezet átalakulása, rendkívül súlyos, globális, és minden egyénre kiterjedő válságokat okozhatnak a jövőben.⁷⁷

II.1.4. Humán Biztonság kérdésköre

A kritikai biztonsági megközelítésben megjelent a béke fogalmának többretegű vizsgálata. A negatív béke a fegyveres konfliktusra, és annak megelőzésére koncentrál, amíg a pozitív béke az emberi erőforrás kiaknázásának előmozdítására összpontosít, például a társadalmi igazságosság, gazdasági egyenlőség, ökológiai egyensúly és egyén jóléte.⁷⁸ A pozitív béke megközelítéséhez köthető a humán biztonság kérdésköre, amelynek bár nincs egységes definíciója, általánosságban az ENSZ megközelítése alapján olyan fejlesztési célok kidolgozását sürgeti, amelyek ellenállóbb társadalmakat eredményeznek, ahol az emberek biztonságban vannak az olyan krónikus fenyegetésektől, mint a mélyszegénység, az éhezés, a betegségek, az erőszak, az elnyomás, és védve vannak a mindennapi életük hirtelen megzavarásától.⁷⁹ A humán biztonság kérdésköre ezáltal nagy hangsúlyt fektet a megelőzésre, hogyan lehet elkerülni, hogy krízis alakuljon ki egy társadalomban.⁸⁰ Napjainkban az államon belüli konfliktusok növekedésével, az etnikumok közti feszültségek, a kisebbségek elleni atrocitások, a menekültkérdés és természeti katasztrófák megjelenésével előtérbe került az egyének biztonsága. Az új típusú háborúkban sokszor nem lehet éles határvonalat húzni a harcoló felek és a fegyvertelen csoportok között, a konfliktusokban magas a civil áldozatok száma, amit a közvélemény egyre inkább aggódva figyel.⁸¹ A társadalmi biztonság kihívásai nem csupán állami szinten jelennek meg, hanem az egyén életében is fenyegetést jelentenek. A

⁷⁷ RADA, 2007, 9-10.

⁷⁸ BILGIN, P, Booth, K, WYN Jones, R (1998) Security studies: The next stage? *Nação e Defesa* 84(2): 131-157 143.

⁷⁹ UN: Human Security Handbook, <https://www.un.org/humansecurity/wp-content/uploads/2017/10/h2.pdf> (2022.03.04.)

⁸⁰ UNDP: Human Development Report, 1994, 22-47.

⁸¹ FUKUDA-PARR, Sakiko – MESSINEO, Carol (2012): Center for Research on Peace and Development. Human Security: A critical review of the literature. CRPD Working Paper No. 11. <https://soc.kuleuven.be/crpd/files/working-papers/wp11.pdf> (2021.08.04.)

humán biztonság kérdésköre középpontjában az egyén szintjén megjelenő problémák vannak, az emberi élet és méltóság kérdésével foglalkozik, amely a biztonságpolitika újszerű és vitatott területe. Az ENSZ Human Security Commission jelentésével kapott lendületet a koncepció, és került a viták középpontjába.⁸² A humán biztonság összetevői közé tartozik a gazdasági biztonság, amely kiterjed a tényleges munkavégzésből származó biztos jövedelemre, a fizikai létfenntartáshoz szükséges élelemhez való hozzájutás biztonságára, egészségbiztonságra és környezeti biztonságra. A személyi biztonság körébe számos probléma tartozik. Elsősorban a fizikai erőszaktól és fenyegetéstől való biztonságot értjük, és ehhez kapcsolódóan beszélhetünk közösségi biztonságról is, amely a különféle etnikai és vallási közösségek fennmaradását, s identitásuk ápolását jelenti. Végül a politikai biztonság témakör olyan módon kapcsolódik a humán biztonsághoz, hogy az alapvető emberi jogok és szabadságjogok biztosítását tűzi ki célul. Az ENSZ humán biztonság koncepciójának lényeges elemei, hogy általános érvényű, és multidimenzionális összetevői kölcsönösen függenek egymástól, valamint a fenyegetések nem maradnak egy ország határain belül, globálisan jelentkeznek minden társadalomban. A jelentés alapján a biztonsági koncepcióknak egyre inkább el kell mozdulniuk a területi biztonság központú gondolkodástól, és az emberek biztonságának megteremtése felé kell fordulnia.⁸³ A személyek biztonsága az egész világon, globálisan összekapcsolódott, hiszen az áruk, szolgáltatások, pénzügyek, személyek szabad mozgása által az egyes kihívások könnyebben eszkalálódhatnak.

A humán biztonság témakörét komoly viták övezik.⁸⁴ Egyrészt megkérdőjelezzik a koncepció létjogosultságát, hasznosnak tekinthető-e a témakör a biztonsági tanulmányok és kutatás szemszögéből. Másrészt számos kritika éri a fogalmat a megfelelő definíció hiánya miatt, túlságosan tág az elemzési köre, és ezáltal kérdéses, hogy mennyire képes a politikai folyamatok megfelelő vizsgálatára.⁸⁵ Az egyik legerőteljesebb kritika azért éri, mert az államot, mint központi szereplőt háttérbe szorítja.⁸⁶ Azonban az ENSZ Humán Biztonság Kézikönyve is lefekteti, hogy az állam és kormányzat központi szerepére, mint a biztonság elsődleges

⁸² GAZDAG, 2012, 31-32.

⁸³ A. GÓMEZ, Oscar - Des GASPER: Human Security, A Thematic Guidance Note for Regional and National Human Development Report Teams, United Nations Development Programme, Human Development Report Office, 2013, 2-3. http://hdr.undp.org/sites/default/files/human_security_guidance_note_r-nhdrs.pdf (2021.08.10.).

⁸⁴ NEWMAN, Edward: Human security, in: Fen Osler Hampson - Alpaslan Özerdem - Jonathan Kent, Routledge Handbook of Peace, Security and Development, 488. 2020.

⁸⁵ HEGEDŰS Henrik (2009): A biztonság fogalmának tágabb és szűkebb értelmezése. A humánbiztonság, avagy egy konferencia tanulságai. Hadtudományi Szemle, 2. évf. 1. sz. 65–76, http://epa.oszk.hu/02400/02463/00004/pdf/EPA02463_hadtudomanyi_szemle_2009_1_065-076.pdf (2021.08.03.)

⁸⁶ BAJPAI, Kanti: Human Security: Concept and Measurement, Kroc Institute Occasional Paper, 2000

örzőjére továbbra is szükség van. A személyek, csoportok biztonsága megvalósíthatatlan állami szerepvállalás nélkül, illetve szorosan összekapcsolódik az állam és a társadalom biztonsága. Az állam továbbra is a biztonság biztosítója, valójában inkább a humán biztonság kiegészítheti az állami biztonságot. Valójában a kormányhatalomtól függ, hogy a koncepció konfliktusba kerül-e a tradicionális állami biztonságfelfogással. Ideális esetben állami érdek a társadalmi béke és biztonság garantálása, valamint azok az akár nem állami szereplők támogatása, amelyek ugyanezt a célt szolgálják.⁸⁷

	Katonai	Nem-katonai, katonai, egyéb
Állam <i>Biztonság kinek?</i>	nemzeti biztonság (tradicionális realista felfogás)	újrdefiniált biztonság (pl. környezeti, gazdasági)
Társadalomnak, csoportoknak, egyéneknek	Államon belüli biztonság (pl. polgárháború, etnikai konfliktus)	Humán biztonság (állampolgárok túlélése, jóléte)

*1. ábra: Biztonsági fenyegetések forrása
(forrás: Paris, 2001, 98.o.)*

Roland Paris úgy fogalmazott a humán biztonság koncepciójával kapcsolatban, hogy túl általános, mivel a fizikai biztonságtól a pszichológiai jólétig elemzi a fenyegetéseket. Szűkítési keretnek két perspektívából ajánl megoldást. Egyrészt bár a katonai aspektust is meghagyja, a nem katonai biztonsági kör mentén szűkíti le a koncepció tartalmát, ezáltal olyan kérdéseket ajánl a fogalom körébe, mint a környezeti szűkösség, járványok, túlnépesedés, tömeges migráció, nacionalizmus, terrorizmus, nukleáris katasztrófa stb. Ezenkívül olyan módon kívánja szélesíteni a koncepció tartalmát, hogy az egyének és csoportokon túl, a társadalmat fenyegető kockázatokra is koncentráljon.⁸⁸ Ezáltal olyan kérdések kerülnének a fogalom körébe, mint hogy a szegénység erősíti-e az erőszakot a társadalmon belül, vagy vannak-e olyan belpolitikai intézmények, amelyek elősegíthetik a belső békét. A városiasodás folyamata, az egészségügyi rendszerhez való hozzájárulás kapcsolatba hozható-e a civil erőszakkal, vagy milyen más társadalmi körülmények jelenthetnek veszélyt egyes társadalmi csoportokra. Az ilyen megközelítéssel a szakértő véleménye szerint nincs szükség pontos definícióra, de segíthet

⁸⁷ GAZDAG, 2011, 85.

⁸⁸ PARIS, Roland (2001): Human Security. Paradigm Shift or Hot Air? University of Colorado, Boulder. International Security, Vol. 26, No. 2. 87–102. DOI: <https://doi.org/10.1162/016228801753191141>

abban, hogy hogyan kapcsolódnak a különböző megközelítések a tradicionális biztonsági felfogáshoz, valamint, hogy milyen különleges körülmények vannak hatással az egyének, csoportok és társadalmak fennmaradására. Ebben a kontextusban a humán biztonság, mint viszonyítási alap jelenik meg, amely segít árnyalni a különböző szektorokban jelentkező fenyegetéseket, hogyan hatnak egymásra a rendszerben megjelenő kihívások, az egyén, csoportok és a társadalmak szemszögéből.⁸⁹

II.2. Dél-amerikai regionális biztonsági komplexum

II.2.1. Általános bemutatás

A dél-amerikai régió nem homogén térség, demokratikus folyamatait, az államok nemzeti érdekei eltérőek, azonban elengedhetetlen kiemelni, hogy mindezek mellett valós közös identitásérzet és erős együttműködési vágy van az államok között.⁹⁰ A hidegháborút követő évtizedekben a dél-amerikai országok közötti együttműködés jelentősen javult: megújultak a gazdasági integrációs szervezetek, javultak a tagországok és fegyveres erőik közötti kapcsolatok, és nőtt a nemzetközi szervezetek hatékonysága. Bár Dél-Amerikát a világ egyik legalacsonyabb fokú államközi konfliktusú régiójának tekintik, a régi geopolitikai feszültségek továbbra is fennállnak, és a hazai hatóságok gyakran úgy tekintenek szomszédjaikra, mintha potenciális ellenségek lennének, ezzel demonstrálva a hagyományos realista megközelítést.

Az amerikai kontinens Buzan elemzése alapján két regionális komplexumra osztható, az északra (Egyesült Államok, Kanada, Mexikó és a Közép-Amerikai és Karibi térség), valamint a déli komplexumra, amely a kontinens déli féltekének tizenkét független ország, a Franciaország részét képező Francia Guyana, és külön brit irányítás alatt lévő Falkland-szigetek és Déli-Georgia és Déli-Sandwich-szigetek területeit fedi le. Az észak-déli elkülönülés alapja, hogy a közép-amerikai és karibi térségben az Egyesült Államok befolyása intenzív és folyamatos, olyan kötődéseket kialakítva, amelyek nem teszik lehetővé a biztonsági- és védelmi kérdések önálló kezelését. Elemzésemben a dél-amerikai biztonsági komplexumra koncentrálok, amely azért különülhet el az észak-amerikai komplexumtól, és alkothat önálló

⁸⁹ PARIS, 2001, 97-102.

⁹⁰ DIAMINT, Rut: Security Challenges in Latin America, Bulletin of Latin American Research, 23/1, 43-62, 2004, 43-44.

régiót⁹¹, mivel a meghatározó biztonsági folyamatai regionálisan értelmezhetőek, nem az Egyesült Államokhoz fűződő kapcsolatai határozzák meg azokat. A komplexumot aszimmetrikus belső viszonyok, és az Egyesült Államok szabálytalan, időszakos beavatkozásai jellemzik. Az Egyesült Államok és a régió kapcsolatát későbbi fejezetben fogom részletesebben elemezni, azonban összességében elmondható, hogy az északi nagyhatalommal a régió kapcsolata normalizálódott. A térség két részre tagolását az indokolja, hogy az Egyesült Államok számára nem elsődleges világpolitikai régió a dél-amerikai térség, ezáltal a biztonsági beavatkozások korlátozottak és esetlegesek, valamint egyes államokra koncentráltabbak, például kiemelt együttműködése van Kolumbiával.

A dél-amerikai biztonsági komplexum önálló rendszert alkot, elkülönülve az északi komplexumtól, mivel a térség államainak biztonsági percepciói közel azonosak, és az államok között megfelelő intenzitású interakciók zajlanak. Két tényező hat leginkább komplexumra; az északi nagyhatalomhoz, az Egyesült Államokhoz fűződő viszony, és a két szubkomplexum, észak és dél egymáshoz fűződő viszonya. A latin-amerikai térség egészére jellemző, hogy a hidegháborút követően stabilabbá váltak az államok, belpolitikai téren megszilárdultak a demokratikus viszonyok, ezzel egyidejűleg erősödtek az államközi interakciók és a regionális kezdeményezések. Az erősödő regionalizmus ugyanakkor maga után vonta a regionális integrációs kezdeményezések egymással szembeni versengését is, ami újabb konfliktusforrásokat szült.⁹² Ezen kívül az államokon belül a politikai, társadalmi és gazdasági problémák hátráltatják a szorosabb államközi kapcsolatok kiépítését.

A második alfejezet ismerteti a dél-amerikai regionális biztonsági komplexum jellemzőit, elemzi, hogy mennyiben beszélhetünk önálló biztonsági komplexumról, a régió a konfliktusformáció, a biztonsági rezsim vagy a biztonsági közösség közül mely együttműködési szintet érte el, valamint a kooperatív biztonság, a kollektív biztonság vagy a kollektív védelem⁹³ elemei jelennek-e meg leginkább a térségben. Az alfejezet utolsó része pedig a dél-amerikai regionalizmus különböző szakaszait elemzi.

⁹¹ VILLAMIL, Ximena Cujabante – RODRÍGUEZ, Bibiana Rueda - Liana Abril Pérez: Mercosur: un análisis desde los Complejos de Seguridad Regional, *Revista Científica General José María Córdova*, 11(11), 2013, 99-120. 103. <https://doi.org/10.21830/19006586.206> (2021.10.03.)

⁹² RACS Marianna: Változatok integrációra – az ibér-amerikai országok integrációs szervezetei 1945-től napjainkig. Doktori disszertáció, ELTE, Budapest, 2014

⁹³ BLAHÓ András – PRANDLER Árpád: Nemzetközi szervezetek és intézmények. Aula Kiadó, Budapest, 2005, 185.

II.2.2. A dél-amerikai biztonsági komplexum részei

A dél-amerikai térség két részre osztása azért indokolt, mivel a két alrégió biztonsági dinamikája eltérő, és egymáshoz fűződő kapcsolatai aszimmetrikusak.⁹⁴ Buzan regionális biztonsági komplexum elmélete a déli térséget két szubkomplexumra osztja; az andoki északira (Kolumbia, Ecuador, Guyana, Peru, Venezuela) és a déli tölcser (Argentína, Brazília, Chile, Bolívia, Paraguay, Uruguay). A két szubkomplexumot eltérő biztonsági kihívások és történelmi jellegzetességek jellemzik. Történelmi viszonyok alapján a déli szubkomplexumot Chile, Argentína és Brazília közti rivalizálás határozta meg. A Mercosur megalakítása harmonizálta Argentína és Brazília közti viszonyokat, Chile viszont nem lett tagja a regionális együttműködésnek. Az Andok térségben az államok közötti rivalizálás, valamint a transznacionális biztonsági kihívások okozta konfliktusok határozzák meg leginkább a biztonsági diszkurzust. A Dél-amerikai Nemzetek Uniójának (UNASUR) megalakításakor nem titkolt cél volt, hogy a két szubregionális integráció, a Mercosur és az Andok Közösség összeolvadása révén erősítse az együttműködést, azonban a kezdeményezés végül kudarcot vallott.

A regionális komplexumok az anarchikus nemzetközi rendszerben fontos közvetítő hatással bírhatnak a globális, nagyhatalmak által uralt nemzetközi rendszer és a tagállami szint között. A regionális komplexum elemzési szintjeit nézve kiemelendő a dél-amerikai térségben az állami szint. Az állam sajátos helyzete határozza meg, hogy milyen félelmekkel kell szembenéznie, mik a biztonsággal kapcsolatos percepciói.⁹⁵ A dél-amerikai regionális biztonsági komplexum megértéséhez meg kell vizsgálni a régiót alkotó egyes államok főbb hazai problémáit, a tagállamok közötti gazdasági és katonai kapacitásbeli különbségeket, a köztük lévő egyensúlytalanságokat és történelmi konfliktusokat. Szintén fontos elemezni a régiót nemzetközi kontextusban és a regionális vagy globális hatalomtól való függőség mértékét, mivel ez nagymértékben meghatározza a regionális biztonságot, és a problémák kezelésének módját. Ezekkel e kérdésekkel részletesebben a következő fejezetben fogok foglalkozni.

A regionális biztonsági komplexum elemzésénél ki kell térni a komplexum karakterére, amelyet három főbb változó befolyásolhat; a barát-ellenség kapcsolat, az anarchia és erőegyensúly kérdése, és a nagyhatalom jelenléte. Egy komplexum esetében feltétel a földrajzi

⁹⁴ BUZAN-WEAVER, 2003, 313-317.

⁹⁵ WAEVER, 1989

meghatározottság, mivel politikailag és földrajzilag differenciált régió szükséges. Ez a kritérium Dél-Amerika esetében fennáll, hiszen megfelelően elkülönül a közép-amerikai régiótól. Ezen túl a földrajzi elem mellett fontos közös történelmi és kulturális összetevő is van, amely az integrációt megalapozza, illetve növeli az interdependenciát a komplexumon belüli államok között.⁹⁶ A barát-ellenség szegmens keretében kijelenthető, a dél-amerikai államok közötti fegyveres konfliktusok ritkák és alacsony intenzitásúak voltak az elmúlt évtizedekben. A vitás kérdéseket békés módon és a jog eszközeivel igyekeznek az államok kezelni. A biztonsági kihívások és fenyegetések ezen kívül többnyire a belső gyengeségekből erednek, amelyek regionális instabilitáshoz is vezethetnek, mint a kábítószer-kereskedelem, fegyveres csoportok működése. Az integrációs kezdeményezések, mint az UNASUR és az azon belül létrehozott Védelmi Tanács tovább erősítették a viták békés rendezésének gyakorlatát, a politikai párbeszédet, az átláthatóságot és a bizalomépítést.⁹⁷

A második kategória esetében az anarchia és az erőegyensúly aspektusai a komplexumon belüli erő megoszlásra hatnak. Dél-Amerika esetében több potenciális regionális szereplő emelkedik ki, eltérő anyagi lehetőségekkel, mégis Brazília az, aki nagyságával és természeti erőforrásaival leginkább vezető hatalmi potenciállal rendelkezik. A dél-amerikai ország azonban mégsem tudott valódi regionális vezetővé válni, és bár a szándék látható a regionális hegemon szerep betöltésére, az ezzel járó költségeket nem mindig – elsősorban csak gazdaságilag kedvező időszakokban - tudja vállalni Brazília.⁹⁸ Összességében a dél-amerikai regionális komplexumban az anarchia, az államközpontúság és nemzeti érdekek dominálnak.⁹⁹ A harmadik kategória pedig a nagyhatalmak jelenlétének és beavatkozásának kérdése. Az Egyesült Államok irányában három különböző külpolitikai minta megjelenése volt jellemző az elmúlt tíz évben: konfrontatív álláspont különösen Venezuela, Bolívia és Ecuador részéről; mérsékelt pozíció Braziliában, Chilében és Argentínában; valamint az USA-hoz való igazodás jelent meg Kolumbiában és Peruban. Ezen kívül különböző intenzitással, de egyre jelentősebb Kína jelenléte a térségben, illetve Oroszország szerepe, amely különösen a venezuelai

⁹⁶ BUZAN, 45.

⁹⁷ CASTAÑEDA, Alberto Castillo: La (des) estructura y objetivos de la seguridad regional: una aproximación al posible complejo de seguridad suramericano, Seguridad y Conflictos: Una Perspectiva Multidisciplinaria, Jornadas de Estudios de Seguridad 4/2012, Madrid, 2013, ISBN 9788461624768, 185-214, 204-206.
<https://dialnet.unirioja.es/servlet/articulo?codigo=5378852> (2021.03.05.)

⁹⁸ CASTAÑEDA, 2012

⁹⁹ CABALLERO, Sergio: La UNASUR a través de los ojos de los estudios críticos de seguridad, Instituto de Iberoamérica Universidad de Salamanca Documentos de Trabajo, 2014,
http://biblioteca.clacso.edu.ar/Espana/ib/20161220045416/pdf_1350.pdf (2021.09.05.)

rezsimmel ápol jó kapcsolatot, és az országnak jutatott támogatásai révén a regionális folyamatokra is aktív befolyása van.

A regionális biztonsági komplexum elemzésénél a konfliktus-formáció, a biztonsági rezsim és biztonsági közösség kategóriák is megjelennek. Castañeda szerint a dél-amerikai térség a biztonsági rezsim kategóriájába sorolható, mivel az államok intézményeken keresztül arra törekcszenek, hogy együttműködjenek biztonsági kérdésekben, ezáltal növeljék a köztük levő bizalmat és a barátságot. Azonban mélyebben vizsgálva a regionális komplexum típusát fontos kiemelni, hogy eltérő mintázatok figyelhetők meg a két szubkomplexum esetében. Az északi szubkomplexum, az Andok térség esetében a negatív kölcsönös függésből és konfliktusformációból (konfliktusra való hajlammal, és a kölcsönös bizonytalanság leküzdésére irányuló formális mechanizmusok nélkül) az átmenet elemeit mutatja a pozitívabb kölcsönös függőség, a biztonsági rezsim felé, ahol már nincs szó konfliktusról az intézmények létrehozása és a közös szabályok miatt.

Az Andok országai között a belső problémák, az új típusú biztonsági kihívások, és a nacionalista karakter miatt továbbra is a bizalmatlanság a mélyebb együttműködés gátja, az államok pedig a belső problémáik miatt törekenyek. A venezuelai válság fokozta az Andok térség biztonsági kihívásait. Többek között a szervezett-bűnözés és kábítószer-kereskedelem növekedett, a nem állami fegyveres csoportok határmenti tevékenysége gyengítette a szomszéd államokkal való diplomáciai kapcsolatot, fegyveres összetűzéseket is okozva az országok között, a migráció révén pedig többszázezer embernek kellett elhagynia Venezuelát, súlyos terheket róva a térség államaira. Ezzel szemben a déli tölcsérben az államok kiépítették a kölcsönös bizalomépítő mechanizmusokat, amely Argentína és Brazília közti viták rendezésén alapszik, és a Mercosur létrehozásával intézményesült. A déli szubkomplexum országai a katonai diktatúrák hagyatéka miatt is igyekeznek elválasztani a külső védelmi elemeket a belső biztonsági kérdésektől, szemben az Andok országokkal, amelyekben inkább növekszik a fegyveres erők szerepe belbiztonsági kérdésekben. A déli kúp egyes országainak fehér könyvei közös védelmi költségvetési módszertan szabványosítását fogalmazták meg az átláthatóság érdekében, valamint a béke és a demokrácia védelmének célkitűzése a szubregionális szerződéseken belül erősítette, hogy a térség a biztonsági rezsim szintjére lépjen. Ezen felül már megjelennek a biztonsági közösség jellemzői is, mivel az államok eljutottak az integráció azon szintjére, amelyen elképzelhetetlen az erőszak alkalmazása a konfliktusok kezelésére.¹⁰⁰

¹⁰⁰ CASTAÑEDA, 2012, 207-209.

Buzan és Weaver¹⁰¹ a dél-amerikai térséget biztonsági rezsimnek tartja. A könyv megírása óta eltelt időszakban a térség a biztonsági közösség felé mozdult el, mivel az olyan integrációs mechanizmusokkal, mint az UNASUR, és a Védelmi Tanácson belül a 2010–2011-es cselekvési terv a kölcsönös bizalom erősítését tűzte ki célul, valamint a tagállamok egyre nagyobb erőfeszítéseket tettek a kölcsönös érdekek és fenyegetések azonosítására, amelyek elősegítik a barátság megszilárdulását. Bár az UNASUR gyengesége, majd későbbi szétesése megkérdőjelezi a komplexum fejlettségi szintjét, a tapasztalatok azt mutatják, hogy az együttműködési kezdeményezések hozzájárultak a konfliktusok mérsékléséhez, segítenek előmozdítani a békét, biztonságot és demokráciát.¹⁰²

Deutsch szerint a biztonsági közösség, egy integrált együttműködés, kialakított intézményekkel és értékekkel.¹⁰³ Wæver elmélete alapján a biztonsági közösség az államok közötti együttműködés azon szintje, amikor az államok felhagynak az egymás közötti háború lehetőségével, és képesek a közösség saját érdekeit megfogalmazni, valamint hasonló értékeken és identitáson osztoznak.¹⁰⁴ Lényeges kérdés, hogy Dél-Amerika esetében beszélhetünk-e biztonsági közösség kialakulásáról. A bilaterális és multilaterális együttműködések széles skálája alapján kijelenthető lehetne, hogy a térség elérte a biztonsági közösség szintjét. A kezdeményezések részletezése nélkül hasznos felidézni a tömegpusztító fegyverek korlátozásáról szóló tárgyalásokat, a kül- és védelmi minisztériumok közötti rendszeres két- és többoldalú találkozókat, a kétoldalú békés tárgyalásokat a határvitákról; a Mercosur és az Andok Közösség keretében elfogadott bizalom- és biztonságépítő intézkedéseket; az egyre gyakoribb közös gyakorlatokat; a védelmi miniszterek kontinens szintű, rendszeres találkozóit, az Amazonas Szerződést; a Dél-amerikai Védelmi Tanács (CDS) felállítását a Dél-amerikai Nemzetek Uniója (UNASUR) keretén belül; és számos más kezdeményezést, amelyek a történelmi rivalizálást, és államok közötti versenyt együttműködéssé alakították, és megnyitották az utat a közös normák kialakítása felé.¹⁰⁵

Az állami szereplők közötti integrációs kezdemények és megállapodásokon túl egy biztonsági közösségnek szüksége van a politikai hálózatok rendszerére, amelyek bevonják az állami és

¹⁰¹ BUZAN Y WAEVER, 2003, 325-327

¹⁰² CASTAÑEDA, 2012, 208-209.

¹⁰³ DEUTSCH, 1957

¹⁰⁴ DIAMINT, Rut: Security Communities, Defence Policy Integration and Peace Operations in the Southern Cone: An Argentine Perspective, *International Peacekeeping*, 17:5, 662-677, 2010, 663. [Security Communities Defence Policy Integration and Peace Operations in the Southern Cone An Argentine Perspective.pdf](#) (2021.10.03.)

¹⁰⁵ DIAMINT, 2010, 663-664.

nem állami civil szereplőket, a hivatalos és informális kommunikációs csatornákat, amelyek egy ilyen erős közösség kohézióját biztosítják, és meghatározzák a tagjai biztonsági identitását. Ebben a tekintetben a dél-amerikai régióban még hiányosságok vannak, például a közös regionális stratégia és a közös fenyegetések azonosításának hiánya, a védelmi technológiai fejlesztések összehangolása hiányos, valamint a fegyveres erők polgári ellenőrzése továbbra is gyenge. Ezeket a hiányosságokat le kell küzdenie a régióknak ahhoz, hogy biztonsági közösséggé váljon, ezért Diamint inkább feltörekvő biztonsági közösségként határozza meg a régiót.¹⁰⁶ A feltörekvő biztonsági közösség a közös értékeken alapuló konszenzusra törekszik, ahol a részvétel nem korlátozódik a hagyományos szereplőkre. Diamint véleménye szerint a dél-amerikai országok együttműködésére a MINUSTAH¹⁰⁷ haiti misszió volt nagy hatással, mivel a válságkezelésre, a misszió működtetésére létrehoztak egy vitafórumot, valamint a konfliktuskezelés, válságkezelés, békeépítés és fenntartás területén beépítették a nem katonai elemeket is, bővítve és erősítve ezáltal a résztvevő államok biztonság- és védelempolitikai együttműködését. A misszió továbbá megmutatta, hogy nagyhatalmi befolyás nélkül képesek voltak hatékonyan tárgyalni egymással.

Biztonsági komplexum	Térség	Struktúra	Típus
Regionális biztonsági komplexum	Észak- és Közép Amerika	Központosított	Biztonsági Közösség
	Dél-Amerika	Általános	Biztonsági Rezsím
dél-amerikai szubkomplexum	Andok Közösség	Általános	Konfliktusformáció/biztonsági rezsím
	Mercosur	Általános	Biztonsági rezsím/biztonsági közösség
	UNASUR	Általános	Biztonsági közösség/biztonsági rezsím

2. ábra: Biztonsági komplexumok az amerikai kontinensen
(saját ábra; forrás: Castañeda, 2012, 209.)

A struktúra alapján a központosított biztonsági komplexumban nem az erőegyensúly hangsúlyos, hanem egy nagyhatalom vagy regionális hatalom dominanciája érvényesül. Latin-Amerika esetében ez az észak-amerikai térségre, és azokra a kezdeményezésekre (pl. NAFTA) jellemző, amelyekben az Egyesült Államok szerepet vállal. A dél-amerikai térség esetében a biztonsági rezsím a jellemző, azonban érdekes változás, hogy az UNASUR esetében bár a biztonsági közösség szintjére lépett a térség, mára a szakértők ismételten a biztonsági rezsímet tartják jellemzőbbnek, mivel ugyan az UNASUR-on belül megindult az intézményesülés és

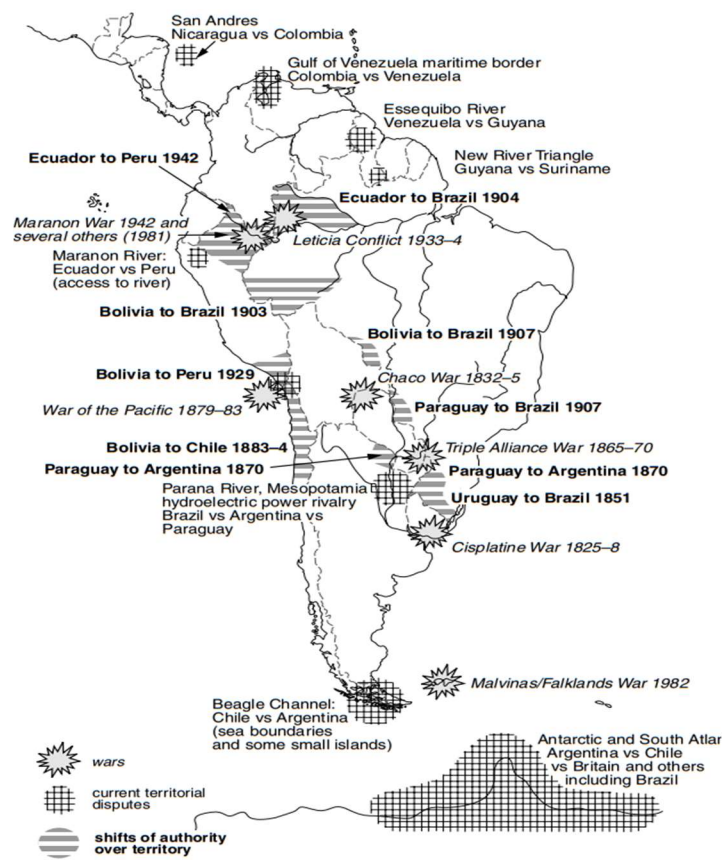
¹⁰⁶ DIAMINT, 2010, 664

¹⁰⁷ Résztvevő államok: Argentina, Bolivia, Brazil, Chile, Ecuador, Guatemala, Paraguay, Peru, Uruguay

közös normák kialakítása, a szervezet szétesésével bedőltek ezek a folyamatok, ráadásul a venezuelai rezsim helyzete továbbra is megosztja a dél-amerikai országokat.

II.2.3. Békés térség Dél-Amerika?

Egy biztonsági komplexum dinamikája széles skálán mozoghat, a baráti viszonytól kezdve a kölcsönös függőségen át, az ellenségeskedésig és háborús viszonyokig. A dél-amerikai komplexumon belül az államközi interakciók mérsékeltek, a korábbi határviták okozta konfliktusokat nagyrészt rendezték az államok, illetve a vitás kérdéseket többnyire a nemzetközi jog eszközeivel kívánják a felek kezelni a fegyveres beavatkozások helyett. Lényeges elem, hogy a 19. századifüggetlenedést követő határviták, államközi fegyveres konfliktusok korlátozott intenzitásúak voltak, mérsékelt áldozatokkal. Nem zajlottak az európai háborúkhöz hasonló események a kontinensen, jellemzőbbek a belső feszültségek, a politikai erőszak, a polgárháborúk kialakulása, a nem állami szereplők és az állami erők közti erőszakos cselekmények.

3. ábra: Fegyveres konfliktusok a dél-amerikai térségben

(forrás: Buzan, Barry – Wæver, Ole – de Wilde, Jaap: *Regions and Powers: The Structure of International Security*. Cambridge University Press, Cambridge, 2003., 306.)

Dél-Amerikát a „hosszú béke” jellemzi¹⁰⁸, összehasonlítva az 20. században Európában zajlott világháborúk pusztításával, vagy az arab térségben zajló konfliktusokkal. Kacowicz elmélete szerint ez három tényezőnek köszönhető: (1) realista és geopolitikai magyarázatok alapján az Egyesült Államok és Brazília megnyugtató szerepének, a regionális erőegyensúly kialakulásának, a dél-amerikai országokat érintő külső veszélyeknek, amelyek segítik a kooperációt; a földrajzi elszigeteltségnek, és a mérsékelt katonai képességeknek; (2) liberális megközelítés alapján a demokratizálódás hatásainak; a jólét és a gazdasági fejlődésre való törekvésnek; a gazdasági egymásrautaltságnak és integrációs kezdeményezéseknek; valamint a konfliktuskezeléssel kapcsolatos közös konszenzusos gyakorlatoknak; (3) a területi status quo-val való elégedettségnek, tehát a térség országai a régió belül nem törekednek nagy volumenű változtatásra, sem nemzetközi politikában nincs relevanciája komoly terveknek.¹⁰⁹

Korlátozott fegyveres konfliktusok zajlottak a térségben, és napjainkban is úgy tűnik, hogy inkább mérsékelt összetűzésekre lehet számítani, főleg határvitákból kiindulva. A korlátozott háború fogalmát a következőképpen lehet összefoglalni: a konfliktus rövid időtartamú, de ez nem zárja ki az intenzív időszakokat; csak kis földrajzi területre korlátozódik; valamint a résztvevő államok hasonló ideológiai vagy kulturális profilúak. Ebben az esetben általában gazdasági vagy határmenti összecsapásokból származnak a konfliktusok, és nincs szükség drámai költségvetési vagy személyes áldozatokra, illetve erős állami jelenlétre.¹¹⁰

Az államközi fegyveres konfliktusok hiánya a nemzeti hadseregek közötti szoros katonai-politikai kapcsolatoknak is köszönhető. A régió fegyveres erőire jellemző a transznacionális jelleg, illetve belpolitikai befolyásuk, autonómiájuk hagyományosan erős, ezért a kormányzati biztonság- és védelempolitikai folyamatokra nagy hatással bírnak.¹¹¹ Ezen kívül a békés viszonyokat szolgálja, hogy a régió államai alapvetően alacsony védelmi költségvetést irányoznak elő, fő célkitűzésük, hogy az elrettentő modernizáció¹¹² elvét kövessék, amely

¹⁰⁸ FRANCHI, Tassio - MIGON, Eduardo Xavier Ferreira Glaser – JIMÉNEZ, Roberto: Taxonomy of interstate conflicts: is South America a peaceful region?, *Brazilian Political Science Review*, 2017, 10-11. https://www.researchgate.net/publication/319022044_Taxonomy_of_interstate_conflicts_is_South_America_a_peaceful_region (2021.08.10.)

¹⁰⁹ FRANCHI-MIGON-JIMÉNEZ, 2017, 8.

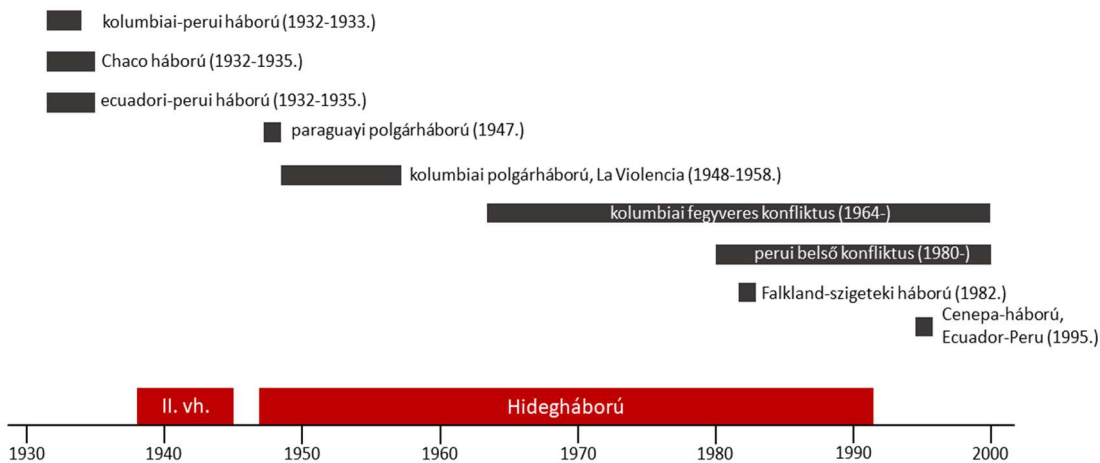
¹¹⁰ CENTENO, Miguel Angel: *Blood and debt: war and the nation-state in Latin America*. Philadelphia The Pennsylvania State University Press. 344pp.2002, 21.

¹¹¹ FRANCHI-MIGON-JIMÉNEZ, 2017, 09-10.

¹¹² BATTAGLINO, Jorge Mário: Palabras mortales ¿Rearme y carrera armamentista en América del Sur? *Nueva Sociedad*. N° 15, pp. 23-34, 2008

BATTAGLINO, Jorge Mário: The coexistence of peace and conflict in South America: toward a new conceptualization of types of peace. *Revista Brasileira de Política Internacional*. 55/ 02, 2012, pp. 131–151

mentén a dél-amerikai országok lehetőségeikhez mérten egymáshoz képest hasonló ütemben fejlesszék haderejüket. A transznacionális identitás is segíti a bilaterális és multilaterális regionális katonai együttműködéseket, ezen kívül az élő diplomáciai kapcsolatok, kialakult konfliktuskezelési módok segítik meggátolni a háborúk kialakulását, amelyeknek alapja a közös történelmi múlt.¹¹³

4. ábra: Fegyveres konfliktusok Dél-Amerikában 1930-tól napjainkig
(forrás: saját ábra)

A „hosszú béke” fogalmának kritikusai, mint David Mares azonban inkább az „erőszakos béke” fogalmát használják a térségre, mivel az államközi háborúk alacsony száma nem azonos a békés állapottal.¹¹⁴ A konfliktusok intenzitását tekintve a háború legmagasabb pontjától az „erőszakmentes válságig” és a „vitáig”, a skála legalacsonyabb szintjéig találunk eseményeket a térségben. A „hosszú béke” állapotának kritikusai azt is kiemelik, hogy az erőszakkal való fenyegetés, a katonai erő potenciális használata továbbra is jelen van a térség államaiban, sőt egyes államokban belbiztonsági célok bevetése érdekében is.¹¹⁵

¹¹³ BATTAGLINO, 2008, 25.

¹¹⁴ MARES, 2016, 255.

MARES, David R.: Interstate disputes: militarized coercion and ‘peaceful settlement’. Edited by MARES, David R. and KACOWICZ, Arie M. Routledge Handbook of Latin America Security. New York: Routledge. 2016, pp. 254-265.

MARES, David R.: Latin America and the illusion of peace. San Diego: IISS (The International Institute for Strategic Studies). 112. 2012

MARES, David R.: Violent peace: militarized interstate bargaining in latin america. New York: Columbia University Press. 2001, 398.

¹¹⁵ FRANCHI-MIGON-JIMÉNEZ, 2017, 16-17.

A huszadik század második felében csak két államközi háborúról lehet beszámolni Dél-Amerikában, az 1982-es háború Argentína és az Egyesült Királyság között a Malvinas/Falkland-szigetek miatt, valamint az 1995-ös határháború Peru és Ecuador között. Brazília és Argentína, valamint Argentína és Chile közötti kapcsolatok határozottan javultak a nyolcvanas évek közepétől. Brazília és Argentína megoldotta a vízjogi vitákat, és csökkentette nukleáris versengésüket. Chile és Argentína aláírta az 1984-es Béke és barátság szerződést, amely véget vetett a Beagle-csatorna körüli viszálynak. 1995-ben Argentína megállapodott abban, hogy nem alkalmaz erőszakot a Falkland-ügyek megoldására. 1998-ban Peru és Ecuador rendezte határvitáját a Cenepa fegyveres konfliktus zárásaként. Az 1967-es Tlatelolco-i Szerződés nukleáris fegyvermentes övezetet hozott létre egész Latin-Amerikában. A fegyverzet-ellenőrzési szerződések betartása széles körben elterjedt, és az Atomsorompó-szerződés, valamint a vegyi és biológiai fegyverekről szóló egyezmények egyetemesek. 1991-ben adták ki a Cartagenai Nyilatkozatot a tömegpusztító fegyverekről való lemondásról, majd meghatározó esemény volt, amikor 2002-ben a dél-amerikai elnökök találkozásán Ecuadorban a béke és az együttműködés övezetének nyilvánították a térséget.¹¹⁶

A tartós békés állapot kérdésével kapcsolatban ki kell emelni a szervezett bűnözés, a kábítószer-kereskedelem és a csempészet, különösen a fegyverek jelentőségét a regionális erőszak növekedése szempontjából. Az ilyen bűncselekmények transznacionális aspektusa közvetlen fenyegetést jelenthet a regionális stabilitás számára, és ürügyül szolgálhat konfliktusokra olyan körülmények között, ahol az ideológiai és/vagy határok közötti viták már léteznek az országok között. A látens konfliktusok továbbra is megvannak a térségben, ezért a békés állapot nem jelenti a konfrontáció hiányát. Lényeges példa erre Venezuela, amely puskaporos hordóként magában hordozza egy lehetséges regionális konfliktus lehetőségét. Venezuela az elmúlt években diplomáciai konfliktusba keveredett többek között Kolumbiával, Brazíliával, mivel a transznacionális biztonsági kihívások, a szervezett bűnözői és fegyveres csoportok működése, a szomszédos országokra nehezedő migrációs nyomás destabilizálhatja az egész térséget. A régió sajátosságait is figyelembe kell venni az elemzéshez, mivel manapság egyre nehezebb megállapítani mit tekinthetünk háborús viszonyoknak. A régióknak nincsenek forrásai totális háborúhoz, valamint az országok hasonló politikai, gazdasági és társadalmi problémákkal néznek szembe, amelyek csökkentik a fegyveres konfliktusok kirobbanásának esélyét.

¹¹⁶ VILLA, Rafael Duarte: Security Community or Balance of Power? Hybrid Security Governance in Marcial A.G. Suarez - Brigitte Weiffen - Rafael Duarte Villa: Latin America in Power Dynamics and Regional Security in Latin America, Palgrave Macmillan UK, 2017, 85-87.

II.2.4. Biztonságfelfogás és biztonsági fenyegetések a dél-amerikai régióban

Dél-Amerika biztonsággal kapcsolatos felfogása közel azonos.¹¹⁷ Az 1990-es évektől az államok közötti bizalomépítő szándék, a katonaság szerepének újradefiniálásáról szóló hazai viták, valamint a transznacionális bűnözés elleni küzdelemre vonatkozó szakpolitikák kidolgozásának egyre sürgetőbb igénye ösztönözte a biztonsági és védelmi kérdésekről szóló diskurzust, és az állami stratégiai dokumentumok kidolgozását. Brazíliában, Argentínában és Chilében a geopolitikai stratégiai gondolkodás egyre nagyobb hangsúlyt fektetett a nemzeti potenciálra, amely az anyagi képességeken, a terület fizikai ellenőrzésén és a tengeri útvonalakhoz való hozzáféréseken alapul.¹¹⁸ A dél-amerikai országokban továbbra is a nemzet biztonsága a lényeges koncepció, kifejezve azt a realista megközelítést, hogy az állam a központi szereplő, amelynek biztonságát a katonai kapacitás garantálja egy anarchikus rendszerben. A regionális viszonylatban pedig a hatalom eloszlása a központi téma a nemzetközi értelemben középhatalmak, Argentína, Chile, Brazília (korábban Venezuela) között.¹¹⁹

A regionális biztonsági együttműködési struktúra alapkövei az 1990-es években alakultak ki a rendszeres két vagy többoldalú megállapodásokkal; mint a vegyi fegyverek kérdéséről szóló Mendoza Megállapodás Argentína, Chile és Brazília között (1992), majd a Brazil-Argentín Nukleáris Anyagok Számviteli és Ellenőrzési Ügynökségének létrehozása (ABACC, 1990), a Védelmi Miniszterek rendszeres találkozója (1995-től), valamint a külügyminisztériumok és a kétoldalú védelmi minisztériumok közötti mechanizmusok kialakítása. A regionális biztonsági komplexumon belüli formális szerveződések közé tartozik a MERCOSUR (1991), az Andok Közösség (1969-96), a Riói Csoport (1986), később CELAC (2010), valamint aktiválták a Amazon Együttműködési Szerződés Szervezetét (ACTO).¹²⁰ A Csendes-óceáni Szövetség létrehozásával Chile, Peru és Kolumbia közötti rivalizálást sikerült csökkenteni, és közös normák kialakítása indult meg, azonban a szerveződés feszültséget is hozott a regionális rendszerben, mivel a Mercosur gazdasági riválisának tekinthető, és Mexikó tagságával Dél-

¹¹⁷ LARRACHEA, Enrique Martínez: Complejos de seguridad e integración: perspectivas convergentes sobre seguridad y defensa en América del Sur, in Grace Jaramillo: Relaciones Internacionales: los Nuevos Horizontes, https://www.academia.edu/35932530/Relaciones_Internacionales_los_Nuevos_Horizontes https://www.academia.edu/28633602/Complejos_de_Seguridad_e_Integraci%C3%B3n_Perspectivas_Convergentes_sobre_Defensa_y_Seguridad_en_Am%C3%A9rica_del_Sur (2021.10.04.)

¹¹⁸ HERZ, Monica: Concepts of Security in South America, , International Peacekeeping, 17/5, 598-612, 2010 DOI: 10.1080/13533312.2010.516938, 600.

¹¹⁹ HERZ, 2010, 601.

¹²⁰ Tagjai: Bolívia, Brasil, Kolumbia, Ecuador, Guyana, Peru, Suriname y Venezuela

Amerikán túlnyúló szervezet.¹²¹ Összességében a kooperációs kezdeményezések csökkentették a bizonytalanságot más államok cselekedeteivel kapcsolatban a régióban, valamint közös stratégiákkal szabályokat és ösztönzőket hoztak létre a nemzetek számára.¹²²

A dél-amerikai régió biztonsági környezetével kapcsolatban fontos kiemelni, hogy a hidegháború utáni időszak fenyegetései kiszámíthatatlanok, többirányúak és többdimenziósak. A biztonság kérdésköre többretegű, amely a katonaság feletti demokratikus polgári ellenőrzéshez, a demokráciához és a politikai stabilitáshoz kapcsolódik. A dél-amerikai térségben is látható az erős igény arra, hogy a katonai juntákat követő demokratikus rendszerekben a polgárokat ne fenyegetse saját katonaságuk, a polgári kormányok pedig elkötelezettek legyenek az állam demilitarizálása mellett, elkerülve ezzel az önkényuralomhoz való visszatérést. A latin-amerikai térségben a demokráciák megszilárdítása a fegyveres erők feletti civil kontroll megerősítését hozta, azonban továbbra is komoly ráhatása van a katonai szereplőknek a politikai színtérre. A civil ellenőrzést támogatják azonban a nemzetközi együttműködések is, amelyek a biztonság demilitarizálására hatnak. Az új típusú biztonsági kihívások, mint a kábítószer-kereskedelem, a terrorizmus elleni küzdelem viszont a fegyveres erők belpolitikai szerepét erősítik, folyamatosan napirenden tartva regionális szinten a katonaság belbiztonsági feladatokban ellátott szerepéről szóló vitát.¹²³

A társadalmi kihívások hozzáadása a politikai stabilitás és kormányzás kérdéseire bővítették a biztonsági menetrendet a régió államaiban, ezáltal a szociális ügyek állambiztonsági ügyekké is váltak. Ennek eredményeként a dél-amerikai fegyveres erőknek alkalmazkodniuk kellett a polgárok védelmének gondolatához, sőt az országokon kívüli békeműveletekben való részvételhez is. Mivel békefenntartó missziók során a hadsereg ugyanazon a területen működik, mint a civil szervezetek, az egészségügyi gondozók, a többoldalú szervezetek megfigyelői és a katonák, ez teljesen új megközelítést kíván a térség fegyveres erőitől, amelynek a katonai diktatúrák negatív hagyományait mai napig nem sikerült teljesen elhagynia. A katonaság lojalitása a politikai kormányzathoz továbbra is kérdéses, ezzel együtt pedig a társadalmi bizalom sem állt helyre, és továbbra is nagyfokú a fegyveres erők önállósága és politikaformáló ereje.¹²⁴ Figyelemre méltó adat azonban, hogy a dél-amerikai társadalmakban a

¹²¹ DIAMINT, Rut: Regionalismo y posicionamiento suramericano: UNASUR y ALBA, Revista CIDOB d'Afers Internacionals, n.IOI, p. 55-79 . Abril 2013

¹²² SANAHUJA, José Antonio: La construcción de una región: Suramérica y el regionalismo posliberal, en: Cienfuegos, Manuel y Sanahuja, José Antonio. Una Región en construcción: UNASUR y la integración en América del Sur. Barcelona CIDOB, 2010, p. 87-134.

¹²³ DIAMINT, 2004, 43-44.

¹²⁴ DIAMINT, 2004, 49.

Latinobarometro 2018-as felmérése szerint az egyházat követően a katonaságban bíznak leginkább a lakosok, míg rendvédelmi erőkből, a politikai intézményekben és a kormányokban jóval kisebb mértékben.¹²⁵ A katonaság belbiztonsági feladatokban való részvétele vitatott, de képes volt eredményesebb akciókat végrehajtani, mivel például a korrupció kevésbé merül fel a fegyveres erők esetében. A kritikusok szerint azonban a komplex problémát nem lehet csak fegyveres konfliktusként kezelni. Az elmúlt évek visszaélései is nehezítik a társadalmi bizalom kiépítését a katonaság felé, mint például a Kolumbia Terv esetében.¹²⁶

Biztonsági kihívások Dél-Amerikában
kábítószer-kereskedelem
terrorizmus
szegénység, társadalmi hiányok
gerilla és felkelő szervezetek
fegyverkereskedelem
szervezett bűnözés
természeti környezet és természeti katasztrófák

5. ábra: Biztonsági kihívások Dél-Amerikában
(forrás: Castañeda, 203.)

A térségben a biztonság fogalmának a multidimenzionális megközelítését használják. A legfontosabb biztonsági kihívások és fenyegetések közé sorolhatóak a kábítószer-kereskedelem, terrorizmus, migráció, szervezett bűnözés és gerillacsoportok kapcsolata. A gazdasági, ökológiai, társadalmi és kulturális folyamatok egyes elemei ma már biztonsági fenyegetésekként is megjelenhetnek. A korábbi, kizárólag az államot fenyegető veszélyekre összpontosított megközelítés kitágult, a biztonsági diskurzusba beemelték az egyének, identitáscsoportok, régiók, a globális ökoszisztéma, a civilizációk és más szervezeteket érintő kihívásokat és fenyegetéseket. Bevezették a társadalmi biztonság és az emberi biztonság fogalmát, ezáltal olyan témák váltak biztonsági kérdésekké, mint a járványok, a globális felmelegedés, vagy a környezetszennyezés.

A dél-amerikai biztonságról szóló vitának két fő aspektusa van: a nemzetközi intézmények és normák növekvő szerepe, valamint a biztonság új dimenzióinak és új fenyegetettségi

¹²⁵ MEJÍAS, Sonia Alda: La transparencia en las Fuerzas Armadas latinoamericanas para combatir el crimen organizado, Real Instituto Elcano, 2019. <https://media.realinstitutoelcano.org/wp-content/uploads/2021/11/ari46-2019-alda-transparencia-en-fuerzas-armadas-latinoamericanas-para-combatir-crimenorganizado.pdf> (2022.03.04.)

¹²⁶ DIAMINT 2004, 53-54.

forrásainak bevonása. Az államok katonai erővel való fenyegetése vagy alkalmazása, az agresszív magatartás és a területi integritást fenyegető veszélyek már nem az egyetlen problémák. A kollektív biztonság és a nemzetbiztonság logikájából eredő elrettentés gyakorlatát felváltotta a bizalom- és biztonságépítő intézkedések (CSBM) hangsúlyozása, amelyek garantálják a katonai eljárások átláthatóságát és a kölcsönös információ megosztást.¹²⁷

Fordulópontot jelentett az AÁSZ által elfogadott Santiago-i deklaráció a bizalom és biztonságépítő intézkedésekről.¹²⁸ A San Salvadori Nyilatkozat¹²⁹ (1998) kibővítette ezt a napirendet a politikai kapcsolatok kérdésével, a határmenti együttműködéssel, a nemzeti fegyveres erőkre vonatkozó információcserével, a katonai kiadások elszámolási eljárásainak kialakításával. A kibővített biztonsági koncepció lehetővé tette az új biztonsági fenyegetésekre és a globalizációs folyamat erősödésével felmerülő kockázatokra való összpontosítást. A Managua-nyilatkozat (2006) szerint a terrorizmus, a kábítószer-kereskedelem, az emberkereskedelem, a szervezett bűnözés, a pénzmosás, a korrupció, valamint a kézi- és könnyűfegyverek elterjedése mind fenyegetést jelentenek a regionális biztonságra.¹³⁰

A 2003-as Mexikóban megrendezett különleges biztonsági konferenciát referenciapontnak tekintik a nyugati félteke biztonságáról szóló vitában. A zárónyilatkozat (Nyilatkozat Amerika biztonságáról)¹³¹ többdimenziósként fogalmazza meg a biztonságot, bemutatva a politikai, társadalmi, egészségügyi és környezetvédelmi, humán vonatkozásait is, ezen kívül megerősítve a szuverenitás fogalmát. A nyilatkozat alapján az erőszakos konfliktusok, természeti katasztrófák vagy a politikai instabilitás következtében fellépő humanitárius szükségleteket is ezzel összefüggésben lehet kezelni. A demokrácia, mint univerzális norma és az emberi jogi rendszer bevezette az egyének és a polgárok jogait, valamint a demokratikus kormányzás fogalmát a régió nemzetközi napirendjébe. Bár a nyilatkozat konszenzussal került elfogadásra, a konferencián is megjelentek a különböző megközelítések és súlypontok. Brazília és Argentína kormánya aggodalmát fejezte ki a szegénység leküzdése miatt, amelyet egész Latin-Amerika fő biztonsági problémájának tartanak; ezzel szemben Kolumbia és az Egyesült Államok fenntartotta álláspontját, miszerint a térség legfőbb problémái az illegális fegyveres csoportok,

¹²⁷ HERZ, 2010, 604.

¹²⁸ DECLARATION OF SANTIAGO ON CONFIDENCE AND SECURITY BUILDING MEASURES, 10 Nov. 1995, www.sipri.org/contents/worldsec/nk/1995_santiago.pdf

¹²⁹ DECLARATION OF SAN SALVADOR ON CONFIDENCE AND SECURITY BUILDING MEASURES, 28 Feb. 1998, www.sipri.org/contents/worldsec/nk/1998_San_salvador.pdf

¹³⁰ MANAGUA DECLARATION', Seventh Conference of Ministers of Defence of the Americas, Oct. 2006 <https://2009-2017.state.gov/p/wha/rls/73765.htm> (2021.09.05.)

¹³¹ DECLARATION ON SECURITY IN THE AMERICAS, Special Conference on Security, 2003, http://www.oas.org/dsd/FIDA/documents/declaration_security.htm

a kábítószer-kereskedelem és a terrorizmus, illetve olyan országok, mint Chile és Kanada, aggodalmukat fejezték ki a humán biztonság miatt.¹³² A nyilatkozat minden további regionális paktum alapjául szolgált az elmúlt évtizedekben, ezáltal vált a demokrácia és az emberi jogok az AÁSZ, a Mercosur és az UNASUR dokumentumainak alappilléreivé.

A globalizáció és az egymásrautaltság által fokozott kockázatokkal és fenyegetésekkel nem szabad pusztán hagyományos katonai érveléssel szembenézni, mivel ezek nem egy adott államból származnak, hanem gyakran állam alatti szinten épülnek fel, és összetett hálózatok révén egyre inkább eloszlanak.¹³³ Az új fenyegetések, mint például a terrorizmus, a szervezett bűnözés, a környezetszennyezés, az ellenőrizetlen migráció, a szegénység és az éhezés globális problémákká váltak, amelyek instabilitást okozhatnak az államokban és általánosságban a nemzetközi rendszerben. A Koppenhágai Iskola nemzetközi kapcsolatokon belüli biztonsággal kapcsolatos elméleti fejleményei új biztonsági referenciaobjektumokat vezettek be, amelyek többdimenziós jelleggel kölcsönöztek e fogalomnak; vagyis az egyén, csoportok, az állam biztonságának megőrzésétől a nemzetközi rendszerig.

II.2.5. Regionalizmus a térségben

Az ENSZ Alapokmányának nyolcadik fejezete lehetőséget ad regionális megállapodások megkötésére és szervezetek működtetésére annak érdekében, hogy az adott régió belül fenntartsák a békét és biztonságot globális szinten. Erre alapulva számos regionális együttműködés indult meg a második világháborút követően. A dél-amerikai térség globális szinten a világ békésebb régiói közé tartozik az államközi konfliktusok szempontjából, mentes a tömegpusztító fegyverektől, valamint a tagállamok alacsony katonai kiadásokkal rendelkeznek. Dél-Amerika 43,5 milliárd dollárt költött katonai kiadásokra 2020-ben, ez a világ összköltségének 2,2%-át adja.¹³⁴

A regionális szerveződések, és a regionalizmus szükségességéről és eredményességéről számos megközelítés született. Egyes vélemények szerint a belpolitika, az állami intézmények, és különösen maga az állam, akadályozzák a regionális integráció folyamatát.¹³⁵ Másik oldalról

¹³² YEPES, David Eduardo: Los complejos de seguridad regional en América Latina: Colombia y la securitización de la ayuda oficial para el desarrollo, *Analecta política* 4/5, 2013, 375.

¹³³ SERBIN, Andrés: América Latina y el Caribe frente a un Nuevo Orden Mundial: Poder, globalización y respuestas regionales, Icaria Editorial Coordinadora Regional de Investigaciones Económicas y Sociales, 2018

¹³⁴ SIPRI: Trends in World Military Expenditure, 2020, https://www.sipri.org/sites/default/files/2021-04/fs_2104_milex_0.pdf

¹³⁵ MANSFIELD, Edward D. – MILNER, Helen V.: The New Wave of Regionalism, *International Organization* 53/3, 589-627., 1999

pedig a regionális megállapodásokat olyan kritikák is érték, hogy korlátozzák a belső politikai mozgásteret.¹³⁶ Ebben a nézetben a regionalizmus és a globalizáció eredendően összefonódott egy oksági összefüggésben, ahol a regionalizmust gyakran a globalizáció diktátumának és korlátainak alárendeltnek, vagy legjobb esetben a kormányzás kiegészítő rétegének tekintették.¹³⁷ A tudósok új hulláma később azzal érvelt, hogy a régiók kialakítása alapvető fontosságú a globális rend felépítésében, mivel azonban a túlzott piaci szabadság és a szélsőséges pénzügyi deregulációba vetett hit a 2008-as globális pénzügyi válság kirobbanása miatt megdőlt, a regionális tér helyzetének újraértékelésére volt szükség.¹³⁸ Tehát a regionális integrációk a globális szerveződések fontos elemei, amelyek erősíthetik a globális folyamatokat, vagy azok ellensúlyozására is alkalmasak lehetnek.¹³⁹ Kupchan¹⁴⁰ szerint a multilateralizmus helyébe kell lépnie a regionalizmus új hangsúlyának. A regionalizmust a multipolarizmus és globalizáció annyiban segíti, hogy a nemzetek széles körének nyújt lehetőséget az együttműködésben való részvételhez, valamint korlátozza a régió szereplőinek hatalmát.

A világ folyamatosan halad a többpólusú rendszer kialakítása felé, ahol különböző hagyományos és feltörekvő hatalmak igyekeznek javítani helyzetükön a globális politikában és gazdaságban. Ilyen körülmények között a régiók által betöltött szerep alapvető, tekintettel a globális multilateralizmus nehézségeire, mivel a regionális és szubregionális eszközök lehetőséget kínálnak arra, hogy koherenciát és stabilitást biztosítsanak az országok közötti kapcsolatokban.¹⁴¹ A regionalizmus nemcsak a határokon átnyúló gyakorlatok intézményesülését jelenti, hanem a regionális tér átalakulásának tükröződése is. Nehezen megfogalmazható, hogy egy régió mit jelent az állami és nem állami szereplők számára, mivel a különféle motivációk, érdekek, elképzelések hatnak és alakítják a térséget. A régió Wendt

¹³⁶ HAGGARD S: Regionalism in Asia and the Americas. In *The Political Economy of Regionalism*, ed. ED Mansfield, HV Milner, 0–49. New York: Columbia Univ. Press, 1997.

¹³⁷ HETTNE, Björn – SÖDERBAUM, Fredrik: Theorising the Rise of Regionness, *New Political Economy*, 5/3, 457-473., 2000

¹³⁸ RIGGIROZZI, Pía – TUSSIE, Diana: The rise of post-hegemonic regionalism in Latin America in: Pía Riggirozzi - Diana Tussie: *The Rise of Post-Hegemonic Regionalism*, Springer Dordrecht Heidelberg London New York, 2012, 1.

¹³⁹ KUTASI Gábor: Regionális integrációk elterjedése a világgazdaságban. In: PALÁNKAI Tibor – KENGYEL Ákos – KUTASI Gábor – BENCZES István – NAGY Sándor Gyula: *A globális és regionális integráció gazdaságtana*. Akadémiai Kiadó, Budapest, 2016.

¹⁴⁰ KUPCHAN, Charles A.: After Pax Americana: Regional Integration, and the Sources of a Stable Multipolarity, *International Security*, 23/2, pp. 40-79, 1998, 74. <https://www.jstor.org/stable/2539379> (2021.10.03.)

¹⁴¹ SUÁREZ, Pedro Manuel Rodríguez: Tendencias hacia la regionalización mundial en el ámbito del siglo xxi: América, África, Asia, Europa, Eurasia y Medio Oriente, México, Benemérita Universidad Autónoma de Puebla/Universidad Popular Autónoma del Estado de Puebla, 2013, 558

szerint az, ahogyan a szereplők alakítják, tehát rugalmas és az aktorok által konstruált rendszer. A régiók a formális és informális cserék, gyakorlatok függvényei, amelyek néha hálózati társadalmakat tükröznek.¹⁴²

A régiók esetében a fő kérdés, hogy a regionális vezetők a kollektív aggodalmaknak megfelelően járnak-e el, vagy egyszerűen önérdék-maximalizálóként használják a regionális teret, a nemzeti és globális célok elérése érdekében. Carciofi azt emeli ki, hogy bár a vezető szerep és az erő fontos tényezők, nem csupán ezeken keresztül profitálhat egy regionális szereplő, hanem a növekvő interakciók és koordináció révén. Például a természeti erőforrások feletti koordináció kulcsfontosságú, az infrastruktúrához hasonlóan a biztonság és a monetáris politika is olyan területek, amelyek esetében a dél-amerikai régió szereplői az irányítást az Egyesült Államok által támogatott intézmények uralmától új intézményekbe és megállapodásokba helyezték át, amelyeknek egyébként Brazília kulcsfontosságú megfogalmazója volt.¹⁴³

A vezető hatalmak érdekén kívül, van olyan, amikor egy régiót közép államok azért hoznak létre, hogy ezáltal szerepüket és érdekeiket erősítsék, ennek eredményeként a régiót tekintély és rend építésének egyik eszközeként tekintik, amely tükrözi a regionális hierarchiát. Ebből adódóan egy régió az erőpolitika és érdekek eredménye is, de ez nem jelenti azonos szintű és szereplők körét, hanem a kialakulhatnak a vezetők és követők, amely dimenzióban a követők pozíciója fontos szereppel bír, mennyire hajlandóak elfogadni egy vagy több vezető hegemón befolyását. A kölcsönös érdekek alapján minden szereplőnek fontos, hogy win-win szituációt érjenek el.¹⁴⁴ Malamud a dél-amerikai régió esetében Braziliát emeli ki, mint lehetséges regionális vezető hatalom, azonban az elmúlt évtizedek megmutatták, hogy Brazília esetében nem volt meg a képesség, hogy erőforrásait stabilan a regionális vezető hatalom kiépítésére fordítsa, sem a többi regionális szereplő nem kívánta elfogadni a brazil külpolitikai célokat. Mindezek miatt Malamud a „követők nélküli vezető” megfogalmazást használja Brazíliára.¹⁴⁵

A regionalizmus hullámainak három főbb periódusát lehet megkülönböztetni a latin-amerikai térségben: régi, új és globalizált.¹⁴⁶ Ez a csoportosítás napjainkig terjedően tagolja a nemzetközi

¹⁴² RIGGIROZZI - TUSSIE, 2012, 2.

¹⁴³ CARCIOFI, Ricardo: Cooperation For The Provision Of Regional Public Goods: The Iirsa Case, 65-78, in Pía Riggiozzi - Diana Tussie: The Rise of Post-Hegemonic Regionalism, Springer Dordrecht Heidelberg London New York, 2012

¹⁴⁴ RIGGIROZZI - TUSSIE, 2012, 4.

¹⁴⁵ MALAMUD, A.: A leader without followers? The growing divergence between the regional and global performance of Brazilian foreign policy. Latin American Politics and Society, 53/3, 2011, 1–24

¹⁴⁶ LEHOCZKI Bernadett: A regionalizmus három generációja Latin-Amerikában. Köz-gazdaság, 2. évf. 3. szám, 2007. pp. 97–114. 3. szám, 2007. 97–114.

tér változásait a gazdasági, politikai és társadalmi aspektusokat is figyelembe véve. A régi regionalizmus Rosenthal¹⁴⁷ voluntarista megközelítése alapján az ötvenes és hatvanas évekhez, és a kereskedelem liberalizációjához köthető, amely hullám azonban tartós eredmények nélkül ért véget.¹⁴⁸ A regionalizmus első hulláma az importhelyettesítő iparosodás célkitűzéséből eredt, amelynek központi eleme az volt, hogy a latin-amerikai országok csökkenteni kívánták függőségüket a nyugati piacoktól, és nem csupán nyersanyagtermelőként bekapcsolódnak a világpiacon folyó folyamatokba. Ennek érdekében a régió belüli szabad kereskedelmet kívánták erősíteni olyan regionális integrációk kialakításával, mint az ALALC (Latin-amerikai Szabadkereskedelmi Szövetség, 1960), az Andok Csoport (1969), CARICOM (Karibi Közösség és Közös Piac). A regionalizmus ezen szakasza azonban a katonai diktatúrák zártsága, a regionális feszültségek, és a politikai szándék gyengesége miatt nem volt sikeres.¹⁴⁹ A kommunizmus vége, a gazdaságok összeomlása a fejlődő világban az 1980-as évek eleji adósságválság nyomán, és a globális pénzügyek felemelkedése az 1980-as és 1990-es években hozzájárultak a piacok központi szerepéről szóló liberális elképzelések „diadalához” és a kapitalizmus terjedéséhez. Általánossá vált a piaci szabályozás és az állam által irányított gazdaságok kritikája, ezáltal a nyitott gazdaság ígéretei, a neoliberalizmus irányították a közgondolkodást a térségben.¹⁵⁰ A regionalizmus második hulláma a nyolcvanas évek végétől indult, amely során új lendületet kaptak a régiós szerveződések. A katonai diktatúrák bukása (Argentína, Brazília, Uruguay, Bolívia), a civil vezetések és a demokratizálódás segítették a regionális együttműködést. Ekkor jött létre a régió egyik meghatározó szerveződése a Mercosur is 1991-ben, emellett számos, egymást átfedő bilaterális és multilaterális szabadkereskedelmi egyezmények. A megállapodások hatása azonban korlátozott volt, és a régió belüli kereskedelemnövekedés megakadt, például a regionális infrastruktúra hiánya miatt. Összességében a regionalizmust a globális érdekek megnyilvánulásainak tekintették ebben az időszakban.¹⁵¹

A regionalizmus új hullámának központi eleme a dél-amerikai térségben a neoliberalizmus válságához, és az Egyesült Államok egyedüli hegemón szerepének meggyengüléséhez köthető.

¹⁴⁷ ROSENTHAL, Gert: Treinta años de integración en América Latina: un examen crítico. Estudios Internacionales, Vol. 26. Núm. 101., 1993.

¹⁴⁸ SZENTE-VARGA Mónika: Latin-amerikai regionális szervezetek válsága, Felderítő Szemle, XIX/1, Budapest, 2020, 45-62.

¹⁴⁹ LEHOCZKI, 2007, 98-99.

¹⁵⁰ BRICEÑO-RUIZ, José – HOFFMANN, Andrea Ribeiro: Post-hegemonic regionalism, UNASUR, and the reconfiguration of regional cooperation in South America, Canadian Journal of Latin American and Caribbean Studies, 40/1, 2015, <https://doi.org/10.1080/08263663.2015.1031475>

¹⁵¹ GAMBLE, A. - PAYNE, A. (Eds.): Regionalism and world order. London: Palgrave/Macmillan, 1996, 251-252.

Emellett a régió újrapolitizálódásának látható megnyilvánulásaként nagyobb együttműködés tapasztalható az állami, társadalmi mozgalmak és a vezetők kooperációja révén. Mindezek eredményeképpen a regionális szinten új kezdeményezések indultak meg különböző témák mentén, mint az ALBA, IIRSA, UNASUR. Sanahuja szerint a 2000-es években a nyitott regionalizmus válságba jutott, és ekkor jelentek meg a poszt neoliberális regionális integrációk, amelyek jellemzői, hogy a gazdasági és kereskedelmi szegmensek háttérbe szorulnak, a politikai kérdések, az állam megnövekedett szerepe dominálnak. Növekvő érdeklődés tapasztalható az integráció pozitív menetrendjének előmozdítása iránt, amelyek középpontjában az intézmények és a közös politikák kialakítása áll, valamint a nem kereskedelmi kérdésekben folytatott egyre növekvő együttműködés, amely a megújult béke és biztonsági menetrendhez vezetett.¹⁵² A társadalmi dimenzió a regionális integráció részévé vált, a regionális infrastruktúrafejlesztések kérdése, a regionális piacok jobb tagolása és a nem regionális piacokhoz való jobb hozzáférés egyre fontosabbá vált.¹⁵³ Monica Hirst azzal érvel, hogy a latin -amerikai regionalizmus ezen új korszakát a komplexitás és az anarchia bizonyos fokai jellemzik, ami arra készteti, hogy az „anarchikus regionalizmus” kifejezést használja.¹⁵⁴

Hettne – Söderbaum fogalma szerint egy régió a határokon átnyúló szervezett társadalmi, politikai és gazdasági kapcsolatokat jelenti, és ezt az összetartozás érzés is alátámasztja, közös célokkal és értékekkel, valamint olyan intézmények és előírások alkotják, amelyek javítják a régió autonóm működésének képességét a nemzetközi szinten.¹⁵⁵ Ezt a megközelítést tükrözik Dél-Amerikában az új regionalizmus részeként létrejövő szerveződések, mint az ALBA vagy az UNASUR, amelyek földrajzi és ideológiai határok újradefiniálását célozták, új területeken is megindítva az integráció folyamatát, mint az infrastruktúra, a biztonság- és védelem kérdése, illetve közös normák és gyakorlatok kialakítása. Az új regionalizmus időszaka a befelé fordulás időszaka, amikor a térség országai egymás felé fordulnak, saját ügyeik, céljaik és érdekeik megfogalmazása felé összpontosítanak.

A harmadik hullámra a globalizált regionalizmus¹⁵⁶, vagy az interregionalizmus kifejezést is használják. Az interregionalizmus képviselői szerint, bár a nemzetközi rendszer legfőbb szereplői továbbra is az államok maradnak, a régiók erősödése tapasztalható, ezáltal a régiók egymás közötti kapcsolatainak jelentősége is megnőtt, és globális szereplőkként léphetnek

¹⁵² SANAHUJA, 2012

¹⁵³ BRICEÑO-RUIZ - HOFFMANN: 2015, 52-53.

¹⁵⁴ HIRST, Monica. 2003. Seguridad regional en las Américas. In La seguridad regional en las Américas, ed. Wolf Grabendorff, 25–80. Bogotá, 52.

¹⁵⁵ HETTNE, B.: Beyond the “new” regionalism. *New Political Economy*, 10/4, 2005, 543–72.

¹⁵⁶ SZENTE-VARGA, 2020, 46-48.

fel.¹⁵⁷ A megközelítés alapján ideális esetben az EU, az ASEAN, a NAFTA, a Mercosur, az Afrikai Unió tárgyalhatnának egymással globális célok elérése érdekében.¹⁵⁸ A kritikusok szerint azonban nem beszélhetünk egységes régióról nem csupán Dél-Amerika esetében, hanem az általában példaként említett Európai Unióban sem, illetve a régiók közötti szabadkereskedelmi megállapodások a nagy tagállami ellenzél miatt nehézkesen haladnak, mint például az EU-Mercosur¹⁵⁹ esetében is látható. Emellett azonban fontos megemlíteni, hogy a harmadik világ térségeivel növekszik a kapcsolat, például kereskedelmi egyezményt kötött a latin-amerikai térség a Dél-afrikai Vámunióval 2004-ben, 2005-ben az Öbölmenti Arab Államok Együttműködési Tanácsával, ezen kívül Kína egyre növekvő szerepet vállalt gazdasági téren a térségben.¹⁶⁰ A gazdasági együttműködések csekély eredményei az együttműködés fókuszpontját egyéb területek felé terelték, mint például a politikai és stratégiai kooperáció irányába, amelynek az alapja a 2000-es években megindult baloldali hullám volt. Ebben az időszakban a politikai akarat hatására erősödött és bővült a Mercosur, elindult az ALBA, majd az UNASUR elődje a Dél-Amerikai Nemzetek Közössége. Összességében a regionalizmus harmadik hullámát a dél-amerikai térségben az önállósodási vágy mozgatta, távolodás az Egyesült Államok hegemón befolyásától, és a régió tagállamai a nemzeti erősödést a regionális együttműködés keretében látták.¹⁶¹

A harmadik hullámot még egy kifejezéssel szokták említeni, különösen a dél-amerikai térség szakirodalmi emelik ki így a korszakot, poszthegemón regionalizmusként.¹⁶² Az elnevezés a régió helyzetét az Egyesült Államokhoz való viszonyulásában elemzi, kiemelve, hogy a 21. század elejétől, a szeptember 11-ei események hatására is az USA figyelme más régiók felé összpontosult, ezzel viszont teret engedve a dél-amerikai térség önálló politikai kezdeményezéseinek. A regionális hatalmak, mint Brazília, Venezuela, Argentína mozgásteret megnőtt, ebből adódóan aktív integrációs politikát kezdtek folytatni.¹⁶³ Intenzív időszak indult

¹⁵⁷ LEHOCZKI Bernadett: Interregionalism: the Case of Latin America. *Acta Hispanica*, (II), 141–150, 2020, <https://doi.org/10.14232/actahisp.2020.0.141-150> (2021.12.03.)

¹⁵⁸ SÖDERBAUM, F.- Shaw, T. (Eds.): *Theories of new regionalism: A Palgrave reader*. Basingstoke: Palgrave/Macmillan 2004, 250.

¹⁵⁹ Az EU–Mercosur szabadkereskedelmi egyezményről két évtizednyi tárgyalás után 2019-ben született megállapodás. Jelenleg az európai intézményi és tagállami ratifikációs folyamat zajlik.

NAGY Sándor Gyula – SOLTÉSZ Béla: Az EU és a Mercosur közti szabadkereskedelmi megállapodás értékelése, Külügyi És Külgazdasági Intézet, KKI-elemzések, 2019/39

¹⁶⁰ LEHOCZKI, 2007, 106-112.

¹⁶¹ LEHOCZKI, 2007, 99-106.

¹⁶² MIJARES, Víctor M. - NOLTE, Detlef: “Regionalismo posthegemónico en crisis”. *Foreign Affairs Latinoamérica*, 18/3, 105-112., 2018.

¹⁶³ SANAHUJA, José Antonio: Del “regionalismo abierto” al “regionalismo post-liberal”. *Crisis y cambio en la integración regional en América Latina*. In: SERBIN, Andrés – MARTÍNEZ, Laneydi – RAMANZINI, Haroldo

meg a térség életében az együttműködések terén, a gazdasági és kereskedelmi kérdések háttérbe szorultak, és előtérbe kerültek olyan területek, mint az infrastruktúra, a természeti erőforrások kérdése, vagy a biztonság- és védelempolitika.

A hidegháborút követően számos regionális integrációs kezdeményezés indult el világszerte biztonság- és védelempolitikai dimenzióban, mint például az Európai Biztonsági és Együttműködési Szervezet, a Kollektív Biztonsági Szerződés Szervezete, az Ázsiai Regionális Fórum vagy az Afrikai Unió. A dél-amerikai térségben a Mercosur, majd az UNASUR és az azon belül megalakuló Védelmi Tanács jelentős előrelépést hozott a biztonsági és védelmi kérdések regionális kezelése terén. A brazil kezdeményezésű tanács nem kívánt egy NATO típusú együttműködést létrehozni, inkább a kooperatív védelem elemei jelentek meg, azzal a céllal, hogy erősítse a kölcsönös katonai együttműködést, a bizalom és biztonságépítő mechanizmusokat, valamint támogassa a védelmi ipari kooperációt. Alapelvei a beavatkozásmentesség, a szuverenitás és területiség védelme voltak. A tizenkettő ország védelmi minisztereit tömörítő tanács három fő sarokpontban jutott konszenzusra; Dél-Amerika megszilárdítása, mint a béke övezete, dél-amerikai védelmi identitás kiépítése, valamint konszenzus kialakítása a regionális védelmi együttműködés megerősítése érdekében. A Védelmi Tanács kialakítása a régió önálló törekvéseit tükrözi, szemben az Amerikai Államok Szervezetén belül működő Amerika-közi Védelmi Testülettel, és Amerika-közi Kölcsönös Segítségnyújtási Szerződéssel, amelyekben az Egyesült Államok érdekei dominálnak.¹⁶⁴

A neorealista megközelítés szerint a regionális intézmények az erőegyensúlyra, a globális változásokra adott válaszként vagy a katonai fenyegetések elleni reakcióként jönnek létre. Ez alapján a regionális folyamatokat a régió legerősebb állama vezeti, amelynek célja a kedvezőbb erőviszonyok elérése.¹⁶⁵ A neoliberális megközelítés szerint a regionális szervezeteket azért hozták létre, hogy kölcsönösen nyereséges cserék révén csökkentsék az államközi kapcsolatok növekvő tranzakciós költségeit. Tehát amíg a neorealisták szerint az intézmények maximalizálják az állami érdekeket, a liberálisok azzal érvelnek, hogy az intézmények

jr. (szerk.): Anuario de la Integración Regional de América Latina y el Gran Caribe 2012. Coordinadora Regional de Investigaciones Económicas y Sociales (CRIES), Buenos Aires, 2012. pp. 11–54.

¹⁶⁴ BATTAGLINO, Jorge: Defence in a Post-Hegemonic Regional Agenda: The Case of the South American Defence Council, in Pía Riggiozzi - Diana Tussie: The Rise of Post-Hegemonic Regionalism, The Case of Latin America, Springer, 2012, 81-100., 81-83.

BATTAGLINO, Jorge: Transformaciones en la seguridad internacional en la post Guerra Fría: su impacto en América del Sur, Estudios Internacionales 160, Instituto de Estudios Internacionales, Universidad de Chile, ISSN 0716-0240, 2008, 7-33

¹⁶⁵ BALDWIN, David. 1997. The Concept of Security. Review of International Studies 23: 5–26.

reagálnak arra, hogy lehetővé kell tenni a közös érdekek megvalósítását.¹⁶⁶ A harmadik, konstruktivista megközelítés szerint pedig az identitásoknak is régió alakító ereje van, amelyeket kormányzati és civil szervezetek formálnak.¹⁶⁷ A dél-amerikai regionális biztonsági és védelmi együttműködés anyagi és eszmei tényezők kombinációja. Dél-Amerikában az elmúlt két évtizedben a védelmi forгатókönyvben bekövetkezett változásokat az Egyesült Államok biztonsági politikájának változásai, a területi és ideológiai viták újjáéledése és Brazília, mint regionális hatalom megjelenése okozták. Ezek az elméleti tényezőkhöz köthető elemek, az anyagi kérdések pedig két fő területre összpontosultak, a védelem és a fejlesztés kérdésére. Az anyagi területek mellett nagyobb hangsúlyt kapott azonban az identitás, az elvont eszmei kérdések a regionális védelmi együttműködés létrehozásában, mint a szolidaritás és a problémák kollektív együttműködésen alapuló kezelése.¹⁶⁸

Battaglino a regionalizmus poszthegeмон időszakában a védelmi együttműködések, azon belüli is a Védelmi Tanács kialakításának központi elemeként az identitás formáló, az autonómia igénye, és a regionális perspektíva szerepét emeli ki. Azt lehet mondani, hogy a regionális szereplők között konszenzus volt a Védelmi Tanács kialakításnak alapjaiban, és a védelmi és nem védelmi célok kidolgozásában. A védelmi célok közé tartozik a külső beavatkozások kezelése és megakadályozása, a regionális instabilitás mérséklése, a közös regionális megértés elősegítése, az Egyesült Államok direkt és indirekt befolyásának kezelése, olyan kérdések mentén, mint a katonai bázisok a térségben, az amerikai katonai doktrína terjesztése vagy a közvetlen beavatkozások kérdése. A dél-amerikai régió célja, hogy új biztonsági kormányzat jöjjön létre a védelem regionalizációja révén.¹⁶⁹ A nem védelmi kérdések közé tartozik az államközi konfliktusok megakadályozása a tagok szocializációja, a transzparencia növelése mentén.

A poszthegeмон regionalizmus időszakát a dél-amerikai térségben azzal szokták jellemezni, hogy az Egyesült Államok figyelme a közel-keleti térségre orientálódott, ezért tudtak a regionális hatalmak megerősödni, ami kedvezett a regionális együttműködéseknek. Ezzel szemben Battaglino amellett érvel, hogy bár az Egyesült Államok számára nem stratégiai prioritás a régió, azonban a 2001. szeptember 11-e után a térséget is érintette az USA globális

¹⁶⁶ KEOHANE, Robert O.: *After Hegemony: Cooperation and Discord in the World Political Economy*, Princeton University Press, 1984

¹⁶⁷ BATTAGLINO, 2012, 83-84.

¹⁶⁸ SERBIN, Andrés – MARTÍNEZ, - Laneydi - Haroldo Ramanzini JÚNIOR - Andrei SERBIN Pont: *América Latina y el Caribe: una compleja transición*, Anuario de la Integración Regional de América Latina y el Caribe, No. 14, Coordinadora Regional de Investigaciones Económicas y Sociales, Buenos Aires, Argentina, 2017

¹⁶⁹ BATTAGLINO, 2012, 86.

harca, a „War on Terror” és a „War on Drugs” projektek mentén. Például 2008-ban Kolumbia fegyveres támadása Ecuador területén a FARC gerillaszervezet jelenléte miatt a megelőző csapás doktrínájának a megjelenését mutatta a térségben, komoly konfliktust okozva a két ország között. Ezen kívül 2008-ban újra aktiválták a negyedik flottát¹⁷⁰, és az USA katonai jelenléte különböző formában, de folyamatosan növekedett a térségben, például az amerikai Déli Parancsnokság révén, amely a radikalizmust, és a bandák elleni fellépést katonai eszközökkel kívánta kezelni. A 2008-as Kolumbia és Ecuador között kirobbant konfliktus meghatározó volt abban az értelmében is, hogy a régió egyöntetűen utasította vissza a megelőző csapás doktrínáját, mivel véleményük szerint két alapelv sérült meg, a szuverenitás védelme és a beavatkozás tilalma. Az incidens nem csak a Védelmi Tanács megalakulásához járult hozzá, de megmutatta, hogy a régió államai nem tűrnek el a jövőben hasonló akciókat, és határozott üzenetet fogalmaztak meg Kolumbia felé. A Védelmi Tanács új politikát képviselt a regionális védelmi rendszerben, amelynek létrejöttét az amerikai befolyás visszautasítása inspirálta. Bár több szakértő a poszthegeon korszakban tapasztalható együttműködés erősödését az USA megváltozott stratégiai prioritásaihoz kötik, ezzel megnövelve a dél-amerikai térség mozgásterét, Battaglino véleménye szerint épp ellenkező tendencia figyelhető meg. Nem kérdés, hogy az arab térség vált az első számú prioritásává Washingtonnak, azonban nem lehet kijelenteni, hogy az Egyesült Államok dél-amerikai politikájában visszaszorulás volt tapasztalható biztonsági és katonai területen. Az időszakos politikai beavatkozások, a Kolumbia Terv, a negyedik flotta aktivizálása inkább erősítette egy új politikai irány megfogalmazását a térség politikai szereplői között, és megjelent a politikai, gazdasági, katonai és ideológiai erőforrások újbóli elosztásának igénye a déli szuverén döntések alapján.¹⁷¹

A 2000-es évek második felében az Egyesült Államok politikájának militarizálása, az egyre intenzívebb államközi konfliktusok, Brazíliát, mint regionális hatalmat is válaszra sarkallta. Brazília globális szerepvállalása a regionális vezető hatalmi státuszához köthetőnek, befolyási övezetének tartja a régiót, azonban ebből kifolyólag Brazília stabil Dél-Amerikában érdekelt. Ezért az Egyesült Államok beavatkozásai (negyedik flotta aktiválása), Kolumbiával fenntartott szoros kapcsolatai (Kolumbia Terv) okozta bizalmatlanság a térség államai között a brazil

¹⁷⁰ Az amerikai negyedik flotta az Egyesült Államok Déli Parancsnokságához (USSOUTHCOM) tartozó haditengerészetnek flottája. A negyedik flotta központja a floridai Jacksonville -i Mayport haditengerészeti állomáson található. Felelős az amerikai haditengerészet hajói, repülőgépei és tengeralattjáróiért, amelyek a Karib -tengeren, valamint az Atlanti- és Csendes -óceánon működnek, Közép- és Dél -Amerika körül. Fő feladata: békefenntartás, humanitárius segítségnyújtás, katasztrófa -elhárítás, hagyományos tengeri gyakorlatok és kábítószer-ellenes műveletek támogatása.

¹⁷¹ BATTAGLINO, 2012, 98.

érdekeket is sérti. Brazília úgy gondolja, hogy reális fenyegetés, hogy olajkészletei és Amazónia miatt külső támadás, beavatkozási kísérlet érheti.¹⁷² Ebből a gondolatmenetből következett Lula de Silva elnöksége alatt Brazília kezdeményező szerepe a regionális biztonság- és védelempolitikai együttműködés szorosabbra fűzésére, ami a Védelmi Tanács megalakulásában csúcspontot ért el. Brazília számára a nemzetközi aspirációk miatt volt fontos a regionális együttműködés, a régió számára pedig a terrorizmus elleni globális háború okozta belső regionális konfliktusok mérséklése miatt.¹⁷³

Néhány esetben sikeresen megnyilvánult a közös regionális érdekek védelme együttes erővel, különösen az Egyesült Államokkal szemben, amikor elő kívánta segíteni a fegyveres erők bevonását a terrorizmus vagy a szervezett bűnözés elleni küzdelemben. A hatodik védelmi miniszteri konferencián, Quito-ban (Ecuador) 2004-ben a résztvevők visszautasították a fegyveres erők szerepének növelését a belbiztonsági kérdésekben, illetve a dél-amerikai államok több fórumon is elleneztek a terrorizmust a nemzetvédelem fenyegetésévé tenni, illetve nem fogadták el, hogy néhány gerilla szervezetet terrorista csoporttá nyilvánítsanak. A térség országai fenntartják, hogy az erőszakos konfliktusok gyökerei a társadalmi problémákból adódnak.¹⁷⁴

Összességében a poszthegemón korszak része a térségben a kooperáció és a szolidaritás igénye, amely elvek mentén a védelmi kérdések defenzív és nem defenzív, puha eszközei is nagyobb hangsúlyt kaptak, ellenpontozva a kemény védelmi kérdések hiányosságait.¹⁷⁵ A regionalizmus gyengüléséhez Brazília elidegenedése is hozzájárult, mivel már Dilma Rouseff elnöksége alatt csökkent az ország regionális és nemzetközi politikai súlya a belpolitikai botrányok, a Petrobas, az Odebrecht miatt,¹⁷⁶ valamint gazdasági nehézségekkel nézett szembe az árcsökkenés eredményeképpen, ami az agrárexportra hatott. A poszthegemón korszak lezárásának tekinthető az UNASUR és ezzel együtt a Dél-amerikai Védelmi Tanács felbomlása. Fő kérdés, hogy milyen új korszakot köszönthetünk, visszatér-e a dél-amerikai térség a klasszikus regionalizmus

¹⁷² BATTAGLINO, 2012, 91.

¹⁷³ BATTAGLINO, 2012, 91.

¹⁷⁴ BATTAGLINO, 2012, 93.

¹⁷⁵ ACHARYA, Amitav: Regional worlds in a post-hegemonic era. Bordeaux, Spirit Working Paper, 2009

¹⁷⁶ 2014-ben kezdődött a brazil politikai korrupciós botrány, amely több tucat magas szintű üzletember és politikus vádemelését vonta maga után egy széles körű vizsgálat részeként. A botrány központi eleme a brazil Odebrecht építőipari-, és a brazil állami Petrobas olajvállalaton keresztül finanszírozott vesztegetés és pénzmosás, amelyben regionális és nemzetközi kormányzati és üzleti körök hálózata vett részt.

irányába, aminek központi eleme az Amerikai Államok Szervezete és az Egyesült Államok, vagy újabb szereplőkkel, új formációban önálló regionális szerveződés fog elindulni.¹⁷⁷

II.3. Összegzés

A 2000-es években megvalósuló baloldali fordulattal került előtérbe a biztonság- és védelempolitika a regionális együttműködés diskurzusába, mivel előtte bár államközi szinten megjelentek különféle kooperációs kezdeményezések és szerződések, valójában regionális szinten Amerika-közi téma volt, az Egyesült Államok központi szerepével. A bilaterális, multilaterális szerveződések közötti kapcsolat dinamikája alkotja a dél-amerikai térség „biztonsági konstellációját”.¹⁷⁸ A dél-amerikai biztonsági komplexum együttműködési szintje változó intenzitású. A kooperatív biztonság elemi erősen jelen vannak a térségben. Ezen az együttműködési szinten nincs szükség közös fenyegetésre vagy egységes biztonsági vízióra. Politikai szempontból, bár ez a modell elősegíti a kétoldalú megállapodásokat és a vitarendezési mechanizmusokat, nem igényel magas szintű intézményesülést, ami azt jelenti, hogy nem szükséges állandó testületet létrehozni. Egyes vélemények szerint jelenleg úgy tűnik, hogy az intézményesülések gyengülésével a régió visszalépett a kooperatív biztonság szintjére.

Új megközelítésként Frenkel olyan szerzők közreműködése révén, mint Fontana (1996) vagy Rojas Aravena¹⁷⁹ (2000) bevezették az az integráló biztonság fogalmát, amelyet olyan modellként definiálhatjuk, amely meghaladja a konfliktusok megelőzését, és célként határozza meg a politikák összehangolását egy régió államai között. Ez a rendszer inkább olyan kezdeményezések kidolgozására törekszik, amelyek egyesítik az egyes államok stratégiai elképzeléseit a tagállamok között - ami általában a közös (külső vagy belső) fenyegetések azonosítását eredményezi -, és növeli a rendszerek integrációjának szintjét. Ez utóbbi lehet a globális hatalmaktól való függőség csökkentése, a védelmi rendszer fenntartásával kapcsolatos költségek harmonizálása, vagy egy regionális hatalom domináló szerepének ellensúlyozása.¹⁸⁰ A szerzők véleménye szerint a dél-amerikai régió biztonsági szerveződésére az integráló

¹⁷⁷ LYRA, Mariana - RIBEIRO, Mikelli: ¿Qué lleva a las organizaciones regionales de América Latina a estar activas o paralizadas? Un Análisis Comparativo Cualitativo, Revista de Ciencia Política, 42/ 1, Chile, 2022. <http://ojs.uc.cl/index.php/rcp/article/view/26971> (2022.02.03.)

¹⁷⁸ FABRÍCIO – CHAGAS, 2019

¹⁷⁹ ARAVENA, Francisco Rojas: América latina: cooperación en seguridad y defensa en un contexto de cambios globales, DOI:10.12795/araucaria.2014.i32.11, University for Peace (Costa Rica), 2014

¹⁸⁰ FRENKEL, Alejandro: Argentina, el Mercosur y los intentos de establecer una política común de defensa, Revista Relaciones Internacionales, Estrategia Y Seguridad, 14/2, 2019, 59 - 82., 65, <https://doi.org/10.18359/ries.3973>

biztonság jellemző megközelítés, mivel nem jött létre kollektív biztonság, de a kooperatív biztonsági elemeit meghaladták a régió államai. A kollektív biztonsági identitás kiépítésének igénye megjelent, ehhez az eszköz a Dél-amerikai Védelmi Tanács lett volna, amely előmozdítja a közös értékeket és normákat, amelyek magukban foglalják a demokrácia és az emberi jogok előmozdítása iránti elkötelezettséget, a nem militarizált megközelítést a kábítószer elleni háborúhoz, a megelőző támadás doktrínájának és a hagyományos beavatkozás elutasítását, valamint a szuverenitás védelmét.¹⁸¹ Az UNASUR meggyengülésével azonban ezek a célkitűzések nem tudtak megvalósulni.

A dél-amerikai régióban a biztonsági közösség egyes feltételei megvalósultak, mivel az intézményesülés részleges volt, fragmentált a régió, de elfogadták a tagállamok, hogy a nézeteltérések rendezésére nem a háború az eszköz, és ez a konszenzus a regionális szervezetek aktuális helyzete ellenére mai napig érvényes.¹⁸² A dél-amerikai közösséget alkotók elindultak a közös értékek és identitás megteremtése felé, de nem jutottak el az államok arra a szintre, hogy közös felelősségtudat alakuljon ki, és konszenzus az alapvető biztonság- és védelempolitikai kérdésekben.

A régió államai között azonban megegyezés született arról, hogy a biztonság fogalmának kiszélesítését támogatják, és a multidimenzionális megközelítést kívánják egységesen képviselni a nemzetközi szervezetekben, és regionális szerveződésekben is. Ennek alapja, hogy a biztonsági fenyegetésektől, mint a kábítószer-kereskedelemtől, a fegyveres szervezetek és kartellek kérdéskörétől, nem kezelhető csupán erőszakos eszközökkel, hanem a társadalmi elmaradottságtól, és az egyéni biztonsági elemeit is be kell emelni a diskurzusba. Ezen kívül a biztonság szektoriális megközelítése dominál, mivel a régió országai kiemelt figyelmet szentelnek az új típusú kihívások széles körének, mint a természeti erőforrások és a klímaváltozás kérdéskörétől, vagy a gazdasági, társadalmi és humán biztonság. A szektoriális megközelítés, a humán biztonság kérdéskörének megjelenése erősítette a biztonság- és védelempolitikai kérdések során megjelenő „puha” eszközök hangsúlyozását, például a Dél-amerikai Védelmi Tanács napirendjében.

A regionalizmus korszakolása nehéz a térségben, mivel a neoliberális és a posztliberális kezdeményezések együtt élnek, és átfogó tagsági és regionális megközelítések összetett

¹⁸¹ POLVERINI, Ezequiel Gustavo: Política, Defensa y Seguridad Suramericana, Working paper # 41 Programa Defensa & Seguridad, Centro Argentino de Estudios Internacionales, <https://www.files.ethz.ch/isn/145413/41%20DS.pdf> (2021.08.10.)

¹⁸² RIVERA, Jorge Riquelme: Cooperación en defensa en América del Sur: ¿Quo vadis?, Documentos de Trabajo IELAT, Versión Digital, ISSN: 1989-8819, N°139, 2020.

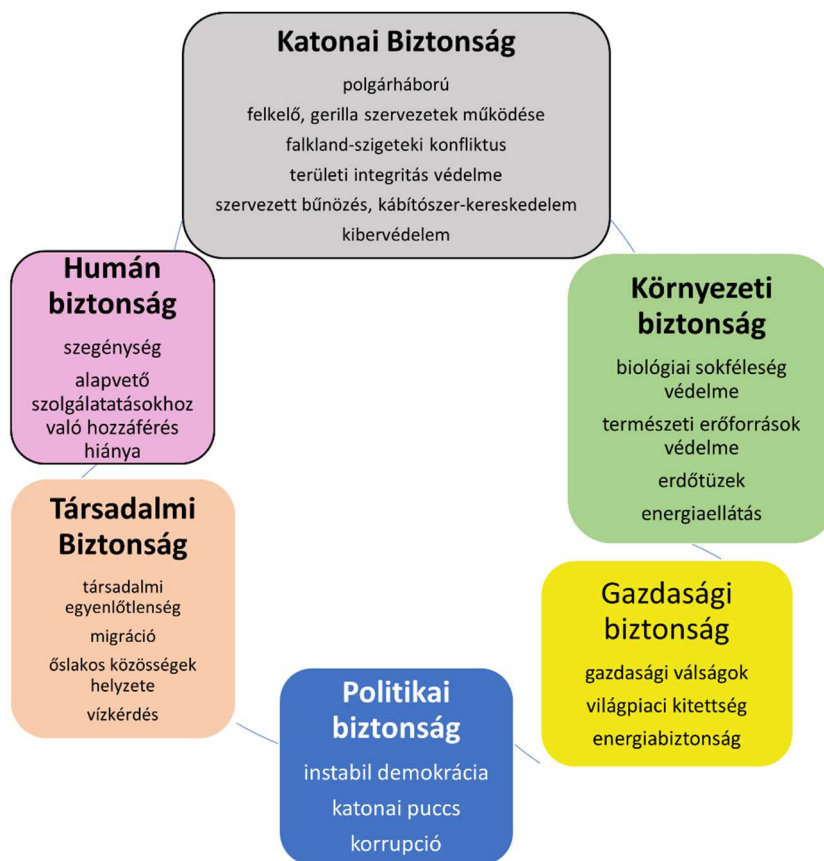
hálózatát hozzák létre, például továbbra is megjelennek a gazdasági és kereskedelmi együttműködések, mint a Csendes-óceáni Szövetség. Közös jellemző, hogy a dél-amerikai térségben a gyakorlatban az látható, hogy mindegyik regionális hullámban az állam a folyamatok kezdeményezője.

A jövőre tekintettel fontos kérdés, hogy marad-e az észak-amerikai és dél-amerikai regionális komplexum különállása, vagy összeolvad, ha az északi nagyhatalom befolyása növekszik. Véleményem szerint jelenleg úgy tűnik, hogy maradni fog a különállás, mivel a déli féltéken a közös identitás inkább mozgatórugó, nem az integráció következménye, valamint a korábbi tapasztalatok alapján, ha az Egyesült Államok befolyása, beavatkozása növekszik, az inkább erősíti a régió önálló politizálás iránti igényét, és a regionális szövetségkötést. Másik oldalról, viszont felmerül az a lényeges kérdés, hogy lehetséges-e egyáltalán az USA jelenléte nélkül intézményesült katonai együttműködést kialakítani a térségben. A dél-amerikai biztonsági komplexum jövője tekintetében is kihagyhatatlan szereplő Venezuela, hogy miképpen hat egy befagyott konfliktus a térségre. A venezuelai válság rendezése erősítené a regionális folyamatokat, és támogathatná a biztonság- és védelempolitikai együttműködést, ahogy korábban is fontos mozgatórugója volt az ország Chávez elnöksége alatt. Ezen túl azonban kérdéses az UNASUR szétesésével, és az új politikai vezetők megjelenésével, hogy az együttműködés alapjául szolgáló közös identitást is megkérdőjelezzék-e, szakítanak-e ezzel a kollektív látásmóddal és lesz-e közös vízió a biztonság- és védelempolitika területén. A következő években lesz megállapítható, hogy eljutott-e az integráció arra a szintre, amikor már minimálisan megszilárdultak olyan folyamatok, amelyek a szétesés követően is megmaradnak.

III. Biztonsági szektorokban jelentkező kihívások a dél-amerikai térségben

III.1. Bevezetés

A dél-amerikai biztonsági komplexumnak összetett, sokrétű biztonsági problémákkal kell szembe néznie. Egy részük a transznacionális biztonsági kihívások körébe tartoznak, mint a szervezett bűnözés, kábítószer-üzlet, nem állami fegyveres csoportok, felkelő szervezetek működése, de ezen kívül egyre markánsabban megjelennek a környezeti, társadalmi szektorban jelentkező, biztonságot is érintő kihívások, mint a természeti erőforrások védelme, a szegénység és elmaradottság kérdése, vagy az energiabiztonság.

6. ábra: Legjellemzőbb biztonsági kihívások és fenyegetések biztonsági szektorok¹⁸³ szerint Dél-Amerikában (forrás: saját ábra)

A latin-amerikai geopolitikai gondolkodást az 1990-es évektől befolyásoló főbb tényezők a következőkben foglalhatók össze: (1) Latin-Amerika geopolitikailag kevésbé marginalizálódott

¹⁸³ GAZDAG - REMEK, 2018

a nemzetközi politikában, és ennek hatásaként a geopolitikai perspektíva és a mozgástér szélesebbé vált; (2) a geopolitikai gondolkodás nemzeti szintről regionális vagy kontinentális szintre mozdult el, teret adva az integrációs geopolitikának; (3) e fejlődés részeként Dél-Amerika új geopolitikai régióként épült fel, Brazíliával a legnagyobb regionális hatalomként; (4) az Egyesült Államok elvesztette központi szerepét Dél-Amerikában és olyan féltekén kívüli szereplő, mint Kína jelentős szereplővé vált; (5) a globális hatalomváltások és Latin-Amerika új nemzetközi helyzete következtében mind a Csendes-óceán medencéje, mind az Atlanti-óceán déli része (beleértve az Antarktisz is) fontosabbá vált a latin-amerikai geopolitikai narratívákban; és (6) a természeti erőforrások ismét központi témákká váltak a latin-amerikai geopolitikai gondolkodásban, ami fokozódó biztonságba helyezésükhöz és új területi vitákhoz vezetett, különösen a tengeri határokkal kapcsolatban.¹⁸⁴

Milyen módon kíván Dél-Amerika az öt fenyegető problémákra, például a kábítószer-kereskedelem, a szervezett bűnözés, az embercsempészet, a nemzetközi terrorizmus és a politikai instabilitás reagálni, és mely országok tartják prioritásnak ezeket a kihívásokat? A régió stabilitása szempontjából mely fenyegetések a legfontosabbak, és mennyiben érintik ezek a kérdések a régió kívüli hatalmakat, milyen módon kívánnak részt venni a fenyegetések kezelésében? Melyek a legfontosabb államközi témák a biztonság- és védelempolitika területén, és képesek-e a dél-amerikai államok javaslatot tenni egy regionális biztonsági rendszerre, annak érdekében, hogy maximalizálják stratégiai képességeiket? A huszadik század fontos kérdése a dél-amerikai komplexummal kapcsolatban, hogy a különféle lappangó konfliktusok miért nem alakultak át nagyszabású háborúvá, különösen egy geopolitikai feszültségekkel és gyanakvással teli régióban.

A fejezet a fenti kérdésekre keres válaszokat, valamint a vizsgálandó témakörök közé tartozik, hogy a dél-amerikai országok mennyire rendelkeznek hasonló stratégiai kultúrával, megvan-e az együttműködés alapjául szolgáló bizalom, szolidaritás és szándék az államok között. Ezen kívül elemzem a védelmi kiadások trendjeit és hatásait az államközi együttműködésekre, a haderők nagyságát és felszereltségét. A bilaterális és multilaterális együttműködések körén kívül röviden ismertetem a régió és a nagyhatalmak közti kapcsolatokat, kitérve az Egyesült Államok szerepére, valamint Oroszország és Kína megjelenésére a biztonsági és védelmi területen.

¹⁸⁴ MARES - KACOWICZ, 2015, 35.

III.2. A dél-amerikai államok stratégiai kultúrájának rövid összevetése

Az alfejezet célja, hogy Dél-Amerika legjelentősebb biztonsági- és védelmi kérdéseit elemezze országokként lebontva. A területi korlátok miatt a regionális hatalomnak számító Argentína, Brazília, Kolumbia és Chile helyzetét mutatom be, kiemelve a legfontosabb biztonsági és védelmi területeket, mivel olyan stratégiai kérdésekkel néznek szembe, amelyek a regionális politikára is nagy hatással vannak. Ezt követően az Andok országai Bolívia, Ecuador és Peru regionális szinten is jelentős biztonságpolitikai kérdéseit mutatom be, majd Paraguay és Uruguay stratégiai kérdésköreit ismertetem. Venezuela a disszertációban külön fejezetben, mint esettanulmány kerül bemutatásra. A különböző biztonsági szektorokban megjelenő kihívások és fenyegetések bemutatásával a céлом, hogy szemléltessem, hogy a legtöbbet hangoztatott szervezett bűnözés és kábítószer-kereskedelem kérdéskörén túl, milyen komplex biztonsági és védelmi területekkel néz szembe a dél-amerikai térség, és ezekre válaszul az államok milyen stratégiai koncepciót alkalmaznak.¹⁸⁵ Közös a biztonság fogalmának multidimenzionális megközelítése, a társadalmi és szociális terület beemelése a megoldási javaslatok kidolgozásába egyre elterjedtebb. Az olyan közös területi lehatároltságok, metszéspontok, mint az Amazonas helyzete, az Antarktisz problematikája, az őslakos indiánok társadalmi és politikai helyzete, a természeti erőforrások védelme a külső beavatkozással szemben, a nemzetközi felzárkózás politikájának megteremtése, a demokratikus berendezkedés védelme, a fegyveres erők szerepe a modern társadalomban és politikában, valamint az új témakörök megjelenése, mint a kibervédelem az országok közötti politikák összehangolását sürgetik.

III.2.1. Argentína

Az Argentin Köztársaság a második legnagyobb dél-amerikai ország 2 870 400 km² nagyságú területtel, lakosságszám alapján a harmadik legnépesebb 45,3 millió fővel 2020-ban, Braziliát és Kolumbiát követően.¹⁸⁶ Gazdaságilag az elmúlt években nagy visszaesés történt, amíg 2017-ben 619,8 milliárd dollár volt a GDP-je, 2020-ban visszaesett 383,2 milliárd dollárra,¹⁸⁷ de így is a második legerősebb állam Braziliát követően. Argentína Braziliával együtt a G20 tagja, azonban a gazdasági biztonság kérdésénél Argentináról a ciklikus gazdasági válságok juthatnak eszünkbe. Az antiliberalizmus, populizmus, elhibázott gazdaságpolitikai intézkedések, a

¹⁸⁵ CENTRO DE ESTUDIOS ESTRATÉGICOS DE DEFENSA: Institucionalidad de la Defensa en Suramérica, Consejo de Defensa Suramericano, Unión de Naciones Suramericanas, Buenos Aires, Argentina, 2015

¹⁸⁶ THE WORLD BANK, <https://data.worldbank.org/indicator/SP.POP.TOTL?locations=AR> (2022.03.04.)

¹⁸⁷ TRADING ECONOMICS: GDP Argentina <https://tradingeconomics.com/argentina/gdp> (2021.11.20.)

modernizáció hiánya, a világpiacon körülmények, mint a nyersanyagár csökkenés, duzzadó adósságállomány mind hozzájárult ahhoz, hogy Argentína a gazdasági válságok különböző hullámaival nézzen szembe.¹⁸⁸

Az ország politikai viszonyainak elemzéséhez mai napig elengedhetetlen a peronizmus jelenségének említése. Juan Domingo Perón elnöki (1945-1955., 1973. október- 1974. július) időszaka markáns nyomot hagyott az ország politikai ideológiájában, amely a társadalmi, politikai, gazdasági és biztonságpolitikai viszonyaira is jelentős mértékben hatott.¹⁸⁹ Központi eleme a justicialista társadalomfilozófia, a társadalmi igazságosság eszménye, a „harmadik utas” gazdaságpolitika (gazdasági nacionalizmus), a populizmus, amely elutasítja a kommunizmust és a kapitalizmust is. Társadalmi bázisa a munkásság, a parasztság, a középrétegek és a hazai érdekeltségű vállalkozók voltak.¹⁹⁰ A későbbi elnökök közül leginkább a Kirchnerek, Néstor Kirchner (2003-2007), majd felesége Cristina Fernández de Kirchner (2007-2015 elnök, alelnök 2019-) alapozták a peronista hagyományokra.

Az utolsó katonai diktatúra 1976-1983 között irányította az országot. Ezt követően a védelmi kérdések közös minimumának megfogalmazására volt szükség, amelyet végül három elvi kérdéskör mentén határozták meg; a fegyveres erők bevetését igénylő konfliktusok elkerülése a szomszédos államokkal, a honvédelem és a belbiztonság szétválasztása; és a védelempolitikai kérdések civil kormányzati ellenőrzésének biztosítása.¹⁹¹ A Fehér könyv a Nemzet védelméről című dokumentum (Libro Blanco de la Defensa Nacional 1999) az első olyan anyag volt, amely a demokratikus ország alapvető biztonsági és védelmi intézményi paramétereit, a fegyveres erők megváltozott szerepét ismertette. A stratégiai dokumentum rögzíti, hogy a honvédelem központi célja a nemzet szuverenitásának és integritásának megőrzése három alapvető intézkedésen keresztül; 1. a fegyveres erők modernizálása, az ország nagyságához viszonyított létszámmal, hatékonyságnövelés, és a védelmi költségvetés az ország gazdasági lehetőségeihez igazodjon, 2. Argentína aktív részvétele az Egyesült Nemzetek Szervezete (ENSZ) és más

¹⁸⁸ BÁCS Zoltán György: Argentína, In: Szenté-Varga, Mónika; Bács, Zoltán György (szerk.) Dél-Amerika a 21. században – társadalmi, gazdasági és politikai konfliktusok, Budapest, Magyarország: Ludovika Egyetemi Kiadó, 2019, 194. 11-24.

BÁCS, Zoltán György: 1815–2015: 200 años de divergencias en términos ideológico-políticos e instituciones políticas entre Europa y América Latina. Iberoamericana Quincecentos, Vol. 14. 2016, 25–31.

¹⁸⁹ HORVÁTH Gyula: Perón/Che Guevara, Pannonica Kiadó, 2000.

¹⁹⁰ ANDERLE, Ádám: El populismo. In Salmoral, Lucena M.: Historia de Iberoamérica. Vol. 3. Madrid, Cátedra. 1988, 1992, 559–609.

ANDERLE Ádám – HORVÁTH Gyula: Perón – Che Guevara. Budapest, Pannonica. 2000

¹⁹¹ EISSA, Sergio Gabriel: Política exterior y política de defensa en Argentina: dos caras de la misma moneda, Revista Perspectivas de Políticas Públicas Año 3/ 5, 2013, ISSN 1853-9254, <https://core.ac.uk/download/pdf/234156417.pdf> (2021.11.05.)

nemzetközi szervezetek által végrehajtott békefenntartó missziókban; és 3. a szomszédos országokkal való kölcsönös bizalom előmozdítását célzó intézkedések kidolgozása, amelyek biztosítják a katonai akciók átláthatóságát és kiszámíthatóságát, valamint a közös védelem együttműködési stratégiáit.¹⁹²

A dokumentum rögzíti a polgári és a katonai szféra szétválasztását. A fegyveres erők fő feladata, hogy megvédje az ország függetlenségét és szuverenitását, az önrendelkezését, területi integritását, természeti erőforrásait, biztosítsa a tulajdon, az élet és szabadság védelmét. A cél, hogy a fegyveres erőknek képesek legyenek arra, hogy megvédjék a nemzeti érdekeket, hogy hozzájáruljanak a tudományos, technológiai, gazdasági és társadalmi fejlődéshez, illetve, hogy együttműködjenek az emberek általános jólétének elérése érdekében. Ez követően 2010-ben és 2015-ben fogadtak el még hasonló dokumentumokat (Fehér Könyvet) a védelemről. A 2010-es dokumentum nagy hangsúlyt fektet a regionális béke és biztonság megszilárdítására, az UNASUR és a Védelmi Tanács szerepére, valamint a természeti erőforrások védelmét kulcsfontosságúnak tartja egy lehetséges régió kívüli fenyegetés esetén.¹⁹³ A 2015-ös dokumentum a korábban elfogadott Fehér Könyvekre alapoz, de nagyobb hangsúlyt fektet az államon kívüli stratégiai területekre, mint a Falkland-szigetek, és az Antarktisz, valamint olyan témaköröket is beemel, mint a kiberbiztonság fontossága; külföldi missziókban való részvétel; vészhelyzetben, természeti katasztrófák esetében milyen feladatai vannak a fegyveres erőknek, vagy a tudományos és technikai fejlesztések szükségességére a védelem területén.¹⁹⁴ Fontos hozzátenni, hogy a 2006-os Védelmi Törvény kimondja, hogy a fegyveres erőket csak külföldi agresszió ellen lehet bevetni.¹⁹⁵

Argentína aktív haderejének száma, amely önkéntes katonai szolgálaton alapul, 84 000 fő,¹⁹⁶ valamint egy 70 000 fős Nemzeti Csendőrség is működik, amelynek feladata a határvédelem, és a stratégiai fontosságú helyek védelme (pl. atomerőművek). Három haderőnem alkotja a fegyveres erőket; szárazföldi, legierő és haditengerészet, amelyet a Fegyveres erők együttes

¹⁹² SAIN, Marcelo Fabián: El “Libro Blanco de la Defensa Nacional” en la Argentina Logros y desafíos de la política de defensa y militar argentina en los comienzos del milenio, RESDAL, <https://www.resdal.org/producciones-miembros/redes-03-sain.pdf> (2021.12.05.)

¹⁹³ LIBRO BLANCO DE LA DEFENSA, 2010, República Argentina, Ministerio de Defensa, https://www.files.ethz.ch/isn/157079/Libro_Blanco_de_la_Defensa_spanish.pdf 2010

¹⁹⁴ LIBRO BLANCO DE LA DEFENSA, 2015, República Argentina, Ministerio de Defensa, https://info.undp.org/docs/pdc/Documents/ARG/libro_blanco_2015.pdf

¹⁹⁵ DEFENSA NACIONAL Decreto 727/2006, <http://servicios.infoleg.gob.ar/infolegInternet/anexos/115000-119999/116997/norma.htm>

¹⁹⁶ GLOBAL FIRE POWER: Comparison of Argentina and Chile Military Strengths, 2021 <https://www.globalfirepower.com/countries-comparison-detail.php?country1=argentina&country2=chile> (2022.01.03.)

vezérkara irányít. Argentína prezidenciális köztársaság, amelyben az elnök a hadsereg főparancsnoka, legfőbb dokumentuma az Alkotmány, amelyet 1853-ban fogadtak el először és 1994-ben módosítottak utoljára, viszont nem tér ki a fegyveres erők szerepére.¹⁹⁷

A modern argentin fegyveres erők elkötelezettek a nemzetközi békefenntartó missziókban való részvételben, képesek humanitárius segítséget nyújtani vészhelyzet-elhárítás esetén és támogatják az ország jelenlétét az Antarktiszon. Az ország a régió államihoz viszonyítva aktívan részt vesz külföldi missziókban; Nyugat-Szaharában (MINURSO), Koszovóban, Cipruson, Haitin és Közel-Keleten, összesen 859 fővel¹⁹⁸. Biztonság és védelem területén a legfontosabb külső partnerek: USA, (2011-től) Oroszország és Kína, Brazília. Argentína legjelentősebb katonai konfliktusa a 20. században a Falkland-szigeteki háború volt 1982-ben, amely során 1700 fő halt meg, és összesen 14600 katonával vettek részt a harcokban. A britek ezzel szemben 28 000 főt mozgósítottak. A fegyveres konfliktus 74 napig tartott.¹⁹⁹ Az argentin veszteség és vereség mai napig tragikus pontja az ország modern történelmének, és a politikai diskurzus visszatérő eleme.

Argentína egyik kulcsterülete a biztonság és védelmi kérdések közül az Antarktisz ügye, amelyben a természeti erőforrások védelme, az energiabiztonság és a környezeti biztonság kérdésköre is megjelenik.²⁰⁰ Az Antarktisz a Föld déli szélesség 60. fokától délre fekvő térség, amely 14,2 millió km² nagyságú és a kontinens 98-99%-a jéggel fedett. A jégréteg a Föld jégkészletének 90%-át, az édesvízkészlet 70%-át tartalmazza.²⁰¹ A kontinens kormányzat nélküli, titkársága Buenos Airesben (Secretaría del Tratado Antártico) működik, és az Antarktisz Egyezmény (1959) alapján 52 állam „kormányozza” a kontinenst, 75 kutatóállomás található itt. Védett területként ismerik el, amelyen szabad tudományos kutatás folyhat, de a katonai tevékenységet tiltják. Jelenleg hét országnak van területi igénye (Egyesült Királyság, Norvégia, Ausztrália, Franciaország, Új-Zéland, Chile és Argentína), de Peru, Oroszország, Dél-Afrika és az Egyesült Államok fenntartotta a jogot az Antarktisz területével szembeni jövőbeni követelésekre, Brazília pedig, ún. érdekzónaként jelölte meg. A kontinens jelentőségét az adja, hogy gazdag kiaknázatlan szénben és fémércekben, a fóka- és bálnavadászat, halászat

¹⁹⁷ CONSTITUCION DE LA NACION ARGENTINA (Alkotmány), Ley N° 24.430

<http://servicios.infoleg.gob.ar/infolegInternet/anexos/0-4999/804/norma.htm>

¹⁹⁸ ATLAS COMPARATIVO DE LA DEFENSA EN AMÉRICA LATINA, Red de Seguridad y Defensa de América Latina, 2007, 57. <https://www.resdal.org/ebook/AtlasRESDAL2007/print/atlas-completo.pdf> (2021.12.04.)

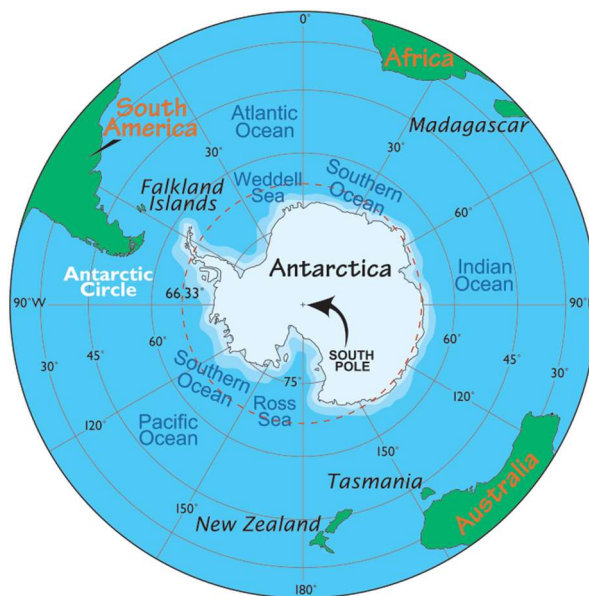
¹⁹⁹ ATLAS COMPARATIVO DE LA DEFENSA EN AMÉRICA LATINA, Red de Seguridad y Defensa de América Latina, 2016,13. <https://www.resdal.org/assets/atlas-2016-esp-completo.pdf> (2021.12.04.)

²⁰⁰ SZALÁNCZI József Krisztián Németország helye a déli-sarkvidéki Nap alatt, doktori értekezés, 2017, Pécs

²⁰¹ GRUBER László: Ausztrália, Óceánia és az Antarktisz természeti földrajza, Dialóg Campus Kiadó, 2003

szempontjából pedig régóta jelentős stratégiai hely. Fontos továbbá a kiaknázatlan kőolajat és fölgázt rejtő kontinentális talapzat és a jelentős édesvízkészlet.²⁰² A fokozódó olvadásnak köszönhetően közel 200 millió hordó olaj nemsokára elérhető közelségben lesz a kitermeléshez.

Az Antarktisz-egyezmény megtiltja a katonai tevékenységet az Antarktiszon, úgymint katonai bázisok és erődítmények létrehozását, hadgyakorlatok végrehajtását és fegyverek kipróbálását. A katonai erő vagy felszerelés használata csak kutatási, vagy más békés célokra engedélyezett. Azonban problémát jelent az is, hogy egyes országok vagy nem jelentik be katonai tevékenységüket, vagy civil biztonsági vállalkozókat toboroznak katonai misszióikhoz.²⁰³ Sok kormány elutasítja azt az Antarktisz status quo-jára épülő és a hidegháborús geopolitika által meghatározott európai törekvést, amely egyesek szerint illetéktelen befolyással ruházta fel az egykori nagyhatalmakat.

7. ábra: Antarktisz térképe

forrás: Wordatlas, <https://www.worldatlas.com/webimage/countrys/an.htm> (2021.11.14.)

A dél-amerikai államok területi követelésének alapja, hogy az Antarktisz-félsziget és az Ellsworth-föld az Andok folytatása. Kiemelten Argentína és Chile verseng a kontinensi jelenlétért. Argentína már 1903 óta állandó bázist tart fenn a sarkvidéken a Dél-Orkney szigeteken. Az Orcadas bázison ráadásul nem csak kutatók, de polgári lakosság is van. Chile egy egész falut (Villa Las Estrellas) telepített a kontinensre, iskolával, kórházzal, szállodával

²⁰² DURÁN, Hugo Rodríguez: Unasur: Seguridad y Defensa, Instituto de Estudios Geoestratégicos y Asuntos Políticos, Cuaderno de Análisis, Universidad Militar Nueva Granada, Colombia, 02/2015

²⁰³ SZÜCS Gáborné Az Antarktisz-jelenség: együttműködés és vetélkedés a Föld déli pólusán HONVÉDSÉGI SZEMLE: A MAGYAR HONVÉDSÉG KÖZPONTI FOLYÓIRATA 142:(5) pp. 65-71. (2014)

és postával. Érdekesség, hogy Argentína pedig, hogy megerősítse területi követelését egy kismamát küldött, hogy a Déli-sarkon szülje meg gyermekét. A földrész első újszülöttjeként így 1978. január 7-én látta meg a napvilágot Emilio Marcos Palma. Chile és Argentína állandó katonai jelenlétet tartanak fenn a kontinensen, ezen kívül különféle módon, de Peru, Ecuador és Brazília is jelen vannak. A dél-amerikai együttműködés jegyében korábban olyan tervek is felmerültek, hogy UNASUR kutatóállomást hoznak létre az Antarktiszon, de végül erre nem került sor. Kínának, Oroszországnak és az Egyesült Államoknak műholdas navigációs képességei vannak az Antarktiszon, amelyeket konfliktusok idején katonai célokra is fel lehet használni.

Argentína Fehér könyv a védelemről (Libro Blanco de Defensa, 1999) dokumentuma megfogalmazza a természeti erőforrások fölötti kontroll szükségességét, és pontosan behatárolja az argentin területeket az Antarktiszon, amelyhez „elválaszthatatlan érdekei” fűződnek az országnak.²⁰⁴ Ebben fogalmazták meg a főbb nemzeti érdekeket a védelmi kérdésekben, mint például; a nemzetközi béke és biztonság fenntartása, a tömegpusztító fegyverekre vonatkozó korlátozások betartása, a regionális integráció és biztonság, gazdasági-társadalmi növekedés, a nemzet megóvása a nemzetközi kábítószer-kereskedelem és a terrorizmus fenyegetéseivel szemben, természetes, megújuló és nem megújuló erőforrások védelme, a környezet megóvása, az érdeklődésre számot tartó tengeri, szigeti és folyami területek védelme, és az argentin fennhatóság megőrzése az antarktisi rendszerben.²⁰⁵

Argentína szomszédjai Uruguay, Paraguay, Brazília, Bolívia és Chile. Az Argentína és Chile közötti biztonsági és védelmi párbeszéd alapját a Reunión del Comité Permanente de Seguridad (Állandó Bizottság a biztonsági kérdésekről, COMPERSEG) jelentette 1995-től, amelynek két fő célkitűzése volt; 1. védelmi költségvetések mérésének standardizálása, 2. kétnemzeti közös zászlóalj létrehozása békefenntartó műveletekre.²⁰⁶ Az Antarktisi területi igényekkel kapcsolatos vitás kérdések Argentína és Chile között jelenleg be vannak fagyasztva, mivel az Antarktisi Egyezmény 2041-ig érvényben van. További biztonsági kockázat lehet, bár inkább csak szimbolikus értelemben, az Argentína és Egyesült Királyság közötti konfliktus a Falkland-szigetekért. Ugyanis még a Falkland-háborúban (1982) elszenvedett veresége után is

²⁰⁴ LIBRO BLANCO DE DEFENSA 1999, República Argentina

<https://www.oas.org/csh/spanish/documentos/libro%20blanco%20de%20defensa.doc>

²⁰⁵ LIBRO BLANCO DE DEFENSA, 1999, 37.

²⁰⁶ FLEMES, Daniel – RADSECK, Michael: Creating Multilevel Security Governance in South America, GIGA Institute of Latin American Studies, No 117, 2009

ragaszkodik történelmi követeléséhez Buenos Aires, amelyet az ország alkotmánya kötelező érvényűként rögzít.²⁰⁷

Történelmi rivalizálás határozta meg Argentína és Brazília kapcsolatát, amely azonban folyamatosan együttműködéssé szelődött, és a regionális integrációs kezdeményezések alapját adja. 1945 óta a legagresszívabb kétoldalú vita Argentína és Brazília között a Paraná-medence (Alto Paraná) menti vízkészletek ellenőrzésére vonatkozott. 1966-ban Brazília és Paraguay megalkotta az "iguacu törvényt", és bejelentette sz ndek t, hogy egy brazil-paraguayi vízerőművet (Itaipu-g t)  p tenek a Paraná folyón, az Argentína-Brazília-Paraguay h rmashat ron.²⁰⁸ Az Itaipu-szerződést 1973-ban  rt k alá Brazíliában. Buenos Aires azonban attól tartott, hogy a brazil projekt akadályozza a térség vízkészleteinek fejlesztésére vonatkozó saját terveit.²⁰⁹ Közel egy évtizeden át a vita megrontotta a kétoldalú kapcsolatot, és akadályozta a szorosabb gazdasági és politikai kapcsolatok kialakítására irányuló erőfeszítéseket. A két ország 1997-t l kétoldalú konzultációt kezdeményezett a védelmi kérdések közös kezelése érdekében, amely bilaterális konzultációs fórum mai napig működik, olyan területekre koncentrálva, mint a kibervédelem, természeti katasztrófák kezelése, védelmi ipar összehangolása.²¹⁰ Ennek eredményeképpen például a ciprusi UNFICYP misszióban a brazil katonák az argentin kontingens részét alkották, de együtt dolgoznak a haiti MINUSTAH misszióban is. A kooperáció erősödése azonban nem azt jelentette, hogy a két hatalom között minden nézeteltérés megszűnt volna. Például 1998-t l a NATO kiemelt nem tag szövetségeseként lett megnevezve Argentína, amely bizalmatlanságot váltott ki Brazíliából. 2003-t l Brazília  jraaktiv lta sz ndek t, hogy az ENSZ Biztonsági Tanácsának állandó tagja legyen, amely kezdeményezés nem részesült az argentin kormány támogatásában.²¹¹ A két ország közötti kapcsolatrendszer kiegyensúlyozásához hozzátartozik a kölcsönös félelem. Brazília történelmi félelme, hogy a spanyolj k   llamok körbe kerítik, Argentína pedig a brazil expanzi t l és dominanciától tart. Ezek a hagyományos megközelítések azonban egyfajta erőegyensúlyt, és stabilitást is eredményeztek a dél-amerikai régióban.²¹² Argentína kiegyensúlyozott kapcsolatokra törekszik a szomszédos  llamokkal: nincsenek állandó szövetségek, de ellenségeskedés sem, a területi vitákat a nemzetk zi jog eszk z vel kezelt k a

²⁰⁷ CONSTITUCIÓN ARGENTÍNA, Disposiciones Transitorias

²⁰⁸ FÜZESI Kitti: Brazília  s Paraguay bilaterális kapcsolatai, Felder t  Szemle, 2019

²⁰⁹ BRAGATTI, Milton: Theorizing South American International Security, University of Bologna, 2020,

²¹⁰ JORGE RIQUELME RIVERA: Cooperación en defensa en América del Sur:  Quo vadis?, Documentos de Trabajo IELAT, N  139, 2020.

²¹¹ MAJDALANI, Carla: Southern Latin American Multilateralism?, Argentina on the Security Council, 2013–2014, Friedrich-Ebert-Stiftung, 2013, 4. <https://library.fes.de/pdf-files/iez/10015.pdf> (2022.04.05.)

²¹² BUZAN, 2003, 314.

felek. Argentína a biztonsági és védelmi együttműködés, és a regionális integrációk kialakításának motorja volt az 1990-es évektől kezdve, mivel regionális vezető szerepének erősítését látta a kezdeményezésekben.²¹³

III.2.2. Brazília

Brazília a dél-amerikai térség legnagyobb, világszinten pedig az ötödik legnagyobb területű országa közel 212 millió fős lakossággal, 8,5 millió km² területtel és 1,4 billiárd dolláros éves GDP-vel.²¹⁴ Brazília alapvető célja, hogy képes legyen az állam teljes területének ellenőrzésére, valamint erőkivetítő képességgel is rendelkezzen (légierő, haditengerészet, szárazföld, kibehadviselés területén). Brazília a régió legnagyobb határsávval rendelkező országa (több mint 16 ezer km maga a Brazíliát más dél-amerikai államoktól elválasztó határ),²¹⁵ katonailag a legerősebb potenciállal rendelkezik, és a régió kiemelt övezetének, az Amazonasi térségnek a védelmét is feladatának tekinti. Az ország hivatalos neve 1967-től Brazil Szövetségi Köztársaság. Az 1964. március 31. és 1985. március 15. közötti időszakban katonai diktatúráként működött, és ezalatt öt elnök és egy háromfős katonai junta váltották egymást a hatalmon. Az 1980-as évektől megindult a demokratizálódási folyamat, amely az évtized második felében teljesebben ki (1985-től civil elnökök; az Alkotmány 1988-as elfogadása).

A hegemonia „egy állam olyan uralkodó helyzete a nemzetközi rendszerben, amelynek révén könnyen uralni tudja a nemzetközi politikai és gazdasági kapcsolatokat meghatározó szabályokat és intézményeket.”²¹⁶ Brazília nagyhatalmi státusza és regionális hegemon szerepe régi kérdések, amelyeknek komoly stratégiai, valamint biztonsági és védelmi aspektusai is vannak.²¹⁷ A hegemon vezetési rendszer központi eleme, hogy egy erős ország meghatározó befolyást gyakorol, amit az őt körülvevő államok elfogadnak. Brazília adottságai szempontjából a feltörekvő hatalmak közé tartozik nemzetközi szinten is, és potenciális regionális vezető hatalom, azonban történelmi, kulturális, gazdasági és politikai hagyományai miatt a dél-amerikai országok nem fogadják el vezető szerepét.

²¹³ FRENKEL, 2016, 73.

²¹⁴ THE WORLD BANK, 2020

²¹⁵ CIA Factbook: Brazil, <https://www.cia.gov/the-world-factbook/countries/brazil/>

²¹⁶ WALLERSTEIN, Immanuel: The Politics of the World-Economy. The States, the Movements and the Civilizations, Cambridge: Cambridge University Press, 1984

²¹⁷ SZILÁGYI Ágnes Judit: A brazil régi köztársaság diplomáciája és a luzo-brazil viszony egyes kérdései, In: Horváth, Emőke; Lehoczki, Bernadett (szerk.) Diplomácia és nemzetközi kapcsolatok : Amerika a XIX-XXI. században, Budapest, L'Harmattan Kiadó (2019) pp. 114-125.

Brazíliaiban a geopolitikai gondolkodás az ország stratégiai szerepével kapcsolatban meghatározó. Friedrich Ratzel, majd a geopolitika fogalmát megalkotó, svéd Rudolf Kjellen munkássága befolyásolta leginkább a brazil geopolitikai gondolkodást, majd tudományos kutatások színhelyévé az 1949-ben alapított Legfelső Hadi Akadémia vált. A katonai tanintézmény vizsgálódásainak középpontjába olyan aktuális politikai célok és kérdéskörök kerültek, mint az ország belső és külső biztonsága, nemzeti céljainak meghatározása, a rend és haladás biztosítása.²¹⁸ A brazil iskola meghatározó teoretikusai Golbery do Couto e Silva tábornok, Carlos de Meira Mattos tábornok és Therezinha de Castro. A nevükkel fémjelzett időszak a brazil geopolitikai iskola aranykora volt, amely a tudományos érdeklődés középpontjává a nagyhatalmi pozíciót meghatározó kritériumokat helyezte.²¹⁹ E Silva tábornok a nemzetbiztonság doktrínájával, a nyugati keresztény civilizáció védelmének problémájával, a nemzeti tervezés, a brazil nagyhatalmi szerepvállalás és geopolitika elméleti megalapozásának kérdéseivel foglalkozott.²²⁰ Véleménye szerint a brazil geopolitika jellegzetességei a következők; 1. a térbeli integráció és értékelés geopolitikája, 2. a belső expanzió és kifelé irányuló békés befolyásolás geopolitikája, 3. védekezés a határok teljes hosszában, 4. a nyugati keresztény és a saját civilizáció védelmében való részvétel, 5. a kontinentális együttműködés, 6. együttműködés a fejlődő világgal, 7. a külső hatalmi centrumokkal dinamikus szembenéző nemzetbiztonság és nemzetstratégia.²²¹ Ezek az alapelvek a brazil nemzeti stratégia alappillérei is lettek. Mattos tábornok Brazília nagyhatalmi státuszának elvét vallotta, földrajzi dimenziója (amazóniai térség, kompakt térforma), népessége, természeti kincsei, tudományos és technológiai kapacitásai, belső kohéziója miatt.²²² 1985-től a polgári kormányzás és a demokratikus társadalomépítés időszaka indult meg, és ettől kezdve a „felelős pragmatizmus” jegyében a kontinentális integráció folyamatának geopolitikai szempontjaira irányul a figyelem.²²³

Fernando Henrique Cardoso (1995-2003) brazil elnök szavai, “Autonomia pela integração”²²⁴ (autonómia az integráción keresztül) jól mutatják a brazil megközelítést, amely növekvő hangsúlyt helyezett a regionális integrációkra, mivel a dél-amerikai együttműködésben Brazília

²¹⁸ SZILÁGYI István: Geopolitika, PAIGEO, Budapest, 2018, 221-258.

²¹⁹ MARQUES, Adriana A.: Brazil's National Defence Strategy, Defence Diplomacy and Management of Strategic Resources, 13-32, Ian Liebenberg- Dirk Kruijt - Shrikant Paranjpe: Defence Diplomacy and National Security Strategy: Views from the Global South, SUN PRéSS, 2020

²²⁰ SZILÁGYI, 2018, 239.

²²¹ COUTO E SILVA, Golbery: Conjuntura Política Nacional o Poder Executivo e Geopolítica do Brasil. Rio de Janeiro, Livraria José Olympio, 1981.

²²² SZILÁGYI, 2018, 242.

²²³ SZILÁGYI, 2018, 247.

²²⁴ FRENKEL, 2016

hegemon státuszának, nemzetközi szerepének növelését látta, ezzel erősítve az ország és az egész térség szuverenitását. Ezt az irányvonalat folytatta Luiz Inácio Lula da Silva (2003-2010) elnökségének éveiben is, amikor a mindennapi külpolitikai élet részévé vált a Brazília nagyhatalmi ambíciók elérése, például a szimbolikus jelentőséggel is bíró ENSZ Biztonsági Tanács állandó tagságának megszerzése, és az ennek elérése érdekében megtett lépések számos markáns változást hoztak az ország politikai irányvonalában.²²⁵ Egyre nagyobb szerepet vállalt Brazília külföldi missziókban is, haiti MINUSTAH, libéria UNMIL, Szudán UNMIS, Etiópia és Eritrea UNMEE, UNOCI, UNMIT, összesen 1244 fővel.²²⁶ A 2010-es években Brazília, a globális szinten is növekvő befolyással bíró állam képét mutatta: 2013-ban pápa látogatás, 2014-ben Futball Világbajnokság, 2016-ban az Olimpia szervezésével²²⁷ került a nemzetközi figyelem középpontjába.²²⁸ Ezzel szemben 2022-ben regionális vezető hatalmi potenciálja is megkérdőjeleződik; gazdasági megtorpanás, társadalmi egyenlőtlenségek, politikai instabilitás és polarizáltság, az erdőtüzek és a környezetvédelmi kérdések miatt nemzetközi tekintélyének csökkenése jellemzi az országot, ezáltal nem képes, és nem is kíván a regionális együttműködések motorja lenni.

A katonai diktatúrát követő időszak az ország gazdasági, politikai, társadalmi viszonyainak rendezésével, valamint a katonaság és a civil vezető elit közti hatalomelosztás kialakításával zajlott. Lula de Silva elnöksége alatt indult meg jelentős mértékben a védelmi kérdések modernizációja, valamint hathatós lépéseket tett a hadsereg technikai, személyi és nem utolsósorban doktrinális fejlesztése érdekében.²²⁹ Az ország első nemzeti védelmi stratégiája 2008-ban készült el, majd három évvel később az abban ismertetett stratégiai elképzeléseket gyakorlati szintre bontó Koordinációs és védelmi felszerelési tervet (Plano de Articulação e Equipamentos de Defesa, PAED) is kidolgozták. A biztonsági és védelmi kérdéseket szabályozó legfontosabb dokumentumok közé tartozik a Política de defesa Nacional (Nemzeti Védelmi Politika, 1996, 2005) dokumentum, amely megfogalmazza, hogy a védelempolitika az „állami intézkedések azon összessége, amely a katonai megnyilvánulásokra helyezve a hangsúlyt kívánja megvédeni az állam területét, szuverenitását, és az állam érdekeit többnyire

²²⁵ VOGEL Dávid: Brazília – egy nagyhatalom helykeresése a nemzetközi közösségben, Nemzet és Biztonság, 2013/5–6. szám, 18–29 http://www.nemzetesbiztonsag.hu/cikkek/nb_2013_5-6_03_vogel_david_-_brazilia-egy_nagyhatalom_helykeresese_a_nemzetkozi_kozossegeben.pdf (2021.11.11.)

²²⁶ RESDAL, 2016

²²⁷ SZENTE-VARGA Mónika: Brazília az olimpia előtt, Nemzet és Biztonság, 2016/ 3., 2016.

²²⁸ SÁNCHEZ, Fabio: ¿El fin de Unasur? y la crisis del regionalismo suramericano, RazonPública, 2018 augusztus, <https://razonpublica.com/el-fin-de-unasur-y-la-crisis-del-regionalismo-suramericano/> (2021.10.04.)

²²⁹ AMORIM, Celso: Acting Globally: Memoirs of Brazil's Assertive Foreign Policy. Hamilton Books, 2017

külső, potenciális vagy bekövetkezett fenyegetésekkel szemben.”²³⁰ A Estrategia Nacional de defensa (Nemzetvédelmi Stratégia) 2008, 2010²³¹ dokumentum a védelempolitika célkitűzéseire szükséges lépéseket foglalja össze; milyen fejlesztésekre van szükség a fegyveres erők felszerelésében, modernizációjában, a fejlett technológiák előtérbe kerülése és a nagyobb technológiai függetlenség megteremtésének mentén. A Libro Blanco de Defensa Nacional 2012 (Fehér Könyv a Védelemről)²³² meghatározza a legfontosabb biztonsági és védelmi kihívásokat és fenyegetéseket- mint a szuverenitás védelmére is veszélyt jelentő tényezők -: szervezett bűnözés és kábítószer-kereskedelem, a biológiai sokféleség csökkenése, kiberbiztonsági fenyegetések, az erőforrások növekvő szűkösségéből adódó feszültségek és a természeti katasztrófák. 2016-ban mindhárom dokumentumot frissítették. Integratív megközelítést alkalmaztak, amelyek alapján a főbb védelmi célkitűzések: szuverenitás, nemzeti erőforrások védelme, területi integritás biztosítása, hozzájárulás a regionális biztonsághoz és a nemzetközi békéhez. Újdonságként pedig bekerült az egyének, javak és erőforrások, nemzeti érdekek védelme külföldön.²³³

Brazília a nemzeti védelmi stratégiájában deklarálta, hogy nem rendelkezik ellenségképpel, és a regionális politikában a megegyezésekre törekszik. Argentínával megindultak az egyeztetési és koordinációs folyamatok, először az atomenergia kérdésében születtek megállapodások, majd 1997-től állandó konzultatív fórumot hívnak össze a védelmi kérdésekben.²³⁴ Chilével 2000-től Kétoldalú Védelmi Munkacsoportot (GTBD) hoztak létre az átláthatóság növelése és a védelmi kérdések összehangolása érdekében.²³⁵ Jair Bolsonaro elnökké választása (2019-) beleillet az új jobboldali fordulatba, amely egész Dél-Amerikában változásokat hozott a politikai diskurzusba,²³⁶ elutasítva a baloldali bolíviai víziót, a venezuelai rezsimit, valamint piacpárti, liberális és Egyesült Államok pártibb politikát követve, előtérbe hozva a pánamerikanizmus eszméjét.²³⁷

²³⁰ POLÍTICA DE DEFENSA NACIONAL, Brazília, 1996 <http://www.biblioteca.presidencia.gov.br/publicacoes-oficiais/catalogo/fhc/politica-de-defesa-nacional-1996.pdf> (2021.12.04.)

²³¹ POLÍTICA NACIONAL DE DEFESA, Estrategia Nacional de Defensa, Brazília, 2012.

https://www.gov.br/defesa/pt-br/assuntos/copy_of_estado-e-defesa/ENDPND_Optimized.pdf (2022.01.03.)

²³² LIBRO BLANCO DE DEFENSA NACIONAL, Livro Branco de Defesa Nacional, Brazília, 2012

https://www.gov.br/defesa/pt-br/arquivos/estado_e_defesa/livro_branco/lbdna_espa_net.pdf (2021.12.03.)

²³³ MARQUES, 2020, 16-20.

²³⁴ FÜZESI Kitti: Nukleáris energia Brazíliában: A történelmi háttértől a gazdasági és külpolitikai kérdésekig, Hadtudományi Szemle, 2020.

²³⁵ EISSA, 2013, 177.

²³⁶ MAURICIO Macri (2015-2019, Argentína) Sebastián Piñera (2010-2014, 2018-2022, Chile) Lenín Moreno (2017-2021), Iván Duque (2018 -2022, Kolumbia) Jair Bolsonaro (2019 – 2022 Brazília)

²³⁷ SÁNCHEZ, Fábio: Unasur y Prosur, el dilema suramericano, 2019, 249-266. En C. Ortiz Morales y E. Vieira Posada (eds.), Nuevas propuestas de integración regional: tendencias y retos de transformación, Bogotá, Ediciones Universidad Cooperativa de Colombia. doi: <https://dx.doi.org/10.16925/9789587602036> (2021.12.05.)

Brazília hadereje 366 ezer fős, amelynek fő elveit és működési struktúráját az Alkotmány (1988., utolsó módosítás 2016-ban) rögzíti. A brazil fegyveres erőket három haderőnem alkotja: tengerészet, szárazföldi egységek és a légierő. Fő feladata a haza és az alkotmányos rend védelme, valamint a belső rend biztosítása. Az elnök a hadsereg főparancsnoka, hadkötelezettség van érvényben. Az alkotmány szigorúan elválasztja a civil és a katonai szférát, amely az ország történelmi hagyományaiból is következik.²³⁸ A hagyományos feladatkörökön kívül a brazil fegyveres erők részt vesznek az ország fejlesztésében, a természeti erőforrások és a civilek védelmében, valamint békeműveletekben. Brazília biztonsági kihívásai közül kiemelendő a szervezett bűnözés komplex problematikája és Amazónia helyzete, amelyekben megjelennek mind a politikai, a környezeti, az energia- és a társadalmi biztonság elemei.

8. ábra: Szándékos gyilkosságok száma 100 főre vetítve
forrás: UNODC: *Global Study on Homicide*, 2019

<https://www.unodc.org/documents/dataand-analysis/gsh/Booklet2.pdf> (2021.08.10.)

Brazília biztonsági stratégiájának része, hogy azon túl, hogy a nagyhatalmi ambícióiból adódóan elvárás, hogy képes legyen befolyását az országon kívül is érvényesíteni, olyan fegyveres erőkkel kell rendelkeznie, hogy azok hatékonyan tudjanak fellépni a kábítószer-kereskedelelem, valamint a nemzetközi bűnözés ellen.²³⁹ Biztonsági kihívásai közül kiemelendő a szervezett bűnözés (kábitószer-kereskedelelem, a fegyverkereskedelelem, pénzmosás, emberkereskedelelem), amely hozzájárul a közbiztonság súlyos állapotához és rendszerszintű

²³⁸ RESDAL, 2016, 23-24.

²³⁹ VOGEL Dávid: Brazília biztonságpolitikája: törekvés a nagyhatalmi státusz megszerzésére, doktori értekezés, Nemzeti Közszolgálati Egyetem Hadtudományi Doktori Iskola, Budapest, 2013

korupcióhoz. Nem minden haláleset kerül be a hivatalos statisztikákba, de körülbelül évente 60 000 ember esik gyilkosság áldozatul, amely több mint a jelenlegi háborús konfliktusok során.²⁴⁰ Brazília a szándékos emberölések számát tekintve messze a világátlag fölött szerepel, miközben átlagosan 5,8 eset jut 100 000 főre vetítve, addig Brazíliában ez a szám 30,5 volt a 2017-es adatok alapján.²⁴¹

A latin-amerikai megközelítéshez igazodva Brazília is multidimenzionális problémaként tekint a szervezett bűnözés és kábítószer-kereskedelem problémájára. Fő okok közül kiemelkedik az egy főre jutó jövedelem alacsony volta, a társadalmi egyenlőtlenség, a fiatalok magas aránya a lakosságon belül, a rendőri állomány szűkössége és alacsony felkészültsége, a bebörtönzések magas aránya, valamint a tiltott kábítószer, alkohol és lőfegyverek széles körű elterjedése. Az összetett probléma orvoslására, komplex megoldásokra van szükség: a) a határbiztonság érdekében tett erőfeszítések kiterjesztésére, a tiltott kábítószer behatolása feletti ellenőrzés megerősítésére; b) a szomszédos országokkal folytatott rendőri műveletek és hírszerzési cserék koordinációjának erősítésére; c) oktatáspolitikával megelőzni az alkohol- és drogfogyasztást; d) a büntetés-végrehajtási rendszer reformjára; e) a társadalmi egyenlőtlenséget csökkentő strukturális reformok végrehajtására; f) szigorúbban korlátozni a forgalomban lévő fegyverek számát; g) javítani a rendőri képzést mind operatív szempontból, mind pedig a jogszabályokkal és az emberi jogokkal kapcsolatos ismereteik elmélyítése érdekében; h) megelőző és védőintézkedések foganatosítása a lakosság erőszak által leginkább érintett csoportjai számára.²⁴²

A kritikusok szerint azonban Brazília az elmúlt években, különösen Jair Bolsonaro elnöksége idején fő erőfeszítéseit a katonai és belbiztonsági akciókra összpontosította, a kormány nem törekedett az okok megértésére és leküzdésére, így csak tüneti kezelést biztosított.²⁴³ A politikai és gazdasági instabilitás erősíti a katonaság szerepét, például a hagyományos területvédelmi erőket belbiztonsági feladatok ellátására is bevetik. 2010. novemberében Rio de Janeiro egyik nyomornegyedében a kábítószer-kereskedelemmel foglalkozó szervezett bűnözői csoportok és

²⁴⁰ RAMALHO, Antonio Jorge – CORTINHAS, Juliano: Suramérica frente a los desafíos de la seguridad internacional: perspectivas desde Brasil, 11-41, in: Adins, Sebastien: La región frente a los cambios globales en materia de seguridad, Instituto de Estudios Internacionales (IDEI) de la Pontificia Universidad Católica del Perú, Fundación Konrad Adenauer (KAS) en el Perú, 2019, 24. <https://www.kas.de/es/web/peru/einzeltitel/-/content/la-region-frente-a-los-cambios-globales-en-materia-de-seguridad> (2021.11.04.)

²⁴¹ DATAUNODC: Brazilia, Country Profile, <https://dataunodc.un.org/content/Country-profile?country=Brazil> (2021.12.12.)

²⁴² RAMALHO – CORTINHAS, 2019, 26.

²⁴³ SIMON, Roberto – WINTER, Brian: Back In Power? Brazil's Military Under Bolsonaro, 2019, Research Publications, 32, https://digitalcommons.fiu.edu/jgi_research/32 (2012.12.06.)

a rendőrök között fellángolt összecsapásokat csak 800 katonával kivezénylésével sikerült elfojtani.²⁴⁴ A fegyveres erők belföldi alkalmazása azonban érthető okokból heves vitákat vált ki, így jogszabályban rögzítették, hogy ideiglenes jelleggel, egy specifikus földrajzi területre korlátozva, és kizárólag az államfő engedélyével kerülhet sor a katonaság bevetésére rendvédelmi célból.²⁴⁵

9. ábra: Amazónia

(forrás: BBC: Durante agosto del 2019, el aumento de los incendios en Brasil y Bolivia volvió a poner el Amazonas en el punto de mira, 2020, <https://news.files.bbc.co.uk/include/vjamericas/304-countries-amazon-rainforest/mundo/app/embed>)

A föld területének egy huszad részét, Dél-Amerika negyven százalékát, Brazília háromötödét, a világ rendelkezésre álló édesvízi forrásainak egyötödét, a Föld trópusi erdő tartalékainak egyharmadát teszi ki az Amazóniai térség.²⁴⁶ A világ egyik legnagyobb biodiverzitású területe, amely fontos stabilizáló eleme a Föld éghajlatának. Mindebből kifolyólag a terület kormányzásának kérdése is problematikus, mivel az adott szuverén országok területi

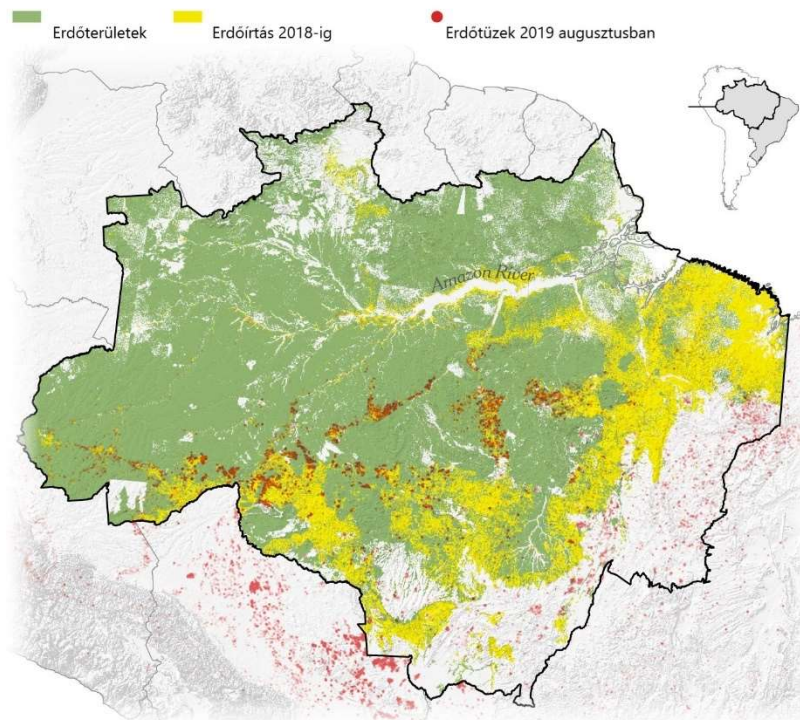
²⁴⁴ CARNEIRO, Júlia Dias: Exército inicia cerco ao Complexo do Alemão e à Vila Cruzeiro, BBC, 2010, https://www.bbc.com/portuguese/noticialass/2010/11/101126_rio2_rc (2021.12.07.)

²⁴⁵ AZEVEDO, Christian de: Las Fuerzas Armadas y su actuación en la seguridad pública en Brasil. Un breve análisis de las operaciones para garantizar la ley y el orden. El Centro de Estudios Estratégicos del Ejército del Perú, 2019. <https://cecep.mil.pe/2019/05/06/las-fuerzas-armadas-y-su-actuacion-en-la-seguridad-publica-en-brasil-un-breve-analisis-de-las-operaciones-para-garantizar-la-ley-y-el-orden/> (2022.03.04.)

²⁴⁶ MERIA MATTOS de, Carlos: Uma Geopolítica Pan-Amazônica. Biblioteca do Exército Editora, Rio de Janeiro, 1980.23.

integritásának része, azonban globális jelentősége miatt a régió kívüli szereplők is befolyással kívánnak élni. Úgy lehet a legjobban kifejezni, hogy az aggodalom globális, de az államok fennhatósága miatt csak lokális cselekvéssel, a nemzeti szuverenitás kérdésének tiszteletben tartásával kívánják a régió államai a kérdést kezelni.

A jelenlegi helyzetben az Amazóniai térség a politikai, gazdasági, energetikai, biztonsági és védelmi okok, valamint legális és illegális gyökerű tevékenységek sorozatától szenved. A különböző szereplők és intézmények érdekeinek egybefolyása és eltérése tapasztalható, ami megnehezíti az Amazonas védelmét szolgáló együttműködési megállapodások megvalósulását. A területet 33 millióan lakják (év).²⁴⁷ Az elmúlt években a földfoglalások, a bányászat, a mezőgazdasági és állattenyésztési területek növelése érdekében végrehajtott erdőirtások megnövelték az erdőtüzek kialakulását.

10. ábra: Erdőtüzek aránya Amazóniában

forrás: Brazil's National Institute for Space Research; NASA, By The New York Times, <https://www.nytimes.com/2019/12/05/world/americas/amazon-fires-bolsonaro-photos.html> (2022.04.03.)

A 2019-es gazdasági recessziót követően növekedtek meg az erdőirtások, egyrészt mert nőtt a fa és ásványkincs kitermelés, másrészt, mivel a mezőgazdasági termelés növelése érdekében új

²⁴⁷ BUELVAS, Eduardo Pastrana: Gobernanza Multinivel de la Amazonia, Bogotá, Fundación Konrad Adenauer: ESAP, 2020., 20.

területeket kerestek a gazdálkodók. Brazília gazdasága, nyersanyagtermelő ország révén, a kiszámíthatatlan világgazdasági konjunktúráról függ. Brazília 6 milliárd dollár értékű marhahúst, és 15 milliárd tonna szójababot exportált, a legtöbbet a világon 2019-ben.²⁴⁸ Ahhoz azonban, hogy a jelenleg sikertermékének tartott szójababot ilyen volumenben tudja termeszteni, hatalmas termőterületekre van szüksége. A szarvasmarha-tartás legelőket igényel; az új legelők kialakítása gyakran az erők rovására történik. Emellett a jövőben az eddig kiaknázatlan kőolajmezők feltárása is megkezdődhet, ami szintén felvet környezetvédelmi kérdéseket.²⁴⁹

Jair Bolsonaro a 2019-es hatalmas erdőtüznél tapasztalt nemzetközi figyelemre úgy reagált, hogy „bizonyos országok ahelyett, hogy segítettek volna... tiszteletlenül és gyarmatosító szellemben viselkedtek”, „Még azt is megkérdőjelezték, amit mi legszentebb értéknek tartunk, a szuverenitásunkat.”²⁵⁰ Hibáztatható-e egy ország, ha a gazdasági fejlődése érdekében kiaknázza az erőforrásait? Lehet-e korlátozni ebben, és ha igen, mi az a szint, amikor a nemzetközi közösségnek joga van fellépni? Egész Latin-Amerikában érzékeny téma az erőforrások feletti fennhatóság kérdése, mivel a történelmi tapasztalat, és számos országban a jelenkori fejlemények is azt mutatják, hogy természeti adottságokból egy szűk hazai réteg, és különösen külföldi tulajdonú vállalatok profitálnak, amikor pedig az államok nagyobb befolyást kívánnak gyakorolni ezen a területen, külföldi beavatkozással szembesülhetnek.²⁵¹ Az Amazonas tekintetében az állami gazdasági realitások, a nemzetközi piaci logika, a nyersanyagexport jövedelmezősége és a természeti környezet védelme közötti ellentétek nehezen feloldhatóak²⁵², és nem látni a közeljövőben megegyezést vagy közös irányt ebben a tekintetben.

A hadsereg szerepe jelentős az amazonasi térség védelmében. Legfontosabb programok a SIPAM (Sistema de Proteção da Amazônia) név alatt futó „Amazóniai Védelmi Rendszer”, és a SIVAM (Sistema de Vigilância da Amazônia, Amazóniai felügyeleti rendszer), melynek célja

²⁴⁸ SANDY, Matt: The Amazon Is Completely Lawless': The Rainforest After Bolsonaro's First Year Brazil's, The New York Times, 2019, <https://www.nytimes.com/2019/12/05/world/americas/amazon-fires-bolsonaro-photos.html> (2021.12.06.)

²⁴⁹ SOLTÉSZ Béla Brazília, In: Szente-Varga, Mónika; Bács, Zoltán György (szerk.) Dél-Amerika a 21. században – társadalmi, gazdasági és politikai konfliktusok, Budapest, Magyarország : Ludovika Egyetemi Kiadó, 2019, 41-59.

²⁵⁰ BBC: Amazon rainforest belongs to Brazil, says Jair Bolsonaro, 2019, <https://www.bbc.com/news/world-latin-america-49815731> (2012.12.09.)

²⁵¹ RODRIGUES, Thiago – KALIL, Mariana : A Military-Green Biopolitics: The Brazilian Amazon Between Security and Development, Braz. political sci. rev. 15/2, 2021, <https://doi.org/10.1590/1981-3821202100020006> (2021.12.03.)

²⁵² SOLTÉSZ Béla: Környezet, fejlődés és politika latin-amerikai dilemmák, Máltai Tanulmányok 2/1, 2020, 101-126. http://epa.niif.hu/04000/04049/00003/pdf/EPA04049_maltai_tanulmanyok_2020_01_101-126.pdf (2021.12.03.)

az Amazonas-vidéken folyó illegális kábítószer-kereskedelem, fakitermelések és erdőégetések megakadályozása. A SIPAM a térséghez kapcsolódó szervezetek, intézmények, civil szervezetek együttműködése, célja, hogy az Amazonas térségének védelmében hálózatot hozzon létre. A SIVAM az ehhez szükséges technikai és biztonsági rendszerek összességét jelenti. A rendszer telepített és mobil földi radarokból, valamint légi megfigyelő egységekből áll, melyek a nap 24 órájában, folyamatosan monitorozzák a régiót.²⁵³ A haditengerészet megerősített jelenlétet biztosít az Amazonason, a Paraguay-Parana folyóvízben, valamint a Kék Amazonasnak nevezett, Brazília kizárólagos gazdasági övezetéhez tartozó tengeri területen, amely gazdag kiaknázatlan kőolajban.²⁵⁴ Ennek érdekében ütőképes, hagyományos és nukleáris meghajtású tengeralattjárók rendszerbe állítását határozta meg a nemzeti védelmi stratégia.²⁵⁵ Ehhez négy darab konvencionális tengeralattjárót Brazília saját maga épít, valamint kifejleszt egy később szintén hazai gyártású nukleáris meghajtású tengeralattjárót, amelynek építése 2022-ben kezdődhet meg.²⁵⁶ Brazília, Kolumbia és Peru közösen hívták életre az 1974 óta zajló Bracolper többnemzeti műveletet, amelynek célja, hogy az Amazonas folyó közös határterületein lévő folyami egységekkel megerősítsék a kapcsolatot, felkészítsék a haditengerészeti egységeket a transznacionális biztonsági kihívásokkal szemben, mint a kábítószerkereskedelem, illegális mezőgazdasági tevékenység, környezetrombolás, illegális bányászat.²⁵⁷ Az Amazonas közös védelme érdekében a regionális együttműködés régi keletű, 1978-ban született meg az Amazonas Együttműködési Szerződés Szervezete, amelynek tagjai Bolívia, Brazília, Kolumbia, Ecuador, Guyana, Peru, Suriname és Venezuela és célja a természeti környezet közös védelme, valamint az erőforrások ésszerű kiaknázásának előmozdítása.²⁵⁸

2021 elején a brazil úrkutatási hivatal műholdadatai 12 éves csúcst mutattak az erdőirtás mértékében, ami 4300 négyzetmérföldet jelent, és 9,5 százalékkal haladja meg az előző év azonos időszakát. Az Amazonas-erdő védelme azonban Brazília nemzetbiztonságának

²⁵³ ALMEIDA, Carlos Wellington Leite de: Sistema de Vigilância da Amazônia - Sivam - Perspectivas Da Economia De Defesa, RESDAL, 2012, <https://www.resdal.org/producciones-miembros/art-wellington.html> (2012.12.06.)

²⁵⁴ WIESEBRON, Marianne L.: The new Brazilian space: Amazônia Azul and its implications, Revista Brasileira de Estudos Urbanos e Regionais, vol. 19/2, 2017, 379-396. <https://www.redalyc.org/pdf/5139/513954272011.pdf> (2021.12.06.)

²⁵⁵ VOGEL Dávid: Brazília – különutas politikával a nagyhatalmi státusz felé, Grotius, 2012

²⁵⁶ MOURY, Taciana: Despliegan nuevo submarino de la Marina de Brasil, Diálogo, Revista Militar Digital, 2021 január, <https://dialogo-americas.com/es/articulos/despliegan-nuevo-submarino-de-la-marina-de-brasil/#.YbcTBb3MI2x> (2021.12.03.)

²⁵⁷ INFODEFENSA.com: Las armadas de Brasil, Colombia y Perú inician el ejercicio Bracolper 2019, 2019 augusztus, <https://www.infodefensa.com/texto-diario/mostrar/3129370/armadas-brasil-colombia-peru-inician-ejercicio-bracolper-2019> (2021.12.03.)

²⁵⁸ ORGANIZACIÓN del Tratado de Cooperación Amazónica, <http://otca.org/quienes-somos/>

védelmét is jelenti, hiszen a térség mozgatja a például a víz körforgását, amely Brazília áram- és vízellátását táplálja, ebből kifolyólag az ország gazdasága, emberi biztonsága és nemzetbiztonsága is függ attól, hogy megállítják-e az erdőirtást.²⁵⁹ Az energiabiztonság területén a vízenergia dominál, az ellátást 66%-ban így fedezik az országban, amelynek 40%-t Amazónia adja.²⁶⁰ Mindezekén túl komoly biztonsági probléma Venezuela helyzete, amely az egész térség stabilitását és a regionális együttműködést is veszélyezteti. Venezuela felől komoly migrációs hullámok érkeznek a dél-amerikai államokba, kiemelten Kolumbiába.²⁶¹ 2014 óta körülbelül 4 millió hagyták el az országot,²⁶² abból körülbelül 260 ezren mentek Brazíliába.²⁶³

Brazília presztízst megőrizték a korrupciós botrányok, valamint Jair Bolsonaro elnöksége alatt az Amazonas védelmével kapcsolatos döntések és kommunikáció, továbbá a koronavírusjárvány kezelése.²⁶⁴ Jelenleg a korábbi nagyhatalmi ambíciók elérése távolinak tűnik. Kérdés, hogy Brazília feladja-e korábbi kooperatív vezetés koncepcióját, kíván-e a regionális együttműködés kezdeményezője maradni. Úgy tűnik a mostani politikai vezetés nem az erős regionális szervezetekben látja a jövőt, hanem a korábbi multilateralizmushoz nyúl vissza.²⁶⁵ Ezt támasztja alá, hogy bár a belpolitikai változások időlegesen módosíthatják a kétoldalú kapcsolatokat, az aktuálpolitikán felül létrejöttek stabil bilaterális és multilaterális egyeztetési mechanizmusok.²⁶⁶

III.2.3. Kolumbia

A második legnagyobb lakosságszámú (48,2 millió fő), és negyedik legnagyobb területű dél-amerikai állam (1 141 748 km²) a 2018-as adatok alapján a latin-amerikai régió negyedik

²⁵⁹ ARCANJO, Marcus: An Assault on the Amazon: Climate Insecurity in Brazil, Climate Institution, 2021 <http://climate.org/wp-content/uploads/2021/02/An-Assault-on-the-Amazon.pdf> (2021.12.11.)

²⁶⁰ FÜZESI Kitti: A megújuló energiaforrások és a biztonság. Vízerőművek Dél-Amerikában: fókuszban Brazília, Honvédségi Szemle, 2021/4, 125-140. 128-129. DOI: 10.35926/HSZ.2021.4.10 (2021.12.05.)

²⁶¹ BATA-BALOG, Amadea: Las redes de migrantes transnacionales y la diáspora: una visión colombiana IBEROAMERICANA QUINQUEECCLESIENSIS, 19 pp. 32-51., 20., 2021

²⁶² RAMALHO – CORTINHAS, 2019,

²⁶³ SHAMSUDDIN. Mrittika: Integration of Venezuelan Refugees and Migrants in Brazil, Policy Research Working Paper, World Bank Group, 2021, https://reliefweb.int/sites/reliefweb.int/files/resources/Integration-of-Venezuelan-Refugees-and-Migrants-in-Brazil_0.pdf (2021.12.14.)

²⁶⁴ SZILÁGYI, Ágnes Judit - RICZ, Judit - SOLTÉSZ, Béla - NAGY, Sándor Gyula: Milyen változások várhatóak Brazíliában Jair Bolsonaro elnökké választását követően? Paper: online, 7 p., KKI 4:1: A Külügyi és Külgazdasági Intézet időszaki kiadványa, 2018

²⁶⁵ SANAHUJA, Jose Antonio: La crisis de integración y el regionalismo en América Latina: giro liberal-conservador y contestación normativa, 107-127, 123. en: Manuela Mesa: Ascenso del nacionalismo y el autoritarismo en el sistema internacional, Anuario 2018-2019, CEIPAZ, Madrid, 2019 <https://eprints.ucm.es/id/eprint/55435/1/Capi%CC%81tulo%20Sanahuja%202019.pdf> (2021.12.04.)

²⁶⁶ SAIN, Resdal

legerősebb gazdaságával rendelkezik. A katonai biztonsági szektoron belüli kihívások és fenyegetések nagyban érintik Kolumbiát. Kolumbia a kétezres évek közepén is még törekeny államnak tűnt, és féltő volt, hogy polgárháborús viszonyai miatt, a bukott államok sorsára juthat. A véres időszak fő felelősei a baloldali gerillaszervezetek, a jobboldali félkatonai paramilitáris csoportok²⁶⁷, a szervezett bűnözői csoportok, a gyenge állami rendszer és a nemzeti fegyveres erők voltak, amelyek tevékenységei súlyos áldozatokat követeltek a kolumbiai társadalomtól.²⁶⁸ Az 1958-2012 között zajló konfliktus 220 000 halálos áldozattal járt, ebből a becslések szerint több mint 180 000 civil személy volt. Ezen felül a belháború 25 000 eltűntet hagyott maga után, és körülbelül 5,7 millió ember kényszerült elhagyni otthonát.²⁶⁹

A Dél-Amerika kapujának is nevezett ország elhelyezkedéséből adódóan fontos szereplő az illegális kereskedelemben a térségben, nemcsak a kábítószerüzletben érdekeltek a szervezett bűnözői csoportok, hanem fegyvercsempészetben, pénzmosásban, illegális bányászatban is. Kolumbiában az Andok hegyláncai nagy hatással vannak az ország társadalmi, politikai és gazdasági viszonyaira, mert a domborzati adottságok kiváló rejtékhelyet biztosítanak a bűnözői csoportoknak, a nehezen megközelíthető területeken hatékonyan tudnak kábítószer termelni és raktározni, valamint egyéb illegális tevékenységet folytatni.²⁷⁰ A hegyvidékek megnehezítik az egységes állami működést, mivel a központi kormányzat nehezen képes az ország területének egészét az ellenőrzése alatt tartani.²⁷¹

Az ország jelenlegi transznacionális biztonsági kihívásai közül a szervezett bűnözés, azon belül a kábítószerüzlet a legnagyobb fenyegetés, amelynek fő exportpiaca az Egyesült Államok, de Európa legnagyobb kokain beszállítója is. Az 1980-es évektől a kartellek és az ideológiai alapon szerveződő csoportok közti együttműködések révén a szervezetek komoly gazdasági, társadalmi és politikai hatalomra tettek szert, veszélyeztetve ezzel a központi kormányzat

²⁶⁷ A Global Fire Power adatai alapján a dél-amerikai térségben nagy számban működnek paramilitáris, félkatonai fegyveres erők is; Brazíliában 400 000, Venezuelában 220 000, Kolumbiában 190 000 fő. Global Fire Power: Paramilitary Force Strength by Country (2021), <https://www.globalfirepower.com/manpower-paramilitary.php> (2022.01.02.)

²⁶⁸ HEGEDŰS, Barbara: Kolumbia, a NATO első latin-amerikai partnere Honvédségi Szemle: A Magyar Honvédség Központi Folyóirata 147: 3 pp. 19-33, 15 p. (2019)

HEGEDŰS Barbara: Esély a békére - Kolumbia a békefolyamat tükrében, MEDITERRÁN VILÁG 41-42 pp. 97-114., 18 p. (2017)

HEGEDŰS Barbara: Történelmi lépés Kolumbiában - a békefolyamat eredményei a FARC gerillaszervezettel Nemzet és Biztonság: Biztonságpolitikai Szemle 2017: 5 pp. 45-60, 16 p. (2017).

²⁶⁹ CNMH, Centro Nacional de Memoria Histórica: [¡Basta Ya! Colombia: Memorias de guerra y dignidad](http://www.centrodememoriahistorica.gov.co), Informe General Grupo de Memoria Histórica, 2013.31-33.o. www.centrodememoriahistorica.gov.co (2018.11.05.)

²⁷⁰ ANDERLE, 2010

²⁷¹ PROBÁLD Ferenc: Amerika regionális földrajza, Kolumbia, Trefort Kiadó, 2005

hatalmát.²⁷² A kormányzat annak érdekében, hogy kezelni tudja az ország belső biztonsági kihívásait, több megoldási kísérletbe kezdett. Voltak olyan szervezetek, amelyekkel sikerült eredményesen megállapodást kötni, és beléptek a politikai életbe, azonban a leszerelés nem minden esetben volt teljes.²⁷³ Másokkal, mint például a növekvő hatalommal bíró drokartellek ellen, fegyveres erővel lép fel a kormány, amihez az Egyesült Államok is segítséget nyújt.²⁷⁴ Az ország 2016-ban nagy lépést tett annak érdekében, hogy lezárja a konfliktusos időszakot. Juan Manuel Santos Calderón,²⁷⁵ bár védelmi miniszterként a legnagyobb offenzívát vezette a Kolumbiai Forradalmi Fegyveres Erők (FARC, Fuerzas Armadas Revolucionarias de Colombia) ellen, elnöksége (2010-2018) kezdetétől a békefolyamat legnagyobb pártfogója lett. Az elnök 2012-ben jelentette be, hogy tárgyalások folynak a legnagyobb baloldali felkelő szervezettel, és ezzel a polgárháborús időszak szimbolikus végét hirdette meg. A békemegállapodás ünnepélyes aláírására 2016. szeptember 26-án a kolumbiai Cartagena városában került sor Timoleón Jiménez (Timochenko)²⁷⁶ a FARC vezetője, és Santos elnök részéről. Bár az október 2-ai népszavazás megdöböntő eredménye²⁷⁷ időlegesen megakasztotta a ratifikálás folyamatát, kisebb átdolgozás után a végleges megegyezést november 24-én elfogadták a felek, amely kongresszusi jóváhagyással 2016. november 30-án lépett életbe.

²⁷² SKIDMORE, Thomas E.- SMITH, Peter H. (2010): *Modern Latin America*, Oxford University Press, New York, 191-219.

²⁷³ A fegyveres konfliktus során aktív négy legnagyobb felkelő szervezet a Forradalmi Fegyveres Erők (Fuerzas Armadas Revolucionarias de Colombia, FARC), a Nemzeti Felszabadítási Hadsereg (Ejército de Liberación Nacional, ELN), az Április 19-e Mozgalom (Movimiento 19 de Abril, M-19)²⁷³, és a Népi Felszabadító Hadsereg (Ejército Popular de Liberación, EPL). Az M-19 mozgalom kezdett elsőként tárgyalásokat a kolumbiai kormánnyal, majd 1990-ben tagjai leszereltek és sikeresen beléptek a politikai életbe. Az EPL 1991-ben egyezett meg a kolumbiai kormánnyal, azonban a leszerelés részleges volt, mivel a volt gerillák egy része folytatta a kábítószerüzletet, együttműködve a FARC és az ELN csoportokkal. A legnagyobb jobboldali félkatonai szervezet, a Kolumbiai Egyesült Önvédelmi Erők (AUC), és a kormány között 2006-ban született megállapodás.

²⁷⁴ Az első legnagyobb kokain kartellek a Pablo Escobar vezette Medellín, és a Cali kartell voltak. A két kartell szétesését követően a kábítószer-üzlet fragmentált lett, a volt tagokból több kisebb csoport jött létre, amelyek már nem a teljes kábítószer termelési és kereskedelmi láncolatot tartották a kezükben.

²⁷⁵ JUAN MANUEL SANTOS CALDERÓN: A Santos-család Kolumbia egyik legbefolyásosabb családjá, ami elnököt és alelnököt is adott már az országnak, valamint a család az egyik legnagyobb újság, az *El Tiempo* tulajdonosa volt 1913-2007 között. Juan Manuel Santos volt külkereskedelmi miniszter (1991-1994), pénzügyminiszter (1998-2002), majd védelmi miniszter (2006-2010).

²⁷⁶ SZEMJON TYIMOSSENKO („Timochenko”) eredeti nevén Rodrigo Londoño Echeverri (1959-), a FARC vezetője 2011 óta. Beceneve Szemjon Tyimosenko szovjet marsalltól származik. Életéről sok feltételezés látott már napvilágot, például, hogy orvosi egyetemet végzett, de biztosan az tudható, hogy kiképzést kapott Oroszországban és Kubában. (Insight Crime, Profile).

²⁷⁷ A népszavazáson csupán a választásra jogosultak 37%-a vett részt, ráadásul a szavazók 50,2% elutasította a megállapodást. Az eredmény okai lehetnek, hogy a társadalom nem tudta megfelelően megismerni a béke tartalmát, valamint sikeres volt az ellenkampány. Területi megosztottságot mutatott a voksolás, mivel az ország középső területén élők nagyobb arányban utasították el a békét, míg a konfliktus által leginkább érintett peremterületek a békeszerződés mellett szavaztak. Az alacsony részvételt a társadalmon belüli megosztottság okozhatta, de olyan tényezők is befolyásolhatták, mint, hogy hurrikán söpört végig az ország északi részén, ami megnehezítette egyes vidéki területeken a közlekedést.

A fegyveres konfliktus kezdetben politikai okból indult meg, amikor a két legerősebb párt kiegyezését követően a baloldali csoportosulások kiszorultak a közéletből. A gerillaszervezetek főleg a vidéki területekre koncentrálták tevékenységüket, és fő célkitűzéseikhez tartozott a vidéki paraszti réteg támogatása, a vidékfejlesztés előmozdítása, és a földosztás követelése. A jobboldali paramilitáris szervezetek, vagy más néven önvédelmi erők, halálosztagok a baloldali csoportok ellen jöttek létre. Politikai, gazdasági, és személyes indítékok mozgatják működésüket, valamint hagyományosan jó kapcsolatokat ápolnak a fegyveres erőkkel, a rendőrséggel és akár ex-gerillákkal.²⁷⁸ Közülük a legnagyobb ernyőszervezet a Kolumbiai Egyesült Önvédelmi Erők (AUC) volt, amely különböző jobboldali félkatonai csoportokat egyesített. A paramilitáris szervezetek működése hatalmas civil áldozatokkal járt, 1989-2012 közötti időszakban a gyilkosságok 60%-ért felelősek.²⁷⁹

A polgárháború 1980-as évektől vált intenzívebbé, mivel a kábítószer-üzlet erősödésével mindegyik résztvevő fél növelni tudta bevételeit, ezáltal hatalmát is. A drokartellek²⁸⁰ számos esetben együttműködtek a félkatonai és gerillaszervezetekkel, kölcsönösen segítve egymást, például a fegyveres csoportok védelmet nyújtottak a kábítószer-termelő területeknek. Az Egyesült Államok el akarta kerülni, hogy a dél-amerikai ország a bukott államok listájára kerüljön, illetve a termelői oldalon kívánta meggátolni a felé irányuló kábítószer forgalmat, ennek érdekében a polgárháborús viszonyok felszámolását és a kolumbiai állam jelenlétének megerősítését erőszakos akciókkal is támogatta.²⁸¹

A két ország a válság kezelésére létrehozta a Kolumbia Tervet (*Plan Colombia*), ami 2001-2007 között 4,9 milliárd dolláros támogatást biztosított a kolumbiai államnak, valamint ez az összeg a Bush adminisztráció alatt folyamatosan növekedett, mivel a republikánus amerikai politikába jól illeszkedett a narkóterroristáknak tartott gerillák, és szervezett bűnözői csoportok elleni harc.²⁸² Emellett a kolumbiai elnök, Álvaro Uribe Vélez²⁸³ (2002-2010) is

²⁷⁸ SKIDMORE –SMITH, 2010, 214.

²⁷⁹ CNMH, i.m., 36.o

²⁸⁰ Az első legnagyobb kokain kartellek a Pablo Escobar vezette Medellín, majd a Cali kartell voltak. A két kartell szétesését követően a kábítószer-üzlet fragmentálttá vált, kisebb, de sokszor erőszakosabb csoportok jöttek létre, amelyek már nem a teljes kábítószer termelési és kereskedelmi láncolatot tartották a kezükben. Manapság a korábban leszerelt gerilla és paramilitáris szervezetek tagjaiból létrejött a BACRIM (Bandas Criminales), amelyben a kisebb csoportok hálózatos formában működnek diverzifikált tevékenységgel, valamint a legnagyobb kartellek a Rastrojos, és Urabeños.

²⁸¹ HEGEDŰS, 2017

²⁸² SEMANA: Uribe y Bush, los grandes ausentes, Plan Colombia, 2008

<http://www.semana.com/nacion/articulo/bush-y-uribe-los-ausentes-en-los-15-anos-del-plan-colombia/459295> (2018.04.14.)

²⁸³ ÁLVARO Uribe Vélez: 1984-ben kezdte politikai karrierjét Medellín város (Kolumbia második legnagyobb városa) önkormányzatában. Gazdag földbirtokos családból származik, és több vád érte amiatt, hogy összeköttetésben állt szélsőjobboldali halálosztagokkal, valamint családja és önmaga is kapcsolatban állt a

keményvonalas politikát képviselt a baloldali felkelőszervezetekkel szemben, ezért a két elnök harmonikusan tudott együttműködni. Ennek eredményeképpen a programokra fordított összeg közel 80 százalékát a fegyveres erők, a rendőrség képességeinek javítására költötték, illetve fegyveres akciók végrehajtására.²⁸⁴ A *Plan Colombia* terv sikeressége bár vitatott, mivel átfogóan nem volt képes a gazdasági és társadalmi problémákat orvosolni, de a gerillaszervezetek visszaszorításában, és a drogtermesztés csökkentése területén képes volt sikereket elérni. A fegyveres akciók révén gyengülhetett meg annyira a legnagyobb szervezet, a FARC, hogy hajlandó legyen tárgyalóasztalhoz ülni.

A katonai szektorban megjelenő kihívásokon és fenyegetéseken túl központi szerephez kerültek a társadalmi, politikai és gazdasági biztonság elemei, mint a konfliktusok gyökerei. A gazdasági problémák kezelése érdekében a társadalmi felzárkóztatás az egyik fő feladat, és ennek elengedhetetlen eleme az eddig elhanyagolt vidéki területek fejlesztése. Ezen túl az ország stabilitásának és biztonságának növelése érdekében csökkenteni kell a politikai deficitet, erősíteni az állampolgári politikai részvételt, megszilárdítani a demokráciát, továbbá széles körű vidékfejlesztési programokra van szükség.

A szociális védelem, az oktatás, az infrastrukturális fejlesztés, a közoktatás, a lakásépítés, a helyi igazgatási hálózat kiépítése, az egészségügyi ellátó hálózat fejlesztése, az ipar, a kereskedelem és a szolgáltatások fejlesztése, az ivóvízellátás, a vízügyi fejlesztések, víztisztítók építése, a munkaerőpiac átalakítása, a pénzügyi és a magánszektor fejlesztése, a vidéki szolgáltatások és infrastruktúra fejlesztése, a környezetvédelem intézményi fejlesztése, a mezőgazdaság, halászat és erdőgazdaság fejlesztése, és sok más terület kulcsfontosságú az ország belbiztonsági viszonyainak megszilárdításához.²⁸⁵ Kolumbia esetében tisztán látható, hogy a társadalmi és gazdasági hiányosságok közvetlen biztonságpolitikai befolyással járnak.

Békés állapotokról a FARC és az állam közötti békemegállapodás után sem beszélhetünk. A gerillák által uralt területen hatalmi vákuum alakult ki, az állami fegyveres erők pedig késve vagy hiányosan foglalták ezeket a részeket, lehetőséget hagyva a szervezett bűnözői csoportoknak, hogy betöltsék ezt az űrt. A leszerelés részleges volt, a volt FARC gerillák közül

Medellín drokartellel. A FARC-al folytatott békemegállapodás legnagyobb ellenzője, és a legnagyobb ellenzéki párt (Centro Democrático) vezetője.

²⁸⁴ SCHEINRING Endre: Az Egyesült Államok és Kolumbia közös felkelés- és kábítószer-ellenes programjainak tanulságai, *Nemzet és Biztonság* 2014/4. szám, 2014, 104–111.

<http://www.nemzetesbiztonsag.hu/letoltes.php?letolt=601> (2017.10.10.)

²⁸⁵ BÁCS Zoltán György - HEGEDŰS Barbara: Kolumbia In: Szente-Varga, Mónika; Bács, Zoltán György (szerk.) *Dél-Amerika a 21. században – társadalmi, gazdasági és politikai konfliktusok*, Budapest, Magyarország, Ludovika Egyetemi Kiadó (2019) 194 p. pp. 93-106., 10 p.

többen egyéb fegyveres, szervezett bűnözői csoportokba léptek be, és a FARC által elhagyott területeken folytatni kívánják az illegális bányászatot és kábítószer-üzletet.

Az országot belső és transznacionális biztonsági kihívások sújtják, ebből kifolyólag Bogotá biztonsági és védelmi stratégiai céljai az alábbiak:

1. Belső biztonság megteremtése felkelés és terrorizmus elleni katonai műveletek révén, valamint a szervezett bűnözés és kábítószer kereskedelem elleni fellépés, amely elsősorban a nemzeti rendőrség feladatkörébe tartozik.
2. Határok védelme, mivel az öt szárazföldi határ az illegális kereskedelemben ideális tranzit országgá teszi Kolumbiát.
3. Regionális biztonság erősítése, amely a térség országaival közösen valósítható meg. Ezért az együttműködés fejlesztése fontos célkitűzés, mint például az információ megosztása a transznacionális biztonsági fenyegetések kezelése érdekében.
4. Kontinentális együttműködés, amely a déli és északi államokkal való kooperációt jelenti, és tartalmazza a politikai párbeszéd erősítését, a hírszerzési együttműködést, információ- és képesség-megosztást, valamint a politikai koordináció fejlesztését a regionális fórumokon, mint az Amerikai Államok Szervezete, vagy a Dél-amerikai Nemzetek Uniója.
5. A globális perspektíva részeként az állami fegyveres erők szerepének újrafogalmazása a békefolyamatot követő megváltozott viszonyok között, valamint a megszerzett tapasztalatok felhasználása nemzetközi katonai műveletek révén is.²⁸⁶

Kolumbia a térség egyik legerősebb fegyveres erejével rendelkezik, amelynek teljes létszáma 470 ezer fő, beleértve a szintén a Védelmi Minisztérium irányítása alá tartozó rendőrség létszámát is.²⁸⁷ Ebből aktív harcoló erő összesen 265 050 fő, szárazföldi 220 000, haditengerészet 30 917, légierő 13 596 fő.²⁸⁸ A katonai erőt az ország határain belül is bevetik, az ország szuverenitásának és területi integritásának védelmében, kiemelten a narkó-terrorizmus és politikai alapon szerveződő fegyveres csoportok ellen, valamint a határok védelme érdekében. A békefolyamat előrehaladásával előtérbe került a kérdés, hogy az ország

²⁸⁶ HELBIG, Robert – LASCONJARIAS, Guillaume: *Winning Peace and Exporting Stability: Colombia as NATO's next Global Partner?*, Research Division (RD) of the NATO Defense College, Rome, 2017, (2018.09.10.)

²⁸⁷ EL NUEVO SIGLO: *Pie de fuerza aumentó en 42 mil efectivos*, 2014.ápr.20., <https://www.elnuevosiglo.com.co/articulos/4-2014-pie-de-fuerza-aumento-en-42-mil-efectivos> (2018.10.10.)

²⁸⁸ RESDAL, 2016, 42.

hadereje milyen funkcióval rendelkezzen a jövőben, valamint, hogy határozottan különválasztásra kerüljenek a rendvédelmi szervek és a katonaság feladatkörei.²⁸⁹

Az elnök a hadsereg főparancsnoka, amelyet a szárazföldi erők, haditengerészet és légerő alkotnak. A fegyveres erők szerepét az alkotmány rögzíti,²⁹⁰ amely a nemzet, és az alkotmányos rend védelmét fogalmazza meg fő feladatául, de nem szerepel benne a belbiztonság védelme, ellentétben Brazília, Ecuador, Peru és Venezuela alkotmányaival.²⁹¹ Legfontosabb stratégiai dokumentumai közül a Demokratikus biztonság- és védelempolitika (Política de Defensa y Seguridad Democrática, 2003) Uribe jobboldali elnöksége alatt került elfogadásra. Rögzíti a legfőbb biztonsági kihívásokat, mint a terrorizmus, a tiltott kábítószer-üzlet, illegális finanszírozás, fegyver-, lőszer- és robbanóanyag-kereskedelem, emberrablás és zsarolás, gyilkosságok. Stratégiai prioritások közé sorolja az állami ellenőrzés megszilárdítását az ország egész területén, a lakosság védelmét, a tiltott kábítószer-üzletág felszámolását Kolumbiában és az elrettentő képesség fenntartását, a hatékonyság, átláthatóság és elszámoltathatóság jelszavak mentén. Uribe elnöksége alatt kiemelten szoros volt az Egyesült Államok és Kolumbia kapcsolata, amelyet a dokumentum is szemléltet, mivel a partnerségi lehetőségek között nincs megnevezve dél-amerikai regionális szereplő. Ugyanakkor az Amerika-közi biztonsági és védelmi rendszer reformját hangsúlyozza az USA központi szerepével.²⁹²

A demokratikus biztonság megszilárdítása (Consolidación de la Seguridad Democrática, 2006-2010)²⁹³ dokumentumban a területi integritás erősítése, a fegyveres erők modernizációja, a társadalmi bizalom erősítése, és az egyéni biztonság kérdésköre került előtérbe. Santos elnök alatt jött létre az Átfogó biztonság- és védelempolitika a jólétért (*Política Integral de Seguridad y Defensa para la Prosperidad* 2011)²⁹⁴ dokumentum, amely a békefolyamat célkitűzéseire igazodik. Továbbra is központi elem a biztonság megszilárdítása és az illegális fegyveres csoportok legyőzése, szétválasztva a terrorizmus és gerilla tevékenységet, a kábítószer-

²⁸⁹ ROA, Élder Gutiérrez – GRANADOS, Élder Gutiérrez: ¿A qué se van a dedicar las Fuerzas Armadas en el posconflicto? El Espectador, Política, 2016. máj.25. <https://colombia2020.elespectador.com/politica/que-se-van-dedicar-las-fuerzas-armadas-en-el-posconflicto> (2018.12.05.)

²⁹⁰ Kolumbia Alkotmánya, <https://www.constitucioncolombia.com/>

²⁹¹ RESDAL, 2016, 24.

²⁹² POLÍTICA DE DEFENSA Y SEGURIDAD DEMOCRÁTICA, Ministerio de Defensa Nacional, República de Colombia, 2003, 61-62. <https://www.oas.org/csh/spanish/documentos/colombia.pdf> (2021.03.04.)

²⁹³ POLÍTICA DE CONSOLIDACIÓN DE LA SEGURIDAD DEMOCRÁTICA, Ministerio de Defensa Nacional República de Colombia, 2007. <https://pdba.georgetown.edu/Security/citizenssecurity/Colombia/politicas/consolidacion.pdf> (2021.04.05.)

²⁹⁴ POLÍTICA INTEGRAL DE SEGURIDAD Y DEFENSA PARA LA PROSPERIDAD, Ministerio de Defensa Nacional República de Colombia, 2011. https://www.mindefensa.gov.co/irj/go/km/docs/Mindefensa/Documentos/descargas/Documentos_Home/pispdf (2021.06.07.)

kereskedelem és a szervezett bűnözés elleni küzdelem, de megjelenik az állampolgári biztonság javítása, a védelmi és biztonsági szektor modernizálása, valamint a természeti erőforrások és környezeti kérdések köre. A négy legfontosabb fenyegetés körébe a törvényen kívüli fegyveres csoportok, az állampolgárok elleni bűncselekmények, a külső fenyegetések és a természeti katasztrófák kerültek.

A Kolumbia „Mindent egy új országért” nemzeti fejlesztési terve (*Plan Nacional de Desarrollo "Todos por un Nuevo País" de Colombia, 2014-2018*)²⁹⁵ fő pillére a békefolyamat erősítése, a területi integritás elősegítése, a társadalmi és egyéni biztonság és fejlődés előmozdítása, társadalmi egyenlőtlenség és szegénység csökkentése, továbbá a felzárkózás támogatása. A biztonság, igazságszolgáltatás, demokráciaépítés, és a kábítószer kérdéskörének integrált kezelése jelenik meg. A belháború történései, a biztonsági erők visszaélései növelték a bizalmatlanságot az állami fegyveres erőkkel szemben, ezért legitimációjának erősítése, a bizalom és transzparencia kialakítása fontos terület.

Kolumbiának a szomszéd államokkal főleg határviták, határsértések miatt voltak konfliktusai. A határmenti összetűzések fő kiváltó oka, hogy az illegális fegyveres csoportok, a gerilla és paramilitáris szervezetek, valamint a szervezett bűnözői csoportok tevékenységüket a határ közeli régiókban végzik, sokszor az országhatárokat is átlépve. Erre válaszul Kolumbia több esetben a határokat megsértve szállt szembe ezekkel a csoportokkal, ami konfliktushoz vezetett a szomszédos államokkal, például 2008-ban Ecuadorral.²⁹⁶ Azonban ezek a viszályok kis intenzitású katonai műveleteket eredményeztek, és inkább diplomáciai szinten vetették vissza az együttműködést. A határvitákat a régió országai már nem fegyveres erővel igyekeznek rendezni, hanem a nemzetközi jog eszközeivel, ezért nem várható a következő években sem, hogy ilyen indíttatásból fegyveres konfliktus robbanjon ki a térségben.

Mindezek ellenére nem lehet teljes bizonyossággal kijelenteni, hogy a békés viszonyok garantáltak lennének a régióban, mivel Venezuela puszkaporos hordóként magában hordozza egy komoly konfliktus kirobbanásának esélyét. A Kolumbia és Venezuela közti viszály hosszú időszakra nyúlik vissza, de a korábbi határviták kérdését a 2000-es évektől felváltották az amerikai barát-ellenség, és jobb-baloldali politikai kormányzatok közti, ideológiai

²⁹⁵ PLAN NACIONAL DE DESARROLLO, Kolumbia, 2014-2018.

https://observatorioplanificacion.cepal.org/sites/default/files/plan/files/Colombia_Plan_Nacional_de_Development_2014_2018.pdf (2021.06.07.)

²⁹⁶ Az incidens miatt ideiglenes megszakadtak a diplomáciai kapcsolatok a két ország között, mivel egy FARC tábor elleni bombázás során Kolumbia megsértette az ecuadori határt.

különbségekből eredő ellentétek.²⁹⁷ Bár a Trump adminisztráció felvetette a katonai intervenció lehetőségét, a latin-amerikai országok, köztük Kolumbia, többször visszautasították a külső fegyveres beavatkozás gondolatát, mivel véleményük szerint az csak destabilizálná a térséget. A venezuelai válság fegyveres megoldását nem támogatja, azonban a szomszédos állam krízise súlyos terhet ró rá, mivel közel kétfélmillió venezuela menekült ellátását biztosítja Kolumbia. A két ország közötti viszony konszolidációját eredményezheti az új kolumbiai elnök személye, Gustavo Petro, aki volt gerillaként és egyértelműen baloldali jelöltként nyerte meg a választást.

III.2.4. Chile

Chile, bár nem sűrűn lakott ország (kevesebb mint 20 millió lakosa van),²⁹⁸ stratégiai jelentőségű földrajzi elhelyezkedése okán. Észak-déli irányban 4270 kilométer hosszú, de átlagosan alig százötven kilométer széles. Összterülete 756 ezer km². Nyugaton hosszan elnyúló csendes-óceáni partszakasza nyitottá teszi a külső régiókra, míg keletről az Andok hegyláncai természetes fizikai határként körbefogják. Chile ellenőrzése alatt tartja a Magellán-szorost, és területi igényei vannak az Antarktiszon.²⁹⁹

Gazdaságilag a legerősebb ország Dél-Amerikában, bár éves GDP-e 252,9 milliárd dollár volt 2020-ban, és ezzel a 4. helyen áll a térségben, azonban az egy főre vetített GDP mértéke alapján messze a legmagasabb értéket mutatja 12 954,4 USA dollárral.³⁰⁰ Gazdaságpolitikáját tekintve a Pinochet rezsim alatt elindult neoliberális intézkedések, a privatizáció, a kíméletlen kiigazítási politika, az állami szolgáltatások szerepét alacsony tartó intézkedések hatása ma is tetten érhető a rendkívül nagy társadalmi különbségekben és az alacsony társadalmi mobilitásban, ami társadalmi szakadékot eredményezett. A diverzifikáció ellenére, mai napig az ásványkincsek és a mezőgazdasági termékek exportja a gazdaság fő mozgatórugója. A világ legnagyobb rézexportőre, második legnagyobb lítiumexportőr.³⁰¹ Gazdag ritkaföldfémekben, ami a következő évtizedekben stratégiai fontosságúvá teheti Chilét, hiszen ezekre az

²⁹⁷ A legutóbbi incidens 2015-ben történt, miután Nicolas Maduro kormánya lezárta az egyik Kolumbiát és Venezuelát összekötő határátkelőhelyet, a Simon Bolívar nemzetközi hidat, és kiutasította a kolumbiai állampolgárokat. Ezen kívül a venezuelai kormány szerint a kolumbiai milíciák állítólag részt vettek a térségben venezuelai katonák elleni támadásban, valamint olyan illegális tevékenységekben, mint benzín és más alapvető áruk csempészése.

²⁹⁸ RESDAL, 2016

²⁹⁹ SOLTÉSZ Béla: Chile, In: Szente-Varga, Mónika; Bács, Zoltán György (szerk.) Dél-Amerika a 21. században – társadalmi, gazdasági és politikai konfliktusok, Budapest, Magyarország: Ludovika Egyetemi Kiadó, 2019, 194., 59-70.

³⁰⁰ TRADING ECONOMICS: Chile, <https://tradingeconomics.com/chile/gdp> (2021.12.14.)

³⁰¹ STATISTA: Countries with the largest lithium reserves worldwide as of 2020
<https://www.statista.com/statistics/268790/countries-with-the-largest-lithium-reserves-worldwide/>

alanyagokra az elektronikában, az űr- és hadiiparban is szükség van. Jelenleg azonban még óvatosabb a kitermelés mértéke a környezetvédelmi és az őslakos indián közösségek aggályai miatt, ezért.³⁰²

Földrajzi meghatározottságából kiindulva Chile a Csendes-óceán felé tekint, és a kereskedelem zavartalan biztosítása a fő gazdaságbiztonsági célja. Legfontosabb export partnere Kína, az Egyesült Államok, Japán, Dél-Korea, és csak ötödik helyen áll regionális szereplő, Brazília.³⁰³ A Panama-csatorna negyedik legnagyobb használója. Biztonsági kérdései között ebből kifolyólag az áll a központi helyen, hogy a csatorna működése és az óceáni kereskedelem zavartalan legyen. Chilét is érintik a transznacionális biztonsági kihívások, a szervezett bűnözés, a terrorizmus kérdése, és természetesen stratégiai érdekének tekinti a régió biztonságát és stabilitását.³⁰⁴

Energiabiztonság terén Chile problémákkal küzd, mivel kőolajból és földgázból importra szorul. A kőolajat Ecuadorból és Brazíliából szerzi be, földgázt pedig Bolíviából tudna behozni, azonban a határviták miatt a szomszédos ország nem ad el neki, ezért energiapolitikájában a megújuló energiák felé mozdult el. Lehetőségeket nyújthat az Atacama-sivatag napenergia terén, a szélenergia, a partszakaszok mentén a tengeri energia vagy akár a geotermikus energia. A politika vezetés fő célja az ellátásbiztonság megteremtése és minél nagyobb arányban az önellátás biztosítása.³⁰⁵

Chile 20. századi történelmének fordulópontja 1973. szeptember 11-e volt, amikor Augusto Pinochet Ugarte (1915-2006) katonai puccsal magához ragadta a hatalmat a demokratikusan megválasztott Salvador Allende szocialista elnöktől, aki pár héttel korábban nevezte ki a hadsereg főparancsnokává. A katonai diktatúra 1990-ig fennmaradt, amikor is Pinochet átadta a hatalmat a megválasztott új elnöknek, és megindult a demokratizálódási folyamat. Chile alkotmánya 1980-ban született, legutoljára 2015-ben módosították.³⁰⁶ Kitér a fegyveres erők szerepére, legfőbb feladatként határozva meg a nemzet védelmét, beleértve viszont olyan

³⁰² SHERWOOD, Dave: Chile, once the world's lithium leader, loses ground to rivals, Reuters, 2019. május <https://www.reuters.com/article/us-chile-lithium-analysis-idUSKCN1T00DM> (2021.12.04.)

³⁰³ TRADING ECONOMICS, Chile exports, <https://tradingeconomics.com/chile/exports> (2021.12.07.)

³⁰⁴ SPIELMAN, JOHN GRIFFITHS: Chile y los desafíos globales de seguridad, UNISCI Discussion Papers, N° 21, 2009, ISSN 1696-2206 (2021.12.17.)

³⁰⁵ FÜZESI Kitti: A chilei megújuló energia az energiabiztonság és ellátásbiztonság szemszögéből, Szakmai Szemle: a katonai nemzetbiztonsági szolgálat tudományos-szakmai folyóirata 19/2. 64-77. , 14 p. 2021 <http://real.mtak.hu/128299/1/Chileimegujuloenergia.pdf> (2021.12.04.)

³⁰⁶ A 2019-es tüntetéshullám hatására új alkotmány megalkotására tett ígéretet a kormányzat. A 2021-ben megválasztott Alkotmányozó Konventnek kilenc hónapja van megalkotni az új Alaptörvényt, amelynek elfogadásáról 2022-ben népszavazáson fognak dönteni.

konkrét belbiztonsági feladatkört is, mint a választások során a közrend védelme.³⁰⁷ Általános hadkötelezettség van érvényben. A biztonság- és védelempolitika terén a legfontosabb dokumentumok a Nemzet Védelméről szóló Könyvek (Libro de Defensa Nacional, 1997, 2002, 2017, 2020). Az 1997-es Fehér Könyv a Védelemről az első ilyen típusú dokumentum volt a térségben, és főbb elemei közé tartozott az Argentínával fenntartott kapcsolatok normalizálódásának igénye, hozzájárulva egy védelmi közösség kialakításához a térségben.³⁰⁸ Chile a biztonságfelfogásában a multidimenzionális megközelítést fogadja el. A szocialista Michelle Bachelet elnöksége alatt (2006-2010, 2014-2018) elfogadott 2017-es dokumentum új területeket emelt be a biztonsági és védelmi kérdések fókuszába, mint a természeti környezet védelme, a globális felmelegedés okozta problémák, a kiberbiztonság és humánbiztonság. Kiemelten kezelte a dokumentum a bilaterális kapcsolatokat Argentínával, Peruvál és Brazíliával. Chile vonakodva vett részt a latin-amerikai és dél-amerikai integrációkban, se a Mercosurnak, se az Andok Közösségnek nem tagja, csupán megfigyelő státusza van, mivel a szabadkereskedelmi célokön kívül nem akart politikai integráció részese lenni. A 2000-es években a biztonság- és védelempolitika területén nyitottabbá vált az integrációra. A fehér könyv megerősítette az Amerika Védelmi Minisztereinek Konferenciája (Conferencia de Ministros de Defensa de las Américas) fontosságát, különösen a természeti katasztrófák közös, regionális kezelésében játszott koordinációs szerepében. Az UNASUR Védelmi Tanácsának szerepét kiemelten kezeli, beleértve a Béke Zónája koncepciót, amely alapelvben konszenzus volt a tanácson belül. Chile kereskedelmi érdekei mentén az óceáni védelmi politika lényeges elem, garantálva a nemzeti óceáni terület biztonságát, a tengeri érdekeket és az ország számára létfontosságú útvonalakat, valamint az erőforrások védelmét. Chile elfogadja a humánbiztonság megközelítést, amelynek elsődleges funkciója, hogy lehetővé tegye a polgárok fenntartható fejlődésének biztosítását.³⁰⁹

2020-ben frissítették a dokumentumot Sebastián Piñera jobboldali elnöksége (2010-2014, 2018-2022) alatt. A stratégiai anyag megerősíti, hogy Chile természeti kincsei, édesvízi készlete, feltáratlan és kiaknázatlan területei biztonsági kihívásokat rejthetnek. Új biztonsági kihívásokat és fenyegetéseket jelenthetnek a hibrid fenyegetések, a tranzacionális szervezett bűnözés, a kibertér, a klímaváltozás és környezetvédelem, a biológiai, kémiai és radiológiai eredetű veszélyek, a koronavírusjárvány hatásai., Potenciális veszélyforrásként fogalmazzák

³⁰⁷ CHILE ALKOTMÁNYA, https://www.constituteproject.org/constitution/Chile_2021?lang=es (2021.12.26.)

³⁰⁸ GUYER, Julián González: Libros Blancos de Defensa en Sudamérica: ¿Política exterior o política doméstica?, Rev. Bras. Est. Def. v. 4/2, 2017, 17-48 DOI: 10.26792/RBED.v4n2.2017.74982 (2021.12.08.)

³⁰⁹ LIBRO DE DEFENSA NACIONAL DE CHILE, 2017, <https://www.defensa.cl/media/LibroDefensa.pdf> (2021.12.04.)

meg a bomlasztó technológiák kérdéskörét. Chile kibervédelmi politikája a kibervédelmi eszközök használatával kapcsolatban a következőket mondja: „Chile állam úgy véli, hogy a kibertámadás ugyanolyan káros lehet, mint a fegyveres támadás. Chile fegyveres támadásnak tekintheti a szuverenitását, lakóit, infrastruktúráját vagy az érdekeit súlyosan sértő kibertámadásokat, és az Egyesült Nemzetek Alapokmányának 51. cikkével összhangban élhet az általa megítélt eszközökkel, mind fizikai, mind digitális támadás esetén, a jogos védelemhez való jogának gyakorlása során”. A világűr stratégiai érdeket képvisel Chile számára. Többek között az űrrendszerek telekommunikációs, navigációs és helymeghatározási, meteorológiai és földmegfigyelési rendszerek napi használata interdependenciát generál a fejlődés, a jólét, valamint a biztonság és védelem területén. A fehér könyv a bomlasztó technológiák kérdéskörénél nagy hangsúlyt fektet a technikai és technológiai fejlődésre, és az abból adódó biztonsági kihívásokra és fenyegetésekre, mint például a mesterséges intelligencia potenciális veszélyei. A regionális együttműködés kérdésében megerősíti, hogy támogatja a szorosabb együttműködést olyan területeken, mint a terrorizmus, a régió stabilitásának biztosítása, a területi viták kezelése, a tömegpusztító fegyverek elterjedésének megakadályozása, a kalózkodás elleni fellépés, a kibertér ellenséges használatának megakadályozása, a természeti erőforrásokhoz való hozzáférés koordinációja, a kereskedelem szempontjából létfontosságú légi és tengeri útvonalak biztonságának garantálása.³¹⁰

Chile katonai hagyományai erősek. Először 1885-ben szerződtek német tisztek, majd porosz segítséggel erős hadsereget hoztak létre, amely megalapozta a fegyveres erők stratégiai pozícióit az államfejlődés folyamatában.³¹¹ A két ország közötti katonai együttműködés eredményeképpen 1914-re megszilárdultak a német-chilei kapcsolatok, és Dél-Amerika legkorszerűbb, szárazföldi hadserege jött létre, amely az egész régióban példaként szolgált.³¹² Itt alakult ki az első nemzeti hadsereg, amely a térség országaiba is képes volt tanácsadókat küldeni.³¹³ Jelenleg 67 686 főből áll a hadsereg aktív állománya, több mint 40 000 ezer fős szárazföldi, 19 000 fős haditengerészeti és 8000 fős légerővel.³¹⁴ Részt vesz külföldi ENSZ missziókban, mint a MINUSTAH (Haiti), UNFICYP (Ciprus), UNTSO (Izrael-Palesztina),

³¹⁰ POLÍTICA DE DEFENSA NACIONAL DE CHILE 2020, <https://www.defensa.cl/wp-content/uploads/POL%C3%8DTICA-DE-DEFENSA-NACIONAL-DE-CHILE-2020.pdf> (2021.12.19.)

³¹¹ FISCHER Ferenc: Dél-Amerika poroszai. Németország és Chile katonaitengerészeti kapcsolatai, 1885–1931. Szeged, Hispania, 1999.

³¹² DEÁK, Máté: Apreciación de los espacios aéreos de América del Norte y del Sur, desde el punto de vista de la geopolítica británica (1919–1939). *Öt Kontinens*, 2012/2. sz. 195–208. 2013.

³¹³ Ezáltal Argentínába, Bolíviában, Kolumbiában is német katonai befolyás érvényesült, de Paraguayban, Brazíliában és Uruguayban és tevékenykedtek német tisztek Chile által. Fischer, 1979, 74-77.

³¹⁴ RESDAL, 2016, 10.

UNMOGIP (India-Pakisztán), és MINUSCA (Közép-afrikai Köztársaság). Pinochet időszaka alatt a geopolitikai gondolkodás fókuszába az ország által birtokolt szárazföldi és tengeri területek fölötti ellenőrzés megvalósítása került.³¹⁵ Ennek sarokpontjai Dél-Amerika déli területei, az argentin és a chilei befolyási zónában található vízi utak – a Magellán-szoros, a Beagle-csatorna és a Drake-átjáró – fölötti ellenőrzés, valamint az Antarktisz bizonyos területeinek chilei szuverenitás alá tartozását jelentik.³¹⁶ A hadseregnek képesnek kell lennie arra, hogy a stratégiai területek védelmét, továbbá az ország tengeri és szárazföldi határait (168 km-es határszakasz Peruvál, 850 km-es Bolíviával, Argentínával pedig 4400 km hosszú) biztosítsa.

A 1879-1883 között zajló csendes-óceáni háború következményei nagy hatásúak voltak Dél-Amerika életében, máig tartó feszültségeket szülve a térség országai között. A fegyveres konfliktus Chile, Peru, Bolívia, és a mögöttük álló angol, német és francia tőkés érdekek között zajlott a salétrom monopólium megszerzéséért.³¹⁷ A háború eredményeképpen Bolívia tengeri kapcsolat nélkül maradt, a tengeri határok ügyében Peru pedig a Hágai Nemzetközi Bírósághoz fordult, amely 2014-ben kijelölte a határokat.³¹⁸ Miután Argentína és Chile rendezte a Beagle-csatorna körüli területi vitát 1984-ban, helyreállt a két ország közötti viszony. A 2011-ben alapított Csendes-óceáni szövetséget (Alianza del Pacifico, PA) Chile, Kolumbia, Mexikó és Peru hozta létre abból a célból, hogy a résztvevő államok gazdasági erejét, nemzetközi szerepét erősítse, növelje versenyképességüket a globális piacokon, kiemelten Kínával.³¹⁹ Chile számára a multilaterális kapcsolatok, a szabadkereskedelem feltételeinek biztosítása kiemelt jelentőségűek, ezért a regionális együttműködési törekvések terén is pragmatikusan járt el, igyekezett nem kimaradni a folyamatokból, de óvatosan közeledett a politikai integrációkhoz. Külpolitikájának fontos eleme, hogy híd szerepet próbál építeni a Csendes-óceáni térséggel, Ázsiával.³²⁰

³¹⁵ SZILÁGYI István: El nuevo militarismo, el Estado de Excepción y los modelos de modernización en América Latina: el caso chileno, *Acta Scientiarum Socialium*, (45), 107–132. Elérés forrás <https://journal.uni-mate.hu/index.php/asc/article/view/386>

³¹⁶ SZILÁGYI István: Geopolitika Chilében, *Act Sci Soc* 36, 2012, 23–34. <https://journal.uni-mate.hu/index.php/asc/article/view/247/2699> (2021.12.18.)

³¹⁷ FISCHER Ferenc: A chilei hadsereg és a német katonai befolyás: 1885–1914. *Acta Universitatis Szegediensis*, 16. évf. 3–84., 1979. 5-6.

³¹⁸ INTERNATIONAL COURT OF JUSTICE: Maritime Dispute (Peru v. Chile), <https://www.icj-cij.org/en/case/137> (2021.12.06.)

³¹⁹ TÓTH MIRTILL: A Csendes-óceáni Szövetség és a koronavírus, avagy Kína szerepe Latin-Amerikában, *Külgazdasági és Kültügyi Intézet*, 2021/37, <https://kki.hu/a-csendes-oceani-szovetseg-es-a-koronavirus-avagy-kina-szerepe-latin-amerikaban/> (2021.12.26.)

³²⁰ FREER, Jaime Baeza – ILLANES, María Cristina Escudero: La agencia de los países de la región frente a los problemas de la arquitectura internacional de seguridad y defensa: El caso de Chile, 79 – 103. , in: Adins, Sebastien: La región frente a los cambios globales en materia de seguridad, Instituto de Estudios Internacionales

A gazdasági, társadalmi és humánbiztonság területén belül Chilében a társadalmi egyenlőtlenség okozza az egyik legnagyobb problémát. Chile 2018-as Gini indexe 45,9, amellyel Brazíliát és Kolumbiát követően a harmadik a térségben (Venezueláról nincsen hivatalos adat)³²¹. Chile lakosságának leggazdagabb 20 százaléka birtokolta a jövedelmek 51,3%-át 2017-ben.³²² 2019 októberében tünteteshullám söpört végig az országban, amelynek fő mozgatórugója a társadalmi egyenlőtlenségekből adódó feszültségek voltak. Az erőszakba torkolló demonstrációk központi elemei voltak a magánszféra magas aránya a közoktatás, egészségügy, közszolgáltatások, nyugdíjrendszer terén, ami a lakosság egy része számára elérhetetlenné teszi az alapszolgáltatásokhoz való hozzáférést.³²³ A demonstrációk hevessége miatt a kormány a rendőrség megerősítése miatt bevetette a hadsereget, első alkalommal a demokratikus Chile történetében.³²⁴ A tüntetések a koronavírus járvány miatti intézkedések, illetve az új alkotmányozási folyamat elindításának hatására csökkentek, de hatásuk markáns volt. 2021. decemberében az elnökválasztáson a szavazók a 35 éves, korábban a tüntetésekből is részt vevő diákvezetőt, a baloldali Gabriel Boricot választották meg Chile elnökének. Az új elnök megválasztásával új irányra kívántak szavazni a chileiek, akinek egy polarizált országban kell egységet kovácsolnia.³²⁵

III.2.5. Bolívia, Ecuador, Peru

A területi korlátok miatt az Andok országainak nevezett Bolíviát, Ecuadorot és Perut egy alfejezetben elemzem röviden, kitérve a legfontosabb biztonsági dilemmáikra.

	Terület	Lakosság	GDP (milliárd USA dollár, 2020) ³²⁶	Hadsereg létszáma
Bolívia	1 098 580 km ²	10 904 000	36,6	34 078
Ecuador	256 370 km ²	16 385 000	98,8	41 403
Peru	1 285 220 km ²	31 776 000	202, 01	78 296

11. ábra: Andok országai
(saját ábra, forrás: Resdal, 2016, 10-11.)

(IDEI) de la Pontificia Universidad Católica del Perú, Fundación Konrad Adenauer (KAS) en el Perú, 2019, <https://www.kas.de/es/web/peru/einzelitel/-/content/la-region-frente-a-los-cambios-globales-en-materia-de-seguridad> (2021.12.26.)

³²¹ THE WORLD BANK, Gini index - Chile, Brazil, Argentina, Colombia, Venezuela, RB, 2010-2019. <https://data.worldbank.org/indicator/SI.POV.GINI?end=2019&locations=CL-BR-AR-CO-VE&start=2010&view=chart> (2021.12.25.)

³²² STATISTA, Chile income inequality <https://www.statista.com/statistics/1075291/chile-income-inequality/> (2021.12.27.)

³²³ THOMÁZY, Gabriella: Tendencias actuales y nuevos desafíos de los migrantes en Chile ACTA HISPANICA - ACTA UNIVERSITATIS SZEGEDIENSIS DE ATTILA JÓZSEF NOMINATAE 2 pp. 409-421., 13 p., 2020.

³²⁴ PÓLYI Csaba – THOMÁZY Gabriella: A chilei tüntetések háttérében álló tényezők, Nemzet és Biztonság 2019/3. szám, 79–103. http://real.mtak.hu/109624/1/NB_2019_3_08_thomazy_gabriella_polyi_csaba_chilei_tuntetesek.pdf

³²⁵ BBC: Leftist Gabriel Boric to become Chile's youngest ever president, 2021.12.21. <https://www.bbc.com/news/world-latin-america-59715941> (2021.12.27.)

³²⁶ THE WORLD BANK, GDP (current US\$) - Bolivia, Ecuador, Peru, <https://data.worldbank.org/indicator/NY.GDP.MKTP.CD?locations=BO-EC-PE> (2021.12.27.)

Bolíviában a fegyveres erők feladatát az Alkotmány szabályozza: „A fegyveres erők alapvető küldetése az állam függetlenségének, biztonságának és stabilitásának, becsületének és az ország szuverenitásának védelme és megőrzése; biztosítja az Alkotmány uralmát, garantálja a törvényesen megalakult kormány stabilitását, és részt vesz az ország integrált fejlődésében.”³²⁷ Bolíviában 1982-től indult meg a demokratizálódási folyamat, majd az 1990-es évek és a 2000-es évek elejétől a neoliberális gazdaságpolitika eredményeképpen privatizációs intézkedések léptek életbe, amelyek a gazdasági és energiabiztonság terén máig ható biztonsági kérdéseket teremtettek, például a földgáz és a vízkészlet esetében. Bolíviában 1960-tól folyik a földgázkitermelés, amely a kivitelének 2021-ben a 43%-át tette ki,³²⁸ fő exportpartnere Brazília és Argentína. 1996-ig Bolíviában az állami olajipari társaság rendelkezett minden joggal a földgáz feltárása és kitermelése felett. Ezt követően azonban Gonzalo Sánchez de Lozada (1993-1997, 2002-2003) és utódja, Hugo Banzer (1997–2001) elnökök úgy döntöttek, hogy tőkebevonás érdekében felosztják a vállalatot és részben privatizálják. A társadalmi feszültségek azonban egyre inkább erősödtek, mivel a lakosság, valamint az őslakos csoportok, ellenezték a természeti erőforrások magánkézbe kerülését. A 2003. szeptember 19-től október 17-i közötti eseményeket legtöbbször bolíviai gázháborúnak nevezik, melynek fő célja a földgáz visszaszerzése, teljes államosítása volt. A teljes államosítás végül 2006-ban Evo Morales elnökké választását követően következett be, aki fő kampánytémájává tette az erőforrások fölötti állami fennhatóság elvét.³²⁹

A másik sarkalatos kérdés a vízkészletek ügye Bolíviában. 2000-ben magánkézre került Bolívia negyedik legnépesebb városának, Cochabambának a vízellátása.³³⁰ A vízszolgáltatás árának megemlése tüntetéshullámot indított el a városban populáris elnevezése *Vízháború* (*la guerra del agua*)-, amely révén végül társadalmi nyomással elérték, hogy újra állami kézbe került a szolgáltatás és az eredeti árszabás lépett újra érvénybe. Cochabamba esete felhívta a nemzetközi közösség figyelmét is az erőforrások, és a vízkészlet iránti küzdelem fontosságára, mint alapvető jog.³³¹ Bolívia emellett vízhiánnyal néz szembe az éghajlatváltozás és az Andok gleccsereinek olvadása miatt. 2016-ban az eddigi legsúlyosabb aszályos időszak 125 000

³²⁷ CONSTITUCIÓN POLÍTICA DEL ESTADO 2009, Bolívia https://www.oas.org/dil/esp/constitucion_bolivia.pdf

³²⁸ TRADING ECONOMICS: Bolívia exports, <https://tradingeconomics.com/bolivia/exports> (2022.01.03.)

³²⁹ FÜZESI Kitti: A bolíviai földgáz helyzete és aktuálpolitikai kérdései, *Nemzet és Biztonság: Biztonságpolitikai Szemle* 13/3, 129-141. 2020. 133-135.

³³⁰ SZENTE-VARGA Mónika, Bolívia, In: Szente-Varga, Mónika; Bács, Zoltán György (szerk.) *Dél-Amerika a 21. században – társadalmi, gazdasági és politikai konfliktusok* Budapest, Magyarország : Ludovika Egyetemi Kiadó, 2019, 194., 25-40., 27.

³³¹ FINNEGAN, William: Leasing the Rain, *The New Yorker*, 2002 április 8. <https://www.newyorker.com/magazine/2002/04/08/leasing-the-rain> (2021.12.27.)

családot, és 283 000 hektár földet érintett, amely hatására szükségállapotot hirdettek, a következő évben pedig a főváros La Paz küzdött súlyos aszályal, aminek hatására korlátozták a vízelérést, és a katonaságnak kellett a vízosztást koordinálnia.³³²

Függetlenedése óta Bolívia jelentős területi veszteségeket szenvedett, ezért stratégiai célja a tengeri kapcsolat visszaszerzése, azonban erre kevés esély látszik.³³³ A tengeri kijárat kérdésének diplomáciai úton való megoldása érdekében Bolívia a Hágai Nemzetközi Bírósághoz fordult, azonban a testület 2018-as ítélete alapján lezártnak tekinthető az ügy, hiszen kimondta azt, hogy Chile nem kötelezhető arra, hogy tárgyalásokat folytasson Bolíviával a tengeri kijárat biztosítása érdekében.³³⁴ Földrajzi elhelyezkedése, gyéren lakott területei, változatos domborzati viszonyai nehezítik az állami fennhatóság biztosítását a teljes területe felett, amely kedvez olyan transznacionális biztonsági kihívásoknak, mint a szervezett-bűnözés és a kábítószer-kereskedelem.³³⁵ Bolívia a világon a harmadik legnagyobb kokain-előállító, illetve tranzitország.³³⁶

12. ábra: Kokain kereskedelmi útvonalak

forrás: HART, Tom: Global cocaine smuggling routes traced by EU,

<https://geographical.co.uk/geopolitics/geopolitics/item/388-tracing-global-cocaine-routes>
(2021.12.27.)

³³² KAUFMAN, Leslie: La Paz adapts to a world without water, Popular Science, 2017, <https://www.popsoci.com/la-paz-without-water/#page-18> (2021.12.27.)

³³³ NAGY Sándor Gyula (2015): A Bolívia és Chile közötti határvita nemzetközi precedenst teremt? KKI Elemzések, 39. sz. 1–6.

³³⁴ THOMÁZY Gabriella: Bolívia és Chile aktuális geopolitikai kérdései, Szakmai Szemle: A Katonai Nemzetbiztonsági Szolgálat Tudományos-Szakmai Folyóirata XVIII, 2020.

THOMÁZY, Gabriella: Aspectos de seguridad de la migración haitiana y venezolana en Chile IBEROAMERICANA QUINQUEECCLESIENSIS 19 pp. 9-31. , 23 p., 2021.

³³⁵ SZENTE-VARGA Mónika: Társadalmi és politikai tendenciák Bolíviában a 21. században. Nemzet és Biztonság, 2016. 9/2, 3–16.

³³⁶ SZENTE-VARGA, 2016, 34.

A kokalevél kérdéséhez Bolívia eltérő megközelítéssel áll, mint a legtöbb dél-amerikai állam. Alkotmányában kijelentette, „Az állam védi az eredeti és ősi kokát, mint kulturális örökséget, a bolíviai biológiai sokféleség megújuló természeti erőforrását és a társadalmi kohézió tényezőjét; természetes állapotában nem kábító hatású. A termelést, a kereskedelmi forgalomba hozatalt és az iparosítást törvény fogja szabályozni.”³³⁷ Bár Evo Morales elnök (2006-2019) a gazdaság fellendítése érdekében a kokalevél legális használatáért lobbizott, és ezzel párhuzamosan a kokain-üzlet elleni hathatósabb fellépést sürgetett, a kokalevél termelés alkotmányos legalizálása nem segítette a kábítószer-kereskedelem csökkenését.³³⁸

Ecuador az Inka Birodalom legészakibb tartománya volt, amely földrajzilag rendkívül sokszínű; óceánparti síkság, Andok hegyvidéki területei és a forró amazóniai dzsungel metszik egymást. Legfontosabb kiviteli terméke a kőolaj, azonban kiaknázásakor környezeti károkkal is kell számolnia, mivel a készletek nagy része amazóniai területeken fekszik. Rafael Correa elnök (2007-2017) szimbolikus lépést tett, amikor 2007-ben azt a felhívást tette közzé a nemzetközi közösség felé, hogy ha a Yasuni Nemzeti Park alatt fekvő kőolajkészletek értékének felét megtérítik, Ecuador eláll a kitermeléstől. Azonban a várt összeg nem érkezett meg, ezért 2013-ban Correa bejelentette, hogy mégis kitermelik az UNESCO bioszféra-rezervátuma alatt rejtőző kőolajat.³³⁹

1979-től a katonai juntákat felváltotta a civil kormányzás, és megkezdődött a demokratizálódási folyamat. A katonaság szerepe azonban a politikai életben, az ország irányításában generációk óta meghatározza Ecuador politikai viszonyait. Ecuador legfontosabb biztonság és védelemmel kapcsolatos dokumentumai az Ecuador Nemzeti Védelempolitikája (Política de la Defensa Nacional del Ecuador 2002, 2006, 2018)³⁴⁰ és a Nemzeti Védelempolitika Menetrendje (Agenda Política de la Defensa Nacional 2008, 2011, 2014). A stratégiai anyagok alapján Ecuador a biztonsági fenyegetései közül az alábbiakat emeli ki: egy másik állam fegyveres erői által elkövetett külső fegyveres agresszió,³⁴¹ irreguláris fegyveres csoportok tevékenysége

³³⁷ CONSTITUCIÓN POLÍTICA DEL ESTADO (CPE), Bolívia, 2009, Artículo 384, https://www.oas.org/dil/esp/constitucion_bolivia.pdf

³³⁸ THE GUARDIAN: Bolivia sees coca as a way to perk up its economy – but all everyone else sees is cocaine, 2017, <https://www.theguardian.com/world/2017/mar/15/coca-production-farming-bolivia-law> (2021.12.27.)

³³⁹ SOLTÉSZ Béla – SZENTE-VARGA Mónika: Ecuador, 80-82. In: Szente-Varga, Mónika; Bács, Zoltán György (szerk.) Dél-Amerika a 21. században – társadalmi, gazdasági és politikai konfliktusok Budapest, Magyarország: Ludovika Egyetemi Kiadó, 2019, 194. 77-92.

³⁴⁰ POLÍTICA DE LA DEFENSA NACIONAL DEL ECUADOR 2018, <https://www.defensa.gob.ec/wp-content/uploads/2019/01/Pol%C3%ADtica-de-Defensa-Nacional-Libro-Blanco-2018-web.pdf> (2021.12.27.)

³⁴¹ Az 1941-es Peru-Ecuador között zajlott fegyveres konfliktus emlékének is köszönhető, hogy bekerült ez a pont, mivel a háborúban komolyan területeket veszített Ecuador.

(kiemelten északon, a kolumbiai határ mentén), transznacionális szervezett bűnözés, fegyverkereskedelem, lőszer- és robbanóanyag-kereskedelem, kábítószer-kereskedelem, emberkereskedelem, és árucsempészet.³⁴² A biztonsági kockázatok közül a környezetrombolást, a korrupciót, a természeti erőforrások illegális kiaknázását, az állam kritikus infrastruktúrája elleni kibertámadásokat, és az illegális migrációt tartja a legfontosabbnak.³⁴³ Ecuador számára kiemelték a nemzetközi kapcsolatok, különösen Oroszország és Kína számára megbízható partner kívánt lenni Rafael Correa elnöksége alatt, de az Egyesült Államok tagságával működő kontinentális szerveződésekre is nagy hangsúlyt fektet a biztonság- és védelem területén. Guillermo Lasso (2021-) elnöksége a nemzetközi kapcsolatokban változást hozott, mivel erősíteni kívánja az Egyesült Államokkal való partnerséget.

Szomszédjaival kiegyensúlyozott kapcsolatokra törekszik. 1969-ben megalakította Bolívia, Kolumbia, Ecuador, Peru és Chile az Andok Közösséget, amelynek egyik fő célja volt, hogy erősítse az országok közötti gazdasági együttműködést. Venezuelával való stratégiai kapcsolatának átgondolására volt szükség. Rafael Correa hagyományosan jó kapcsolatokat ápolt Hugo Chávèzzel, a bolíviai tengelyhez tartozott, amely retorikájában Egyesült Államok ellenes volt, azonban az őt követő Lenín Moreno (2017-2021) elnök, majd az új jobbközép elnök Guillermo Lasso (2021. május-) alatt eltávolodott Ecuador Venezuelától.³⁴⁴

A hajdani Inka Birodalom központja, Peru, az Andok legnagyobb területű országa. Legfontosabb biztonság- és védelempolitikával kapcsolatos dokumentumai a Política de Seguridad y Defensa Nacional 2006,³⁴⁵ Política de Seguridad y Defensa Nacional 2017, amelyekben megfogalmazzák Peru számára a legfontosabb biztonsági- és védelmi területeket; illegális kábítószer-kereskedelem visszaszorítása³⁴⁶, terrorizmus, szervezett bűnözés, illegális fegyverkereskedelem, az igazságszolgáltatás alacsony színvonala, korrupció, nem megfelelő állami irányítás, társadalmi konfliktusok, informális és illegális bányászati tevékenység, környezetszennyezés, természeti katasztrófák, a technológiai fejlettség alacsony szintje vagy a

³⁴² ENDARA, Daniela Céleri – ENRÍQUEZ, Diego Pérez: Problemas globales de la seguridad en el Ecuador. Una reflexión desde los vacíos y tensiones globales, regionales y locales, KAS, 2019, 103-139.

³⁴³ MINISTRO DE DEFENSA NACIONAL: Plan Estratégico Institucional de Defensa 2017-2021, Ecuador https://www.defensa.gob.ec/wp-content/uploads/downloads/2021/04/PEI-2017-2021_revista_act_2021.pdf (2021.12.27.)

³⁴⁴ ROCABADO, Franco Gamboa – SÁNCHEZ, José F. Rocabado: Cambios globales, balances de poder y problemas de la seguridad en una época de desequilibrios: una interpretación desde Bolivia, KAS, 139-175.

³⁴⁵ POLÍTICA DE SEGURIDAD Y DEFENSA NACIONAL 2006, Ecuador, https://cdn.www.gob.pe/uploads/document/file/397073/Libro_blanco.pdf

³⁴⁶ A koka termesztés hagyományos tevékenység az ország indiánok lakta területein Bolíviához hasonlóan. Mára újra Kolumbia áll az első, Peru a második és Bolívia a harmadik helyen kokaultetvények nagyságát tekintve.

szegénység.³⁴⁷ Továbbra is működnek felkelő szervezetek, fegyveres csoportok, amelyek egyre szorosabb kapcsolatban állnak a térség bünszervezeteivel, különösen a kábítószer-kereskedelemmel kapcsolatban működnek együtt, amiből kifolyólag a perui kormány kiemelt célként kezeli a terroristák³⁴⁸ és a bűnözők elleni küzdelmet.³⁴⁹ A fegyveres erőknek más országokhoz, például Bolíviához, Chiléhez vagy Mexikóhoz hasonlóan meg kell erősíteni szerepüket, hogy részt vegyenek az ország gazdasági és társadalmi fejlődésében, harcoljanak a terrorista és kábítószer-csempész szervezetek ellen, vagy részt vegyenek a természeti katasztrófák kezelésben.³⁵⁰

Chile és Peru közötti feszültséget határvizsgálat okozta, azonban képesek voltak békés úton megoldani a felek. 2008-ban Peru a Nemzetközi Bíróság elé vitte az ügyet, amely 2014-ben kompromisszumos ítéletet hozott:³⁵¹ a határt a tengerparttól számított nyolcvan tengeri mérföld hosszúságban az Egyenlítővel párhuzamosan, majd onnantól a parttól számított kétszázadik tengeri mérföldig a partvonalra merőlegesen állapította meg.³⁵² Peru gazdasági életében lényeges az exportkittetés, nyersanyag ellátóként vesz részt a világkereskedelemben. Exportjának több mint felét bányászati termékek teszik ki, kiemelkedő a rézérc és az arany, továbbá a kőolaj, a cink és az ólom.³⁵³

Etnikai összetételével kapcsolatban nehéz pontos számokat mondani, mivel eltérő statisztikák olvashatóak.³⁵⁴ Ennek fő oka, hogy sokan nem kívánnak indiánként hivatkozni magukra, mivel azt a „szegényparaszt” vagy éppen a „cseléd” szinonimájaként használták a 19. századtól kezdve. A társadalmi fogalmak nem csupán etnikai csoportosulást jelentenek, hanem társadalmi

³⁴⁷ VERA, Paul: Enfoques y Retos de la Política de Seguridad y Defensa Nacional de Perú, 2021, <https://cecep.mil.pe/2021/05/27/enfoques-y-retos-de-la-politica-de-seguridad-y-defensa-nacional-de-peru/> (2021.12.28.)

³⁴⁸ BÁCS Zoltán György (2017): A latin-amerikai terrorizmus gyökerei és azok néhány következménye. Terror és Elhárítás, 6. évf. 1–2. sz.

³⁴⁹ Leghírhedtebb szervezet a Fényes Ösvény baloldali maoista gerillaszervezet volt, amely több mint egy évtizedig harcolt a perui kormány ellen 1980-tól, és az összecsapásokban és atrocitásokban mintegy 70 ezer ember vesztette életét. A szervezet vezetőjét Abimael Guzmánt 1992-ben tartóztatták le, ezt követően a mozgalom szétesett. Jelenleg kisebb csoportok maradtak fent, akik a kábítószer-üzletben érdekeltek.

³⁵⁰ CAMPILLO, Xira Ruiz – VERDES, Francisco J. – ESCÁNEZ, Montenegro: Seguridad y Defensa en Latinoamérica: de los Libros Blancos de la Defensa a la Cooperación Regional, Documento de Trabajo Opex N° 100/2019, https://www.fundacionalternativas.org/public/storage/opex_documentos_archivos/959122d70ce1e19858c20714dc626a2f.pdf (2021.12.28.)

³⁵¹ ICJ, Peru v. Chile

³⁵² SZENTE-VARGA Mónika: Peru, In: Sente-Varga, Mónika; Bács, Zoltán György (szerk.) Dél-Amerika a 21. században – társadalmi, gazdasági és politikai konfliktusok, Budapest, Magyarország, Ludovika Egyetemi Kiadó, 2019, 194., 127-147.

³⁵³ OEC: Peru <https://oec.world/en/profile/country/per> (2021.12.28.)

³⁵⁴ BERKICS Erika: A latin-amerikai nyelvi etnikai mozaik, Külügyi Szemle 2008/3, https://kki.hu/assets/upload/Kulugyi_Szemle_2008_03_A_latin-amerikai_nyelvi_e.pdf (2021.12.28.)

státuszt is a mai napig.³⁵⁵ A World Atlas adatai szerint a lakosság körülbelül 45%-a őslakos, ezzel a legnagyobb népcsoportot alkotva Peruban, a meszticek aránya 37%, a „fehér” európaiak pedig körülbelül a 15%-át alkotják a lakosságnak.³⁵⁶ 1920-ban ismerték el az őslakos közösségeket, azonban nemsokkal később az állam nemzeti integrációs törekvései egyre hangsúlyosabbak lettek, amelyek nehezítették, hogy önálló identitással bíró őslakos csoportok alakuljanak ki. A legjelentősebb közösségek a kecsua vagy ajmara népcsoportokhoz tartozóak.³⁵⁷ Az elmúlt évtizedekben azonban olyan tendencia is megfigyelhető, hogy egyre láthatóbbá válnak a városiasodás ellenére az őslakos identitás egyes elemei. Egyrészt a városi közösségek vezetői közé sikerült bekerülniük vidékről bevándorolt őslakosoknak anélkül, hogy teljesen elhagyták volna gyökereiket, másrészt a vidéki paraszti rétegből is ki tudtak emelkedni egyre tehetősebb nagybirtokosok. Emellett azonban tovább él a mesztic hagyományból az indián identitás elutasítása is. A társadalmi biztonság kérdéskörébe tartozik, hogy vannak-e olyan népcsoportok, amelyek kirekesztve érzik magukat, nincs kötődésük az adott államhoz, nem része az identitásuknak.³⁵⁸ Dél-Amerikában mai napig lényeges kérdés, hogy milyen módon lehet egyensúlyt teremteni a népcsoportok önrendelkezésének biztosítása, és egy elképzelt nemzeti egység között, hogy az őslakos közösségek az államra ne, mint egy idegen hatalomra tekintsenek, hanem mint annak polgárai, részesei és alakítói.

III.2.6. Paraguay, Uruguay

Paraguay és Uruguay kisállamok két regionális hatalom között, ebből kifolyólag Brazília és Argentína dominanciája meghatározza a két ország stratégiai viszonyait és mozgásterét.

³⁵⁵ LETENYEI László: Etnikum és hatalom az Andokban, REPLIKA, 29/1998, 83–96, 1998. http://unipub.lib.uni-corvinus.hu/5884/1/Etnikum_es_hatalom_az_Andokban.pdf (2021.12.28.)

³⁵⁶ WORLDATLAS: Major Ethnic Groups of Peru, <https://www.worldatlas.com/articles/major-ethnic-groups-of-peru.html> (2021.12.28.)

³⁵⁷ JANCÓS Katalin: Social and Environmental Conflicts in the Peruvian Amazon Corvinus Journal of International Affairs (COJOURN) 5/2, 26-38., 13 p., 2020.

³⁵⁸ DEGREGORI, Carlos Ivan: Etnikai identitás, társadalmi és politikai mozgalmak Peruban, in: Tanulmányok az Andokról. Kulturális antropológiai írások. TeTT Könyvkiadó, Budapest, pp. 243-261, https://doi.org/10.14267/978-963-503-375-1_13 (2021.12.28.)

	Terület	Lakosság (2020) ³⁵⁹	GDP (milliárd USA dollár, 2020) ³⁶⁰	Hadsereg létszáma
Paraguay	406 750 km ²	7 300 679	35,7	16 087
Uruguay	176 220 km ²	3 496 383	53,6	22 316

13. ábra: Paraguay és Uruguay alapvető adatai
(saját ábra, forrás: Resdal, 2016, 10-11.)

Paraguay legfontosabb dokumentumai a biztonság- és védelempolitika területén a Nemzetvédelemről szóló Politika (*Política de la Defensa Nacional de Paraguay 1999*), a Fehér Könyv a Nemzet Védelméről (*Libro Blanco de la Defensa Nacional 2013*), és a Nemzet Védelméről szóló Direktíva (*Directiva de Defensa Nacional 2013*). A fehér könyv kitér a legégetőbb biztonsági kihívásokra, mint a korrupció, kábítószer-kereskedelem, szervezett bűnözés, környezeti és természeti erőforrások védelme, de beemeli a humánbiztonság kérdéskörét is.³⁶¹ Energiabiztonság terén kiemelt szerepe van az elektromos energiának, amely Paraguay jelentős kiviteli cikke.³⁶² A világ legnagyobb elektromosenergia exportőrei közé tartozik, és a termelés döntő többségét a Brazíliával közösen épített Itaipu Binacional vízerőmű adja, amely Paraguay energiaigényének 76%-át és Brazília energiafogyasztásának 16%-át biztosítja.³⁶³ Komoly lehetőségeket jelent Paraguay számára a jövőt tekintve, hogy az országban titán- és uránmezőket fedeztek fel. 2010-ben a brazil határ közelében, Alto Paraná területén talált titán a Föld eddig fellelt legnagyobb készlete lehet.³⁶⁴

1954-től Alfredo Stroessner tábornok irányította diktatórikus módszerekkel az országot a kirakatdemokrácia, a hatékony elnyomás, az intézményesített korrupció, a nacionalista ideológia, és az Egyesült Államok támogatásának köszönhetően.³⁶⁵ Stroessner rendszerét végül 1989-ben szintén katonai puccsal döntötték meg, de a civil kormányzás csak 1992-ben kezdődött meg. A valódi demokratizálódás csak a 2008-as választással indult el, előtte 1996-ban és 2000-ben még két katonai puccskísérlet történt az országban.³⁶⁶ Paraguay tagja a Mercosurnak, azonban a rendkívül nagy aszimmetria miatt Paraguay és Uruguay mozgástere

³⁵⁹ WORLDOMETERS: Uruguay Population, 2020. <https://www.worldometers.info/world-population/uruguay-population/>

³⁶⁰ THE WORLD BANK, GDP (current US\$) - Bolivia, Ecuador, Peru, 2020, <https://data.worldbank.org/indicator/NY.GDP.MKTP.CD?locations=BO-EC-PE> (2021.12.27.)

³⁶¹ LIBRO BLANCO DE LA DEFENSA NACIONAL 2013, Uruguay, <https://www.scribd.com/document/324547898/Libro-Blanco-de-La-Defensa> (2021.12.28.)

³⁶² FÜZESI, 2019

³⁶³ CAMPILLO - VERDES- ESCÁNEZ, 2019, 25.

³⁶⁴ SZENTE-VARGA, 2019, 108.

³⁶⁵ SZENTE-VARGA, 2019, 112-113.

³⁶⁶ FLEMES – RADSECK, 2009, 9.

kicsi a másik két tagország, Brazília és Argentína mellett. Paraguay nem rendelkezik tengeri kijárással, gyéren lakott területű ország, amely azonban elhelyezkedése okán kiváló tranzitút vonal a régióban az illegális kereskedelem számára. A korrupció, csempészet, illegális kereskedelem, szervezett bűnözés átítatja az ország működését. A következő fejezetben a Brazília, Paraguay, Argentína közötti hármashatár problematikáját részletesebben is elemzem.

Uruguay legfontosabb védelemmel kapcsolatos dokumentumai a Honvédelmi politika alapjai (*Bases de una Política de Defensa Nacional 1999*), és a Nemzetvédelmi politika (*Política de Defensa Nacional 2014*). A 2014-es dokumentum José Alberto "Pepe" Mujica³⁶⁷ elnöksége (2010-2015) alatt született. A dokumentum lefekteti, hogy az állam védelmének ki kell terjednie olyan területekre, mint a transznacionális fenyegetések, az embercsempészet, a kábítószerkereskedelem, a terrorizmus, a stratégiai természeti erőforrások megőrzése, a népesség növekedése vagy az éghajlatváltozás következményeinek kezelése. A 2014-2030-as időszakra olyan forgatókönyvet vázol fel a politikai anyag, amelyet összetett és bizonytalan környezet jellemez, a globalizáció következményeként a piacgazdasággal és a kibertér nagyobb mértékű kihasználásával. Az országok között nagyobb verseny van a természeti erőforrások iránt, ezért fokozottabb védelemre van szükség, a nem állami szereplőkkel való konfliktusok növekedésére kell számítani, valamint a migráció és az éhezés erősödése a legszegényebb társadalmakban komoly biztonsági kockázatot hordoz.³⁶⁸ A kontinensen kívüli háborúk megjelenése, a tömegpusztító fegyverek használata és a regionális konfliktusok – például a Falkland-szigeteken – a régió kívüli hatalmak jelenléte miatt a regionális együttműködés szükségességét eredményezik. Ugyanígy a gazdasági válságok is veszélyt jelentenek, nemcsak a gazdaság lassulása miatt, hanem azon pénzügyi szereplők részvétele miatt is, amelyek pénzügyi termékek spekulációjával erodálhatják a bankrendszereket.³⁶⁹

A fegyveres erők szerepét az Alkotmány fekteti le. Alapvető feladatuk a köztársaság becsületének, függetlenségének és békéjének, területi integritásának, alkotmányának és törvényeinek védelme.³⁷⁰ A diktatúra időszakát (1973-85) követően lefektették, hogy a katonai erőket nem lehet belbiztonsági célokra bevetni, azonban az elmúlt években a rendőri erők

³⁶⁷ A baloldali hullám egyik jeles alakja a régióban, aki gerillaként a katonai diktatúra alatt 12 évig börtönben volt.

³⁶⁸ BATA-BALOG, Amadea: A remigráció diskurzusa: A hazatérés mozgatórugóinak és fejleményeinek áttekintése – különös tekintettel a magyar nyelvű szakirodalomban, TÉR-GAZDASÁG-EMBER 2021/3-4. szám, 2022.

³⁶⁹ CAMPILLO - VERDES- ESCÁNEZ, 2019, 28-32.

³⁷⁰ URUGUAY ALKOTMÁNYA, https://www.constituteproject.org/constitution/Uruguay_2004.pdf?lang=en (2021.12.14.)

támogatása céljából egyre több esetben használták a fegyveres erőket. Például 2015 végén az ország különböző területein lezúduló nagy árvizek következtében a katonák együttműködtek a lakossággal szállítási, élelmezési feladatokban, de éjjel-nappal járőrözést is végeztek a lopások megelőzése érdekében.³⁷¹ A bűnözés elleni együttműködés a belbiztonsági erőkkel olyan funkciókon keresztül valósul meg, mint a légi rendőrség (a légierőn keresztül), tengeri rendőrség (haditengerészetten keresztül), amelyek közbiztonsági tevékenységet is végeznek. Uruguay nemzetközi presztízse érdekében aktív az ENSZ missziókban. Eddig összesen tizenegy misszióban vett részt, jelenleg Uruguay szempontjából a MONUSCO kongói misszió a legjelentősebb, de csapatai vannak a Haiti MINUSTAH, az UNMOGIP India–Pakisztán békefenntartó műveletekben is.³⁷²

Uruguay az atlanti-óceáni parti fekvése miatt tranzitország az európai piacokra szánt kábítószer-kereskedelemben.³⁷³ A kábítószer-kereskedelem elleni harcban Mujica elnöksége alatt különös utat választott a dél-amerikai ország. „Eszköz lehet a kábítószer-kereskedelem ellen, hogy ellopjuk a piacot” („una medida contra el narcotráfico (para) robarle mercado”) fogalmazott az elnök.³⁷⁴ A szervezett bűnözés elleni küzdelem érdekében közbiztonsági intézkedésként és társadalompolitikai kísérletként az uruguayi kormány 2013-ban úgy döntött, hogy legalizálja a kannabisz termelését, értékesítését, és fogyasztását, valamint engedélyezi a magán termesztést. Az új szabályozás bevezetését regionális és nemzetközi figyelem kísérte. A termesztés és elosztás történhet helyi szereplők által, a kannabisz klubbokon keresztül, amik termelő és elosztó közösségek, valamint a gyógyszertárakban, ahol a legnehezebb az árusítás, mivel az Egyesült Államok szigorú szabályozásai miatt az amerikai érdekeltségű bankok nem engedik, hogy kannabiszból származó jövedelmet kezeljenek. Csak regisztrált uruguayi lakosokra vonatkozik a törvény, és havonta meghatározott mennyiséget vásárolhatnak. A kereslet azonban nagyobb, mint a kínálat, kb. 60 ezer ember regisztrált a rendszerben. 2014-2019 között a legalizálás körülbelül 22 millió dollárt plusz bevételt eredményezett az

³⁷¹ CUITIÑO, María del Rosario Rodríguez: La lucha contra el crimen organizado y el terrorismo en Uruguay: Un desafío a enfrentar, *Revista de Estudios en Seguridad Internacional* 4/1, 2018, 64. DOI: <http://dx.doi.org/10.18847/1.7.4> (2022.01.01.)

³⁷² ZURBRIGGEN, Cristina: Política exterior, defensa y las operaciones de paz: ¿una estrategia coherente? El caso de Uruguay, *Revista Fuerzas Armadas y Sociedad*; Santiago 19/1, 2005, 85-109.

³⁷³ BÁCS Zoltán: Uruguay, 149-163. 2019, in In: Sente-Varga, Mónika; Bács, Zoltán György (szerk.) *Dél-Amerika a 21. században – társadalmi, gazdasági és politikai konfliktusok*, Budapest, Magyarország: Ludovika Egyetemi Kiadó, 2019, 194.

³⁷⁴ LISSARDY, Gerardo: Uruguay: cuánto ha cambiado realmente el mercado de las drogas en el país con la legalización de la marihuana, BBC, 2019, <https://www.bbc.com/mundo/noticias-america-latina-50667423> (2021.12.28.)

államnak.³⁷⁵ Az illegális piacokat azonban nem sikerült visszaszorítani. A kereslet miatt megmaradt az illegális kínálat is, mivel még mindig olcsóbban lehet hozzájutni a szerhez, mint a hivatalos úton.

Az állam szempontjából az előnyök között szerepel, hogy megindult a kábítószer-üzlet kifizérése az intézményesülés által, bevétel növekedést generál, mivel az uruguayi kannabisz exportja meghaladta a hétmillió dollárt 2020-ban. Minden dollárral, ami az állami kasszába vándorol be, a szervezett bűnözői hálózattól vesznek el.³⁷⁶ A fogyasztást nem szorította vissza, de pragmatikus elfogadása annak a ténynek, hogy a termelés visszaszorítására törekedő erőszakos módszerek, csupán részleges sikerrel járnak, ráadásul komoly áldozatokkal is járnak azon helyi lakosok esetében, akiknek a kokalevél vagy a kannabisz a bevételi forrása. Társadalmi szinten is megosztó a kérdés. A kritikák között szerepel, hogy a növelheti a kábítószer fogyasztást, attól tartanak, hogy a marihuána belépő lehet egyéb kábítószeres fogyasztásra felé. A dél-amerikai országok között is komoly vitát generál a legalizálás ügye, mivel kulturális, társadalmi, gazdasági és biztonsági kérdések is felmerülnek. Az uruguayi törvény hosszú távú hatása még nem ismert, de az innovatívnak szánt lépés eredményeit figyelik a régió más államai is, hogy eszköz lehet-e az illegális kábítószer-üzlettel szemben.

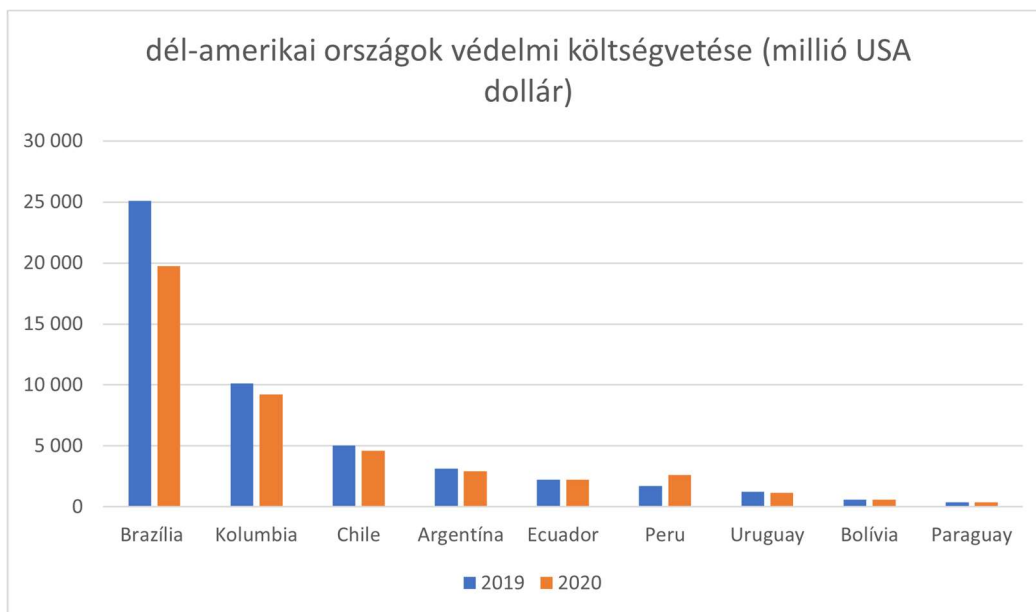
III.3. Védelmi költségvetések trendjei

Világszerte a védelmi beruházások közel 2 billió USA dollárral nőttek, ami 2,6%-os növekedést jelent, ha a 2019-es ráfordításokat vesszük alapul. Latin-amerikai szinten a katonai kiadások azonban a világtrendekkel ellentétben 2020-ban 2,1%-kal estek vissza. Ez a csekély, de jelentős csökkenés azzal magyarázható, hogy Brazília kiadásai csökkentek.³⁷⁷

³⁷⁵ ARENALES, María García: Uruguay: el experimento legal con marihuana que asombra a todo el mundo, El Diario, 2019 https://www.eldiario.es/internacional/uruguay-experimento-legal-asombra-mundo_1_1451247.html (2021.12.01.)

³⁷⁶ CASTRO, Blanca: El 'boom' del cannabis en Uruguay: más de 160 pymes y un poderoso gancho para el turismo, Euronews, 2021, <https://es.euronews.com/2021/12/05/el-boom-del-cannabis-en-uruguay-mas-de-160-pymes-y-un-poderoso-gancho-para-el-turismo> (2021.12.15.)

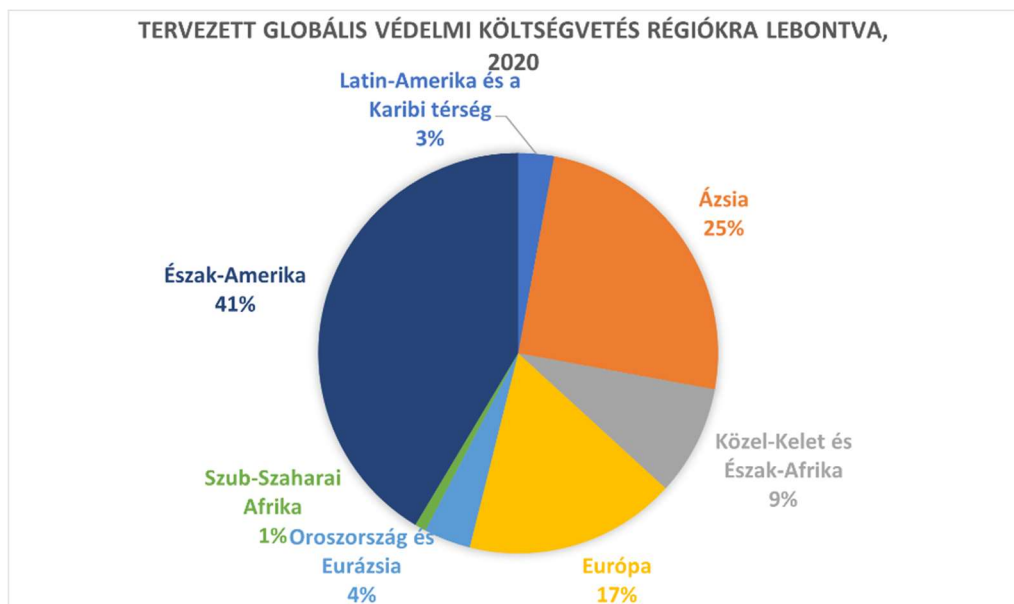
³⁷⁷ ARGOTE, Cristian Acosta: Colombia es el segundo país en América Latina con la inversión más alta en gasto militar, Asuntos Legales, 2021 április, <https://www.asuntoslegales.com.co/actualidad/colombia-es-el-segundo-pais-la-nivel-latinoamerica-con-mas-inversion-en-gasto-militar-3160701> (2021.12.28.)

14. ábra: A dél-amerikai országok védelmi költségvetése
forrás: SIPRI, Military expenditure by country, 1988-2020,

<https://sipri.org/sites/default/files/Data%20for%20all%20countries%20from%201988%E2%80%932020%20in%20constant%20%282019%29%20USD%20%28pdf%29.pdf> (2022.01.05)

A régió védelmi kiadásai továbbra is alacsony szinten vannak a gyenge gazdasági teljesítmény, a társadalmi kihívások és a jelentős külső biztonsági fenyegetések hiánya miatt. A globális védelmi költségek csupán 2,9%-át teszi ki a latin-amerikai térség. Reálértéken 57 és 67 milliárd dollár között változott az elmúlt évtizedben a dél-amerikai régió védelmi költségvetése.³⁷⁸

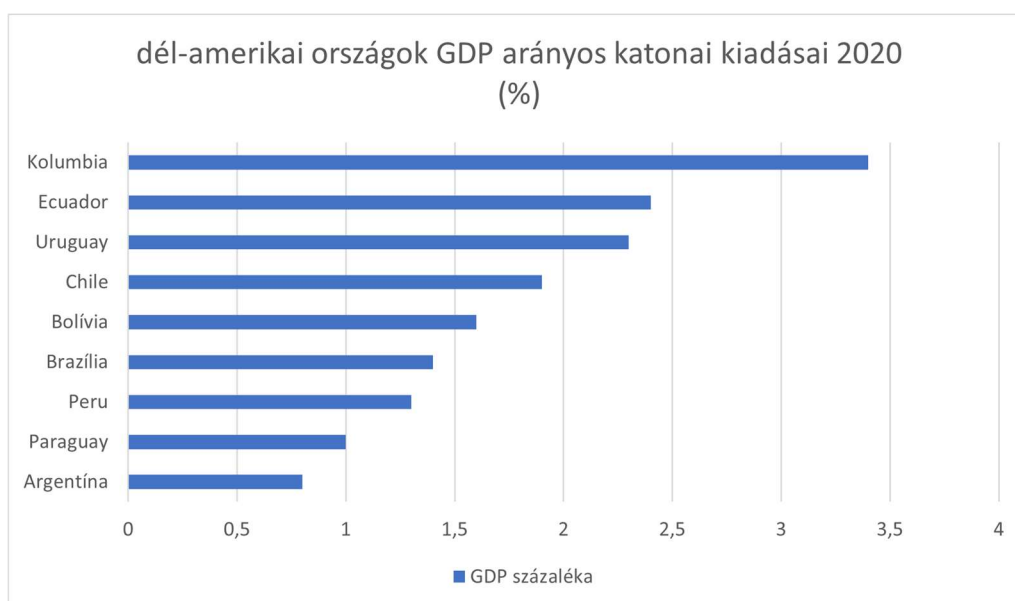

15. ábra: A tervezett globális védelmi költségvetés régiókra bontva
forrás: Military Balance 2021, 23.

<https://www.tandfonline.com/doi/full/10.1080/04597222.2021.1868791> (2022.01.13.)

³⁷⁸ MILITARY BALANCE 2021, 382, <https://www.tandfonline.com/toc/tmib20/current> (2021.12.28.)

A regionális trendeket erősen befolyásolják a brazil védelmi költségvetés ingadozásai. 2010 óta Brazília átlagosan a regionális kiadások 41%-át fedte le. Az elmúlt évtizedben Brazília védelmi költségvetése stabil volt, reálértéken 24–26 milliárd USD körül mozgott, ami a GDP 1,3–1,5 százalékát teszi ki. Mivel a régió legtöbb országa a gazdasági kibocsátás kisebb hányadát fordítja a védelemre, a régiós átlag ebben az időszakban sokkal alacsonyabb volt, közelebb van a GDP 1,1%-ához, ami jóval a GDP 2,1%-os globális átlaga alatt van. A GDP 2%-át meghaladó összeget csupán Kolumbia, Ecuador és Uruguay fordítja védelemre.³⁷⁹ A régió második legnagyobb védelmi piacát adja Kolumbia, amelynek sikerült fenntartania a növekedést 2021-ben, a védelmi költségvetés 917 millió dollárral nőtt. Ez a magas arány a honvédelem mellett a Kolumbiában jelenleg tapasztalható bűnözés és erőszak dinamikájával hozható kapcsolatban. Más országokban az alacsonyabb védelmi költségvetést a koronavírusjárvány is okozta³⁸⁰, de várhatóan a védelmi kiadások sok országban a jövőben kiigazításra kerülnek majd. A regionális fegyveres erők és biztonsági szolgálatok ugyanakkor továbbra is az illegális kábítószer-kereskedelem elleni küzdelemre, a helyi lázadások leküzdésére és a közrend fenntartásával kapcsolatos feladatokra helyezik a hangsúlyt.

16. ábra: A dél-amerikai országok GDP arányos katonai kiadásai
(Forrás: SIPRI, *Military expenditure by country as percentage of gross domestic product, 1988-2020*,)

<https://sipri.org/sites/default/files/Data%20for%20all%20countries%20from%201988%E2%80%932020%20as%20a%20share%20of%20GDP%20%28pdf%29.pdf> (2022.01.04.)

³⁷⁹ MILITARY BALANCE, 2021

³⁸⁰ A fegyveres erőket a régióban a koronavírus-járványra való reagálással is megbízták, például egészségügyi létesítmények biztosításával, katonai-logisztikai képességekkel az egészségügyi rendszerek támogatása érdekében, valamint a bezárások végrehajtásával.

Argentín és Chile kezdeményezésére az UNASUR Védelmi Tanácsán belül lényeges célkitűzéssé vált, hogy egységes módszertan alapján standardizálják az államok védelmi költségvetésének mérését a régióon belül, ezzel növelve a transzparenciát és a bizalmat a felek között.³⁸¹ A tagállamok egyhangú beleegyezése révén létrejött a Dél-amerikai védelmi kiadások nyilvántartása (Registro Suramericano de Gastos de Defensa, RGSD). Az RGSD nyilvántartásába az állam által allokált források összessége került, amelyeket az ország a külső biztonságát veszélyeztető fenyegetések elhárítására fordít, beleértve a fegyveres erők kiadásait és minden adminisztrációs költséget, viszont kizárva a belső biztonsági kiadásokat, akkor is, ha a fegyveres erők szerepét is érinti. A költségek csoportosításánál az alábbi szempontokat különítik el; személyek kiadásai (nyugdíjak nélkül), műveletek és karbantartás, beruházás, kutatásfejlesztés. A módszertan alapján a végrehajtott összegeket számítják be, nem a tervezettet. Az államok saját pénznemükben szolgáltatnak adatot, de USA dollárban hozzák nyilvánosságra egységesítve. Az RGSD az egyetlen rendszer, amely dél-amerikai regionális szinten szolgáltat adatokat, elemzéseket.³⁸² Az első dokumentumot az UNASUR Stratégiai Védelmi Tanulmányok Központja (Centro de Estudios Estratégicos de Defensa, CEED) 2012-ben publikálta, a 2006-2010 közötti időszakra vonatkozóan. A 2006-2015 közötti időszak alatt a GDP-hez viszonyított védelmi költségvetések aránya regionális szinten stabil volt, 1% körüli. Az UNASUR számításai alapján alacsonyabb a védelmi költségvetés, mint a SIPRI adatai szerint, mivel a SIPRI módszertana beleveszi a nyugdíj összegeket, és a közbiztonság katonaságot érintő költségeit. Mivel úgy tűnt, hogy a tagállamok a regionális szervezetnek szívesebben szolgáltatnak információkat, a CEED rendszerével az volt a cél, hogy pontosabb adatok és elemzések által a tagállamok egymás iránti bizalmát erősítsék.³⁸³ Az UNASUR működésképtelensége miatt a CEED munkája is megszűnt, ezzel pedig az RGSD adatszolgáltatása, azonban fennállása alatt fontos lépés volt, hogy a dél-amerikai országok közötti átláthatóság és bizalom nőtt, például azáltal, hogy saját kézbe vették védelmi kiadásaik rendszerezését.

A következő fontos kérdés, hogy a régió államai milyen irányba tekintenek, milyen nemzeti stratégiát alkalmaznak, amikor fegyverkezésről, haditechnikai beszerzésekről kell dönteniük.

³⁸¹ BRAGATT, Milton Carlos: Ten Years of the South American Defense Council: Regional International Security Architecture, 2019, Geopolítica(s) Revista de estudios sobre espacio y poder ISSN: 2172-3958

³⁸² REGISTRO SURAMERICANO DE GASTOS AGREGADOS EN DEFENSA 2006-2015, Centro de Estudios Estratégicos de Defensa, Consejo de Defensa Suramericano, Unión de Naciones Suramericanas, 2017.

³⁸³ COMINI, Nicolás – VEGA, Jorge M.: Registro Suramericano de Gastos de Defensa: El Legado de UNASUR, Instituto Español de Estudios Estratégicos, 2017, https://www.ieee.es/Galerias/fichero/docs_opinion/2017/DIEEEO1292017_UNASUR_GastoSuramericano_J.Ve.gaxN.Comini.pdf (2021.05.06.)

A legtöbb dél-amerikai ország mérsékelten, de igyekszik modernizálni a haditechnikáját, diverzifikált partnerek körétől. Brazília bejelentette, hogy vadászgépeket szerez Franciaországtól; Ecuador és Chile megerősíti légi- és radarflottáját; Bolívia francia és orosz repülőgépek és helikopterek beszerzését tervezi; Peru háborús tankokat vásárol Kínától; és Kolumbia, az Egyesült Államok támogatása érdekében, lehetővé teszi a belépést az észak-amerikai csapatok számára a katonai bázisain. A haditechnikai korszerűsítés érdekében Brazília 2008 decemberében stratégiai partnerséget kötött Franciaországgal és 8,5 milliárd dollár értékben írt alá fegyverbeszerzési szerződéseket. A beszerzések között szerepel négy hagyományos Scorpene tengeralattjáró, 50 szállítóhelikopter, valamint francia segítségnyújtás egy leendő brazil nukleáris tengeralattjáró hajótestének megépítéséhez, amelyet 2022-ben terveznek megvalósítani.³⁸⁴ Brazília bár védelmi koncepciójában megfogalmazza egy lehetséges külső támadás, beavatkozás lehetőségét, fegyvervásárlásait nem vélt fenyegetés motiválja. Katonai költségvetésének növelése inkább feltörekvő hatalmi státusával függ össze, és az arányos katonai képességek birtoklásának szükségességével.³⁸⁵ Chile nem kíván orosz vagy kínai hadieszközöket beszerezni, sőt a chilei Védelmi Könyv tartalmazza a 2006-ban meghozott miniszteri döntést, amely szerint a NATO módszertant és tervezést fogadják el, valamint a beszerzéseket a NATO katalógus rendszerén keresztül végzik el. Ez látható volt a haditengerészetet az Egyesült Királysággal, a hadsereget a németekkel, a légierőt pedig az amerikai repülőgépekkel és alkatrészekkel összekötő hadianyagok megújítási folyamataiban. 2020 végén bejelentették, hogy a nemzeti űrkapacitások bővítésének részeként Chile lecseréli meglévő földmegfigyelő műholdját, és két további műholdat gyártanak, köztük egyet Chilében.³⁸⁶ Relatív értelemben Peru fektet legkevesebbet a védelembe. Fegyverimportját illetően fenntartotta 1968 óta érvényben lévő diverzifikációs politikáját. A szomszédokkal, elsősorban Chilével és Ecuadorral fennálló területi vita hozzájárult ehhez a tendenciához. Argentínában a haderő-modernizációs terveket gazdasági problémák akadályozzák. Az argentin költségvetés helyzete lehetetlenné tette az átfogó, elrettentő stratégia követelményeinek megfelelő beruházási és katonai kiadások szintjének fenntartását. Argentína fegyveres erői megpróbálnak egyensúlyt teremteni a hiteles katonai képesség fenntartásának követelménye, a védelmi költségvetésre gyakorolt tartós nemzetgazdasági kihívások és a koronavírus-járvány további gazdasági hatásai között. Úgy tűnik, hogy a Kínával fenntartott

³⁸⁴ FLEMES – RADSECK, 2009, 15.

³⁸⁵ BATTAGLINO, Jorge: Un Enfoque Para Analizar las Compras de Armamento en Sudamérica, Revista Letras Internacionales, Universidad ORT Uruguay, 94/4, 2010 <https://revistas.ort.edu.uy/letras-internacionales/article/view/1537> (2022.01.02.)

³⁸⁶ FREER – ILLANES, 2019, 86-87.

kapcsolatok felfelé ívelnek. 2020 augusztusában Peking 18,5 milliárd USD értékben megújította az Argentínával kötött devizacsere-ügyletet, és ugyanazon a héten Argentína ratifikálta a 2012-es megállapodást Kínával a Neuquén tartományban található Bajada del Agrio műholdkövető bázis telepítéséről. Argentínában azonban kérdések vetődtek fel a támaszpont rendeltetésével kapcsolatban, beleértve a lehetséges katonai célú felhasználást, valamint az argentin állam gyakorlati ellenőrzésének hiányát tevékenységei felett.³⁸⁷

A külső hatalmakkal kötött szövetségek, amelyeknek része a katonai együttműködés és fegyvervásárlás, a regionális hatalmi egyensúly logikájából fakadnak, és potenciálisan hozzájárulnak egy regionális fegyverkezési versenyhez, miközben a szomszédos államok között már meglévő történelmi és ideológiai konfliktusokat is táplálják.³⁸⁸ Az államok közötti fegyverkezési verseny okai lehetnek a területi viták, az ideológiai-politikai különbségek és a regionális egyensúly fenntartása, a párhuzamos fegyverkezés megvalósítása.³⁸⁹ A baloldali kormányok fegyverkezési politikájának fókuszában egy lehetséges amerikai invázió megakadályozása volt, vagy a konfliktus elkerülése a szubkontinensen élő szövetségesükkel, Kolumbiával. A baloldali kormányok fő katonai támogatója Oroszország volt, és különösen az ALBA országokkal ápolt jó viszonyt, legszorosabb szövetségesük pedig a dél-amerikai térségben Venezuela.³⁹⁰ Bolíviának Oroszországgal védelmi-technológiai együttműködése van, de Kína továbbra is jelentős szállítója a katonai felszereléseknek és logisztikai járműveknek.³⁹¹ Uruguay pedig 2018-ban írt alá védelmi együttműködési megállapodást, beleértve kiképzési csereprogramokat Oroszországgal. John Kelly tábornok, a Déli Parancsnokság (SOUTHCOM) parancsnoka úgy fogalmazott 2015-ben kongresszusi meghallgatásakor: “2008 óta Oroszország folyamatosan megerősítette jelenlétét Latin-Amerikában a propaganda, a katonai fegyverek és felszerelések értékesítése, a kábítószer-ellenes megállapodások és a kereskedelem révén.”³⁹²

³⁸⁷ MILITARY BALANCE, 2021,386.

³⁸⁸ FLEMES – NOLTE, 2009

³⁸⁹ Emmerich ezt a politikát tüköreffektusnak nevezi. A „tüköreffektus”, amelynek két arca van: a vevőé és az eladóé. A vásárló oldaláról nézve, ha egy ország beszerez egy adott fegyvert, szomszédjai megpróbálnak ugyanilyen típusú eszközt szerezni; az eladó oldaláról pedig azt jelzi, hogy a szállító ország először ad el bizonyos fegyvereket egy nemzetnek, majd ugyanezt teszi potenciális riválisával is. Ily módon az államok úgy vélik, hogy konfliktus esetén ugyanolyan katonai erővel rendelkeznek. forrás: EMMERICH, G.: La Carrera Armamentista en Sudamérica. En F. Rivera (Ed.), Seguridad Multidimensional en América Latina, 261 – 275, Quito, FLACSO Ecuador y Ministerio de Cultura, 2008.

³⁹⁰ GARCÍA, C.: Armamentismo en América Latina: Más Allá de Chávez, Revista Semana, 2010, Recuperado de <http://www.semana.com/mundo/america-latina/articulo/armamentismo-america-latina-mas-allachavez/115248-3> (2022.01.10.)

³⁹¹ MILITARY BALANCE, 2021, 395, 429.

³⁹² FARAH, Douglas – REYES, Liana Eustacia: Russia in Latin America: A Strategic Analysis, Institute for National Strategic Security, National Defense University, PRISM 5/ 4, 2016, pp. 100-117, 102. <https://www.jstor.org/stable/10.2307/26459215> (2022.01.10.)

Az AK-47-es gépkarabélyok százezerein kívül tankokat, helikoptereket, szuperszonikus harci repülőgépeket és légvédelmi rakétákat is értékesített Oroszország a térségben.³⁹³ Oroszország célja, hogy hibrid eszközökkel gyengítse az Egyesült Államok hegemon szerepét a térségben.

Kína a Nyugat politikai és gazdasági alternatívájaként jelenik meg a dél-amerikai térségben, miközben az Egyesült Államok befolyása olyan területeken csökken, mint a kereskedelem, fejlesztéspolitika, és a biztonság- és védelempolitika. A latin-amerikai politikai és üzleti vezetők, valamint a közvélemény figyelme egyre inkább Kínára és általánosabban a transzocéáni kapcsolatokra irányul.³⁹⁴ A kínai befektetések és hitelek hozzájárultak a baloldali országok működéséhez, mint például Venezuela, Ecuador és Bolívia, valamint az ALBA, mint az Egyesült Államokkal ellenséges politikai blokk gazdasági életképességéhez. Kína közvetlen hatással van a térség fegyveres erőire és védelmi politikájára is; a dél-amerikai hadseregek fokozatosan bővítették oktatási és képzési kapcsolataikat a Népi Felszabadító Hadsereggel, valamint fegyvereket és felszereléseket vásároltak kínai eladóktól. A diverzifikáltabb kapcsolatrendszer azonban nem vezetett a régió egészének erősebb nemzetközi beilleszkedéséhez.

A térség globális kapcsolatrendszerével összefüggésben fontos megemlíteni a BRICS³⁹⁵ együttműködést. A világ népességének 41%-át, a világ bruttó hazai termékének 24%-át és a világkereskedelem 16%-át fedi az öt országot tömörítő egyeztető fórum.³⁹⁶ A globális erőegyensúly megváltoztatásának igénye hívta életre a feltörekvő hatalmak csoportját; Brazília, Oroszország, India, Kína és Dél-Afrika részvételével. A szerveződés évenkénti csúcstalálkozók formájában egyeztet aktuális gazdasági, politikai kérdésekről, mint az energiabiztonság, vagy a globális biztonsági kihívások köre.³⁹⁷ A hatalmak között feszülő egyre növekvő aszimmetrián kívül nehezíti a kooperációt Venezuela helyzete is, amely a BRICS tagok között is kényes téma, mivel Brazíliában Jair Bolsonaro elnök keményebb fellépést sürgetett, és élesen bírálta Venezuelát, miközben Oroszország és Kína a rezsim fő támogatói. A sikerek között szerepel,

³⁹³ GRIMMETT, Richard F: Conventional Arms Transfers to Developing Nations, 2004-2011, Congressional Research Service, 2012, <https://sgp.fas.org/crs/weapons/R42678.pdf> (2021.12.01.)

³⁹⁴ SAIN, Resdal

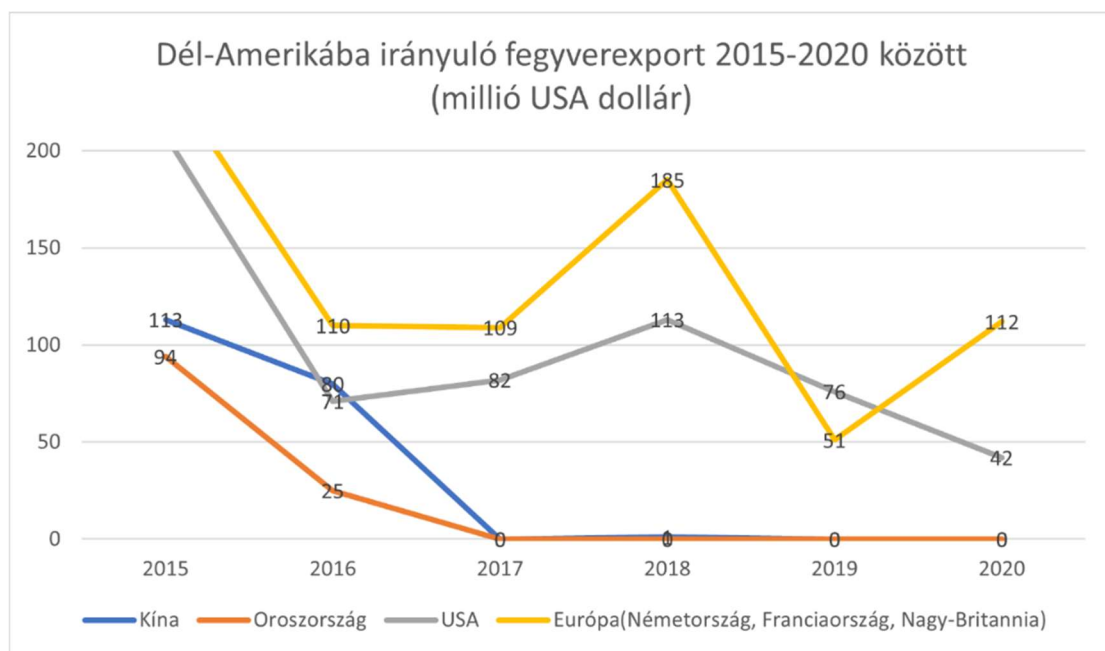
³⁹⁵ A mozaikszót először egy Wall Street-i elemző találta ki, hogy a befektetések lehetséges területeire utaljon, majd a rövidítés a külügyminiszterek informális találkozásán erősödött meg az ENSZ Közgyűlésének 2006-os ülésén.

³⁹⁶ MODI, Narendra: BRICS a powerful voice of developing nations, must become even stronger: PM, Business Standard, New Delhi, 2021 https://www.business-standard.com/article/current-affairs/brics-a-powerful-voice-of-developing-nations-must-become-even-stronger-pm-121090901259_1.html (2022.01.05.)

³⁹⁷ SCHULZ, Juan Sebastián: XI° Cumbre BRICS en Brasil: los emergentes navegan las aguas turbulentas de la crisis mientras construyen un nuevo orden mundial, Boletín del Departamento de América Latina y El Caribe, 70, Instituto de Relaciones Internacionales, 2019, <http://sedici.unlp.edu.ar/handle/10915/102978> (2022.01.10.)

hogy a tagok közös fejlesztési bankot hoztak létre, a terrorizmus elleni fellépést a napirend részévé tették. Valójában azonban mára Kína hatalma kiemelkedővé vált, és a BRICS is a globális szerepének erősítésére szolgálhat, mint a feltörekvő hatalmak fontos partnere, ellensúlyozva az Egyesült Államok, Európa, és a nyugati intézményrendszer (ENSZ, IMF, Világbank) szerepét.³⁹⁸

Az elmúlt öt évben a régió 40%-kal kevesebb fegyverimportot hajtott végre mint 2010–2014 között, mivel az árupiaci boom korszak vége, a gazdasági nehézségek, és a politikai klíma változása csökkentették a hadifelszerelés-vásárlásokat.³⁹⁹

*17. ábra: Dél-Amerikába irányuló fegyverexport 2015-2020 között
(forrás: SIPRI Arms Transfers Database, 2021)*

A politikai turbulencia és a gazdasági bizonytalanságok miatt Oroszország⁴⁰⁰ és Kína 2016 óta jóval kevesebb fegyvert szállít a dél-amerikai térségbe a SIPRI adatai szerint, mint 2010-2015 között. 2015 és 2019 között Oroszország globális fegyvereladásainak mindössze 0,8%-a

³⁹⁸ SAMPAIO, Ant3nio: BRICS still stand as a force multiplier, IISS, 2019, <https://www.iiss.org/blogs/analysis/2019/11/csdp-brics-summit> (2022.01.10.)

³⁹⁹ CAVANAGH, Peter: Russia became an important arms supplier for Latin America, but its sales have dropped, Global Affairs, Arms Imports, Americana Regional Security, 2020, https://www.unav.edu/documents/16800098/17755721/SRA-2020_17-19_RUS-arms.pdf (2022.01.10.)

⁴⁰⁰ CAVANAGH, 2020

irányult latin-amerikai országokba, mivel az Egyesült Államok helyreállította pozícióját a régió vezető fegyverszállítójaként.⁴⁰¹

A legnagyobb fegyverbeszállító Európa a térségben; a franciák számára Brazília, Chile, illetve 2015-2016-ban Peru volt a legfontosabb partner, a németek számára Kolumbia a kiemelt vásárló, a britek számára pedig Brazília. Az Egyesült Államok rendelkezik azonban a legdiverzifikáltabb vevőkörrel, mivel Argentína, Brazília, Chile, Kolumbia és Peru is vásárol tőle fegyvereket.⁴⁰²

A keleti hatalmak ellensúlyozása érdekében a NATO a dél-amerikai kontinensen is jelen van. Kolumbia továbbra is a legszorosabb katonai szövetségese az Egyesült Államoknak⁴⁰³, ennek része, hogy egyedüli regionális hatalmként a NATO globális partnerévé vált.⁴⁰⁴ A NATO a partnerségi struktúrájával arra törekszik, hogy erősítse szerepét a nemzetközi biztonsági együttműködés rendszerében, és meg tudjon felelni a hidegháború utáni békefenntartás és válságkezelés követelményrendszerének.⁴⁰⁵ Kolumbia globális partnerségi kiválasztásában is egyértelműen megfigyelhető Washington biztonsági percepciója és védelmi jövőképe, mivel a dél-amerikai ország régóta megbízható szövetségese a latin-amerikai térségben és geostratégiai pozícióval bír.⁴⁰⁶ A globális partnerség hivatalos bejelentésére 2018 májusában került sor. A megállapodás alapján a partnerség a kiberbiztonságra, a tengeri biztonságra, a terrorizmus és szervezett bűnözés elleni műveletekre összpontosít, valamint magában foglalja a katonai gyakorlatok egységesítését, a közös képzésekkel és katonai gyakorlatokkal kapcsolatos programok szervezését, továbbá a kolumbiai fegyveres erőknek a NATO irányvonalai mentén történő korszerűsítését.⁴⁰⁷ Lehetséges további partnerként felmerült Brazília is, mivel Jair Bolsonaro elnöksége alatt közeledett az ország az északi nagyhatalomhoz, azonban ezidáig nem bővült a katonai szövetség partnerségi köre.

⁴⁰¹ RAMANI, Dr Samuel: Russia Returns to Latin America, Royal United Services Institute (RUSI), 2021. augusztus, <https://rusi.org/explore-our-research/publications/commentary/russia-returns-latin-america> (2022.01.03.)

⁴⁰² SIPRI Arms Transfers Database, 2021

⁴⁰³ GRIMMETT, 2012

⁴⁰⁴ HEGEDŰS, 2019

⁴⁰⁵ SZENES Zoltán: Előszó. In: Benes Károly et al.: NATO Partnerség 2014: A szövetségi partnerségi programok múltja, jelene és jövője. Tanulmánykötet. Nemzeti Közzolgálati Egyetem, Budapest, 2014, 7–9.

⁴⁰⁶ PALOTÁS László: "How Britain's and Colombia's Privileged Partnerships with the United States Influenced Their Respective Journeys through the European Community and UNASUR", AARMS – Academic and Applied Research in Military and Public Management Science. Budapest, 20(Special Edition), 2022.,121–139. doi: 10.32565/aarms.2021.2.ksz.9. (2022.03.04.)

⁴⁰⁷ NATO: Relations with Colombia. 2018. dec. 6. https://www.nato.int/cps/en/natohq/topics_143936.htm (Letöltés időpontja: 2019. 01. 05.)

III.4. Összegzés

A régió államai a külső hatalmakkal és partnerekkel megtartották, sőt akár tovább erősítették biztonsági és védelmi kapcsolataikat, mint például a NATO, miközben a térségi biztonsági és védelmi együttműködések erősítése megakadt. Ehhez hozzájárul, hogy az Egyesült Államok nem preferálja a multilaterális szövetségekötéseket a dél-amerikai államok között, mert abban befolyásának veszélyeztetését látja. A Monroe-doktrína Amerika az amerikaiaké! szlogenje, a „furkósbot” és a „dollárdiplomácia” módszerei, a „jó szomszédság elve” mind olyan jelzők, amikkel illették már az Amerikai Egyesült Államok és érdekszférája részeként számontartott latin-amerikai régiót kapcsolatuk szemléltetésére. A régió több országában továbbra is él a bizalmatlanság az elmúlt évtizedek washingtoni politikája miatt, amely a felkelés és a szervezett bűnözés elleni műveletekre összpontosított a drogháború keretén belül, amerikai érdekek mentén. Az Egyesült Államok jelenlétének intenzitása a térségben hullámzó, de állandó. A gyengülő hegemonia ellenére az Egyesült Államok, mint stabilizáló erő is jelen van a térségben, és sokrétű történelmi, gazdasági, politikai, katonai kapcsolatai, és térségbeli szövetségesei okán nem lehet az USA jelenléte nélkül tartós intézményesült katonai együttműködést létrehozni Dél-Amerikában. Eközben Kína és Oroszország régiós jelenléte erősödött az elmúlt évtizedekben. Kína főleg gazdasági téren erősíti befolyását a latin-amerikai térségben, a kereskedelem növelése és a közvetlen tőkebefektetések révén olyan lehetőségeket nyújt a partnerországok számára, amelyeket jelenleg az Amerikai Egyesült Államok nem biztosít.⁴⁰⁸ Oroszország latin-amerikai szerepvállalása globális stratégiájához igazodik, amelynek célja, hogy erodálja Washington vezető szerepét, gyengítse befolyását a térségben. Oroszország számára a térség jelentőségét továbbá a nyersanyagkészletei, ezen belül kiemelten a kőolaj- és földgáztartalékai adják.⁴⁰⁹

Az államközi feszültségek nem tűntek el a régióban, különösen Kolumbia és Venezuela között élesebb a szembeállítás a venezuelai rezsim tevékenysége, a migráció, a kábítószer-

⁴⁰⁸ SELIGMAN, Lara: U.S. Military Targets Growing Russian and Chinese Influence in Latin America. Foreign Policy, 2018. <https://foreignpolicy.com/2018/11/19/us-military-targets-growing-russian-and-chinese-influence-in-latin-america/> (Letöltés időpontja: 2018. 12. 04.)

⁴⁰⁹ Venezuela Szaúd-Arábiát megelőzve már az első helyen áll a feketearany-tartalékokat illetően, továbbá a tíz legnagyobb földgáztartalékkal rendelkező ország közé tartozik. BP: Statistical Review of World Energy, 2017. 12. https://www.bp.com/content/dam/bp-country/de_ch/PDF/bp-statistical-review-of-world-energy-2017-fullreport.pdf (Letöltés időpontja: 2019. 04. 08.)

kereskedelem és a szervezett bűnözés, a nem állami fegyveres csoportok tevékenysége miatt, kiemelten a határrégióban.

Bár diplomáciai feszültségek is terhelik a két ország viszonyát, mégsem várható, hogy komoly államközi konfliktussá fajulhat a helyzet, mivel egyik országnak sem érdeke a konfrontáció eszkalálódása.

A fejezet célja az volt, hogy a dél-amerikai térség biztonsági és védelempolitikai kihívásait széleskörűen ismertesse a terjedelmi korlátok figyelembe vételével. Bemutatva, hogy a felkelő- és gerillaszervezetek, és a kábítószer-kereskedelem problematikáján túl, az egyéb biztonsági szektorokban melyek a legfőbb biztonsági kihívások és fenyegetések az egyes államokban. A természeti erőforrások védelme, az energiabiztonság vagy a társadalmi szinten jelentkező problémák komplex megközelítést igényelnek, és az országhatárokat átívelő megoldási javaslatok keresését sürgetik. A következő fejezet a közös megoldások keresése érdekében előmozdított regionális együttműködési szerveződések mutatja be.

IV. Integrációs törekvések a dél-amerikai államok között

IV.1. Bevezetés

A 21. századra a régióban az integrációk túlkínálatáról beszélhetünk.⁴¹⁰ Ezek a szervezetek a kezdeti hullámban a gazdasági és kereskedelmi együttműködés előmozdítása érdekében alakultak⁴¹¹, majd az új formációk a politikai kooperációt helyezték előtérbe. Az eltérő célkitűzések ellenére megfigyelhetőek általános jellemzők is. Ilyen a kormányközi jelleg, mivel a tagállamok nem kívánnak egy, a nemzetállami szuverenitást csorbító, föderális szervezeti felépítést és intézményrendszert létrehozni. Következésképpen a nemzetállami érdekek dominálnak.⁴¹² Ebből kifolyólag regionális integráció helyett inkább regionális kooperációról beszélhetünk, amelyek viszont kialakítanak a nemzetközi szervezetekhez hasonló intézményi felépítést, mint például főtitkárságot, tanácsot és bizottságokat.

Szervezet neve	Alapítás éve	Tagok	Főbb célkitűzések
Latin-amerikai és Karibi Államok Közössége (CELAC)	2010	32 tagállam (Brazília felfüggesztette tagságát 2020-ban) Latin-amerikai és Karibi térséget magába foglalja	Politikai, gazdasági, társadalmi, kulturális együttműködés – Amerikai Államok Szervezetének (OAS) alternatívájaként jött létre
Amerikai Államok Szervezete (AÁSZ)	1948	35 tagállamok Latin-amerikai és Karibi térség, Egyesült Államok és Kanada is tagja	Politikai, társadalmi együttműködési célok
Bolivári Szövetség a Mi Amerikánk Népeiért (ALBA)	2004	12 tagállam: Antigua és Barbuda, Bolívia, Ecuador, Honduras, Kuba, Dominikai Közösség, Grenada, Nicaragua, Saint Kitts és Nevis, Saint Vincent és a Grenadine-szigetek, Venezuela. 2010. Honduras, 2018. Ecuador, 2019. Bolívia kilépése, de 2020-ban újracsatlakozott	Szociális, politikai és gazdasági integráció szocialista és szociáldemokrata kormányok együttműködése révén.

⁴¹⁰ SOLTÉSZ, 2011, 124-143.

⁴¹¹ 1960. Latin-amerikai Szabadkereskedelmi Társulás, ALALC (Asociación Latinoamericana de Libre Comercio), 1969. Andok Paktum (Pacto Andino, PA), Latin-amerikai és Karibi Gazdasági Rendszer (Sistema Económico Latinoamericano y del Caribe, SELA, 1975) és a Latin-amerikai Integrációs Társulás (Asociación Latinoamericana de Integración, ALADI, 1981)

⁴¹² RACS Marianna: Dél-amerikai integráció, 183-193. In: Dél-Amerika a 21. században (szerk. Szenté-Varga Mónika – Bács Zoltán György), Budapest, Dialóg Campus Kiadó, 2019.

Dél-amerikai Nemzetek Uniója (UNASUR)	2008	kezdetben 12 tagállam: Argentína, Bolívia, Brazília, Chile, Colombia, Ecuador, Guyana, Paraguay, Peru, Uruguay, Suriname, Venezuela. Jelenleg 4 tagú: Bolívia, Guyana, Suriname, Venezuela	Politikai, gazdasági, társadalmi, kulturális, infrastrukturális, energetikai egészségügyi, védelmi és biztonsági együttműködés
Dél-amerikai Közös Piac (MERCOSUR)	1991	Teljes jogú tagok: Argentína, Brazília, Paraguay, Uruguay, Venezuela (2016 óta felfüggesztve) Társult tagok: Bolívia, Chile, Kolumbia, Ecuador, Guyana, Peru, Suriname Megfigyelő státusz: Mexikó, Új-Zéland	Elsősorban gazdasági és kereskedelmi célú, de kiterjed a politikai, társadalmi kérdésekre
Andok Közösség (CAN)	1969	Bolívia, Ecuador, Kolumbia, Peru, Venezuela (2006-ban kilépett) Társult: Argentína, Brazília, Chile, Paraguay, Uruguay	Gazdasági és kereskedelmi
Csendes-óceáni Szövetség (Alianza del Pacífico)	2011	4 tagállam: Chile, Kolumbia, Mexikó, Peru	Gazdasági és kereskedelmi
Fórum Dél-Amerika Haladásáért (El Foro para el Progreso de América de Sur - PROSUR)	2019	8 tagállam: Argentína, Brazília, Chile, Kolumbia, Ecuador, Guayana, Paraguay, Peru	Infrastruktúra, energia, egészségügy, védelem, biztonság

18. ábra: Legfontosabb regionális kezdeményezések

Az elnökök kiemelkedő szerepe hagyományosan meghatározó a latin-amerikai politikai életben, amely az államok politikai berendezkedéseiből és történelmi örökségből is ered. Az erős, karizmatikus vezető képe, a *caudillo*⁴¹³ (népvezér), végig kíséri a térség történelmét.⁴¹⁴ Az államberendezkedés is követi ezt a hagyományt, mivel erős elnöki hatalmi rendszerek

⁴¹³ A népvezér a nép akaratának megtestesítője, katonai erőre támaszkodva uralja a politikai életet

⁴¹⁴ DÖMÉNY Zsuzsa: Latin-Amerika balra át?, műhelytanulmányok, MTA Politikai Tudományok Intézete, 2007/2 <http://mek.oszk.hu/04800/04826/04826.pdf> 2019.03.05.

működnek. Az elnökök a külpolitikai folyamatokra is meghatározóan hatnak amellet, hogy személyiségük, célkitűzéseik alapvetően befolyásolják az ország társadalmi, gazdasági és politikai folyamatait. Ehhez kapcsolódóan a regionális integrációk előmozdítása is köszönhető az „államelnöki hiperaktivitásnak”,⁴¹⁵ amely egy államvezető politikai álmán, vagy pedig több elnök szimpátiáján, ideológiai metszéspontokon, és közös vízió mentén történő együttműködésén alapul. A szorosan az elnökökhöz kötött integrációs politika hátránya, hogy ha változik a vezető személye, megtörik a kontinuitás és az új elnök, új külpolitikai elképzeléseket hoz, ezzel veszélyeztetve a szervezet jövőjét. Egy közös biztonsági és védelmi együttműködési mechanizmus kialakításának a lehetősége folyamatosan megjelent a különböző együttműködések horizontján. A fejezetben azokat a regionális szerveződéseket elemzem részletesebben, amelyek kontinentális vagy dél-amerikai szubregionális szinten rendelkeznek biztonsági és védelmi vetülettel.

IV.2. Amerikai Államok Szervezete⁴¹⁶

IV.2.1. Általános bemutatás

Az Amerikai Államok Szervezetének (a továbbiakban: AÁSZ) létrejötte hosszú múltra tekint vissza, hiszen előzményeit is figyelembe véve a legrégebbi regionális együttműködés. A latin-amerikai államok függetlenedését követően 1824–1828 között összehívott Panamai Kongresszus az Amerikai Államok Szervezetének előzményének is tekinthető.⁴¹⁷ Az AÁSZ az első regionális „Amerika-közi” együttműködésként a térség egyik legfontosabb multilaterális politikai fóruma. A társulás az Alapokmány aláírásával alakult meg 1948-ban Bogotában, Kolumbiában, az ENSZ regionális szervezeteként. A huszonegy alapító államhoz 1967-től a függetlenedő közép-amerikai és karibi országok csatlakoztak, majd 1990-ben Kanada is a szervezet tagjává vált. Ezáltal harmincöt tagú, a teljes amerikai kontinenst magában foglaló pánamerikai, általános politikai együttműködést elősegítő szervezet jött létre.⁴¹⁸

⁴¹⁵ RACS, 173.

⁴¹⁶ HEGEDŰS Barbara: Amerikai Államok Szervezete – kollektív védelem, In: Molnár, Anna; Marsai, Viktor; Wagner, Péter (szerk.) Nemzetközi biztonsági szervezetek, Budapest, Magyarország : Dialóg Campus Kiadó, 2019, 246 p. 205-218.

⁴¹⁷ ANDERLE, 2010, 66–67.

⁴¹⁸ MEJÍAS, Sonia Alda (2008): La OEA: un actor regional en la gestión de crisis. Logros y limitaciones, Realidades y perspectivas de la Gestión Internacional de Crisis. Adenda, 69-98. http://www.fes-seguridadregional.org/images/stories/docs/5334-001_g.pdf (2017.09.02.)

Az Amerikai Államok Szervezetének Alapokmánya első fejezetében rögzíti a szervezet alapvető céljait:

- az amerikai kontinens békéjének és biztonságának megerősítése,
- a képviseleti demokrácia erősítése, egymás a belügyekbe való beavatkozás tilalma,
- a viták békés rendezése, közös fellépés esetleges agresszió esetén,
- gazdasági, szociális és kulturális fejlődés elősegítése,
- együttes megoldások keresése a felmerülő politikai, igazságszolgáltatási és gazdasági kihívásokra,
- a demokratikus fejlődést gátló szegénység felszámolása.⁴¹⁹

IV.2.2. A szervezet biztonsági jellege

Az AÁSZ biztonsági jellegének elemzésénél el kell különíteni az alapszabályban megfogalmazott célkitűzéseket és a gyakorlati működése alapján kialakult jellemzőket. A kollektív védelmet célzó államközösségek tagjai vállalják, hogy együttesen lépnek fel bármely külső agresszor, fenyegetés ellen és együttes döntésen alapulva, közösen védik meg a közösséget.⁴²⁰ Az Amerikai Államok Szervezete az Alapokmány hatodik fejezete alapján kollektív védelmi rendszert alkot. Az Alapokmány 27. cikkelyében a részes államok kijelentik, hogy „bármely amerikai állam területi integritása, területi sérthetlensége, szuverenitása vagy politikai függetlensége ellen irányuló agresszió a többi amerikai állam elleni agressziónak minősül.”⁴²¹ Ezenkívül a 29. cikkben az államok rögzítették, hogy egyetlen állam vagy államok csoportja sem avatkozhat be közvetlenül vagy közvetve bármely más tagállam belső vagy külső ügyeibe. A beavatkozás tilalma kizárja nemcsak a fegyveres erővel történő akciókat, hanem az állam személyiségét fenyegető bármely egyéb politikai, gazdasági és kulturális interferenciát. A kollektív védelem életbe lép bármely állam sérthetlenségét érintő fegyveres támadás, nem fegyveres agresszió, kontinensen kívüli konfliktus, két vagy több állam közötti konfliktus vagy bármely egyéb tényező esetén, amely veszélybe sodorhatja Amerika békéjét. Ebben az esetben a kontinentális szolidaritás és a kollektív önvédelem jegyében alkalmazzák a szerződésekben meghatározott intézkedéseket és eljárásokat.⁴²²

⁴¹⁹ Az Amerikai Államok Szervezetének Alapokmánya 1948, a továbbiakban: OAS 1948.

⁴²⁰ ALEKSOVSKI – BAKRESKI 2014.

⁴²¹ OAS, 1948.

⁴²² OAS, 1948.

Annak ellenére, hogy a szervezet neve és Alapszabálya azt sugallja, hogy az Amerikai Államok Szervezete kollektív védelmi szervezetet alkot, a szervezet működésében mégis a kollektív biztonsági együttműködés szempontjai érvényesülnek. A gyakorlatban nem alakult ki megfelelően szoros együttműködés, amely a kollektív védelem megvalósítását segítené. Két esetben mutatkozott meg a leginkább, hogy a szervezet kollektív védelmi intézkedéseit nem tudja vagy nem hajlandó foganatosítani. A Nagy-Britannia és Argentína között zajlott Falkland-szigeteki konfliktust⁴²³ az Amerikai Államok Szervezetének egyik mélypontjának tartják, mivel a politikai konfliktuskezelésben nem volt képes hathatós eredményt elérni. Az AÁSZ a konfliktus kirobbanását követően, 1982. április 28-án felszólította Nagy-Britanniát, hogy szüntesse be az ellenségeskedést, és tartózkodjon minden olyan cselekménytől, amellyel megszegheti az Amerika-közi békét és biztonságot. Az Egyesült Államok azonban április 30-án fegyveres agresszióknak minősítette az argentin akciót, szankciókat léptetett érvénybe az ország ellen, valamint nyíltan támogatta és katonai segítségben részesítette Nagy-Britanniát. Ezzel a lépésével egyértelműen az AÁSZ határozata ellen cselekedett, amely komoly feszültséget okozott a szervezeten belül, megsértve az alapszerződésben vállalt amerikai szolidaritást és kontinentális együttműködést. Végül 1982. június 15-én ért véget a konfliktus, amikor Nagy-Britannia sikeresen visszaszerezte az ellenőrzést a terület felett. Összességében a szervezet szempontjából a döntő tényező nem az volt, hogy mely országnak volt jogos igénye a területre, hanem az, hogy az Egyesült Államok az AÁSZ tagjaként egyértelműen a szervezet határozata és az egyik tagország ellen cselekedett.

A konfliktus megmutatta, hogy az AÁSZ-nak nincs kikényszerítő mechanizmusa, illetve nem tudja szankcionálni azt a tagállamát, amely nem tartja be az Alapokmány rendelkezéseit.⁴²⁴ Politikailag komoly törést jelentett az eset a szervezet életében, és megkérdőjelezte az Egyesült Államok elkötelezettségét az Amerika-közi biztonsági rendszerben. Bár a konfliktus vitatott háttere miatt – melyik fél is volt valójában az agresszor – nem olyan egyértelmű az ügy, mint ahogy néhány latin-amerikai állam gondolja, az eset így is mai napig a szervezettel szembeni kritikák visszatérő eleme. Rafael Correa, Ecuador korábbi elnöke 2011-ben kijelentette: „Az AÁSZ-nak el kellett volna tűnnie a Falkland-szigeteki konfliktus után, mert az Amerikai

⁴²³ 1982. április 2-án Argentína megszállta a brit fennhatóság alatt lévő Falkland-szigeteket, azzal a céllal, hogy visszafoglalja a korábban argentin szigetet, valamint a Déli-Georgia és Déli-Sandwich-szigeteket.

⁴²⁴ LAMOREAUX, Tina A.: United States obligations under the OAS charter and the Rio Treaty: an analysis of the falkland islands crisis., California Western International Law Journal, 2011, 493-519.
<https://www.cia.gov/library/readingroom/docs/CIA-RDP05C01629R000300610016-1.pdf> (2017.09.20.)

Egyesült Államok megsértette az Amerika-közi kölcsönös védelmi szerződést (TIAR), amikor nem egy tagállamot támogatót, hanem egy régió kívüli hatalmat.”⁴²⁵

Ezen kívül a kollektív védelem intézményét nem aktiválták a 2001. szeptember 11-ei eseményeket követően sem. Bár az AÁSZ határozatban elismerte, hogy fegyveres támadás érte az Egyesült Államokat, és azt az összes amerikai állam elleni agresszióknak tekintette, azonban a kontinentális szolidaritás jegyében a Riói Szerződést aktiválták. Az AÁSZ a Külügyminiszterek Tanácskozó Találkozóján 2001. szeptember 21-én átadta a cselekvés jogát.⁴²⁶ Erre azért volt lehetősége, mert amikor a kontinens államait biztonsági fenyegetés éri, a térség országai a szervezet Alapokmányának és a Riói Szerződésnek az intézkedéseit vehetik alapul, azonban egyaránt hivatkozhatnak mindkét dokumentumra, mivel nincs egyértelműen tisztázva, hogy mely esetekben melyik szervezetre kell támaszkodni.⁴²⁷ A gyakorlat azt mutatja, hogy amikor konkrét katonai válaszcselekvésre készülnek a tagállamok, a Riói Szerződés lép életbe, amelynek pontosabban meghatározott szerepköre van a kollektív védelem jegyében, míg az Amerikai Államok Szervezete a politikai szerepvállalást, a viták békés rendezését helyezte előtérbe. Mindebből következik, hogy egyes szakértők inkább a kollektív biztonság fogalmát használják a szervezetre.⁴²⁸ Az Amerikai Államok Szervezete alapvetően a belső, régió belüli vitarendezés fórumává vált, amely a hidegháborút követő biztonsági környezetben a legfontosabb biztonsági kihívásokat a régió belül értelmezi és kezeli.

IV.2.3. AÁSZ a hidegháború után

Az átalakult nemzetközi környezetben a szervezetnek meg kellett határoznia új szerepkörét, főbb célkitűzéseit. A hidegháború végével Dél-Amerika biztonságpolitikai jelentősége leértékelődött az Egyesült Államok számára, mivel figyelme a nemzetközi terrorizmus elleni harc jegyében a közel-keleti térségre terelődött át. Az új időszakban a térség biztonsági

⁴²⁵ EL MALVINENSE: La OEA debió desaparecer durante la Guerra de Malvinas, 2011, <http://www.malvinense.com.ar/smalvi/11/2042.htm> (2017. 09.21.)

⁴²⁶ STABN, Carsten: International Law at a Crossroads? The Impact of September 11, Heidelberg Journal of International Law, Max-Planck-Institute, 2002, 153. http://www.zaoerv.de/62_2002/62_2002_1_a_183_256.pdf (2017.09.15.)

⁴²⁷ HERZ, Monica: Does the organisation of american states matter?, Crisis States Research Centre, 2008, 11-12. <http://citeseerx.ist.psu.edu/viewdoc/download?doi=10.1.1.453.3867&rep=rep1&type=pdf> (2017.09.10.)

⁴²⁸ A kollektív biztonsági rendszer tagjai vállalják, hogy szerződéses kötelezettségüknek megfelelően bármely tagállam vagy a rendszer alapját képező elvek ellen irányuló szervezeten belüli fenyegetés vagy támadás ellen közösen lépnek fel, és kollektív segítséget nyújtanak. A szervezet tagjai felismerik, hogy kölcsönösen függnek egymástól a biztonság területén, és csak együttműködve képesek fenntartani a békét. A kihívást az jelentheti, hogy bár a tagok lemondanak az önszegélyről, a gyakorlatban az államok nem képesek együttes döntéssel alapulva fellépni az agressziorral szemben, ezért az egyoldalú döntések dominálhatnak.

szempontból elsősorban csak a transznacionális biztonsági kihívások miatt kapott jelentőséget. A megváltozott washingtoni politika azonban a dél-amerikai államok számára nagyobb mozgásteret is kínált.⁴²⁹ Ennek hatására az AÁSZ célrendszere átalakult a konfliktusmegelőzés és -kezelés, illetve a bizalomépítő mechanizmusok kidolgozására, valamint a demokráciák védelmét tette meg elsődleges feladatává. Mivel az új típusú biztonsági kihívások, többek között a kábítószer-kereskedelem, a terrorizmus, a szervezett bűnözés elleni küzdelem, valamint a gyenge demokráciák megerősítése a szervezet államainak közös érdeke, ez lehetőséget nyújthat a szorosabb együttműködésre.⁴³⁰ A gyakorlatban azonban úgy tűnik, hogy a biztonsági fenyegetések kezelését nem sikerült összehangolni, és eddig nem alakult ki egységes biztonsági közösség, csupán az egyes témakörök mentén sikerült a dél-amerikai országoknak az érdeküknél megfelelően puhítani a biztonság- és védelempolitikával kapcsolatos célkitűzéseket.

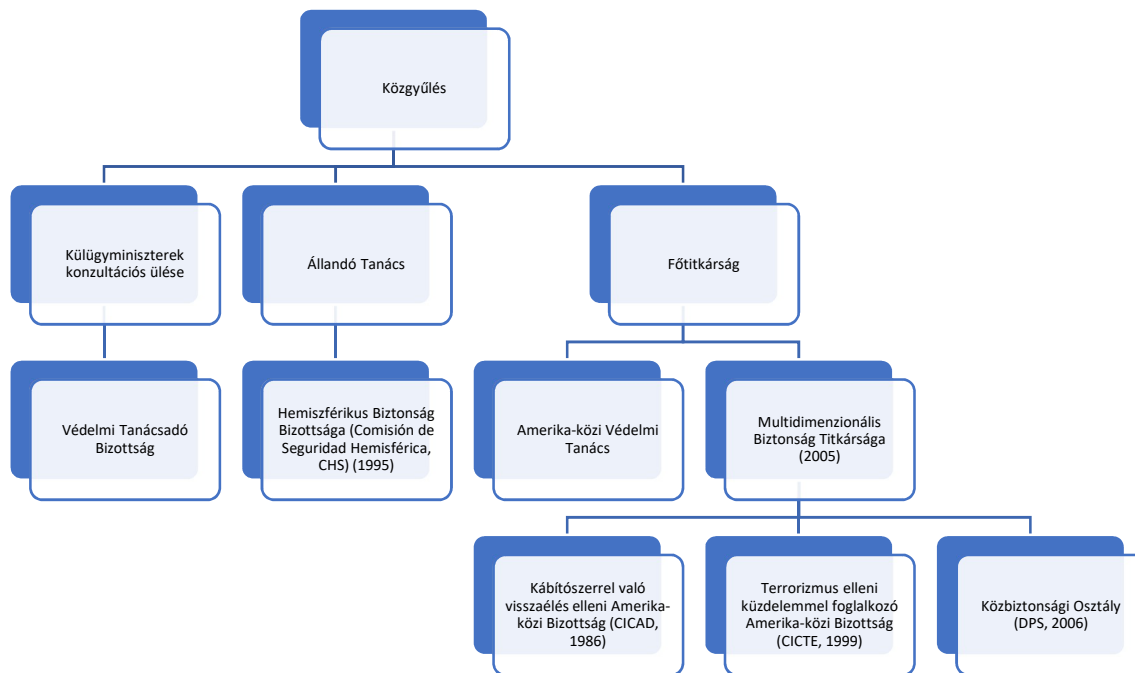
Napjainkban az AÁSZ szerepe három területen a legfontosabb: a tagállamok közti történelmi és politikai törésvonalak enyhítésében, a kontinenst érintő transznacionális szervezett bűnözés elleni fellépés összehangolásában, valamint a régió demokratikus rendszereinek védelmében. Hátráltatja a szervezeten belüli eredményesebb együttműködést az Egyesült Államok hegemoniájától és befolyásától való félelem. A politikai ellentétek egyik fontos témája Kuba kérdése, amely a szervezeten belüli amerikai politikai befolyásolás egyik jelképe. A hidegháborút követő belső politikai viszonyok változását talán a leginkább jelzi, hogy 2009-ben a Közgyűlés határozata hatályon kívül helyezte az 1962-es döntést Kuba tagságának felfüggesztéséről,⁴³¹ valamint 2015-ban Luis Almagro uruguay-i politikus, az AÁSZ főtitkára arról beszélt, hogy a szervezet bocsánatkéréssel tartozik a karibi országnak a tagság felfüggesztéséért.⁴³² Azonban Kuba máig nem jelezte, hogy visszatérne a szervezetbe. Az ország politikai helyzete szimbolikus a latin-amerikai államok között: egyrészt érzékelteti a szervezeten belüli, a tagok közti bal- és jobboldali ideológiai különbségek máig élő hatásait, emellett a Kubát érintő döntések a latin-amerikai államok önállóbb politikáját is mutatják.

⁴²⁹ BUZAN – WAEVER 2003, 265.

⁴³⁰ FRYER, Wesley A.: Prospects for Collective Security in the Western Hemisphere, 1993, <http://www.wesfryer.com/collectivesecurity.html#reorient> (2017.08.05.)

⁴³¹ RAMÍREZ, Fernando Arancibia – RIVEROS, Daniela Briones: Cooperación en américa latina: el rol de la JID y la OEA, Instituto Español de Estudios, 2014, Estratégicos, http://www.ieee.es/Galerias/fichero/docs_opinion/2014/DIEEE047_2014_CooperacionAmericaLatina_ArancibiaBriones.pdf (2017.07.15.)

⁴³² TELESUR: OAS Admits They Owe Cuba Apology for 50 Years of Exclusion, 2015, <https://www.telesurtv.net/english/news/OAS-Admits-They-Owe-Cuba-Apology-for-50-Years-of-Exclusion-20151217-0026.html> (2018.01.02.)

19. ábra: A biztonsággal és védelemmel összefüggő szervezeti felépítés⁴³³
(saját szerkesztés, forrás: RESDAL 2016, (57.o.) és OAS 1948 alapján)

Az önállóan működő, közvetlenül a Közgyűlés alá tartozó, biztonságpolitikai szempontból az egyik legfontosabb nem állandó tanács a Külügyminiszterek Tanácskozó Találkozója. A tanácskozást bármely állam javaslatára az Állandó Tanács többségének jóváhagyásával hívhatják össze. Az Alapokmány 65. cikke alapján, amennyiben fegyveres támadás éri az amerikai államok területét, vagy a régió belüli biztonság veszélybe kerül, az Állandó Tanács elnöke azonnal összehívja a Tanácsot, amelyen döntenek a külügyminiszterek tanácsának összehívásáról. Feladata, hogy a sürgős és közérdekű problémákat vizsgálja, de komoly biztonsági fenyegetés esetén a konzultációs szerv működését már a Riói Szerződés szabályozza.⁴³⁴

Az Állandó Tanácshoz⁴³⁵ tartozó Hemiszférikus Biztonság Bizottságának (1995) fő feladata, hogy ajánlásokat fogalmazzon meg a régió biztonságát érintő ügyekben, különösen az Állandó

⁴³³ Az Amerikai Államok Szervezetének székhelye Washingtonban található, ezenkívül képviseleti irodák működnek a tagállamokban. A szervezet legfőbb döntéshozó szerve a közgyűlés, amely a tagállamok kétharmadának egyetértésével dönt az általános politikai témákról, és meghatározza az intézményi struktúrát. Minden tagállam delegációval és egyenlő szavazatszámmal képviselheti magát az évente tartott üléseken. A közgyűlés jogkörébe tartozik a főtitkár megválasztása, aki ötéves mandátummal vezeti a főtitkárságot. A főtitkár kötelessége összehívni az Állandó Tanácsot abban az esetben, ha bármelyik tagállamban a demokratikus intézményi folyamatok hirtelen vagy szabálytalanul megszakadnak, vagy a demokratikusan megválasztott, a legitim hatalmat gyakorló kormányok működése veszélybe kerül.

⁴³⁴ HERZ, 2008, 6.

⁴³⁵ A washingtoni székhelyű Állandó Tanács a szervezet egyik legfontosabb szerve, amely folyamatos konzultációra nyújt lehetőséget a tagállamok nagyköveti rangban szolgáló állandó képviselőinek. Az Állandó

Tanács és a Közgyűlés előtt lévő témákban. A hidegháborút követően a szervezet a megváltozott nemzetközi környezetben igyekezett meghatározni új szerepkörét, amelynek a legfontosabb dokumentuma a Közgyűlés által 1991-ben elfogadott santiagoói deklaráció, amely kimondta a régió államai közötti biztonsági együttműködés növelését a térség biztonságának és stabilitásának fenntartása érdekében. Enne érdekében az együttműködés három fő tevékenység köré összpontosul: bizalomerősítő és biztonságot szolgáló intézkedések, konfliktusmegelőzés és -kezelés, illetve a demokrácia védelme.⁴³⁶ A bizottság az elmúlt évek folyamán a fegyverzetkorlátozás és leszerelés kérdésre, a transznacionális szervezett bűnözés problémájára, a tagállamok közötti bizalom- és biztonságnövelő intézkedésekre, a nukleáris fegyverek elterjedésének megakadályozására, a természeti csapások következményeinek csökkentésére, valamint a bűnözői csoportok elleni harcra koncentrált.⁴³⁷

III.2.4. AÁSZ működése, programok, missziók

Az Amerikai Államok Szervezete 1990-től foglalkozott a biztonság fogalmának új megközelítésével, amely a 2003-ban Mexikóvárosban tartott Különleges Biztonsági Konferencián intézményesült az új regionális biztonsági koncepció elfogadásával.⁴³⁸ Ez alapján a biztonsági koncepció multidimenzionális megközelítésűvé vált, mivel kiterjed a hagyományos biztonsági kihívásokra, az új típusú fenyegetésekre, valamint a belföldi és transznacionális biztonsági problémákra.⁴³⁹ A biztonság fogalmának komplex értelmezésével a latin-amerikai államok szemlélete érvényesül az amerikai alapvetően realistább, erőközpontú megközelítéshez képest.

A megközelítések közti különbségre lényeges példa a transznacionális kábítószer-üzlet problematikájának a kezelése. Az Egyesült Államok hagyományosan a termelői oldalon kívánja visszaszorítani a kábítószer-kereskedelmet, ezért évtizedekig az ültetvények felszámolása, a terményhelyettesítés és az erőszakos módszerek kerültek előtérbe. Azonban az érintett latin-amerikai országok egyrésztől kritizálták az észak-amerikai politikát, amely nem vette

Tanács felügyeli a többi szerv munkáját, segíti a viták békés rendezését, bizottságokat hoz létre különböző témák mentén, valamint ajánlásokat fogalmazhat meg.

⁴³⁶ THÉRIEN, Jean-Philippe – MACE, Gordon – GAGNÉ, Stefan (2012): The Changing Dynamics of InterAmerican Security, Latin American Policy, Volume 3, Number 2, Policy Studies Organization, 147–163., 151. <http://onlinelibrary.wiley.com/doi/10.1111/j.2041-7373.2012.00067.x/abstract> (2017.10.10.)

⁴³⁷ RESDAL 2016, 57.

⁴³⁸ DECLARATION ON SECURITY IN THE AMERICAS, Special Conference on Security, 2003, <http://www.oas.org/en/sms/docs/declaration%20security%20americas%20rev%201%20-%2028%20oct%202003%20ce00339.pdf> (2021.03.04.)

⁴³⁹ THÉRIEN – MACE – GAGNÉ 2012.

figyelembe az országok fejlesztési igényeit, másrészt a probléma gyökerét az USA-ban jelentkező hatalmas keresletre vezették vissza, ezért ők szigorúbb fellépést vártak az amerikai drogfogyasztókkal szemben. Az AÁSZ politikája ehhez igazodva a strukturális problémákban látja a szervezett bűnözés és kábítószer-kereskedelem gyökerét. A szervezet a szegénység, a társadalmi kirekesztés és a környezeti degradáció által okozott tényezőket is kiemeli, mivel véleménye szerint a lakosság kiszolgáltatottságát kell csökkenteni a termelés visszaszorítása érdekében.⁴⁴⁰ Ehhez kapcsolódóan komoly vitákat generál a kábítószer legalizálásának kérdése is. A drogfogyasztók kriminalizálásáról nincs egységes álláspont a latin-amerikai államok között sem, de alapvető ellentét áll fenn a főleg termelő és kibocsátó államok és az Egyesült Államok között.

A biztonsági kihívások multidimenziós megközelítése kapcsán fontos terület a demokráciák védelme a térségben. Az AÁSZ a béke és biztonság megőrzése érdekében a demokráciák védelmét tűzte ki legfőbb céljának, és ezen a területen keresztül sikerült a szervezetnek leginkább meghatározni létjogosultságát. Ehhez legfontosabb jogi eszköze az Amerika-közi Demokratikus Karta (*Inter-American Democratic Charter*), amelyet 2001-ben fogadott el a Közgyűlés. A kidolgozás folyamán nagy kihívást jelentett, hogy milyen módon érvényesítse a demokratikus eszmék védelmét a térségben, tiszteletben tartva a be nem avatkozás elvét. A demokratikus intézmények védelmére azért volt szükség, mivel a tartós szegénység, a társadalmi egyenlőtlenség, a politikai rendszerek instabilitása miatt a demokratikus intézményekbe vetett bizalom alacsony a térségben.⁴⁴¹

Az AÁSZ költségvetése két forrásból tevődik össze: a tagállami kötelező befizetésekből álló Általános Alapból és az önkéntes hozzájárulásokat tartalmazó Speciális Alapból. 1997-től hozták létre a Különleges Alapot azzal a céllal, hogy növeljék a szervezet költségvetését külső támogatásokkal is. A szervezetnek 70 állandó megfigyelő tagja van, például Kína, az Európai Unió és Oroszország. A megfigyelői tagsággal rendelkezők a Speciális Alapnak nyújtott támogatással finanszírozhatnak bizonyos projekteket.

A szervezet a megalakulásától kezdve komoly forráshiánnyal küzd.⁴⁴² Legfontosabb programjait, mint a választási megfigyelői missziók, csak külső donoroktól származó

⁴⁴⁰ BARGENT, James: OAS Drug Policy Declaration Shows Divisions in Americas, Insight Crime, 2013, <http://www.insightcrime.org/news-briefs/oas-drug-policy-declaration-shows-divisions-in-the-americas> (2017.07.20.)

⁴⁴¹ OAS Állandó Tanács Határozat: The current situation in Venezuela, Report presented by the Permanent Mission of the Bolivarian Republic of Venezuela for consideration by the Permanent Council of the OAS, 2002, Washington. http://www.oas.org/xxxiiga/english/docs_en/docs_items/cpdoc3616_02.htm (2017.09.11.)

⁴⁴² OAS 2018.

bevételekkel és specifikus támogatásokkal tudja működtetni, ezért kiszolgáltatott az adott politikai környezetnek. Az Egyesült Államok hozzájárulása a legmagasabb a szervezet költségvetéséhez, 2017-ben 68 millió dollárt, a teljes keret 44%-át adta, majd őt követte Brazília, Kanada, Mexikó, Argentína, Peru, mint legnagyobb befizető országok. Komoly támogatási összegek érkeznek Európából, a legnagyobb nem tag befizető államok 2017-ben Hollandia, az Európai Unió, Nagy-Britannia és Németország voltak.⁴⁴³

A szervezet folyamatos költségvetési gondjai negatívan befolyásolják a működést, komolyan gyengítik a közösséget, és hátráltatják a célkitűzések megvalósítását. Az államok saját korlátozott nemzeti költségvetésük miatt nem kívánnak nagyobb forrást nyújtani a szervezetnek, illetve a tagállamok egy része más regionális szervezeteket támogatna inkább – ilyen például a CELAC (Latin-amerikai és Karibi Államok Közössége) vagy az UNASUR (Dél-amerikai Nemzetek Uniója).

Az AÁSZ-missziókat alapvetően két csoportra lehet osztani: a békemissziókra és a választási megfigyelői küldetésekre.⁴⁴⁴ Az AÁSZ missziói a konfliktuskezelésben, a rövid és hosszú távú konszolidációban segítenek. A határ- és területviták sokáig az államok közötti biztonsági fenyegetések egyik legfontosabb területei voltak, ezért a politikai missziók részeként számos programot indított a szervezet az ellentétek konszolidálása érdekében. Többek között a Kolumbia és Ecuador (2008–2010), a Belize és Guatemala, valamint a Dominikai Köztársaság és Haiti közti határviták megoldásában vett részt.⁴⁴⁵ A szervezet a demokrácia támogatása érdekében számos választási megfigyelői missziót szervezett, 1962-től szám szerint több mint 230 programot vezetett 27 államban. Összességében ez az AÁSZ egyik legfontosabb és legsikeresebb tevékenysége, amely szakértői és technikai segítséget nyújt a tagállamoknak.

Az Amerikai Államok Szervezete, mint regionális konfliktusmegelőző és -egyeztető fórum a venezuelai válság során is igyekezett meghatározó szerepet játszani, azonban az eltérő tagállami érdekek gátolták az aktív cselekvést. 2016 májusában a szervezet főtitkára felszólította az Állandó Tanácsot, hogy tegyen kollektív lépést a Demokratikus Karta 20. cikkelye értelmében.⁴⁴⁶ A szerződés rendelkezése kimondja, hogy abban az esetben, ha bármely ország alkotmányos rendjének olyan változása áll fenn, amely komolyan sérti a demokratikus

⁴⁴³ MEYER, P: *Organization of American States: Background and Issues for Congress*, Congress, Congressional Research Service, 2018. <https://sgp.fas.org/crs/row/R42639.pdf> (2020.02.02.)

⁴⁴⁴ OAS PEACE FUND: OAS Peace Fund - OAS Political Missions Map, 2017 <http://www.oas.org/sap/peacefund/PeaceMissions/PoliticalMissionsMap.html> (2017.07.25.)

⁴⁴⁵ OAS PEACE FUND 2017.

⁴⁴⁶ CHARLES, Jeanette: OAS Secretary General Invokes Democratic Charter against Venezuela, Bolivarian Project, 2016 <https://venezuelanalysis.com/news/12001> (2017.09.29.)

berendezkedést, az össze lehet hívni az Állandó Tanácsot, amely indokolt esetben elrendelheti a szükséges diplomáciai lépéseket és a jószolgálati misszió elindítását.⁴⁴⁷ 2016. június 23-án, bár összehívták az ülést, de a tagállamok elleneztek a további cselekvés elrendelését. A korlátozott aktivitást az okozta, hogy az AÁSZ szabályrendszere alapján a venezuelai kormány törvényesen választott demokratikus kormányzat, és a szervezetnek az ország bejegyzése nélkül kellene rendelkezést hoznia a kormánnyal szemben, amire korábban még nem volt példa.⁴⁴⁸ A Főtitkár döntése értelmében 2017 szeptemberében elindították a vizsgálatot Venezuelával szemben annak érdekében, hogy feltárják, a kormány követett-e el olyan emberiség elleni cselekményeket, amelyeknek vizsgálata a Nemzetközi Büntetőbíróság hatáskörébe tartozhat. Azonban több állam kifogásolja ezt a folyamatot, mivel nem a szervezet tagállamai döntöttek a meghallgatások elindításáról, és elítélik a Főtitkár erős politikai szerepvállalását. Ezzel párhuzamosan Maduro kijelentette, hogy Venezuela 2018 áprilisában megkezdi kiválását a szervezeten belül. A szervezet eközben viszont Juan Guaidót ismeri el Venezuela ideiglenes elnökéneként, és 2019 áprilisától Gustavo Tarre Briceño, a Nemzetgyűlés által delegált állandó nagykövet látja el a képviselői feladatokat, a Maduro kormányzat nem vesz részt az AÁSZ működésében. Összességében a regionális szervezet nem volt képes arra, hogy közvetítő szereplőként segítse a Venezuelában uralkodó súlyos konfliktus megoldását. Az AÁSZ eddigi legnagyobb feladata és egyben eredménye lehetett volna a venezuelai probléma kezelése, de úgy tűnik, a széthúzó tagállami érdekek és az intézményrendszerből adódó gyengeségek megghiúsítják a regionális aktor eredményes fellépését.

IV.3. Riói Szerződés

IV.3.1. Általános bemutatás

Az Amerika-közi Kölcsönös Segélynyújtási Szerződést (Inter-American Treaty of Reciprocal Assistance), másik nevén Riói Szerződést (Rio Treaty) 1947. szeptember 2-án kötötte meg az Egyesült Államok és több latin-amerikai, illetve karibi ország. A szerződés a II. világháború alatt kiépült kölcsönös biztonsági mechanizmus folytatásának tekinthető, amelyet három külügyminiszteri egyeztető fórum előzött meg; 1939. Panamában, 1940. Kubában és 1942-ben

⁴⁴⁷ OAS AMERIKA-KÖZI DEMOKRATIKUS CHARTA.

⁴⁴⁸ OPPENHEIMER, Andrés: Caribbean countries should be ashamed of supporting Venezuela at OAS meeting, Miami Herald, 2017, <http://www.miamiherald.com/news/local/news-columns-blogs/andres-oppenheimer/article157463039.html> (2017.09.22.)

Brazíliában. 1945-ben a háború és békéről szóló Amerika-közi Konferencián három alapidokumentum készült; egy a kölcsönös segítségnyújtási szerződésről; egy a regionális szervezet alapszabályának tervezetét tartalmazta; és egy szerződés, amely koordinálja és konszolidálja a viták békés rendezéséről szóló megállapodást.⁴⁴⁹

1947 szeptemberében a Amerika-közi béke és a biztonság fenntartása érdekében szervezett konferencián Argentína, Bolívia, Brazília, Chile, Kolumbia, Costa Rica, a Dominikai Köztársaság, az Egyesült Államok, El Salvador, Guatemala, Haiti, Honduras, Kuba, Mexikó, Panama, Paraguay, Peru, Uruguay és Venezuela írta alá alapítóként a Riói Szerződést, amelyhez később Nicaragua (1948. október 15.), Ecuador (1949. november 10.), Trinidad és Tobago (1967. április 6.), illetve a Bahama-szigetek (1982. november 8.) csatlakozott. Az ENSZ szellemiségéhez tartozó védelmi szerződés 1948. december 3-án lépett életbe, és a hidegháború hatalmi viszonyaihoz igazodott, mivel a szerződéssel az Egyesült Államok a közvetlen érdekszférájához tartozó térséggel kívánta szorosabbra fűzni együttműködését az első regionális katonai szövetséggel. A szerződés aláírói közötti nagyfokú asszimetria tovább erősítette Washington nagyhatalmi szerepét, és az amerikai (USA) hegemoniát hivatott megszilárdítani.⁴⁵⁰

A szerződés a kollektív védelem és a kollektív biztonság alapelvei mentén került kidolgozásra, és célja, hogy közös védelmet alakítson ki közös külső fenyegetéssel szemben. A szerződésben ezen kívül az a földrajzi behatárolás, amelyre kiterjed a közös védelem egy külső vagy belső aktor támadása esetén. A szerződés első cikkében rögzítik a szerződő felek, hogy a viták békés rendezését követik, és tartózkodnak az erőszak alkalmazásától egymással szemben. A dokumentum harmadik cikkének első bekezdésében pedig kijelentik a tagállamok, hogy bármelyik amerikai állam elleni külső támadást a közösség elleni támadásnak tekintenek, vállalva, „hogy segítséget nyújtanak a támadás végrehajtásában az Egyesült Nemzetek Alapokmányának 51. cikke által elismert egyéni vagy kollektív önvédelemből eredendő joga alapján”.⁴⁵¹ Ennek alkalmazásához azonban a felek konszenzusa szükséges, mert a szerződés 20. cikke alapján egyetlen szerződő fél sem kötelezhető fegyveres erő alkalmazására saját akarata ellenére.

⁴⁴⁹ HERZ, 2008, 11-12.

⁴⁵⁰ ASQUI Jorge Kristóf: Riói szerződés - kollektív védelem, In: Molnár, Anna; Marsai, Viktor; Wagner, Péter (szerk.) Nemzetközi biztonsági szervezetek, Budapest, Magyarország: Dialóg Campus Kiadó, (2019), 219-231.

⁴⁵¹ Inter-American Treaty of Reciprocal Assistance, <http://www.oas.org/juridico/english/treaties/b-29.html> (2021.01.02.)

Az amerikai kontinentális védelmi rendszer nem rendelkezik saját intézményrendszerrel, hanem az Amerikai Államok Szervezete struktúrájába épül be. Az Alapokmány 3. cikke 2. bekezdése alapján, amennyiben fegyveres támadás éri az amerikai államok területét, vagy a régió belüli biztonság veszélybe kerül, a Konzultációs Szerv azonnali összehívására van szükség. Az AÁSZ Állandó Tanács elnökének is feladata van, ha külső támadás lehetősége áll fenn, mivel ő hívja össze a Tanácsot, amelyen döntenek a külügyminiszterek konzultációjának összehívásáról. Feladata, hogy a sürgős és közérdekű problémákat vizsgálja, de komoly biztonsági fenyegetés esetén a külügyminiszterek konzultációja átalakul a Konzultációs Szervvé, amelynek működését már a Riói Szerződés szabályozza.⁴⁵² A Konzultációs Szerv alá tartozó, a legmagasabb rangú állami katonai vezetőket összefogó, tanácsadási joggal rendelkező Védelmi Tanácsadó Bizottságot abban az esetben hívják össze, amikor a kollektív biztonságra vonatkozó szerződések alkalmazása merül fel.⁴⁵³

IV.3.2. A Riói Szerződés működése

A szerződést számos esetben aktiválták az elmúlt évtizedekben. Belső konfliktus esetén például a tagállamok közti határviták békés rendezése érdekében; Costa Rica és Nicaragua esetében 1957-ben, vagy Nicaragua és Honduras esetében 1957-ben, Ecuador és Peru vitájában ad hoc csoportot hoztak létre 1981-ben a vitarendezés érdekében. Azonban igazán komoly konfliktus esetén nem volt képes hathatós szerepet betölteni, akár a Falkland-szigeteki konfliktus során, vagy az Egyesült Államok 1989-es panamai megszállásakor.⁴⁵⁴ A hidegháborút követően folyamatosan vesztett jelentőségéből a szovjet birodalom összeomlása, a kommunizmus háttérbeszorulása és az Egyesült Államok politikájának új irányultsága miatt, mivel az északi nagyhatalom az európai együttműködés felé fordult, valamint a közel-keleti régió vált a biztonságpolitikai irányultság fókuszává.

A szerződés életében is mérföldkövet jelentett a 2001. szeptember 11-ei terrortámadás. Bár az eseményeket követően aktiválták a Riói Szerződést, azonban ennek inkább politikai jelentősége volt, mivel a szerződő államok harcoló csapatokat nem küldtek az afganisztáni háborúba, ami felszínre hozta a szerződés gyengeségét és az egységes cselekvés hiányosságait. Ennek ellenére az Egyesült Államok akciójának legitimálásához hozzájárult a latin-amerikai államok támogatása. Mexikó azonban ellenezte a szerződés aktiválását, amely végül az ország

⁴⁵² Herz, 2008, 6.o.

⁴⁵³ OAS Alapokmány

⁴⁵⁴ HERZ, 2008, 15.

kilépéséhez is vezetett. Bár Mexikó csak 2002-ben lépett ki a Riói Szerződésből, valójában már a szeptember 11-ei események előtt kritizálta a szervezetet. Véleménye szerint a Riói Szerződés nem a kontinens jelenlegi biztonsági kihívásaihoz igazodik, ezen kívül vitái voltak az Egyesült Államok iraki háborújával kapcsolatban, valamint ellenezte a terrorizmus elleni háborút is.⁴⁵⁵ Vicente Fox (2000-2006) mexikói elnök megerősítette, hogy a TIAR "elavult, amely a hidegháború egy maradványa, ezért le kell cserélni." A mexikói kormány azzal érvelt a kilépése mellett, hogy "a szerződést felülmúlta egy olyan globális rendszer, amelyben a nemzetek kiszolgáltatottsága nem pusztán katonai vagy ideológiai fenyegetésekben rejlik".⁴⁵⁶ Mexikó éllovasa volt annak a kezdeményezésnek is, hogy az AÁSZ és a Riói Szerződés is tágan értelmezze a biztonság fogalmát. A terrorizmus elleni háborút nem tartotta lényegesnek, helyette a modern multidimenzionális és civil megközelítést támogatta a biztonsági fenyegetések és kihívások esetében, ezért olyan kérdéseket helyezett előtérbe, mint a szélsőséges szegénység és a társadalmi egyenlőtlenség leküzdése, a közegészség védelme az olyan esetekben, mint az AIDS és más járványok, a természeti katasztrófák megelőzése, a kábítószer-kereskedelem elleni küzdelem és a gazdasági válságokkal szembeni összehangolt fellépés.

Venezuela hivatalosan 2012-ben vált ki a Riói Szerződésből, de 2019-ben az ellenzéki többségű Nemzetgyűlés döntése alapján, Juan Guaidó⁴⁵⁷ ellenzéki vezető irányításával formálisan újracsatlakozott a TIAR-hoz, azzal a céllal, hogy akár fegyveres beavatkozással is támogatást nyújtson a szervezet a Maduro rezsim elmozdítása érdekében. Mivel a latin-amerikai országok részéről komoly aggályok álltak fent, hogy az Egyesült Államok a szerződést egy katonai intervenció megalapozására kívánja használni, csupán puhább intézkedéseket fogalmaztak meg a venezuelai vezetéssel szemben.⁴⁵⁸ 2019. decemberében a Konzultációs Szerv ülésén sikerült is elfogadtatni egy határozatot, azonban ez katonai erő bevetését nem tartalmazta, csupán egyéb szankciókat vezető tisztviselők és Maduro elnök közvetlen köre ellen.⁴⁵⁹ A rezolúció

⁴⁵⁵ SORIANO, Juan Pablo – MACKAY, Donald R.: Redefining Hemispheric Security After September 11, FOCAL, Canadian Foundation for Americas, 2003. https://www.focal.ca/pdf/security_Soriano-McKay-FOCAL_redefining%20hemispheric%20security%20after%20September%2011_April%202003_FPP-03-05.pdf (2021.02.02.)

⁴⁵⁶ LA JORNADA: Renuncia México al TIAR por considerarlo "obsoleto", Mexikó, 2002, <https://www.jornada.com.mx/2002/09/07/022n2pol.php?printver=1%7C1> (2021.02.03.)

⁴⁵⁷ JUAN Gerardo Guaidó Márquez: venezuelai ellenzéki vezető, a Nemzetgyűlés elnöke, az ország ideiglenes elnökének nevezte ki magát 2019. január 23-án, amelyet az Egyesült Államok, majd ötven ország is elismert.

⁴⁵⁸ YOLANDA Monge: La OEA aprueba la aplicación del tratado interamericano de asistencia militar a Venezuela, El País, Washington/Caracas, 2019.szept. 12. https://elpais.com/internacional/2019/09/11/america/1568235015_638119.html (2021.01.02.)

⁴⁵⁹ States Party to Rio Treaty Adopt Resolution on Venezuela: Meeting of Consultation of Ministers of Foreign Affairs, 2019. december 3. <https://usoas.usmission.gov/states-party-to-rio-treaty-adopt-resolution-on-venezuela/> (2021.02.03.)

hivatkozási alapja a TIAR 6. cikke, amely értelmében „Venezuela fenyegetést jelent a béke és a biztonság fenntartására a kontinensen”, ezért a tagok aktiválják az „együtműködési mechanizmusokat, az átvilágítási intézkedéseket és egyéb szükséges eljárásokat.”⁴⁶⁰ A Riói Szerződés, mint az egyetlen kontinentális védelmi szövetség korlátozott jelentőséggel bír. Biztosítja az Egyesült Államok katonai befolyását a dél-amerikai térségben, de külső fenyegetéssel szemben a dél-amerikai államok biztonságát is garantálja, ami azért lényeges, mivel nem alakult ki önálló védelmi szövetség a déli szubkontinensen, azonban a tagállamok eltérő biztonság-és védelmi kapcsolatrendszerei, Oroszország és Kína növekvő befolyása gyengíti a szerződés működését.

IV.4. Bolívari Szövetség a Mi Amerikánk Népeiért (spanyolul Alianza Bolivariana para los Pueblos de Nuestra América, *ALBA*)

IV.4.1. Általános bemutatás

Az ALBA (Szövetség a Mi Amerikánk Népeiért, spanyolul Alianza Bolivariana para los Pueblos de Nuestra América) szövetség Venezuela és Kuba együtműködése révén alakult meg 2004-ben, amelyhez később csatlakoztak szocialista vagy szociáldemokrata vezetésű országok, mint Antigua és Barbuda, Bolívia, Dominikai Közösség, Ecuador, Nicaragua, St. Vincent és Grenadine. A Hugo Chávez és Fidel Castro személyes elnöki kezdeményezéséhez fűződő szerveződés elsődleges célként jelölte meg, hogy ellensúlyozni kívánja az Egyesült Államok befolyását a térségben, azonban a szervezet fő kohéziós erejét nem a gazdaságpolitikai eredmények, hanem az ideológiai hasonlóságok, a szocializmus eszménye, a neoliberalizmus és kapitalizmus ellenesség adták. Az ALBA úgymond „rendszerellenes tengelyt”⁴⁶¹ alkotott erős politikai, ideológiai meghatározottságával. Társadalmi, szociális kérdéseket helyezte a középpontba, a szociális fejlődés, felzárkóztatás, a „jólét és jól élni”⁴⁶² hívószavak hangsúlyozásával a társadalmi biztonság szélesen értelmezett kérdését beemelte a régiós

⁴⁶⁰ OAS: Resolución la Crisis en la República Bolivariana de Venezuela y sus Impactos desestabilizadores para el Hemisferio, 2019.december 3. https://www.oas.org/es/centro_noticias/comunicado_prensa.asp?sCodigo=D-027/19 (2021.01.02.)

⁴⁶¹ BRICEÑO, José Ruiz: El ALBA: una discusión de su modelo, sus resultados y sus perspectivas, Anuario de Integración, Buenos Aires, 2014, 151-178, 155. <http://www.cries.org/wp-content/uploads/2014/11/6-Briceno.pdf> (2020.03.10.)

⁴⁶² BRICEÑO, 2014, 159.

együttműködések diszkurzusába. Mára azonban a szervezet meggyengült, lényegében működésképtelen, mivel Venezuela nem képes az integrációt anyagi háttérét biztosítani.⁴⁶³

Hugo Chávez a szigorúan kormányközi alapon működő szervezet alá szeretne volna tömöríteni a latin-amerikai országok nagy részét, azzal a nem titkolt szándékkal, hogy ellensúlyozza az Egyesült Államok hatását, valamint erősítse Venezuela regionális vezető szerepét. Az együttműködés gerincét pedig a venezuelai olajtartalék adta, amely bevételek révén kívánta a szerveződést működtetni. Azonban a keményvonalas baloldali szocialista politikai irány nem minden ország számára volt vonzó alternatíva, ezért valójában nagy országok csatlakozását nem tudta megnyerni Chávez, például a mérsékelt baloldali vezetésű Argentínát vagy a jobb-közép irányultságú Mexikót sem.⁴⁶⁴ A szerveződést gyengítette, hogy mivel nem a földrajzi determináltság határozta meg az integráció irányát, nem egységes, egybefüggő földrajzi elhelyezkedésű tagállamok alkotják. Ezen kívül az államok közötti gazdasági és fejlettségi egyenlőtlenség is gyengíti a kohéziót, így a gazdasági és kereskedelmi kapcsolatok is rendkívül korlátozott lehetőségeket kínáltak.⁴⁶⁵ Leginkább a gazdaságilag gyengébb, segítségre szoruló országok csatlakoztak a szövetséghez, amelyek Venezuelától vártak támogatást. A szövetségben bár a bolívari eszme nyújtotta az ideológiai alapot és érzelmi kohéziót, valójában inkább az olaj és a pénz dominált, és tette vonzóvá a szerveződést a kisebb országok számára.

IV.4.2. ALBA működése, programok és egyéb kezdeményezések

Az ALBA nem rendelkezik kiépült intézményrendszerrel, a döntéseket az évente megrendezett csúcstalálkozókon hozzák meg a tagállamok. Bár létrehoztak különböző szerveket, mint legfőbb döntéshozó szervként az Elnöki Tanácsot, valamint szektorális tanácsokat, mint Szociális Tanács, Gazdasági Tanács, Politikai Tanács és a Társadalmi Mozgalmak Tanácsa, ezenkívül a Nők és Esélyegyenlőség Bizottsága, Természetvédelem Bizottsága és Politikai Bizottság, amely a nemzetközi joggal, az önrendelkezéssel, a szuverenitás és az emberi jogok tiszteletben tartásával foglalkozó munkacsoportból állt, mindezek azonban tartalmilag nem

⁴⁶³ BUXTON 2014, 26.

⁴⁶⁴ DOMINGO, Lilón: Latin-Amerika politikai térképe a 21. században, Act Sci Soc 45, 2015, 133–159.

⁴⁶⁵ LEHOCZKI Bernadett: Mi lesz veled, Latin-Amerika?, 157-170. In: Rada, Péter (szerk.) Új világrend?: nemzetközi kapcsolatok a hidegháború utáni világban, Budapest, Magyarország, Corvinus Külügyi és Kulturális Egyesület, Ifjú Közgazdászok Közhasznú Egyesülete, 2007, 198.
<http://www.grotius.hu/doc/pub/TGALMJ/lehoczki%20bernadett%20mi%20lesz%20veled.pdf> (2022.03.04.)

működnek.⁴⁶⁶ Nincsenek rendszeresített üléseik, meghatározott napirendjük és felelősségi körük, csupán formailag működnek.

Két projektet érdemes kiemelni, amelyek szorosan az ALBA projekthez köthetőek, és a térség együttműködését kívánták erősíteni konkrét közös kezdeményezések révén, valamint a latin-amerikai energetikai stabilitás megteremtésére tettek kísérletet. Jelentős eredménye a kőolaj kitermelésére, szállítására és kereskedelmére szakosodott PetroCaribe⁴⁶⁷ és PetroSur⁴⁶⁸ megalakítása, amelyekkel a dél- és latin-amerikai energiaügyi integrációt kívánták létrehozni, azonban a venezuelai gazdasági válság hatására ezek a kezdeményezések is lelassultak.⁴⁶⁹ A Petrocaribe projekt szorosan kapcsolódik az ALBA kezdeményezéshez. 2005-ben hozták létre, tagállamai között 17 karibi és közép-amerikai tagállam található. Fő célkitűzése, hogy a térségben fekvő államokat kedvezményes áron szénhidrogén készletekkel lássák el. Venezuela válságával azonban meggyengült az együttműködés, de Mexikó keresi a lehetőséget, hogy felváltsa az államot az integráció motorja szerepben.⁴⁷⁰

A PetroSur egy kormányközi energiaipari szövetség, amely a venezuelai PDVSA, az argentin YPF és a brazil Petrobras olajvállalatokból áll. A kezdeményezés célja egy ún. dél-amerikai OPEC létrehozása volt, amely koordinálja a kitermelést, elősegíti a közös infrastrukturális fejlesztéseket, és a bevételeket a szociális jóléti programok támogatására fordítja a térségben. Az együttműködés nem tudott elmélyülni a venezuelai válság és a tagországokban (Argentína, Brazília jobbra fordulása) végbement belpolitikai változások hatására. Beszédes adat, hogy 2008-ban, a gazdasági világválság kezdetekor, és a 2009-es olajárzuhanás előtt, Venezuela a teljes évi adóbevételeinek 23,51 százalékát költötte az ALBA és a Petrocaribe működtetésére.⁴⁷¹ Ebből is látható, hogy mind az ALBA és az ahhoz kapcsolódó kezdeményezések mennyire szorosan függtek Venezuela teljesítményétől és a politikai akarattól.

A bolívari szerveződés nagyvolumenű víziókkal indult, például az energiabiztonság megteremtésén kívül a pénzügyi együttműködés gondolata is felvetődött. A Banco del Sur (Dél Bankja) kezdeményezés 2007-ben indult Argentína, Bolívia, Brazília, Ecuador, Paraguay és

⁴⁶⁶ ALBA hivatalos oldala: <https://www.albatcp.org/>

⁴⁶⁷ STARGARDTER, Gabriel: Mexico studies supplying Petrocaribe oil if Venezuela govt falls, The Reuters, 2017, <https://www.reuters.com/article/us-venezuela-politics-mexico/exclusive-mexico-studies-supplying-petrocaribe-oil-if-venezuela-govt-falls-sources-idUSKCN1B31X3> (2021.01.03.)

⁴⁶⁸ KOZLOFF, Nikolas: Hugo Chávez: Oil, Politics, and the Challenge to the U.S., St. Martin's Press, 2006.

⁴⁶⁹ LEHOCZKI, 2013

⁴⁷⁰ STARGARDTER, 2017

⁴⁷¹ SOLTÉSZ, 2011

Venezuela részvételével azzal a céllal, hogy egyfajta pénzügyi szuverenitást biztosítson a tagok számára, különösen, ami a források ellenőrzését és a latin-amerikai országoknak nyújtott kölcsönök törlesztésének feltételeit illeti. A kitűzött konkrét fejlesztési projektekre kevesebb pénzt sikerült fordítani, mint a kezdeti tervekben szerepelt, de a kezdeményezés értékét alapvetően a regionális államok közötti aszimmetriák csökkentésének igénye, az igazságosabb elosztás javításának és az amerikai gazdaságtól való függés csökkentésének logikája adta.⁴⁷²

Az energiabiztonság és a gazdasági biztonság kérdésén túl az ALBA a katonai biztonság kérdésére is kitért. Chávez elnök 2003-ban tett javaslatot egy „Dél-amerikai NATO” létrehozására, amelynek a neve Dél-atlanti Szerződés Szervezete (OTAS) lett volna. Az ALBA-n alapuló katonai szövetség ötletét a 2008 januári VI. ALBA Csúcstalálkozón tárgyalták, azonban további előrelépés nem történt a szövetség megalakítása felé. A regionális védelmi szövetség kialakításának ötlete végül az UNASUR keretén belül valósult meg brazil és venezuelai kezdeményezésre. A kompromisszumos döntés révén Chávez elnök javaslata az UNASUR-on belül valóban regionális megvalósítást kapott, a brazil kezdeményezés pedig az alapötletet mérsékelte, és végül nem egy katonai szövetség alakult, hanem egy védelmi együttműködési konzultatív fórum.⁴⁷³

Az ALBA országok működéséhez kapcsolódó sikerek közé sorolható, hogy a szervezet cselekvési tervet hagyott jóvá - a 2010. január 12-i haiti földrengés következtében - a karibi testvérországok újjáépítésének és fejlődésének elősegítéséhez az egészségügy, a pénzügyek, az energiaügy, a mezőgazdaság és biztonság területén. A 2009-es csúcstalálkozón döntés született egy védelmi akadémia megalapításáról, a biztonság- és védelempolitikai együttműködés erősítése céljából.⁴⁷⁴ „Amit keresünk, velük ellentétben, az élet, a Földanya, népeink és közös jólétük védelme, nem egyes vállalatok vagy nemzeti oligarchikus szektorok hasznát keressük, hanem arra törekszünk, hogy az államok természeti és pénzügyi erőforrásait minden polgár számára előnyösen használjuk.”⁴⁷⁵ 2011-ben avatták fel az ALBA Védelmi Iskolájának

⁴⁷² RÍOS, Jerónimo Sierra: La unión de Naciones Suramericanas y la Alianza Bolivariana para los pueblos de Nuestra América: ¿otra década perdida?, Revista de Relaciones Internacionales, Estrategia y Seguridad, 12/2, Bogotá, 2017, <http://dx.doi.org/10.18359/ries.2310> (2020.03.03.)

⁴⁷³ SERBIN, Andrés – MARTÍNEZ, Laneydi – RAMANZINI, Haroldo Júnior: ¿Atlántico vs. Pacífico?: América Latina y el Caribe, los cambios regionales y los desafíos globales, Anuario de la Integración Regional de América Latina y el Caribe, No. 10, 2014, <https://eprints.ucm.es/39055/1/Anuario%20CRIES%202014%20Sanahuja%20Verdes.pdf> (2020.04.09.)

⁴⁷⁴ DIAMINT, 2013

⁴⁷⁵ MARÍA Cecilia Chacón bolíviai védelmi miniszter: „Lo que nosotros buscamos, a diferencia de ellos, es la defensa de la vida, de la madre tierra, de nuestros pueblos y su bienestar colectivo, no estamos buscando el beneficio de algunas corporaciones o de sectores oligárquicos nacionales, buscamos que los recursos naturales y financieros de los estados beneficien a todos los ciudadanos y ciudadanas” forrás: Diamont, 2013, 72.

(Escuela de Defensa del ALBA) műveleti központját Bolíviában Santa Cruz városa mellett, amely az iskola hivatalos megnyitója is volt egyben. A szervezet nevével is utaltak arra, hogy a hírhedt Amerikai Iskola (Escuela de Defensa de las Américas)⁴⁷⁶ működésével szemben olyan katonai intézményt kívántak létrehozni, amely elősegíti a békét és megszilárdítja a népek függetlenségét a térségben. „Az anti-imperialista iskola célja, hogy felszabaduljunk, nem úgy, mint az Amerikai Iskolájé, amely megtanított uralni bennünket.”⁴⁷⁷ Célkitűzésükben a külföldi katonai befolyást kívánták visszaszorítani, valamint előmozdítani saját védelmi doktrína kialakítását. A kezdeményezés már a kezdetektől gyenge lábakon állt, mivel nem volt tisztázott a finanszírozása, és erős átpolitizáltsága miatt előrelátható volt, hogy akár kisebb belpolitikai fordulatok is gyengíthetik a kooperációt. Ezen kívül a legnagyobb nehézséget az jelentette, hogy a tagállamok között nem szerepeltek a térségben a legjelentősebb katonai erővel rendelkező országok. „Ma csak Brazíliának vannak meg a forrásai, katonai és technikai ereje, amely felválthatja azt, amelyet az USA és az Amerikai Iskola eddig biztosított.”⁴⁷⁸ Valójában nem fűztek nagy reményt a működéséhez, majd az UNASUR-on belül megvalósuló Dél-amerikai Védelmi Iskola megalapításával még inkább okafogyottá és erőtlenné vált a kezdeményezés, ráadásul az erőforrások szűkössége miatt sem tudott vonzóvá válni az ALBA iskolája.

IV.5. Dél-amerikai Közös Piac (Mercado Común del Sur, MERCOSUR)

IV.5.1. Általános bemutatás

A nyolcvanok években a térségben végbemenő demokratizálódási folyamatok támogatták az integrációs kezdeményezéseket, mivel a diktatúrák felbomlását követő társadalmi és gazdasági válságok hatásai az együttműködés felé, a közös válaszok kidolgozásának irányába mozdították el az államokat. 1991-ben a dél-amerikai szubregionális együttműködés útjára lépett Argentína,

⁴⁷⁶ A hírhedtté vált Amerikai Iskolát 1963-2001 között működtette az Egyesült Államok Panamában azzal a céllal, hogy latin-amerikai tiszteket képezzenek ki a felkelés-elleni műveletek, gerillahadviselés, hírszerzés területén. A latin-amerikai diktatúrák vezetői közül többen az iskola diákjai voltak, mint Leopoldo Fortunato Galtieri argentin diktátor (1981-82), vagy Manuel Antonio Noriega panamai diktátor (1983-89).

⁴⁷⁷ „Escuela Antiimperialista del Abya Yala es para estudiar a liberarnos y no como la Escuela de las Américas que enseñaba a dominarnos” forrás: Telesur: Escuela Militar de Defensa y Soberanía del ALBA cumple 6 años, 2017, <https://www.telesurtv.net/news/-Escuela-Militar-de-Defensa-y-Soberania-del-ALBA-cumple-6-anos-20170529-0027.html> (2020.03.04.)

⁴⁷⁸ JOBIM, Nelson: „hoy por hoy sólo Brasil tiene los recursos y «fierros» para el apoyo técnico militar que podría reemplazar al que hasta ahora aportaron EE.UU. y la Escuela de las Américas” forrás: Carolina Barros: Unasur lanzo centro estratégico de defensa para la región, *Ámbito*, 2011, <https://www.ambito.com/edicion-impres/unasur-lanzo-centro-estrategico-defensa-la-region-n3684711> (2020.03.03.)

Brazília, Paraguay és Uruguay az Asuncióni Szerződéssel,⁴⁷⁹ amely a Mercosur létrehozását alapozta meg. A szervezet célkitűzése a gazdasági-kereskedelmi kapcsolatok erősítése, egy közös piac létrehozása, a tagországok közötti szabadkereskedelem, valamint a javak, az állampolgárok és a tőke szabad áramlásának biztosítása voltak.⁴⁸⁰

A Mercosur bővítése egyre aktuálisabbá vált, miután a környező országok belpolitikai irányultsága kedvezett a szervezethez való csatlakozásnak, mivel baloldali vagy balközép irányultságú vezetők kerültek hatalomra.⁴⁸¹ A Mercosur esetében is az államközi kooperációt kiegészítve, valójában államfők közötti (interprezidentalizmus)⁴⁸² integrációról, vagy elnöki diplomáciáról⁴⁸³ beszélhetünk kezdetben, amelyben a nemzeti érdekek képviselője dominál. A négy alapító államhoz 2006-ban csatlakozott Venezuela.⁴⁸⁴ Bolívia tagsága pedig folyamatban van. Ez a bővítési folyamat mintegy ellensúlyozta az USA által az Andok-régióban megkötött szabadkereskedelmi egyezményeket. A bővítés koncepcióját azonban nem egyöntetűen támogatják a tagállamok. A méretbeli és fejlettségből adódó különbségek ellensúlyozására, Brazília túlsúlyának kiegyensúlyozása miatt Argentína bővítéspárti, ezért támogatta Venezuela és Bolívia csatlakozását is, azonban a két kisebb állam Uruguay és Paraguay ezzel párhuzamosan tartanak attól, hogy szerepük marginalizálódik.⁴⁸⁵ Társult tagállamok Chile, Kolumbia, Ecuador, Guyana, Peru, Suriname, míg Mexikó megfigyelő.

„*A Mercosur a végzetünk*”⁴⁸⁶ – hangzott a híres mondat Fernando Henrique Cardoso korábbi brazil elnöktől. A Közös Piac létrehozásának két fő mozgatórugója volt, a gazdasági együttműködés révén növelni a régió globális szerepét, illetve a demokráciák megerősítése és védelme a térségben. A demokráciák elvesztésének félelme motiválta a biztonsági intézkedéseket.⁴⁸⁷ A Mercosurt nem lehet csupán gazdasági együttműködésként vizsgálni,

⁴⁷⁹ TRATADO DE ASUNCIÓN, 1991, <https://www.rau.edu.uy/mercosur/tratasp.htm> (2020.04.03.)

⁴⁸⁰ SAUSI, José Luis Rhis – ODDONE, Nahuel: Cooperación e Integración Transfronteriza en el MERCOSUR: El caso de la Triple Frontera Argentina-Brasil-Paraguay, In: Maira, L. (editor): La política internacional subnacional en América Latina, Buenos Aires, Del Zorzal, 2010. ISBN: 9789875991699, 209-258.

⁴⁸¹ Bolívia – Evo Morales (2006-2019); Venezuela – Hugo Chávez (1999-2013); Uruguay – Tabaré Vázquez (2005-2010, 2015-2020); Argentína – Kirchner házaspár (2003-2015); Brazília – Lula da Silva (2003-2011)

⁴⁸² RACS, 2014, 140-141.

⁴⁸³ MALAMUD, Andrés: 'Presidentialism and Mercosur: A Hidden Cause for a Success Experience', in Finn Laursen, ed., Comparative Regional Integration: Theoretical Perspectives. Aldershot, 2003

⁴⁸⁴ Venezuela felvétele kritikus kérdés volt a Mercosur-on belül, mivel Paraguay nem támogatta az ország tagságát. A 2012-es puccs miatt Paraguayt ideiglenesen kizárták a szervezetből, és ekkor nyílt meg az út Venezuela számára a csatlakozásra. Venezuela tagsága azonban 2016-ban felfüggesztésre került miután a szervezet aktiválta a „demokratikus záradékot” Venezuelával szemben, mivel a szervezet úgy ítélte meg, hogy a Nicolás Maduro rezsimje alatt a demokratikus viszonyok, és a "hatalmi ágak szétválásása" sérülnek.

⁴⁸⁵ LEHOCZKI, 2007

⁴⁸⁶ CARDOSO: Mercosur is destiny; FTAA and EU are choices, Agencia Brasil, Empresa Brasil de Comunicação, <http://memoria.ebc.com.br/agenciabrasil/node/580250>

⁴⁸⁷ BUZAN, 2003, 325.o.

mivel stratégiai jelentősége jóval kiterjedtebb annál. Buzan regionális biztonsági komplexumok koncepciójában a dél-amerikai térséget két szubkomplexumra osztja, az északnyugati, Andokra, és a délen-délkeleten elhelyezkedő „déli csücsökre”. A Mercosur alapvetően a déli szubkomplexum államait tömöríti, és a RSC elmélet is a Közös Piac gazdasági és kereskedelmi jelentőségén túl, a stratégiai és a biztonsági területen is kiemeli a hatását. A Mercosur az Egyesült Államok központú pánamerikanizmus ellensúlyozásának egyik szereplője⁴⁸⁸ is. Bár a tagállamok együttműködése főleg a gazdasági területen jelent meg kézzelfoghatóan és intézményesült formában, de a szervezet működése az egyéb területekre is kihatott, akár eredményesebb együttműködést is eredményezve, mint a gazdasági területen. A fejezetben kiemelten a Mercosur stratégiai jelentőségét, és a biztonság- és védelempolitikára kiható működését elemzem.

IV.5.2. Előzmény - Argentína-Brazília együttműködése az integráció tengelye

A Mercosur megalakulásának alapját a régió két versengő, rivalizáló hatalmának, Argentínának és Brazíliának a közeledése adta. Ez az 1980-as években indult el, többek között olyan témák mentén, mint az atomenergia-kérdésekben való együttműködés. A régió szereplői kezükbe vették nukleáris politikájukat, szuverenitásuk erősítése és az Egyesült Államok befolyásának visszaszorítása érdekében.⁴⁸⁹ A kooperáció területén kitértek a nukleáris fegyverek elterjedésével szembeni közös fellépésre, ezen kívül Argentína és Brazília megállapodott abban, hogy technikai információkat, anyagokat és termékeket cserélnek a nukleáris üzemanyag-körforgás minden vonatkozásában.⁴⁹⁰ 1991-ben megalakították a Brazil - Argentín Nukleáris Anyagok Elszámolási és Ellenőrzési Ügynökségét (Agencia Brasileño-Argentina de Contabilidad y Control de Materiales Nucleares), amelynek aktív szerepe van a tömegpusztító fegyverek gyártására akár közvetlenül, vagy közvetve felhasználható nukleáris anyagok békés felhasználásának ellenőrzésében.⁴⁹¹

⁴⁸⁸ BUZAN, 2003, 325.o.

⁴⁸⁹ RIVERA, Jorge Riquelme: Cooperación en defensa en América del Sur: ¿Quo vadis?, 139/2020, Documentos de Trabajo IELAT, 2020

⁴⁹⁰ FÜZESI, Kitti, 2020

⁴⁹¹ Argentina and Brazil: 25th anniversary of a strategic landmark in nuclear cooperation, Ministerio de Relaciones Exteriores, <https://www.cancilleria.gob.ar/en/news/newsletter/argentina-and-brazil-25th-anniversary-strategic-landmark-nuclear-cooperation> (2021.03.03.)

A két ország között ezen kívül a határmenti területeken fennálló vitás kérdéseket is sikerült rendezni 20. század végére. 1945 óta a legagresszívabb kétoldalú vita a Paraná-medence (Alto Paraná) menti vízkészletek ellen rzs re vonatkozott, amelyre végül diplomáciai úton tudtak a felek megoldást találni az 1979 októberében megkötött Itaipu-Corpus többoldalú technikai együttműködési szerződéssel. Az Itaipu-Corpus-szerződés megkötése után történelmi lépésként negyven év után Jo o Figueiredo brazil elnök (1979-1985) Argentínába látogatott.⁴⁹² A két ország közti közeledést mutatta és egyben erősítette az 1982-ben a Falkland szigeteki konfliktus is, amely során bár hivatalosan Brazília semleges maradt, valójában katonai segítséget nyújtott Argentínának fegyversz ll t ssal, illetve nem engedte  t a l gter n a brit repülőket.⁴⁹³

A két ország demokratizálódását követően még inkább az együttműködés útjára léptek.⁴⁹⁴ Fontos  llom s volt, és a Mercosur előfutárának tekinthető az 1986-ban elfogadott Memorandum az Argentin-Brazil Integr ci ert, majd az Integrációs  s Gazdasági Együttműködési Program, amely nem csupán egy gazdasági program volt, hanem a demokrac ia és a fejlődés biztons gias t s nak eredménye, amely révén a fejlődés kérdésköre, mint biztonsági kérdés jelent meg, olyan célkitűzésekkel, mint az integráció és béke megszilárdítása, a demokrac i k megerősítése.⁴⁹⁵ A Mercosur megs let s nek közvetlen előzménye pedig az 1990-ben Argentína  s Brazília által életre hívott Gazdasági Együttműködési Megállapodás (*Acuerdo de Complementaci n Econ mica*) volt, amellyel párhuzamosan egyúttal tárgyalásokat kezdtek az uruguayi és paraguayi kormányokkal is.⁴⁹⁶

⁴⁹² HILTON, Stanley E: The Argentine Factor in Twentieth-Century Brazilian Foreign Policy Strategy, *Political Science Quarterly*, 100/1, 1985, 27-51.

https://www.jstor.org/stable/2150859?seq=1#metadata_info_tab_contents (2020.02.04.)

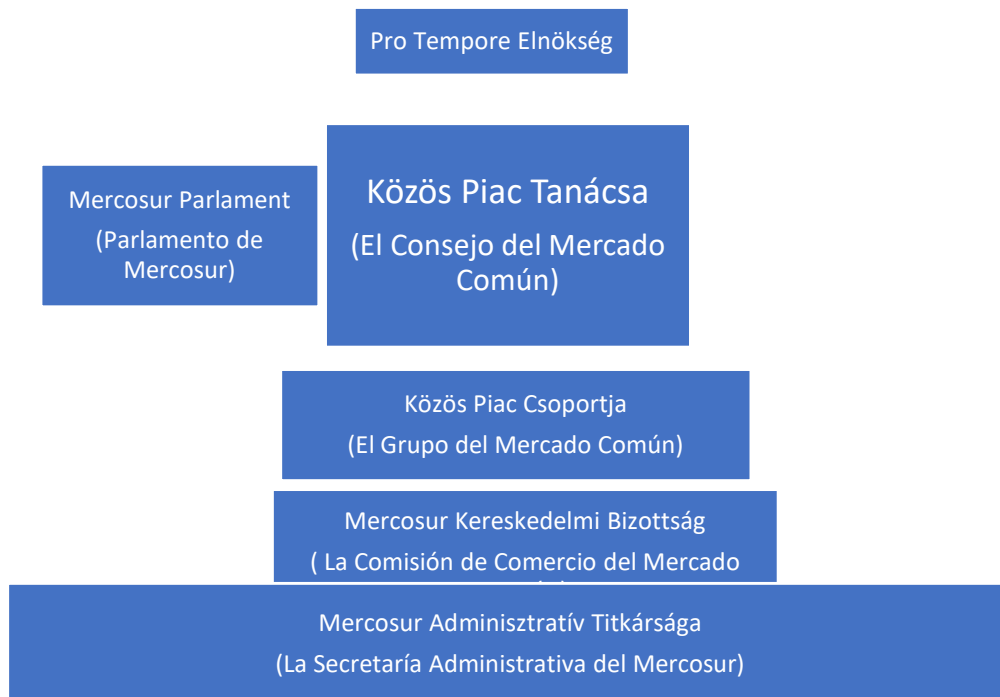
⁴⁹³ ARIAS, Juan: Brasil apoyó el envío de armas a Argentina durante la guerra de las Malvinas, *El País*, 2012.  prilis 22. https://elpais.com/internacional/2012/04/22/actualidad/1335130850_563632.html (2020.02.20.)

⁴⁹⁴ Hivatalos honlap: Agencia Brasileño-Argentina de Contabilidad y Control de Materiales Nucleares, <https://www.abacc.org.br/es/> (2021.03.30.)

⁴⁹⁵ PONT, Mariana Luna: Southern Common Market, Centre For Studies on Federalism, First International Democracy Report, 2011, http://www.internationaldemocracywatch.org/attachments/461_MERCOSUR-lunapont.pdf (2020.12.03.)

⁴⁹⁶ FILHO, Marcilio Toscano Franca – LIXINSKI, Lucas – GIUPPONI, María Bel n Olmos: *The Law of Mercosur*, Bloomsbury Publishing, 2010

IV.5.3. Szervezeti felépítés

20. ábra: Szervezeti felépítés

forrás: Mercosur hivatalos honlapja alapján saját készítésű ábra,
<https://www.mercosur.int/quienes-somos/organiograma-mercosur/> (2021.04.05.)

A szervezet életében fontos mérföldkő volt az Ouro Preto-i Csúcstalálkozó 1995-ben, amely értekezleten a részvevő tagállamok megállapodtak az integrációs szervezet intézményi felépítésében.⁴⁹⁷ A Mercosur szigorúran kormányközi szervezet, amely azonban létrehozott egy szerteágazó intézményrendszert, politikai és szakmai fórumokkal. Legfőbb döntéshozó szerve a Közös Piac Tanácsa, amelynek vezetését a tagállamok hat havonta rotációs rendszerben működő ideiglenes elnöki rendszerben látják el. A Közös Piac Tanácsa a Mercosur legmagasabb szintű testületeként felelős az integrációs folyamat politikai vezetéséért, ezen kívül feladata az Asuncióni Szerződésben meghatározott célkitűzések betartásának biztosítása.

A Közös Piac Csoportja a Mercosur végrehajtó szerve. Országonként öt rendes tagból és öt póttagból áll, akiket az adott kormányok neveznek ki, köztük a külügyminisztérium, a gazdasági minisztérium, és a központi bankok képviselői vehetnek részt. A Mercosur Kereskedelmi Bizottság, a Közös Piaci Csoport támogatásáért felelős testület felelős a részes államok által a vámunió működésére vonatkozóan elfogadott közös kereskedelempolitikai

⁴⁹⁷ MERCOSUR hivatalos honlap, <https://www.mercosur.int/> (2021.10.11.)

eszközök alkalmazásának biztosításáért, valamint a közös kereskedelempolitikával, a Mercosuron belüli és harmadik országokkal folytatott kereskedelemmel kapcsolatos kérdések kezeléséért. A Mercosur Kereskedelmi Bizottság munkáját számos kisebb szerv vagy fórum, úgynevezett „Technikai Bizottságok” segítik.

2005-ben hozták létre a Mercosur Parlamentet (PARLASUR), amely felváltotta a Közös Parlamenti Bizottságot, ezzel beépítve a politikai és parlamenti perspektívát az integrációs folyamatba. A 2009. évi politikai megállapodás meghatározza a részes államok képviselőinek normáit közvetlen választások alapján, a demográfiai adottságokat figyelembe véve. A 2020 óta közvetlen választásokkal megalkotott testület a következő összetételű: Argentína 43; Brazília 75; Paraguay 18; Uruguay 18 és Venezuela 33 fővel képviseltetheti magát, azonban Venezuela kiválásával 157 főre csökkent a parlament létszáma.⁴⁹⁸

IV.5.4. Gazdasági aspektus

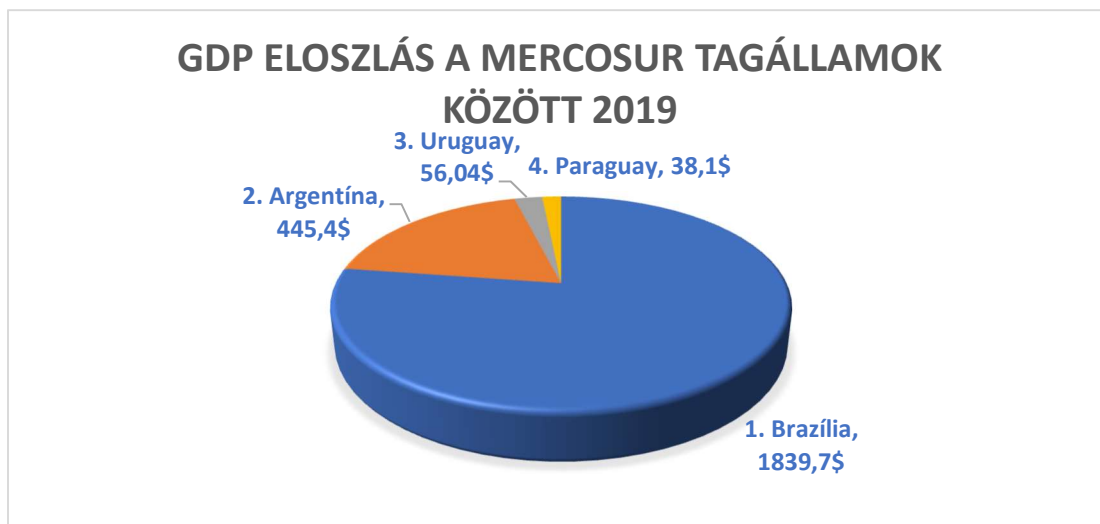
A Mercosur első szakasza felívelő volt, majd a 90-es évek végétől, a brazil valuta 1999-es leértékelésével, a 2001-es argentin válsággal az integrációs folyamat új és különböző nehézségekkel nézett szembe. A szervezet életében ezt követően a 2000-es évek közepétől ismét egy pozitív időszak indult meg, ami Brazília felemelkedéséhez is köthető.⁴⁹⁹ A pozitív fejlemények ellenére, a sikeres szervezeti együttműködésnek számos akadálya van. Az alábbi ábra alapján is szembetűnő, hogy a Mercosur sikeres működését hátráltatja a tagállamok közötti nagyfokú aszimmetria, hiszen Brazília meghatározó gazdasági fölénye egyértelmű, amely mellett eltörlül a két kis állam, Uruguay és Paraguay GDP teljesítménye, ugyanakkor, ha nem összteljesítményt veszünk figyelembe, hanem egy főre jutó GDP-t, akkor Brazília már korántsem olyan jól szerepel. A szervezet keretei között 2006-ban hivatalosan is megalakult a közös piac, azonban vannak kivételek, mint például a tagok mentesítették cukor és autóipar termékeit minden szabályozás alól.⁵⁰⁰ Tehát a közös piac nem teljes, mivel létezik a termékeknek egy olyan speciális köre, amelyeket kivonnak a vámmentes kereskedelem alól.⁵⁰¹

⁴⁹⁸ PARLASUR: <https://www.mercosur.int/quienes-somos/parlasur/>

⁴⁹⁹ RICZ Judit – NAGY Sándor Gyula: A brazil gazdasági válság: helyzetkép, okok és kiutak, Külügyi Szemle, 15/3, 2011, 94-120. <https://kki.hu/assets/upload/Ricz-Nagy.pdf> (2021.10.12.)

⁵⁰⁰ LEHOCZKI, 2007

⁵⁰¹ BALKAY Diána: Latin-Amerika és a Mercosur országok kereskedelmi szerkezetének vizsgálata, doktori értekezés, Debrecen, 2015
https://dea.lib.unideb.hu/dea/bitstream/handle/2437/218466/BalkayD_2015_phd_all_5.pdf?sequence=1&isAlloWed=y (2020.03.30.)

21. ábra: GDP eloszlás a Mercosur tagállamok között
 forrás: The World Bank: Trade (% of GDP) - Argentina, Brazil, Paraguay, Uruguay
<https://data.worldbank.org/indicator/NE.TRD.GNFS.ZS?locations=AR-BR-PY-UY>
 (2021.03.10.)

A kereskedelmi kapcsolatok terén a Mercosur nem tudta beváltani a hozzá fűzött reményeket, mert bár történt növekedés ezen a területen, még mindig alacsony a tagállamok belső kereskedelmének intenzitása. Brazília legfontosabb kereskedelmi partnerei továbbra is régió kívüliek, miközben Brazília exportjának csupán 1%-a megy Argentínába, 0,3% Paraguayba és 0,8% Uruguayba. Argentína exportjának 7,3%-a áramlik Brazíliába, és csupán 2%-a Paraguayba, miközben Paraguay exportjának 25%-át Argentína, 12%-át Brazília, és Uruguay exportjának 6,6%-a megy Brazíliába.⁵⁰²

	Brazília	Argentína	Uruguay	Paraguay
1.	Kína	Kína	Kína	Argentína
2.	Egyesült Államok	Brazília	Brazília	Chile
3.	Japán	Egyesült Államok	Hollandia	Oroszország
4.	Hollandia	Vietnám	Olaszország	Brazília
5.	Németország	India	Németország	Izrael

22. ábra: A Mercosur államok legfontosabb globális kereskedelmi partnerei
 (2019-es adatok alapján)
 (forrás: Resource Trade Earth)

⁵⁰² RESOURCE TRADE Earth, <https://resourcetrade.earth/?year=2019&exporter=76&units=value&autozoom=1>
 (2021.03.03.)

A fentiekből látható, hogy több szempontból átalakulásra van szükség a MERCOSUR tagországokban, mint az ipari termelés aktivizálása, regionális termelési lánc kialakítása és összehangolása, a kereskedelmi kapcsolatok élénkítése, valamint egyéb területen mint, a technológiai-tudományos koordináció megvalósítása, a tagországok közötti közlekedési infrastruktúra javítása, illetve a megújuló és régi energiaforrások használatának újragondolása.⁵⁰³

A formális megállapodások (szabadkereskedelmi övezet, vámunió stb.) megléte önmagában nem vezet kölcsönös gazdasági egymásrautaltság kialakulásához. A Mercosur esetében is látható, hogy a gazdasági függőség és egymásrautaltság nem növekedett számottevően,⁵⁰⁴ miközben a külső szereplőkkel, mint például Kínával növekedett a szervezet tagjainak kereskedelme. Összességében elmondható, hogy a Mercosur bár fontos gazdasági és kereskedelmi pozitívumokat hozott, eredményeit tekintve inkább kiemelendők a politikai és társadalmi téren elért vívmányok, mint a személyek szabad áramlása és az identitás erősítése. Gyakorlatilag szabaddá vált a munkaerő-áramlás a Mercosur tagállamai között, sőt a tagállamok útlevelein is feltűnik az integrációs szervezet neve. Számos interparlamentáris munkacsoport jött létre, amelyek igyekeztek összehangolni a különféle közpolitikákat. A Mercosur példája is mutatja, hogy egy pusztán gazdasági és kereskedelmi integrációnak, amely kizárólag a piaci és üzleti szempontokat hangsúlyozza, társadalmi támogatottsága alacsony lenne, mivel idegen lenne a régió ideológiai, történelmi, kulturális gyökereitől.⁵⁰⁵

IV.5.5. Biztonság és védelempolitika

A Mercosur biztonság és védelempolitikai vetületének beemelése egyértelművé tette a gazdasági haszon, a demokrácia, a biztonsági együttműködés, a regionális integráció és a geopolitika közötti kapcsolatok meglétét. Bár nem a regionális biztonság erősítésére jött létre, mégis működésével támogatja a közös platform kialakítását, segít összehangolni Argentína és Brazília, mint két vezető hatalom politikáját, és működése segítette a későbbi UNASUR-on belüli biztonsági és védelempolitikai rendszer kiépítését.

⁵⁰³ MOLNÁR Gábor: Bevezetés a MERCOSUR, a Déli közös Piac történetébe, XX/7-8, Belvedere, 71-79. 2008. http://acta.bibl.u-szeged.hu/5175/1/belvedere_2008_007_008_071-079.pdf (2021.02.03.)

⁵⁰⁴ INFOGRAM: Mercosur Trade, <https://infoqram.com/mercosur-trade-1g57pr4rj3ld201> (2021.02.04.)

⁵⁰⁵ RACS, 2014

A demokratizálódás, a régió önállósodásának egyik fontos állomása volt a Contadora Csoport 1983-as megalakítása Mexikó, Venezuela, Kolumbia és Panama részvételével, majd 1985-ben a Contadora Támogatói Csoport Argentína, Brazília, Peru és Uruguay tagságával, azzal a céllal, hogy diplomáciai úton támogassák a közép-amerikai fegyveres konfliktusok (El Salvador, Guatemala, Nicaragua) lezárását, valamint megakadályozzák, hogy a térség polgárháborús eseményei áttérjedjenek a szomszédos országokra is, destabilizálva az egész régiót.⁵⁰⁶ 1986-ban a két szerveződés összeolvadásával alakult meg a Riói Csoport, amely a Mercosur politikai és biztonsági együttműködésének ágyazott meg. A szerveződés Latin-Amerika önállósodási akciójának is tekinthető, hiszen ez volt az első alkalom, amikor a biztonságpolitikai területen a régió saját maga kívánta rendezni az ügyeit az Egyesült Államok politikájával szemben, illetve az USA nélkül.⁵⁰⁷ Mindez alapot biztosított a későbbi biztonság- és védelempolitikai együttműködéseknek, mivel a régiók országai közötti szolidaritást és kooperációt segítette, valamint a közös kihívások és fenyegetések azonosítását.

A Mercosur, bár gazdasági és kereskedelmi együttműködés, mint az egyik legjelentősebb regionális politikai fórum, nyitott volt a térséget érintő egyéb kérdéskörök beemelésére is, mint például a biztonsági és védelmi kérdések kezelése. Példa az 1985-ös Foz de Iguazú-i Nyilatkozat, amelyet a Mercosur előzményeként tartanak számon, és tartalmazta a „Fegyveres Erők és Védelem” bizottsága létrehozásának koncepcióját. Ezen kívül 1987-től hívják össze Brazília, Argentína, Paraguay és Uruguay vezérkari főnökeinek stratégiai találkozóját, amelyen Chile is részt vesz meghívottként.⁵⁰⁸ 1992-ben megvitatták a szükségességét egy védelmi rendszer kiépítésének a Mercosur keretén belül. A találkozón a paraguayi küldöttség előterjesztést tett azzal a céllal, hogy "az asuncióni szerződés kiegészítéseként javaslatot tegyen a katonai együttműködés modelljére a térségben". Ennek keretében kívánták megerősíteni annak szükségességét, hogy közös doktrínán alapuló szubregionális védelmi szövetséget kell létrehozni.⁵⁰⁹ A terveket nem követte megvalósítás, de jelezte a regionális szereplők nyitottságát és koncepcionális elképzeléseit egy jövőbeni szorosabb együttműködés felé. Ugyanezen a találkozón az argentin képviselő is célkitűzésként fogalmazta meg egy "közös védelmi modell" kialakítását, három különböző szintű együttműködési formával. A leggyengébb alternatíva a bizalomépítő intézkedések kialakítását, a politikai párbeszéd mechanizmusait és a nukleáris ellenőrzési politikák összehangolását tartalmazta. A

⁵⁰⁶ LEHOCZKI, 2007

⁵⁰⁷ SOLTÉSZ, 2011

⁵⁰⁸ FRENKEL, 2019, 59-82., 66-67.

⁵⁰⁹ FRENKEL, 2019.

"közepesnek" meghatározott második lehetőség magában foglalta egy integratív biztonsági modell felé való elmozdulást, olyan megállapodás révén, amely elmélyíti a bizalomépítő intézkedéseket és magában foglalja a közös érdekek meghatározását is. Ennek útjai a közös gyakorlatok megtartásától a védelmi miniszterek és a tagországok fegyveres erőinek vezetői közötti időszakos megbeszélések létrehozásáig terjedtek. A „maximális” opcióként definiált harmadik lehetőség a kollektív biztonság intézményesített rendszerének elfogadásából állt volna. Argentína valójában nem támogatta a harmadik, legszorosabb együttműködés intézményesült megvalósítását, mivel nem érintette olyan szintű államközi konfliktus, vagy régió kívüli fenyegetés, amelyek szükségessé tette volna egy ilyen merev séma létrehozását. Ezért inkább az első két opciót támogatta, és ez a hozzáállás a mai napig nem változott.⁵¹⁰

A biztonság- és védelempolitika területén megfogalmazott első jelentős dokumentum az 1999-ben elfogadott „Mercosur, Bolívia és Chile Politikai Nyilatkozata a Béke Zónájáról”⁵¹¹ volt. Bár a kérdéskör többször napirendre került, nem intézményesült a szervezeten belül. A Mercosur jelentősége a biztonság és védelem terén, hogy elősegítette egy biztonsági közösség kialakulását, a viták békés rendezésének biztosítását, annak érdekében, hogy a tagállamok tartózkodjanak az erőszak alkalmazásától egymással szemben, a „Béke Övezete” (*Zona de Paz*) koncepciója alapján.⁵¹²

A Mercosur tagállamai - és általánosságban a dél-amerikai régió országai -, a biztonság fogalmát tágan értelmezik, a szerveződés pedig segítette az államok közötti konszenzusépítést, a kihívások azonosítását. A szervezet életében három főbb kérdéskör különíthető el annak fényében, hogy milyen biztonsági kihívások és fenyegetések kerültek a figyelem középpontjába.

Az első időszak a Mercosur kialakulásának előzményeihez, illetve az 1990-es évek elejének az eseményeihez köthetőek. A 1980-as évek közepétől a demokrácia, az emberi jogok, a politikai stabilitás és gazdasági fejlődés élveztek prioritást. A Mercosur létrehozására valójában inkább ezek a tényezők hatottak, nem pedig a gazdasági egymásra utaltság és a szabadkereskedelmi célkitűzések.⁵¹³ A katonai diktatúrák lezárását követően a demokráciák megerősítése, valamint

⁵¹⁰ FRENKEL, 2019

⁵¹¹ OAS: Declaración Política del MERCOSUR, Bolivia y Chile como Zona de Paz, <https://www.oas.org/csh/spanish/c&tdeclaracmercosurzonapaz.asp>

⁵¹² SAUSI - ODDONE, 2010

⁵¹³ OELSNER, Andrea: Consensus and Governance in Mercosur: The Evolution of the South American Security Agenda, *Security Dialogue* 40/2, 2009, 191-212, 197. <https://www.jstor.org/stable/pdf/26299778.pdf?refreqid=excelsior%3A00804606f5f5d5ff215721c4e7507e6b> (2023.02.03.)

a fejlődés és fejlesztés kérdésköre, amelyek a biztonságiasítás folyamata által váltak a legfontosabb célokká, mivel a hitelválság, a szegénység, a társadalmi problémák és elmaradottság érzése már az államok stabilitását veszélyeztették.⁵¹⁴ A demokrácia, mint a béke garantálásának az alapja vált alapvető feltétellé, azonban ehhez paradox módon a katonaság hatalmának és befolyásának csökkentésének koncepciója társult a katonai diktatúrák hagyatékai okán.

A Mercosur a 90-es évek második felétől a kereskedelmi együttműködéstől a demokráciák megerősítése felé mozdult el, először az 1996-os paraguay-i puccskísérlet, majd az 1999-ben az országban végbemenő tüntetéshullám és kormányválság, amelyet az alelnök Luis María Argaña meggyilkolása váltott ki,⁵¹⁵ ráirányította a figyelmet arra, hogy a fiatal demokráciák megerősítésére van szükség a fejlődés érdekében. Ennek hatására született meg a Mercosur demokratikus záradéka, hangsúlyozva a demokratikus nemzetek létrehozásának fontosságát a MERCOSUR-országok között, jelképezve a regionális gazdasági integráció és a demokrácia vitathatatlan összhangját.⁵¹⁶ 1998-ban született meg az „Ushuaia-jegyzőkönyv a demokratikus elkötelezettségről a MERCOSUR-ban, a Bolíviai Köztársaságban és a Chilei Köztársaságban”⁵¹⁷ című dokumentum, amely "demokratikus záradéka" kimondja, hogy amelyik tagállam vagy társult tag esetében a demokratikus rend megszakad, kizárásra kerül a szervezetből, illetve lehetővé teszi kereskedelmi szankciók alkalmazását vagy a határok lezárását. 2011. december 20-án, a montevideói (uruguayi) Mercosur-csúcstalálkozón aláírták az Ushuaia II jegyzőkönyvet, amely azokra a szankciókra utal, amelyeket "egyik tagjának demokratikus rend megsértése vagy fenyegetése esetén" alkalmaznak. Paraguay⁵¹⁸ kormánya nem fogadta el, mivel az ország felfüggesztése⁵¹⁹ idején jött létre.⁵²⁰ Venezuela tagfelvétele

⁵¹⁴ OELSNER, 2009.

⁵¹⁵ IRIGARAY, Juan Ignacio: Conmoción en Paraguay por el asesinato a balazos del vicepresidente, Luis María Argaña, El Mundo, 1999. március 24.
<https://web.archive.org/web/20010506203056/http://www.elmundo.es/1999/03/24/internacional/24N0053.html> (2021.02.03.)

⁵¹⁶ SAUSI – ODDONE, 2010, 4.

⁵¹⁷ PROTOCOLO DE USHUAIA SOBRE COMPROMISO DEMOCRÁTICO EN EL MERCOSUR, la Republica de Bolivia y la Republica de Chile, 24 July 1998,
<https://www.ohchr.org/en/issues/ruleoflaw/compilationdemocracy/pages/mercosurprotocol.aspx> (2021.02.03.)

⁵¹⁸ Paraguay tagságát 2012. júniusában függesztették fel, miután „impeachment” (vádemelés) eljárás során eltávolították az elnöki székéből Fernando Lugot. A Mercosur (és egyben az UNASUR is) tagok úgy vélték, hogy az eljárás nem volt demokratikus, mivel az elnök nem kapott elég időt, hogy megvédje magát a Kongresszus előtt. 2013. július 13-án, már a paraguayi választások után feloldották az ország tagságának felfüggesztését az Ushuaia-jegyzőkönyvvel összhangban.

⁵¹⁹ LA RED21: Mercosur rechaza espionaje de EE.UU en la región y levanta sanción a Paraguay, 2013. július 14.
<https://www.lr21.com.uy/mundo/1116445-mercosur-rechaza-espionaje-de-ee-uu-en-la-region-y-levanta-sancion-a-paraguay> (2021.01.03.)

⁵²⁰ INFOBAE: Paraguay no aceptará el protocolo Ushuaia II, 2013.december 19.
<https://www.infobae.com/2013/12/20/1532179-paraguay-no-acceptara-el-protocolo-ushuaia-ii/> (2021.03.03.)

során is felmerült az Ushuaia-jegyzőkönyv, mint csatlakozási feltétel. A paraguayi kongresszus tagjai ellenezték Venezuela teljes jogú tagként való csatlakozását, mivel úgy vélték, hogy Hugo Chávez kormánya nem felel meg az Ushuaia-jegyzőkönyv céljainak és feltételeinek. Amikor 2015 novemberében Argentína elnökévé választották, Mauricio Macri bejelentette, hogy Venezuelával szemben alkalmazza az Ushuaia-protokollt. Az ötlet a többi tagország ellenkezése miatt azonban nem valósult meg.

A második szakaszban a tradicionális biztonsági szegmens, és a fegyveres erők szerepe is megjelenik. A hidegháború végét követő optimista hangulat nem tartott sokáig, mivel a térségben történtek is rávilágítottak a demokráciák és a béke törékenységre, például a Haiti puccs 1991-ben, a Fujimori önpuccs Peruban 1992-ben, Serrano puccsa és az alkotmányos válság 1993-ban Guatemalában, majd az 1996-os paraguay-i államcsínykísérlet, vagy az 1995-ös határmenti fegyveres konfliktus Peru és Ecuador között. Mindezek miatt a Mercosur a megalakulása utáni időszakban az 1990-es évek második feléig a demokráciák megerősítésére koncentrált, de előkerült a tradicionális biztonsági profil is, mint a konfliktusmegelőzés, békefenntartás, katonai és fegyverkezési versengés csökkentése, külföldi missziókban való közös részvétel.⁵²¹ A demokratizálódás és fejlődés biztosításának célkitűzése kapcsán tehát hamar megfogalmazódott a katonai együttműködés igénye is, hiszen láthatóvá vált a 2000-es évek elején, hogy a katonai erőre továbbra is szükség lesz. Erősödtek a katonai együttműködések közös hadgyakorlatok szervezése, kadét csereprogramok, közös műveletek kidolgozása, és missziókban való részvétel által. Argentína szervezésével több dél-amerikai állam csapatai vesznek részt az ENSZ ciprusi békefenntartó missziójában, valamint a Haiti MINUSTAH 2004-től zajló misszióban.⁵²² Ezen kívül a nemzeti fegyveres erők közötti együttműködés fokozása, időszakos találkozók szervezése a tagállamok védelmi miniszterei között, valamint a civil és katonai szféra együttműködésének erősítése is napirendre került például képzések kidolgozása terén. Azonban ezen a területen valójában óvatosabb együttműködésről beszélhetünk, mivel a tagállami vezetők el kívánták kerülni, hogy egy párhuzamos katonai diplomácia jöjjön létre, mivel a fegyveres erők befolyása még mindig jelentős a régió legtöbb államában.

A harmadik kérdéskör a 2001. szeptember 11 utáni időszakhoz köthető, ami a biztonság és védelem megközelítésének kiszélesítéséhez vezetett, kiemelve a nem hagyományos

⁵²¹ FLEMES, Daniel: Institution Building in Mercosul's Defence- and Security Sector: Brazil's Defence Cooperation: Between Dominant Armed Services and Marked Bilateralism', Working Paper no. 20. Hamburg, Institute for Iberoamerican Studies, 2004.

⁵²² RESDAL, 2007, 305.

fenyegetések kezelését, mint a kábítószer-kereskedelem, pénzmosás, szervezett bűnözés, terrorizmus kérdésköre. Ezek a kérdések arra ösztönözték a régió szereplőit, hogy különböző szinteken fórumokat, szervezeteket hozzanak létre a kihívások és fenyegetések kezelésére,⁵²³ reagálva arra is, hogy az Egyesült Államok régiós beavatkozása növekedett például a kábítószer-háború (War on Drugs) vagy a terrorizmus elleni harc (War on Terrorism) révén. A biztonsági kihívások és fenyegetések növekedésével a Mercosur felé is megnőtték az elvárások, hogy intézkedéseket fogalmazzon meg olyan kérdések mentén, mint a kábítószer-kereskedelem, a terrorizmus és csempészet, azonban a Mercosuron belül ezekről az ügyekről 1996 után a belügyminiszterek ülésein kezdtek el tárgyalni. Ennek eredményeként 1998 márciusában elkészült a Hármass Határ Biztonsági Terve, egy hónappal később pedig a Regionális Biztonság Együttműködésének és Kölcsönös Segítségnyújtás Terve. 1999-ben a regionális biztonsági tervet kiegészítették a „gazdasági és pénzügyi bűncselekményekről” szóló külön megállapodással is. Az új típusú transznacionális biztonsági kihívások kezelése Argentína számára az Egyesült Államokkal meglévő jó viszonya miatt is fontos volt, Brazília pedig az érintett Amazonas térség felügyeletére összpontosított jobban.

1998-ban hagyták jóvá a felek a *Regionális biztonságra vonatkozó együttműködési és kölcsönös támogatási tervet* (Mercosur, Chile, Bolívia), amely kitért a fegyveres és belbiztonsági erők együttműködésére a kábítószer-kereskedelem, terrorizmus, fegyverek, lőszer és robbanóanyagok kereskedelme, járművek lopása vagy rablása, pénzmosás, csempészet és emberkereskedelem területén.⁵²⁴ Ezt a dokumentumot 1999-ben felváltotta a Regionális Biztonsági Terv elfogadása, amelyben már a terrorizmust és a szervezett bűnözést külön kezelik, majd 2006-ban keretmegállapodás született a regionális biztonsági együttműködésről a Mercosur részes államok, Bolívia, Kolumbia, Chile, Ecuador, Peru és Venezuela között, amely az információmegosztásra és közös akciók szervezésére is kitért.

⁵²³ OELSNER, 2009, 198.

⁵²⁴ Decisiones del Consejo del Mercado Común, MERCOSUR/CMC/DEC. N° 06/98, <http://www.sice.oas.org/Trade/MRCSRS/Decisions/DEC0698.asp> (2020.02.02.)

IV.6. „Hármas Határ” (Triple Frontera) kezdeményezés Argentína, Brazília és Paraguay között

23. ábra: Hármas határ
forrás: <https://i.imgur.com/vmli3.jpg>

IV.6.1. Általános bemutatás

A brazil-paraguayi-argentín hármas-határterületet alkotó *Hármashatár* (spanyolul: *Triple Frontera*) együttműködés kiváltó oka, hogy a Paraná és az Iguazú folyók találkozásánál található határterület egy pontjában fut össze a három ország, Brazília, Paraguay és Argentína államhatára. Az államhatárok mentén fekvő városok: Ciudad del Este (Paraguay), Puerto Iguazú (Argentína), Foz de Iguacu (Brazília). A városok lakosságát tekintve 312 652 ezer fő⁵²⁵ él a paraguay-i oldalon, 258.248⁵²⁶ ezer fős a brazil határváros és 42.849 ezer⁵²⁷ fő lakja az argentin kisvárost.⁵²⁸ A térség etnikailag rendkívül sokszínű, a kínai népesség aránya

⁵²⁵ ALTO PARANÁ: Ciudad del Este, <http://www.altoparana.gov.py/v0/index.php/ciudad-del-este>

⁵²⁶ IBGE: Foz do Iguacu, <https://cidades.ibge.gov.br/brasil/pr/foz-do-iguacu/panorama>

⁵²⁷ PUERTO IGUAZÚ, <https://es.db-city.com/Argentina--Misiones--Iguaz%C3%BA--Puerto-Iguaz%C3%BA>

⁵²⁸ SCHEINRING Endre: A brazil-paraguayi-argentín hármas-határterületen párhuzamosan jelentkező biztonsági kihívások, Biztonságpolitika.hu, 2013.05.06, http://old.biztonsagpolitika.hu/documents/1367864935_SCHEINRING_Endre_Brazilia_Paraguay_Argentina_ha_tarteruletek_biztonsagi_kihivasok_-_biztonsagpolitika.hu.pdf (2021.03.03.)

megközelítőleg 30 000 fő.⁵²⁹ Az arab bevándorlók és leszármazottjaik létszáma 10 és 75 ezer fő közé tehető a Hármashatárterületen, legtöbbjük libanoni származású, de Palesztinából, Egyiptomból és Jordániából is érkeztek bevándorlók. A Hármashatár területre leginkább az 1948-as első arab-izraeli háború hatására telepedtek le jelentős számú csoportok.⁵³⁰ Ezen felül kisebb kolumbiai, iráni, olasz és ukrán közösség is található a térségben.⁵³¹ A határterületen jelentős az idegenforgalom, különösen az argentin kisvárosban Puerto Iguazúban, mivel itt található a világ egyik legnagyobb vízesésrendszere, az Iguazú. Brazília és Paraguay között húzódik a Nemzetközi Barátság hídja (Puente Internacional de la Amistad), melyen napi szinten megközelítőleg 30-40 ezer fő kel át, köszönhetően a Foz de Iguazú és Ciudad del Este közötti szoros kereskedelmi kapcsolatoknak.⁵³² A Hármashatár megközelítőleg 2500 km²-t ölel fel, amely gazdag biodiverzitású területen terül el, mivel világ egyik legnagyobb édesvízkészletét adó *Acuífero Guaraní*⁵³³ víztartó terület része. A földrajzi körülmények determinisztikusan hatnak az adott állam gazdasági-társadalmi fejlődésére és nemzetközi kapcsolataira. Igaz ez a Hármashatár esetében is. A porózus határokkal rendelkező Triple Frontera biztonsági problémája összetett, az illegális kereskedelem, csempészet, az ehhez kapcsolódó szervezett bűnözői csoportok tevékenységétől egészen a terrorizmusig megjelennek a kihívások és fenyegetések.

A határmenti együttműködések elemzéséhez először a határ fogalmának rövid körbejárására van szükség. Az államhatár fogalma összetett, és számos esetben nem egyértelmű, hogy hol kezdődik és végződik egy állam főhatalma. A nemzetközi jogban az államhatár egy adott állam jogrendszerének a térben való határait jelöli, azaz választóvonalaként értelmezhető, és a Föld felszínén függőlegesen áthaladó képzeletbeli síkok összessége.⁵³⁴ Az államvonal azonban csak a Föld síkján, az államhatár és a Föld felszínének metszésvonala. A típusok között is megkülönböztethetünk természetes és mesterséges határokat, határzónát, amely összeköti az eltérő társadalmakat és közösségeket, valamint határtérség és határrégiót, amely a különböző határterületek összegzését adják. A Hármashatár esetében határtérségről vagy határterületről beszélhetünk, amelyeken keresztül társadalmi, gazdasági, kulturális és demográfiai téren

⁵²⁹ TREVISI, A. F.: Assessing the terrorist threat in the tri-border area of Brazil, Paraguay and Argentina, International Institute for Counter-Terrorism, 2013, 8. <https://www.ict.org.il/UserFiles/Trevisi%202013.pdf> (2021.03.02.)

⁵³⁰ BÁCS, 2019

⁵³¹ UMAÑA, Felipe: Revisiting the Crime-Terrorism Nexus in the Tri-Border Area. The Fund for Peace, 2012

⁵³² SCHEINRING, 2013

⁵³³ A Guaraní víztartó a világ legnagyobb édesvízi víztározója, mintegy 1, 2 millió négyzetkilométerrel, amely Dél-Amerika négy országát foglalja magában: Argentína, Brazília, Paraguay és Uruguay. A víztartó réteg 70% -a Brazília területén van.

⁵³⁴ 2007. évi LXXXIX. törvény az államhatárról, <https://net.jogtar.hu/jogszabaly?docid=a0700089.tv>

különböző cserék zajlanak, valamint fontos szempont, hogy ezek az interakciók és a szereplő aktorok olyan erőviszonyoknak vannak kitéve, amelyekben az erők képesek rendet kialakítani és logikájukat kikényszeríteni.⁵³⁵ Az érintett országok politikai lépéseire hatással vannak a határ fogalmához való megközelítések, például ahogy Brazília esetében is látható. Brazíliának több esetben is konfliktusa merült fel határmenti műveletei kapcsán a szomszéd államokkal, mivel az "élő határ" ("frontera viva")⁵³⁶ elvén alapulva, Brazília területi védelmi kérdéseinek megoldását nem csupán a körülhatárolt határai mentén tartja indokoltnak, hanem ezek kiterjednek addig, amíg gazdasági érdekei terjeszkednek. Mégis Brazília az érdekei mentén a határmenti szorosabb együttműködések felé fordulhat inkább, mint az egyoldalú lépésekhez. A határmenti integrációs törekvések is ezt az irányt mutatják, hogy a határokon átnyúló kapcsolatok, a szerződéseknek, kétoldalú, illetve multilaterális megállapodásoknak köszönhetően, eredményesebben szolgálják a határterületek további fejlesztési igényeit.

A Mercosur nélkül is megvoltak a határmenti kapcsolatok különböző területeken, mint például kereskedelem, sport, politika, munkavállalás, de a Mercosur újradimenzionálta, megerősítette, és intézményesítette ezeket a kapcsolatokat.⁵³⁷ A Mercosur a Hármas Határ esetében is arra az alapkonceptióra épít, hogy nem az államok közötti konfliktusok veszélyeztetik a biztonságot, hanem a transznacionális biztonsági kihívások: a terrorizmus, a szervezett bűnözés új kihívások elé állította a szubregionális szervezet tagjait.⁵³⁸ A brazil és a paraguayi gazdasági fejlettség közötti aránytalanságok, a részben eltérő elvet valló kereskedelempolitikák, a Mercosur révén könnyen átjárható határok, valamint a térségben uralkodó korrupció miatt, mely megbénítja a

⁵³⁵ GARZÓN, Camilo Andrés Devia – AVELLANEDA, Dina Alejandra Ortega: Características y desafíos del crimen organizado transnacional en la Triple Frontera: Argentina-Paraguay-Brasil, Revista Criminalidad, 61/1, 2018, 9-28, 12. <http://www.scielo.org.co/pdf/crim/v61n1/1794-3108-crim-61-01-00009.pdf> (2021.03.02.)

⁵³⁶ Latin-amerikai szerzők a geopolitika területén, például Everardo Backheuser (1952) a brazil geopolitikai iskola egyik jelentős alakja, kidolgozta az „élő határ” koncepcióját, amely azt feltételezi, hogy a határok vagy korlátok nem statikus jellegűek, hanem rugalmasabb membránként érzékelhetőek, amelyek a kifejtett nyomás miatt elmozdulhatnak a nemzethatár két oldala felé. A koncepció alapja, hogy számos tényező szükségessé teszi a transznacionális gondolkodást, többek között:

a) Az oszthatatlan határokon átívelő természeti erőforrások békés feltárásának, kitermelésének és felhasználásának szükségessége, b) a határokon átnyúló emberi tevékenységek irányítása; c) A kulturális előnyök megfelelő felhasználása, d, a határokon átnyúló populációk jelenléte, amelyek története évszázadokra nyúlik vissza, még a határok meghatározása előtti időszakra, és akiknek kölcsönhatásai az ősidők óta gyökerező társadalmi-gazdasági folyamatokhoz nyúlnak vissza, ezért a a területi korlátok túllépésére van szükség.

SELA: Cooperación Regional en el ámbito de la Integración Fronteriza: Una Perspectiva del Caribe, Sistema Económico Latinoamericano y del Caribe, El Salvador, 2013. 4-6.

http://www.iirsa.org/admin_iirsa_web/Uploads/Documents/Cooperaci%C3%B3n%20Regional%20en%20el%20%C3%A1mbito%20de%20la%20integraci%C3%B3n%20fronteriza-Caribe.pdf (2021.06.07.)

⁵³⁷ LEHOCZKI, 2007,

⁵³⁸ KACOWICZ, Arie M.: The Rio Group and the South American Union as Tools of Regional Security, 96-112., 102-103. In: Gordon MACE - Catherine DUREPOS: The New Security Equation in the America, Inter-American Studies Center, Université Laval, 2008.

határon átáramló termékek eredetének ellenőrzését, Ciudad del Este hamar a Brazíliába irányuló export fő elosztó pontja lett. Bár történtek a kereskedelmi szabályok terén harmonizációs törekvések, valamint Brazília életbe léptetett korlátozó adminisztratív intézkedéseket, a Paraná folyó felett átívelő hídon továbbra is a legkülönbébb fogyasztási cikkek vándorolnak tömegével, minimális ellenőrzés mellett.⁵³⁹ Illegális dohánytermékek Paraguayból, lopott gépjárművek Argentínából, elektronikai termékek, hétköznapi fogyasztási cikkek, hamisított termékek áramlanak illegálisan a határokon, de ezen túl az emberkereskedelem, kábítószer-üzlet is virágzik a térségben. Paraguay még a szójaexportjának egy részét is Argentínából csempészi, és úgy kerül a világpiacon, megkerülve ezzel a magas argentin exportvámot.⁵⁴⁰

IV.6.2. Szervezett bűnözés és terrorizmus

Brazília tudhatja magáénak a nyugati félteke második legnagyobb kábítószerpiacát, mint kibocsátó és tranzitország, amelyen keresztül a kábítószer közvetlenül vagy Afrikán keresztül az európai piacokra kerül.⁵⁴¹ A kábítószer-kereskedők közeli kapcsolatokat ápolnak a kábítószer-termelésben is érdekelt marxista gerillaszervezetekkel, elsősorban a Kolumbiai Forradalmi Fegyveres Erővel (FARC). Az együttműködés eredményeképpen a FARC részben a brazil nagyvárosok feketepiacain keresztül jutnak fegyverekhez, cserébe pedig Paraguayon keresztül a brazil szervezett bűnözői csoportok kolumbiai kábítószert hoznak be az országba, majd továbbítják azt.⁵⁴² Nem a FARC ugyanakkor az egyetlen illegális szervezet, amely hasznot húz a helyi illegális fegyverkereskedelemből. A csecsen maffia és a libanoni síita Hezbollah is valószínűsíthetően kihasználja a kiépült hálózatokat és útvonalakat.⁵⁴³

Az arab terrorizmus leginkább a Hezbollah tevékenysége miatt jelenik meg a térségben, akik jól beépülve, évtizedes tapasztalattal használják ki a korrupció és az ellenőrizhetetlen határátlépések adta lehetőségeket tevékenységükhöz. Az arab terrorizmushoz kötődő szervezetek, mint a Hamas és a Hezbollah nem műveleti tevékenységet végeznek a térségben,

⁵³⁹ SAUSI – ODDONE, 2010.

⁵⁴⁰ SZENTE-VARGA: Paraguay, 2017, 118-119. In: Szente-Varga, Mónika; Bács, Zoltán György (szerk.) Dél-Amerika a 21. században – társadalmi, gazdasági és politikai konfliktusok, Budapest, Magyarország, Ludovika Egyetemi Kiadó, 2019, 194.

⁵⁴¹ United Nations Office on Drug and Crime: World Drug Report 2010. 179.

http://www.unodc.org/documents/wdr/WDR_2010/World_Drug_Report_2010_lo-res.pdf (2021.01.02.)

⁵⁴² UNODC: UNODC World Drug Report 2020, Booklet,

https://wdr.unodc.org/wdr2020/field/WDR20_Booklet_3.pdf (2021.10.20.)

⁵⁴³ SCHIERING, 2013.

bár korábban történtek hozzájuk kötődő cselekmények, inkább tevékenységük finanszírozásához ad támogatást a térség, a szimpatizáns iszlamista csoportok anyagi támogatása révén, és a szervezett bűnözési csoportokkal való együttműködésnek köszönhetően.⁵⁴⁴ Ennek eredményeképpen az Egyesült Államok több Ciudad del Este-ben található intézményt, kereskedelmi központot és személyeket is felvett a Hezbollah támogatók listájára.⁵⁴⁵ Egy a RAND Corporation által 2009-ben megjelentetett tanulmány szerint a Hezbollah éves költségvetésének közel ötöde származott a Hármashatárterületről.⁵⁴⁶

IV.6.3. Tagállami lépések

Intézkedések országonként		
Paraguay	2008-2021	<ul style="list-style-type: none"> • A rendőri erők militarizálása és katonai erők felhasználása belső biztonsági kérdésekben. Katonai ellenőrzések a határ menti területeken. • Programok, tanácsadás és együttműködés a szegénység csökkentése, a korrupció minimalizálása és a biztonság növelése érdekében. (USAID-Paraguay). • Nemzeti szinten szervezett program a szervezett bűnözés leküzdésére az Egyesült Nemzetek Kábítószer- és Bűnözésügyi Irodájával-UNDOC-mal együttműködésben. • Paraguay állam stratégiai terve a pénzmosás és a terrorizmus finanszírozása ellen, a Nemzetközi Valutaalap (IMF) és az Amerikaközi Fejlesztési Bank (IDB) szakértőinek támogatásával. • Az igazságügyi és rendőrségi együttműködés intenzívebbé tétele Brazíliával, katonai együttműködés meghosszabbítása Brazíliával 2021-ig. • Különleges egység létrehozása a pénzmosás ellen. • Három ország együttműködésének növelése az Európai Unióval, az EUROFRONT keretén belül.
Argentína	2007-2021	<ul style="list-style-type: none"> • Északi pajzs művelet, amelyet 2011-ben hajtottak végre az északkeleti és északnyugati határokon a nemzeti joghatóság légi, szárazföldi és folyami tere felügyeletének és ellenőrzésének fokozása érdekében, a biztonsági és védelmi rendszerek összehangolt erőfeszítései alapján. • Az északi pajzs műveletének átalakítása állandó határüzemmé, amely lehetővé teszi a határ radarizálását. • Integrált információs rendszerek Brazíliával (az Európai Unió pénzügyi támogatásával) az emberkereskedelem felderítése céljából. • "Biztonságos szomszédság" programok. • Műveletek a határokon.

⁵⁴⁴ BÁCS, 77.

⁵⁴⁵ „Treasury Targets Hizballah Fundraising Network in the Triple Frontier of Argentina, Brazil, and Paraguay,” U.S. Department of the Treasury, 2006.06.12, <https://www.treasury.gov/press-center/press-releases/Pages/hp190.aspx>. (2020. augusztus 10.)

⁵⁴⁶ F. TREVERTON, Gregory – Matthies, CARL – Cunningham, KARLA J. – GOULKA, Jeremiah – Ridgeway, Greg – Wong, Anny: Film Piracy, Organized Crime, and Terrorism. RAND, 2009. 77. http://www.rand.org/content/dam/rand/pubs/monographs/2009/RAND_MG742.pdf (2021.03.02.)

		<ul style="list-style-type: none"> • Szövetségi kommunikációs terv. • Humán biztonsági kabinet létrehozása.
Brazília	2003-2021	<ul style="list-style-type: none"> • Agata és Sentinel műveletek (a határok militarizálása). • A rendőrség megerősítése Paraguay szárazföldi határán, két bázis felállításával szövetségi, polgári és katonai rendőrséggel. • Stratégiai határterv a közbiztonság elősegítése érdekében, a Honvédelmi Minisztériummal, a hadsereggel, a haditengerészettel, a légierővel, a szövetségi és az állami rendőrséggel közösen kidolgozva. • A fegyveres erők modernizálása. A Kibervédelmi Központ, integrált határfigyelő rendszer (Sisfron) létrehozása. • Két- és háromoldalú megállapodások révén folytatott együttműködés Dél-Amerika országaival és olyan tömbökkel, mint az Unasur. • 2019-ben megállapodást kötöttek a Mercosur keretén belül arról, hogy erősítik a kooperációt a határmentén, például a rendőri erők határon átnyúlóan engedélyezhetnek üldözést.

24. ábra: Legfontosabb tagállami lépések
(saját táblázat forrás: Garzón – Avellaneda, 2018, 20-23.)

A táblázat az érintett országok legfontosabb intézkedéseit mutatja. Látható, hogy mindegyik állam különböző mértékben igyekezett intézkedéseket és programokat indítani a biztonsági kihívások és fenyegetések kezelése érdekében, úgy, mint a határvédelem militarizálása, információs rendszerek fejlesztése, együttműködése fokozása. A brazil jogalkotók mind a csempészet, mind a pénzmosás visszaszorítása érdekében igyekeztek megteremteni a hatékony ellenlépések törvényi hátterét, aminek a részét képezi például a kistételben behozott áruk megadóztatása. Ezen kívül az Agata műveletek révén Brazília 2011-től növelte katonai jelenlétét a térségben, annak érdekében, hogy csökkentse a környezeti és határokon átnyúló bűncselekményeket, visszaszorítsa a szervezett bűnözést, valamint fokozza az állami jelenlétet a határ menti régiókban, mindezzel növelve a helyi lakosság támogatását is.⁵⁴⁷ 2011-2012 között a műveletek során több mint 27 ezer katonát vetettek be a Brazil határmenti régiókban.⁵⁴⁸ Rousseff elnök 2013-ban úgy döntött, hogy állandóvá teszik a katonai és fegyveres kombinált határmenti műveleteket, majd katonai-rendőri parancsnoki központot hoztak létre a Védelmi Minisztériumon belül, ezzel a bűnüldöző szervek és fegyveres erők feladatait is tisztázták a határvédelmi feladatok terén.⁵⁴⁹

⁵⁴⁷ RESDAL, 2012, 156.

⁵⁴⁸ Az Agata műveleteket a Védelmi Minisztérium és a fegyveres erők vezetésével indították el, a szövetségi rendőrség és más bűnüldöző szervek támogatásával.

⁵⁴⁹ COPE, John A. – PARKS, Andrew: Frontier Security: The Case of Brazil, Center for Strategic Research Institute for National Strategic Studies National Defense University, 2014.

A brazil Agata műveletek azonban több esetben a szomszéd államok felháborodását is kiváltották, különösen paraguayi vezetését, amely háborús akciónak, túlzott erődemonstrációnak tartja az akciókat, valamint aggodalmát fejezte ki, hogy a műveletek visszavethetik Ciudad del Este regionális központi kereskedelmi funkcióját.⁵⁵⁰ Ennek ellenére folyamatos katonai és rendőri együttműködés van a két ország között, amely keretén belül a brazil fegyveres erők kiterjedt katonai kiképzést és szakmai oktatást nyújtanak annak érdekében, hogy megerősítsék Paraguay képességeit, hogy megvédjék és ellenőrizzék az állami területeket.⁵⁵¹ Azonban Paraguay nem tett érdemi lépéseket például a pénzmosásnak kedvező jogi és gazdasági környezet, a szerzői jogok semmibevétele, valamint a mindent átható korrupció elleni hatékony fellépés felé.⁵⁵² Paraguay esetében bár történtek előremutató lépések, mégis kérdéses, hogy milyen intenzíven igyekeztek hathatós intézkedéseket foganatosítani, amikor a 2013-2018 közötti elnök, Paraguay egyik legvagyonosabb embere, Horacio Cartes ellen Brazília nemzetközi elfogatóparancsot adott ki folyamatban lévő brazil nyomozás miatt, és kérte Paraguayt, hogy adja ki a volt elnököt, mivel elnöki időszakában a vádak szerint együttműködött szervezett bűnözői csoportokkal és pénzmosásban vett részt. Ezen túl számos vizsgálat indult ellene például Kolumbiában is kábítószer-kereskedelem és csempészet ügyében, valamint 2022. elején pénzmosás vádjával feljelentést tettek ellene Paraguayban is, miközben az egyik legnagyobb párt elnöki tisztségéért versenyzik.⁵⁵³

IV.6.4. Közös lépések

A terrorizmus jelenlétére a térségben az argentin izraeli nagykövetség ellen 1992. március 17-én elkövetett, és az Argentin Izraelita Kölcsonös Szövetség (AMIA) ellen 1994-ben elkövetett robbantásos merényletek után kezdtek el nyomozni, mivel felmerült a gyanú, hogy a robbanóanyagok Ciudad del Este-én keresztül jutottak be az országba. A cselekmények hatására először 1995-ben Argentína, Brazília, Chile, Paraguay, Uruguay, Kanada és az Egyesült Államok részvételével létrehozták az „Együttműködés a nemzetközi terrorizmus megelőzésére

⁵⁵⁰ Paraguay és Brazília kapcsolata történelmi sérelmekkel terhelt, ami a mai napig kihat a kétoldalú kooperációkra. A hármasszövetség háború (1864-1870) eseményei, az Itaipu- víztározó energia elosztásából fakadó konfliktusok, valamint a volt diktátor Alfredo Stroessnernek nyújtott brazil menedék, mind olyan ügyek, amelyek meghatározzák a két ország viszonyát. Ezen kívül a kisállamból kifejezetten gyanakvóan tekintenek a nagyszomszéd katonai vagy fegyveres akcióira. forrás: Szenté-Varga: Paraguay, 2017, 120.

⁵⁵¹ COPE – PARKS, 2014, 26.

⁵⁵² SCHEINRING, 2013, 6.

⁵⁵³ LA NACIÓN: Horacio Cartes: “Ya probamos que sí se puede hacer bien las cosas”, 2022. 03.19.

<https://www.lanacion.com.py/politica/2022/03/19/horacio-cartes-ya-probamos-que-si-se-puede-hacer-bien-las-cosas/> (2022.03.22.)

és felszámolására” kezdeményezést, ezzel megalapozva a Hármashatár nemzetközi biztonságáról szóló párbeszédet. Ezt követően a régió három országa, Paraguay, Argentína és Brazília aláírta a „Biztonságról és a három határ átlépésének egyszerűségéről” szóló megállapodást 1996-ban, amelyben a felek megígérték az intézkedések összehangolását, és létrehozták a Háromoldalú Parancsnokságot. 1997-ben a MERCOSUR-on belül is hivatalos megállapodást fogadtak el a tagok, a „Hármashatár általános biztonsági tervét” (“Plan General de Seguridad para la Triple Frontera”).⁵⁵⁴ Ezek a találkozók megalapozták a folyamatos és szoros együttműködést a határbiztonság, a kábítószer-kereskedelem és a terrorizmus elkerülése érdekében. Ennek a folyamatnak az eredményeképp indult el egyébként a korábban említett legismertebb kezdeményezés brazil részvétellel, az úgynevezett „déli határműveletek, Agata”.⁵⁵⁵ amely révén Brazília növelni kívánja katonai jelenlétét a térségben, és erősíteni szuverenitásának védelmét. A brazil erők a csempészet, a kalózkodás, valamint a fegyverek, drogok és emberkereskedelem elleni harcra összpontosítanak, nagyon közel a Hármashatár "forró zónájához", amely a régió egyik legkiszolgáltatottabb területe ezeknek a bűncselekményeknek.⁵⁵⁶ Már a 2001.szeptember 11-ei eseményeket megelőzően létrehoztak egy terrorizmussal foglalkozó munkacsoportot.⁵⁵⁷

Program	Célkitűzés	Hatás
Keretmegállapodás a regionális biztonsági kérdésekben folytatott együttműködésről	A szervezett bűnözés és a bűncselekmények minden formájának megelőzése és visszaszorítása	Iránymutatásokat fogalmaztak meg a Mercosur országok közötti együttműködésről és segítségről az illegális tevékenységek megelőzése és visszaszorítása érdekében. Biztonsági információk cseréje a SISME-n (Mercosur biztonsági információ-csererendszer) keresztül.

⁵⁵⁴ SAUSSY – ODDONE, 2010.

⁵⁵⁵ A déli határ menti műveletek célja, hogy "integrálják a brazil hadsereget az állami szervekkel a közbiztonság ellenőrzése területén, a Brazília-Uruguay, Brazília-Argentína és Brazília-Paraguay határ befolyási területén előforduló tiltott tevékenységek elleni küzdelem érdekében"

forrás: LA RED21: Defensa informo para evitar "conmoción", 2008, https://www.lr21.com.uy/politica/335762-defensa-informo-para-evitar-conmocion?utm_source=redirects&utm_medium=dominiolargo&utm_campaign=301_Redirects (2021.01.03.)

⁵⁵⁶ BBC Mundo: Brasil envía tropas, Paraguay se queja, 2009.

https://www.bbc.com/mundo/lg/america_latina/2009/06/090604_0930_brasil_paraguay_ms (2021.03.02.)

⁵⁵⁷ OELSNER, 2009, 208.

A Hármás Határ háromoldalú parancsnokságának létrehozása, a belügyminiszterek találkozója keretében - Mercosur, 1996	Rendőrségi együttműködés és információcsere a szervezett transznacionális bűnözői hálózatok elleni küzdelemben. A három ország helyi biztonsági ügynökségei alkotják.	Közös szubregionális műveletek előkészítése a közbiztonság területén, minden tagország saját egységeiből áll. A bizalom, transzparencia és a folyamatosság elmélyítése tagországok közötti közös koordinációs egységek létrehozása
3+1 Csoport (Grupo 3+1 (2003))	A három országot és az Egyesült Államokat összefogó kezdeményezés célja, hogy elemezze a biztonsági problémákat, adatokat cserélnek leginkább a terrorizmus megelőzése érdekében. Kétévente üléseznek.	Regionális Hírszerző Központ (CRI) létrehozása 2006-ban, Foz de Iguazú (Brazília) székhellyel. Fokozták a vámellenőrzést, valamint a járőrözést az Itaipú-víztározónál.
Egyesült Államok déli parancsnoksága	Dél-Amerika, Közép-Amerika és a Karib-térséget fedi le. Felelős a közös műveletek előkészítéséért és a biztonsági együttműködés biztosításáért	A térségben zajló terrorista kezdeményezések felszámolására irányuló hírszerzési munka. Katonai bázisok jövőbeli telepítése

25. ábra: Regionális kezdeményezések a Hármás Határban a szervezett bűnözés elleni küzdelemben (saját táblázat, forrás⁵⁵⁸)

IV.6.5. Összegzés

A biztonsági fenyegetések folyamatosan fejlődnek, átalakulnak a térségben. A globalizáció következtében a határok kapcsolódási pontokká válnak, ahol a bűnszervezetek kedvező környezetet találnak a transznacionális tevékenységeikhez szükséges struktúrák megszilárdításához, különösen, ahol az állami ellenőrzés csupán részleges. Ezen túlmenően növeli a kihívás mértékét, hogy megjelenik a lakosság, a hatóságok és a különböző szervezetek olyan együttélése, amely az illegális gazdasági dinamika „elfogadását” generálja a kiterjedt korrupció által. A szervezett bűnözés elleni fellépést a Hármás Határon nehezíti, hogy a bűnszervezetek hamar alkalmazkodnak, változnak a piaci igényeknek és kockázatoknak

⁵⁵⁸ GARZON, Camilo Andres Devia – ORTEGA, Dina Alejandra - AVELLANEDA: Characteristics and challenges of the transnational organized crime on the tripartite border among Argentine, Paraguay and Brazil, Revista Criminología Volume 61, 9 -28., 2019 24. <http://www.scielo.org.co/pdf/crim/v61n1/1794-3108-crim-61-01-00009.pdf> (2021.03.04.)

megfelelően, az egyes szervezetek globális kapcsolatai pedig elősegítették a helyzet konszolidációját.⁵⁵⁹ Az államokat mindezek a szempontok kihívások elé állítják, mert nehéz olyan állandó struktúrákat, egységeket létrehozni, amelyek képesek hatásosan fellépni ezekkel az aktorokkal szemben, mivel a szervezetek széleskörű szövetségi rendszerekkel, hálózatokkal erősítik tevékenységüket. A pandémia időszaka radikális változásokat hozott a térség életébe, hiszen hónapig korlátozottan vagy egyáltalán nem lehetett átmenni a határokon. A tapasztalat azonban azt mutatta, hogy az illegális tevékenységek ennek ellenére nem csökkentek, a szervezett bűnözői csoportok alkalmazkodtak az új viszonyokhoz. Miután 2021. október végétől megnyíltak a határok, a legális is illegális kereskedelem pedig nagy lendülettel folytatódott.⁵⁶⁰

IV.7. Dél-amerikai Nemzetek Uniója (Unión de Naciones Suramericanas, UNASUR)

IV.7.1. Általános bemutatás⁵⁶¹

A Dél-amerikai Nemzetek Uniójának kialakítása Simón Bolívar elképzeléseihez nyúlik vissza, amely az integrációt nem a gazdasági együttműködés mentén szándékozik létrehozni, hanem a politikai kapcsolatokat helyezi a középpontba, és az ideológiai elvek összehangolására fókuszál. A régiós együttműködést alapvetően erősítik a nyelvi hasonlóságok, a közös történelmi gyökerek, a vallás, azon belül is főleg a kereszténység szerepe. A régió legátfogóbb integrációs együttműködése, az UNASUR célul tűzte ki, hogy a 432,7 millió lakosú,⁵⁶² és 17,7 millió km² nagyságú⁵⁶³ dél-amerikai kontinens államait egybefogja, ezáltal erősítse a térség országait, és támogassa a régió nemzetközi szerepvállalását. A déli kontinens jellemzésénél fontos kiemelni, hogy világszinten jelentős édesvízkészlettel rendelkezik, a globális ökológiai egyensúly szabályozója Amazónia által, valamint az egyik legnagyobb kőolaj- és földgázkészlet található a térségben, amely tényezők globális szinten fontos szereplővé tehetik

⁵⁵⁹ FÜZESI, 2019.

⁵⁶⁰ DÍAZ, Fernanda Daniela: Repercusiones del COVID-19 en el crimen organizado en América Latina, Anuario en Relaciones Internacionales del IRI, Instituto de Relaciones Internacionales, 2021, <http://sedici.unlp.edu.ar/handle/10915/126725> (2022.03.04.)

⁵⁶¹ HEGEDŰS Barbara: Elherdált Lehetőség: A Dél-Amerikai Nemzetek Uniójának Végnapjai, Hadtudomány: A Magyar Hadtudományi Társaság Folyóirata 31 : 2 Pp. 41-57. , 17 P. (2021)

⁵⁶² WORLDOMETERS, South America Population <http://www.worldometers.info/world-population/south-america-population/> (2021.01.09.)

⁵⁶³ WORLDATLAS, South America <https://www.worldatlas.com/continents/south-america.html> 2019.02.10.

a régiót.⁵⁶⁴ A kiemelkedő természeti adottságok eredményezik azt, hogy a különböző együttműködési formák a közös természeti erőforrásaik kihasználását és védelmét is célozzák.

26. ábra: UNASUR tagállamok

Forrás: Union of South American Nations (USAN), <https://en.populationdata.net/maps/union-of-south-american-nations-usan/> (2020.08.15.)

Az UNASUR 2008-as megalakulását alapvetően a régió országai közti politikai összhang határozta meg, a baloldal akkori előretörése, az úgynevezett „rózsaszín-dagály”. Ebből adódóan – alig egy évtized alatt - a későbbi kormányváltások, a kialakuló ideológiai törésvonalak, a súlyosbodó venezuelai válság, és az ebből következő növekvő bizalmatlanság a tagok között, valamint a stabil intézményrendszer hiánya együttesen okozták a szervezet működésképtelenségét. A Dél-amerikai Nemzetek Uniójától az alapító atyák a regionális integráció új lendületét várták.⁵⁶⁵ A fő stratégiai cél az volt, hogy az Unió a nemzetközi élet viszonyosságai közepette erősítse a térség pozícióját, növelje a dél-amerikai országok összpolitikai súlyát globális szinten a nemzetállamok érdekeinek összehangolása révén. Ezen

⁵⁶⁴ INTERNATIONAL ASSOCIATION OF OIL AND GAS PRODUCERS: Oil and gas production prospects in Central & South America: IOGP and ARPEL report, 2018. március 20. <https://www.iogp.org/blog/benefits-of-oil-and-gas/global-energy-brief/latin-america/> (2019.02.10.)

⁵⁶⁵ SOLTÉSZ, 2011

kívül nem titkolt célkitűzés volt az Egyesült Államok regionális befolyásának visszaszorítása.⁵⁶⁶

A tizenkét ország megállapodásával létrehozott szervezet nagy volumenű célokat fogalmazott meg. Az államelnökök az UNASUR megalapításakor a társadalmi- és gazdasági egyenlőtlenségek felszámolását, a demokráciák megerősítését, az állampolgári részvétel növelését, valamint az államok szuverenitásának és függetlenségének védelmét tűzték ki célul.⁵⁶⁷ A térség globális pozíciójának erősítése a politikai, társadalmi, gazdasági és kulturális integráció révén azonban már a kezdetektől inkább csak a politikai retorika része volt, mivel hiányzott az akarat egy ilyen szoros szövetségkötéshez. A szervezet a 2000-tól összeülő dél-amerikai elnökök csúcstalálkozójából nőtte ki magát, amelyet az akkori brazil elnök, Fernando Henrique Cardoso (1995-2003) vezetésével hívtak össze először. A találkozón célként emelték ki a „béke és együttműködés térségének” kialakítását, amelyhez a demokrácia védelme, a kereskedelmi és üzleti kapcsolatok erősítése, az infrastrukturális beruházások növelése és a biztonságpolitikai együttműködés vezetnek.⁵⁶⁸ A második találkozóra két évvel később került sor Ecuadorban, amelyen elfogadták az úgynevezett Guayaquil Konszenzust (Ecuador), amelyből kiemelendő *a lefegyverzés, a tömegpusztító fegyveres elterjedésének megakadályozása, a viták békés rendezésének igénye, és dél-amerikai békeövezetről szóló nyilatkozat* elfogadása, valamint megismételték a *kábítószerezlet elleni világszintű küzdelem és a nemzetközi terrorizmus elleni harc fontosságát*. Ez az első két találkozó nyitotta meg az utat az új multilaterális együttműködés, az UNASUR megalapítása felé. A 2004-ben Cuzco-ban (Peru) elfogadott deklaráció hozta létre a Dél-amerikai Nemzetek Közösségét (*Comunidad Sudamericana de Naciones (CSN)*), amely „kifejezi a népek közös törekvéseit és vágyát az integrációra, az egységre és a közös jövő építése iránt”.⁵⁶⁹

Az új szervezet nevét 2007-ben az I. dél-amerikai energiaügyi csúcstalálkozón változtatták meg Unióra Hugo Chávez venezuelai elnök javaslatára, valamint az Állandó Titkárság

⁵⁶⁶ MAIN, Alexander: UNASUR: An Emerging Geopolitical Force, Center for Economic and Policy Research 2010. május.20. <http://cepr.net/blogs/cepr-blog/unasur-emerging-geopolitical-force> 2019.03.10.

⁵⁶⁷ TRATADO CONSTITUTIVO DE LA UNIÓN DE NACIONES SURAMERICANAS, Quito, Mítad del Mundo 1, 2011. március 11.

<https://www.unasursg.org/images/descargas/DOCUMENTOS%20CONSTITUTIVOS%20DE%20UNASUR/Tratado-UNASUR-solo.pdf> (2019.04.10.)

⁵⁶⁸ PRIMERA CUMBRE SUDAMERICANA PRESIDENTES: Comunicado de Brasilia, CLAES – Biblioteca en integración y desarrollo en América Latina, integraciónsur.com, 2000, <http://integraciónsur.com/wp-content/uploads/2016/11/CumbreSudamericanaBrasilia2000.pdf>, (2019.05.10.)

⁵⁶⁹ DECLARACIÓN DEL CUSCO SOBRE LA COMUNIDAD SUDAMERICANA DE NACIONES III Cumbre Presidencial Sudamericana, Cusco, Peru, 2004. december 8. https://web.archive.org/web/20041213041318/http://www.comunidadandina.org/documentos/dec_int/cusco_sudamerica.htm (2019.13.10)

székhelyeként Quitot (Ecuador) nevezték meg.⁵⁷⁰ Az új szövetség be kívánta olvasztani a két nagy szubregionális integrációs formát, a MERCOSUR-t és az Andok Közösséget is, de ez a törekvés végül nem valósult meg. 2008. május 23-án a brazil fővárosban fogalmazták meg a szervezet hivatalos alapító okiratát (*Tratado Constitutivo*).⁵⁷¹ Az alapszerződés nagy vágyakat tartalmazott, mivel a politikai, gazdasági, társadalmi programokon túl a dél-amerikai identitás megerősítését is zászlójára tűzte, és egyben a latin-amerikai és karibi térséghez fűződő szálak megerősítése révén egy tág regionális együttműködést fogalmazott meg. Mivel a 12 tagállam nemzeti parlamentjeinek is el kellett fogadnia az alapító okiratot, valamint legalább 9 államnak kellett ratifikálnia a szerződést, ezért valójában csak 2011-ben lépett hatályba az alapító okirat. Az első főtitkár⁵⁷² Néstor Kirchner argentin elnök lett, akinek hathatós erőfeszítése, lobbitevékenysége elengedhetetlen volt ahhoz, hogy életet leheljenek a szervezetbe.

A politikai vezetők közti összhang, az ideológiai és sokszor személyes szimpátia szolgáltatta az alapot az államok közti együttműködéseknek. Nehéz pontos határvonalat húzni, de a baloldali latin-amerikai térhódításának kezdetét köthetjük Hugo Chávez 1998-as venezuelai elnökké választásához. A baloldali hullám (*pink tide*) ezt követően a 2000-es években tovább terjedt, például Lula da Silva 2002-es első elnökké választásával Brazíliában, de számos más országban (Argentína, Uruguay, Bolívia, Ecuador, Chile, Paraguay) is bal, illetve bal-közép kormányok kerültek hatalomra.⁵⁷³

IV.7.2. Szervezeti struktúra

A latin-amerikai térségben szubregionális együttműködésnek tekinthető UNASUR rugalmas együttműködést dolgozott ki konszenzusos döntéshozatallal, amelyhez illesztette az intézményrendszer felépítését is.

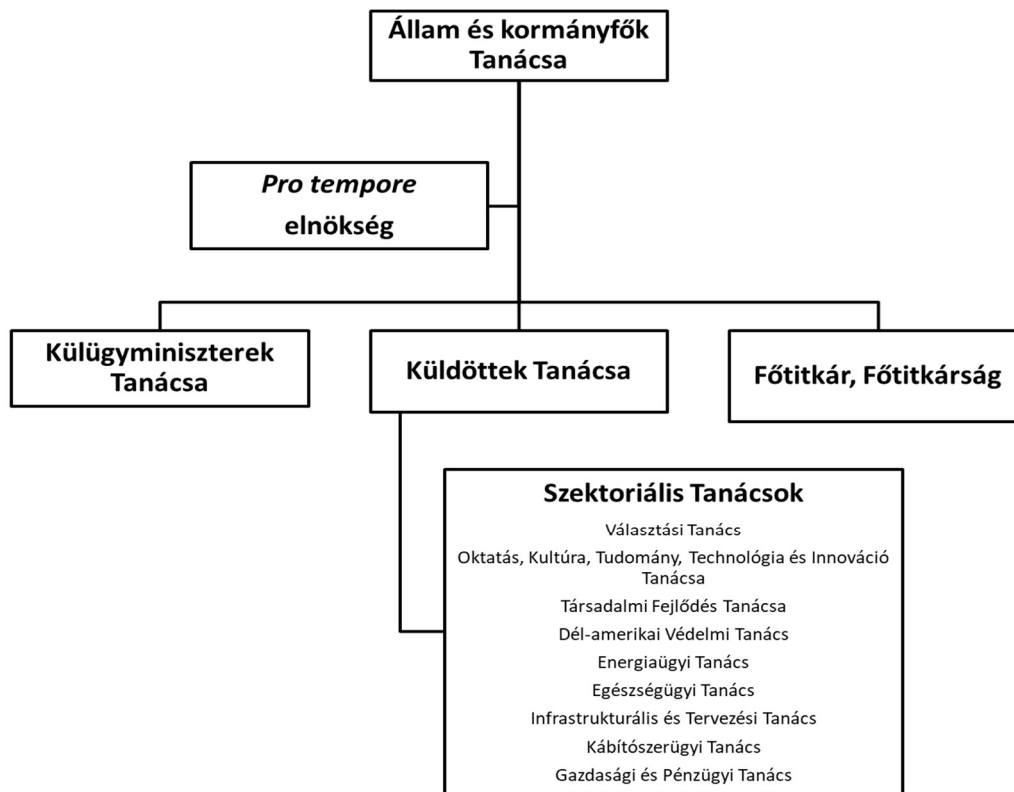
⁵⁷⁰ SÁNCHEZ, Fabio: El papel de las Cumbres Suramericanas del siglo XXI como antecedente de la UNASUR. In V. Zapata (Ed.), *Miradas y perspectivas. El presente del regionalismo latinoamericano y europeo*. Serie: Documentos de Trabajo No. 7. IRI, Universidad Nacional de La Plata, 2014, 39–5.o. https://www.academia.edu/16870235/El_papel_de_las_Cumbres_Suramericanas_del_siglo_XXI_como_antecedente_de_la_UNASUR_2014 2019.14.10.

⁵⁷¹ TRATADO CONSTITUTIVO DE LA UNIÓN DE NACIONES SURAMERICANAS, Quito, *Mitad del Mundo* 1, 2011. március 11.

<https://www.unasursg.org/images/descargas/DOCUMENTOS%20CONSTITUTIVOS%20DE%20UNASUR/Tratado-UNASUR-solo.pdf> (2019.04.10.)

⁵⁷² A Főtitkárt az Állam- és kormányfők Tanácsa nevezi ki kétéves mandátummal, ami egy alkalommal meghosszabbítható. A poszton nem válthatja egymást ugyanazon nemzethez tartozó főtitkár.

⁵⁷³ RACS, 2019, 183-194.

27. ábra: UNASUR szervezeti felépítése
 Forrás: UNASUR hivatalos honlapja, <https://www.unasur.org>
 (Saját szerkesztés)

A döntéshozatali struktúrát tekintve fontos kiemelni, hogy az UNASUR szervei által elfogadott szabályok és normatívák valamennyi tagra nézve kötelezőek, de csak közvetve, mivel először a saját belső jogrendszerbe kell implementálni a jogszabályt. A döntéseket *egyhangúlag* hozzák meg a tagállamok, ezért inkább egy strukturált párbeszédéről, államok közötti koordinációról és kooperációról beszélhetünk, mivel az UNASUR sem törekszik szupranacionális szerepre, és nem célja, hogy a nemzetállami szuverenitást csorbító hatáskörrel felruházott szervezeti rendszert hozzon létre.⁵⁷⁴ Ebből is következik, hogy a multilaterális fórum működőképessége nagyban függ a politikai vezetők akaratától.

Összességében az UNASUR a politikai, gazdasági, társadalmi, kulturális, környezeti, energetikai és infrastrukturális integráció kialakítására törekedett. A korábbi együttműködési formáktól eltérve,⁵⁷⁵ a tagállamok a kooperáció előmozdítását nem a gazdasági és kereskedelmi kapcsolatok erősítésében látták, amelynek sikerei majd tovább gyűrűznek a kooperáció egyéb

⁵⁷⁴ RACS, 2014, 155.

⁵⁷⁵ Legjelentősebb integrációs szervezetek a térségben: Latin-amerikai és Karibi Államok Közössége (2010, CELAC), Amerikai Államok Szervezete (1948, OAS), Bolíviai Szövetség a Mi Amerikánk Embereiért (2004, ALBA), Dél-amerikai Közös Piac (1991, MERCOSUR), Csendes-óceáni Szövetség (2012)

területeire, hanem sokkal inkább a politikai, biztonsági és védelmi területek megszilárdításában.⁵⁷⁶ A szervezetet alkotó alapelvek közé tartozik a szigorú elkötelezettség a nemzeti szuverenitás, a beavatkozás mentesség és a nemzeti önrendelkezés tiszteletben tartása iránt. Kimondhatjuk, hogy a szubregionális szervezet olyan területeken fektette le az együttműködés alapjait, amelyre korábban nem volt példa, és ezzel utat mutatott a későbbi térségi integrációs kezdeményezések számára is.

IV.7.3. Az UNASUR sikerei a válságkezelés területén

A szubregionális politikai fórumtól az egyik leglényegesebb elvárás az volt, hogy képes legyen kezelni a régióban zajló kritikus szituációkat, válságokat, a tagállamok között felmerülő vitás kérdéseket. Az első években úgy tűnt, hogy a szervezet megállja a helyét ezeken a területeken, megfelelő színtere lesz a konfliktuskezelésnek, növelve ezzel a régió stabilitását, és elősegítve az országok demokratikus berendezkedését. Kritikus pillanatokban egységet tudott felmutatni, gyorsan reagálni és eredményesen fellépni a partnerországok stabilitásának megőrzése érdekében.

Az első kritikus esemény, amivel a friss szervezetnek szembe kellett néznie, a 2008-as puccskísérlet volt a bolíviai elnök, Evo Moralessel szemben. Akkoriban a chilei elnök, Michelle Bachelet vezette szervezet a bolíviai állam alkotmányos egységének megőrzése mellett foglalt állást, az államcsínyt az ország demokratikus stabilitása elleni cselekménynek ítélték, és kiálltak a regnáló elnök mellett, ezzel segítve a válság békés lezárását.⁵⁷⁷

2009-ben ismét egy lényeges kérdésben sikerült eredményt elérniük közös nyomásgyakorlással, amely a szorosabb együttműködés felé vezette a regionális szereplőket. 2009 júliusában Álvaro Uribe kolumbiai elnök bejelentette, hogy az Egyesült Államokkal olyan katonai megállapodás megkötésére készül, amely lehetővé tenné hét kolumbiai katonai bázis használatát az amerikaiak számára. Az ügy heves ellenállást váltott ki a régió belül, különösen Venezuela, Ecuador, Brazília és Bolívia ellenezte a megállapodást, mivel azt a régió biztonságára nézve veszélyesnek vélték. „Az amerikai bázisok használatának engedélyezése Latin-Amerikában agresszió lenne nem csupán a kormányzatok, hanem a demokráciák ellen is,” - fogalmazott Evo Morales bolíviai elnök.

⁵⁷⁶ BORDA, Sandra: The Union of South American Nations, International Peace Institute, 2014. május, 2.o. https://www.ipinst.org/wp-content/uploads/publications/ipi_e_pub_unasur.pdf (2019.03.10.)

⁵⁷⁷ TELESUR: Unasur en la resolución de conflictos, 2015 <https://www.telesurtv.net/news/Unasur-en-la-resolucion-de-conflictos-20150306-0003.html> (2019.03.10)

Ebben a szellemben hívták össze az UNASUR legfőbb szervét Bariloche, Argentínában, amelyen deklarálták Dél-Amerikát, mint a „Béke övezetét” (*Zona de Paz*), támogatva a konfliktusok békés megoldásának szükségességét a külföldi hatalmak bevonása nélkül. A résztvevők megegyeztek, hogy életre hívják a *Dél-amerikai Védelmi Tanácsot* (Consejo de Defensa Sudamericano, CDS), amelynek egyik feladata az lesz, hogy felülvizsgálja az Egyesült Államok szerepét a térségben. Bár a blokk nem tudta megállítani a kolumbiai-amerikai (USA) megállapodás megkötését, szorgalmazta annak felülvizsgálatát, és elítélte szuverenitás- és alkotmányellenes jellegét. Mivel a kolumbiai Alkotmánybíróság is hasonlóképp vélekedett, a bírósági döntés miatt végül a szerződés nem lépett életbe. Az UNASUR nyomásgyakorló tevékenysége révén felhívta a figyelmet az Amerikai Egyesült Államok fegyveres jelenlétének veszélyeire Dél-Amerikában.⁵⁷⁸

Néstor Kirchner főtitkársága alatt két krízishelyzetet kellett menedzselnie a szervezetnek. Az egyik a Kolumbia-Venezuela közti diplomáciai válság volt, amelyet az okozott, hogy Kolumbia a gerillaszervezetek elleni harc során többször megsértette a két ország közötti határt, és ezt Venezuela sérelmezte. Uribe kolumbiai elnök pedig azzal vádolta a Chávez-rezsimet, hogy védelmet nyújt és anyagilag is támogatja a baloldali felkelőcsoportokat. Az UNASUR 2010-ben sikeresen járult hozzá a két ország közti diplomáciai válság békés megoldásához.

A volt argentin elnöknek ezen kívül még egy válsághelyzetet kellett orvosolnia, a Rafael Correa ecuadori elnök elleni puccskísérletet (2010). A főtitkár aktív közbelépésével az UNASUR gyors választ tudott adni a kialakult válsághelyzetre, megerősítve az elnök pozícióit.⁵⁷⁹ Az események hatására a regionális szervezet demokratikus záradékot adott ki,⁵⁸⁰ amelyben figyelmeztették a nemzetközi közösséget, hogy nem tolerálnak "semmilyen körülmények között az intézményi hatalommal szembeni fenyegetést, vagy a legitim módon megválasztott polgári hatalom elmozdítására tett kísérletet". Ezen kívül kijelentették, hogy ilyen esetben, „konkrét és azonnali intézkedéseket hoznak, mint például a határok lezárása, a kereskedelem, a légi forgalom és az energiaellátás, a szolgáltatások és egyéb ellátások biztosításának felfüggesztését.”⁵⁸¹

⁵⁷⁸ BORDA, 2014

⁵⁷⁹ BORDA, 2014

⁵⁸⁰ Protocolo Adicional al Tratado Constitutivo de UNASUR sobre Compromiso con la Democracia, http://www.iirsa.org/admin_iirsa_web/uploads/documents/rp_guyana10_protocolo_unasur_1110.pdf, 2020.09.10.

⁵⁸¹ PÁGINA12: La declaración de Unasur, Declaración de Buenos Aires sobre la situación en Ecuador, <https://www.pagina12.com.ar/diario/ultimas/subnotas/20-49526-2010-10-01.html> (2019.03.20.)

IV.7.4. A Dél-amerikai Védelmi Tanács

„El kellene jönné annak a napnak, amikor a Mercosurnak olyan védelmi szervezete van, amelyben egyesítjük országaink fegyveres erőit” (Hugo Chávez, 2006)⁵⁸²

A biztonság- és védelempolitikai együttműködés fő sikere, hogy a regionális egység és az államok stratégiai védelmi együttműködésének támogatása céljából 2008-ban a tagállamok életre hívták Braziliában a Dél-amerikai Védelmi Tanácsot (*Consejo de Defensa Suramericano, CDS*) brazil és venezuelai kezdeményezésre. A tanács megalakítását széleskörű támogatás övezte, csupán Kolumbia vonakodott részt venni a védelmi együttműködésben az Egyesült Államokkal fenntartott szoros katonai együttműködése miatt. Nelson Jobim brazil védelmi miniszter hathatós közbejárása révén, amelyben megnyugtatta a kolumbiai kormányzatot, hogy az új szerveződésnek nem célja, hogy korlátozza az ország védelempolitikáját, sikerült Kolumbiát is a tárgyalóasztalhoz ültetni. "Kétségeink tisztázódtak, és aktívan részt fogunk venni a CDS-ben"- nyilatkozta Álvaro Uribe kolumbiai elnök (2002-2010).⁵⁸³ A 2010-ben bekövetkezett elnökváltás eredményeképpen pedig Juan Manuel Santos Calderón (2010-2018) lett a dél-amerikai ország új elnöke, aki nagyobb hangsúlyt fektetett a regionális együttműködés előmozdítására.

A CDS, mint első regionális biztonság- és védelempolitikai fórum, tág biztonsági koncepciót fogalmazott meg, kiterve olyan területekre, mint a transznacionális biztonsági kihívások, a környezet és biodiverzitás védelme, a természeti erőforrások védelme, a természeti katasztrófák közös kezelése, a humanitárius segítségnyújtás, kiképzés és békeműveletekben való jelenlét és regionális részvétel az Antarktiszon. Annak ellenére, hogy a politikai retorikában megjelent az igény a szorosabb védelmi együttműködésre, valójában a CDS kezdetektől deklaráltan nem kívánt egy NATO típusú katonai szövetséget létrehozni. Ennek fő oka a dél-amerikai államok közötti összhang hiánya, és az egyes országok Egyesült Államokkal kiépített szoros bilaterális katonai együttműködései voltak. A Védelmi Tanács ezért inkább tekinthető egy konzultatív fórumnak, amely összehangolni kívánja az eltérő politikai érdekeket.⁵⁸⁴

⁵⁸² EL UNIVERSO: Chávez propone fusión militar en Sudamérica, Caracas, 2006. július 5.

<https://www.eluniverso.com/2006/07/05/0001/14/4D9E34A6D47544E3AD2E13AD3F5E75FD.html>
2019.04.20.

⁵⁸³ EL CONSEJO DE DEFENSA SURAMERICANO DE LA UNASUR CRÓNICA DE SU GESTACIÓN, Ministerio de Defensa Nacional de Chile, Grupo de Trabajo del Consejo de Defensa Suramericano, Santiago de Chile, 2009, 103.o.

<https://biblio.flacsoandes.edu.ec/catalog/resGet.php?resId=42653>

⁵⁸⁴ BATTAGLINO, 2011, 81-100.

A régióban megjelenő új típusú kihívások közé sorolták a terrorizmust, kibervédelmet, természeti katasztrófákat, a klímaváltozást, a tömegpusztító és hagyományos fegyverek terjedését, a fegyveres csoportok és regionális kábítószer-kereskedelem összefonódását és a társadalmi szegénységet.⁵⁸⁵ A biztonság fogalmát tágan értelmezik a tagállamok, de a tapasztalat azt mutatja, hogy a cselekvés szintjén az államközpontú megközelítés dominált, tehát az állam alatti szereplők biztonsági kihívásaival kapcsolatban konkrét cselekmények nem történtek

A Tanács fő célkitűzése:

- A demokratikus stabilitás előmozdítása Dél-Amerikában, a régió megszilárdítása, mint a béke zónája;
- dél-amerikai identitás kiépítése a védelmi kérdésekben, amely figyelembe veszi a szubregionális és nemzeti sajátosságokat, valamint hozzájárul Latin-Amerika és a Karib-térség egységének megerősítéséhez;
- konszenzus kialakítása a védelem terén folytatott regionális együttműködés megerősítése érdekében.⁵⁸⁶

A Védelmi Tanácsot a tagállamok védelmi miniszterei alkotják, a tanács elnöki pozícióját pedig az UNASUR elnökségét ellátó ország adja, aki a fórum tevékenységének koordinálásáért felel. A tagállami megállapodás alapján a Tanács négy fő tématerületért felel, amelyet az éves Cselekvési tervekben (*Plan de Acción*) rögzítettek: védelmi politikák; katonai együttműködés, békeműveletek és humanitárius segítségnyújtás; védelmi ipar és technológia; képzések.⁵⁸⁷ A Tanács évente ülésezik, de rendkívüli esetben az állam- és kormányfők vagy a külügyminiszterek tanácsa is összehívhatja. Ezen kívül a munkacsoportok az évente meghatározott ütemterv alapján dolgoznak, amelynek haladását a fél évente ülésező védelmi miniszterhelyettesek ellenőrzik.

A Tanács első ülését 2009. március 10-én tartották a védelmi miniszterek részvételével, chilei elnökség alatt. Ezen az ülésen a térség általános célkitűzéseit és az alapelveket deklarálták. Az együttműködés erősítésére a 2008-as pénzügyi világválság nagy hatással volt, amely arra készítette a dél-amerikai államokat, hogy a közös cselekvés iránya felé mozduljanak el. A santiago-i találkozón José Goñi chilei védelmi miniszter (2007-2009) beszédében utalt erre: „*Tehát nem csupán egy újabb pénzügyi válságról beszélünk, hanem egy olyan paradigma*

⁵⁸⁵ FOGLIA, Mariana, “La participación argentina en la agenda de cooperación de seguridad y lucha contra la criminalidad organizada de la UNASUR”, *Revista de Estudios en Seguridad Internacional*, Vol. 3, No. 1, (2017), 61-79.o. <http://www.seguridadinternacional.es/resi/index.php/revista> (2021.03.04.)

⁵⁸⁶ EL CONSEJO DE DEFENSA SURAMERICANO DE LA UNASUR CRÓNICA DE SU GESTACIÓN, 2009, 96.

⁵⁸⁷ EL CONSEJO DE DEFENSA SURAMERICANO DE LA UNASUR CRÓNICA DE SU GESTACIÓN, 2009, 40.

megkérdőjelezéséről, amelynek következményei arra kényszerítenek minket, hogy alaposan gondoljuk át az állam, a piac és a társadalom kapcsolatának terepét, amelyen ebben az új évszázadban fogunk járni”⁵⁸⁸ Az idézet is mutatja, hogy a regionális kooperáció törekedett az önálló politikák megfogalmazására, továbbá a térség hosszú távú stratégiai szerepét és lehetőségeit kívánta vizsgálni.

Az ülésen elfogadott Santiago-i Deklaráció⁵⁸⁹ rögzíti a CDS alapvető elveit, célkitűzéseit és működését. Elsődleges elv a szuverenitás, az államok integritásának és sérthetlenségének védelme. A védelempolitika területén a cél az volt, hogy dél-amerikai védelmi identitást alakítsanak ki, amelynek részeként hálózat jön létre a tagállamok között, és ez segíti az információáramlást, növeli a bizalmat, transzparenciát nyújt a védelmi költségek tekintetében, csökkenti a fegyverkezési versenyt, valamint segíti az együttműködést a régiót érintő kihívások és fenyegetések azonosításában. A védelmi közösségek (*comunidades de defensa*) létrehozása a katonai és civil világ kooperációjának, a fegyveres erők társadalmi megítélésének javítását jelenti, ami kiemelten fontos egy olyan térségben, amelyben a katonai diktatúrák emlékei mély nyomot hagytak számos országban. Szinte minden országban a társadalmi bizalom erősítésére van szükség a hadsereg irányában.

A katonai együttműködés terén célkitűzés volt a közös gyakorlatok szervezése a katasztrófa-elhárítás érdekében (például természeti csapások esetén), valamint a tagországok védelmi képességeinek, kapacitásainak felmérése humanitárius segélynyújtás esetére. A védelmi ipar és technológiai együttműködés - brazil kezdeményezésre - a regionális hadiipari fejlesztés erősítésére koncentrált, mivel a térségben Brazília erősíteni kívánta a védelmiipar-fejlesztéssel kapcsolatos regionális és globális szerepét.

A kiképzés és oktatás területén belül a tagállamok a tapasztalat- és információmegosztáson túl létrehozták a Stratégiai Védelmi Tanulmányok Központját (*Centro de Estudios Estratégicos de Defensa, CEED*)⁵⁹⁰, amely a kutatásért és a közös biztonsági és védelmi doktrína kialakításáért felelős *think tank*, buenos aires-i központtal, és amelynek működését az UNASUR költségvetéséből finanszírozták. Ezen kívül megalapították a Dél-amerikai Védelmi Iskolát (*Escuela Suramericana de Defensa*), amely a gyakorlatban decentralizált intézményi

⁵⁸⁸ “Estamos hablando, entonces, no de una crisis financiera más, sino del cuestionamiento de un paradigma, cuyas secuelas nos obligan a repensar a fondo el terreno de la relación entre el Estado, el Mercado y la Sociedad sobre el que caminaremos en este nuevo siglo” El Consejo De Defensa Suramericano de la Unasur Crónica De Su Gestación, 2009, 98.

⁵⁸⁹ El Consejo De Defensa Suramericano de la Unasur Crónica de su Gestación, 2009, 181-209.

⁵⁹⁰ RESDAL: Estatuto del Centro de Estudios Estratégicos de Defensa del Consejo de Defensa Suramericano, 2010. <https://www.resdal.org/csd/estatuto-defensa-04-05-10.pdf> (2021.04.06.)

együttműködést jelentett, a nemzeti intézmények, tanfolyamok és tantárgyak hálózatán keresztül, éves közös kurzusok formájában civilek és katonák számára egyaránt.⁵⁹¹

IV.7.5. Szervezett bűnözés elleni fellépés

A Santiago-i Deklaráción túl egy melléknyilatkozatban⁵⁹² a felek kifejezték közös aggodalmukat a kábítószer-kereskedelem, mint a régiót érintő egyik legnagyobb biztonsági kihívással kapcsolatban, és felkérték kormányaikat, hogy az UNASUR keretein belül összehangolt kezdeményezések születhessenek a kábítószer-üzlet elleni küzdelem érdekében. A nyilatkozat jelentőségét az adta, hogy a tagállami vezetők között a kábítószer-üzlet elleni fellépés vitás kérdésnek számított, ezért a deklarációban a felek nem kívántak ezzel a területtel foglalkozni, azonban egy gyengébb erejű megállapodásban sikerült konszenzust teremteni, és megmutatták az országok, hogy készek legalább napirenden tartani a témát.

A tagállamok között a kábítószer-kereskedelem elleni fellépés kapcsán a legvitatottabb területek az egyes kábítószeres legalizálásának kérdése, továbbá a rendvédelmi szervek és a fegyveres erők szerepe volt a szervezett bűnözői és fegyveres csoportokkal szemben. Alapvető vitás kérdés a térség kormányzatai között, hogy szükséges-e és eredményes-e a katonai eszközök bevetése a transznacionális szervezett bűnözéssel szemben, akár a saját országhatáron belül is. 2013-ban az UNASUR határozottabb irányt szabott a szervezett bűnözés elleni fellépésnek, de mérsékelt politikai irányvonalat választva, a kérdést kiemelte a Védelmi Tanács hatásköre alól, és külön állandó tanácsot hozott létre. A Dél-amerikai Tanács az Állampolgári Biztonságért, az Igazságszolgáltatás és a Nemzetközi Szervezett Bűnözés Elleni Cselekvés Összehangolásáért (*Consejo Suramericano en Materia de Seguridad Ciudadana, Justicia y coordinación de acciones contra la Delincuencia Organizada Transnacional*) 2013-ban tartotta első ülését Limában. Az ülésen elfogadott nyilatkozat⁵⁹³ azt jelzi, hogy a transznacionális szervezett bűnözés közös probléma a régióban, amellyel az UNASUR államainak határozottan, közösen és összehangoltan kell szembenézniük. A tanács már nevében is jelzi, hogy a biztonság fogalmát többdimenziósan kezeli, kiterjesztve az állampolgári biztonságra, és a kábítószer-

⁵⁹¹ FRENKEL, Alejandro: Entre promesas y realidades: La UNASUR y la creación de la Escuela Suramericana de Defensa, Relaciones Internacionales, 31. szám, Universidad Autónoma de Madrid, 2016. https://ri.conicet.gov.ar/bitstream/handle/11336/20355/CONICET_Digital_Nro.21687.pdf?sequence=1&isAllowed=y (2019. 03.30)

⁵⁹² El Consejo De Defensa Suramericano de la Unasur Crónica de su Gestión, 2009, 108.

⁵⁹³ ESTATUTO del Consejo Suramericano en Materia de Seguridad Ciudadana, Justicia y Coordinación de Acciones Contra la Delincuencia Organizada Transnacional, Consejo de Jefas y Jefes de Estado de la UNASUR, 2012 http://rree.gob.pe/politicaexterior/Documents/DECISION_14_2012_Anexo1_Spanish.pdf

kereskedelem problematikáján túl olyan kérdésekre is, mint az emberkereskedelem és a terrorizmus. A fő célkitűzéseket egy 2013-2017 közötti időszakra vonatkozó Cselekvési Tervben⁵⁹⁴ rögzítették a felek, ilyen például az igazságügyi és a rendőri erők közötti információcsere erősítése és konkrét közös intézkedések kidolgozása a bandák felszámolása érdekében.

A transznacionális szervezett bűnözés elleni harcot *összetett fenyegetésként* kezelik a dél-amerikai országok, mivel politikai, társadalmi, gazdasági hatásai vannak, és hátrányosan érinti az állampolgárok biztonságát, ezért átfogó stratégiára van szükség a kihívások kezelésére. Ezen túl azonban alapvetően nemzeti szuverenitási kérdésként tekintenek a problémára, ráadásul az egyes államok belső biztonsági- és védelmi intézményi felépítése különböző. Például Kolumbiában a kábítószer-kereskedelem kérdése, továbbá a fegyveres szervezetek és a szervezett bűnözés elleni fellépés összekapcsolódnak. A fegyveres erők szerepe kiterjedtebb a belső biztonsági kihívások kezelésében, valamint a Védelmi Minisztérium alá tartozik a rendvédelmi szervek felügyelete. Argentínában ugyanakkor szigorúan elkülönülnek a katonaság és a rendőri szervek feladatkörei és működésük.⁵⁹⁵ Az eltérő megközelítések a regionális integráció szintjén is megjelennek, azonban sikerült kompromisszumra jutniuk az UNASUR működése alatt a tagállamoknak. Argentína kezdeményezésére, Chile, Ecuador és Uruguay támogatásával a közbiztonságot érintő kérdések kikerültek a Védelmi Tanács hatásköréből.

Az UNASUR szétesésével ezek a kezdeményezések is megakadtak, finanszírozásuk és további működésük veszélybe került. Összességében azonban mégis előremutató lépések történtek az autonóm regionális kooperáció felé, habár az Egyesült Államok biztonsági és védelmi befolyása továbbra is erős maradt. A szorosabb biztonsági együttműködést gátolja az állandó amerikai (USA) jelenlét, amely a bilaterális kapcsolatokat preferálja a régió államaival, számos esetben gyengítve ezzel a Dél-Amerikán belüli kooperációt. Ezen kívül a növekvő regionális bizonytalanság és bizalmatlanság a tagok között, az egyoldalú nemzeti biztonsági és védelmi mechanizmusok, és a koordináció hiánya a közös fenyegetések definiálásában, hátráltatja a szorosabb együttműködést.⁵⁹⁶

⁵⁹⁴ UNASUR/CJEG/P DECISIÓN/N° /2012

http://www.itamaraty.gov.br/images/ed_integracao/docs_UNASUL/RES33.2012.pdf, (2021.01.05.)

⁵⁹⁵ FOGLIA, 69.

⁵⁹⁶ SANTOS, Sergio Caballero: La UNASUR a través de los ojos de los Estudios Críticos de Seguridad, Instituto de Iberoamérica Universidad de Salamanca, DT 22/2014 , http://biblioteca.clacso.edu.ar/Espana/ib/20161220045416/pdf_1350.pdf 2020.10.05.

IV.7.6. Elszalasztott lehetőség

Az elmúlt években már több tünet jelezte előre a kooperáció meggyengülését. A válsághoz vezető úton korán megmutatkozott, hogy a politikai nézeteltérések akadályozhatják a regionális szervezet működését. Az első főtitkár, Néstor Kirchner (2010 október) halálát követően vitás kérdéssé vált a megüresedett poszt betöltése. A nehézséget az okozta, hogy egyhangú döntéshozatalra volt szükség a tagállamok részéről, de a megegyezés hiányában politikai viták színterévé vált a választás.⁵⁹⁷ Az első konfliktusos helyzetet még képesek voltak a vezetők kompromisszumos megoldással áthidalni 2011-ben, azonban a volt kolumbiai elnök, Ernesto Samper Pizano főtitkári idejének lejártát követően, 2017 januárjától üresen maradt a poszt.⁵⁹⁸ Elmérgesedtek a politikai viták az ideológiailag két táborra szakadt tagállamok között, és nem tudtak megegyezni a jelölt személyéről. Argentína 2017. április - 2018. április között töltötte be a szervezet elnökségét,⁵⁹⁹ ami alatt tovább mélyültek a töréspontok az államelnökök között, nagyrészt amiatt, hogy Mauricio Macri (2015-2019) személyében jobbközép irányultságú elnöke lett a dél-amerikai országnak. Macri elnöksége alatt aktív regionális szerepet szánt Argentínának, és intenzíven bírálta a venezuelai rezsimet, komoly vitákat folytatva a Maduro kormánnyal.

A patthelyzetet jól szimbolizálta, hogy a baloldali vezetésű államok, mint Bolívia és Venezuela blokkolták az akkori soros elnökséget viselő Argentína jelöltjének, José Octavio Bordónnak, főtitkári kinevezését.⁶⁰⁰ A szervezet benuátlaga és működésképtelensége végül hivatkozási alapként szolgált először Argentína, majd további öt tagállam, Brazília, Kolumbia, Chile, Peru és Paraguay számára, hogy 2018 áprilisában bejelentse tagságának felfüggesztését, megpecsételve ezzel az UNASUR jövőjét.⁶⁰¹ A végső lökést a felbomlás felé pedig Kolumbia kilépése adta meg 2018 augusztusában.

⁵⁹⁷ HEGEDŰS Barbara: ¿Tiene un futuro la UNASUR? In Actas del XIX Congreso de la Federación Internacional de Estudios sobre América Latina y el Caribe, Szeged, SZTE, 2020.

⁵⁹⁸ BORDA, 4.

⁵⁹⁹ A rotációs rendszerben működő soros elnökség feladata, hogy képviselje a szervezetet a nemzetközi porondon, kifejezze az UNASUR véleményét, deklarációit a külső szereplők felé, valamint meghatározó szerepe van a napirendek kialakításában. A *pro tempore* elnöki címet egy évre kapja meg az adott tagállam és abécé sorrend alapján kerülnek sorra az országok.

⁶⁰⁰ EL UNIVERSO: José Octavio Bordón, único candidato a secretario de Unasur, no tiene respaldo, Política, 2018. április 30. <https://www.eluniverso.com/noticias/2018/04/30/nota/6738582/unico-candidato-secretario-unasur-no-tiene-respaldo> (2019.04.10.)

⁶⁰¹ DAPELO, Santiago: La Argentina y otros cinco países abandonan la Unasur, La Nación, 2018. április 21. <https://www.lanacion.com.ar/politica/la-argentina-y-otros-cinco-paises-abandonan-la-unasur-nid2127623> (2019.04.15.)

IV.7.7. A venezuelai válság, mint töréspont a dél-amerikai régióban

A venezuelai válság Hugo Chávez elnök (1999-2013) halálát követően élesedett ki, miután az új elnökválasztás eredményét az ellenzék nem fogadta el, és halálos áldozattal járó tüntetések kezdődtek Nicolás Maduro ellen.⁶⁰² 2013 áprilisában a venezuelai válság megvitatása miatt az UNASUR rendkívüli csúcstalálkozót hívott össze. Ebben az időszakban a regionális szervezet még képes volt közvetítőként enyhíteni a feszültséget a felek között, nyomására ellenőrizték a szavazatokat, és a brazil, kolumbiai és ecuadori külügyminiszterek garanciájával párbeszéd indult az ellenzék és Maduro elnök között. 2015 decemberében egyetlen választási megfigyelőként az UNASUR delegációja vett részt a venezuelai parlamenti voksoláson, amelyen egyébként a parlamenti többséget az ellenzéki formáció, a Demokratikus Egység (*Mesa de la Unidad Democrática MUD*) szerezte meg.⁶⁰³ A belső feszültség ezek után azonban csak fokozódott a venezuelai rezsim és az ellenzéki szereplők között, valamint a súlyos gazdasági, társadalmi és politikai válság hatására az összeomlás szélére sodródott az ország.⁶⁰⁴

Látható, hogy az UNASUR közvetítő szerepe a válságkezelés és a regionális konfliktusok terén a kezdetekben sikeresnek tűnt, reményt adva arra, hogy a szervezet a dél-amerikai kontinens országait egybefogva hozzájárulhat a békés, demokratikus viszonyok megszilárdításához. Az igazi kihívást jelentő venezuelai válság során azonban az Unió nem volt képes beváltani a hozzá fűzött reményeket, és hathatósan támogatni egy politikai megoldás kidolgozását. A szervezet gyenge nyomásgyakorlását az is okozta, hogy nem volt olyan vezető személyiség, aki tekintélye és elhivatottsága révén összehangolhatta volna a különböző érdekeket és elképzeléseket, ezzel utat mutatva a megoldás felé. A szervezet főtitkára, a volt kolumbiai elnök, Ernesto Samper 2017 elejéig utolsóként tett erőfeszítéseket, hogy az UNASUR nevében közvetítsen a különböző szereplők között. 2019-ben úgy fogalmazott, hogy „A dilemma nem lehetne világosabb Venezuela számára: béke vagy háború; a szavazás és demokrácia; vagy az erő és

⁶⁰² A 2013 áprilisában tartott elnökválasztást csupán 50.61 %-al nyerte meg Maduro kihívójával, Henrique Capriles Radonski-val, a MUD jelöltjével szemben, miközben pár hónappal korábban Chávez több mint 10%-al verte meg őt. Az ellenzék a szavazatok újszámolását követelte, amit azonban a Nemzeti Választási Bizottság nem hagyott jóvá. A választást követő, többször erőszakba torkolló, kormányellenes tüntetések kisebb megszakításokkal 2017 őszéig folytatódtak. LOPEZ, Virginia: Nicolás Maduro narrowly wins Venezuelan presidential election, *The Guardian*, 2013, <https://www.theguardian.com/world/2013/apr/15/nicolas-maduro-wins-venezuelan-election> [2020.12.20.]

⁶⁰³ EL MUNDO: Unasur aprueba una misión para las elecciones de Venezuela, Quito, 2015 <https://www.elmundo.es/internacional/2015/11/06/563befb0e2704e686a8b462e.html>, 2020.10.15.

⁶⁰⁴ HEGEDŰS Barbara: Venezuela, 163-182.o. in. Szente-Varga, Mónika és Bács, Zoltán György, eds. (2019) *Dél-Amerika a 21. században – Társadalmi, gazdasági és politikai konfliktusok*. Ludovika Egyetemi Kiadó Nonprofit Kft, Budapest. ISBN 978-963-531-110-1

erőszak útja”.⁶⁰⁵ Az UNASUR nagy lehetőség előtt állt, mivel szükség lett volna arra, hogy közvetítsen a venezuelai vezetés, az ellenzék és a regionális szereplők, valamint a Maduro rezsim, és a nemzetközi közösség között egyaránt. A régió számára fájó, hogy a szervezet nem volt képes hathatósan támogatni a krízis megoldását, pedig a térség országainak alapvető érdeke lenne, hogy a venezuelai válság békésen és relative hamar megoldódjon, mivel a konfliktus eszkalálódása destabilizálhatja a térséget, például a Venezuelából kiinduló migrációs hullámon keresztül.⁶⁰⁶

IV.8. Fórum Dél-Amerika Haladásáért (El Foro para el Progreso de América de Sur – Prosur)

IV.8.1. Általános bemutatás

Úgy tűnik, hogy új politikai hullámhoz, új regionális szervezet is tartozik. 2019. március 22-én nyolc dél-amerikai ország, kolumbiai és chilei vezetéssel, létrehozták a Fórum Dél-Amerika Haladásáért (*El Foro para el Progreso de América de Sur - Prosur*) elnevezésű friss regionális együttműködési mechanizmust. A kezdeményezés nem szervezet, inkább csak konzultatív fórum, és mivel fiatal szerveződésről beszélünk, nem egyértelmű a koncepciója. Bár a Prosur deklaráltan ideológiamentes, azonban számos kritika éri, mivel szorosan a jobboldali kormányzatokhoz kötődik, és politikai fordulat esetén, megfelelő legitimitáció hiányában, ugyanaz a sors várhat rá, mint az UNASUR-ra. „Számomra úgy tűnik, hogy a Prosur... ugyanaz, mint az Unasur, csak a másik oldalon... Tehát ha az egyik (Unasur) kudarcot vallott, a másik is kudarcot fog”- fogalmazott Juan Manuel Santos korábbi kolumbiai elnök.⁶⁰⁷ Tagállamai: Argentína, Brazília, Chile, Kolumbia, Ecuador, Guyana, Paraguay és Peru. A Prosur életre hívása szintén két államelnök, a chilei elnök Sebastián Piñera, és Iván Duque Márquez kolumbiai elnök együttműködéséhez köthető. Érdekesség, hogy két olyan ország állt a dél-amerikai integráció élére, amelyek korábban vonakodva vettek részt a korábbi

⁶⁰⁵ NODAL: Ernesto Samper expresidente de Colombia y último secretario general de UNASUR: “Venezuela entre la guerra y la paz”, 2019. február 10. <https://www.nodal.am/2019/02/ernesto-samper-expresidente-de-colombia-y-ultimo-secretario-general-de-unasur-venezuela-entre-la-guerra-y-la-paz/> (2019.05.20.)

⁶⁰⁶ Egyesült Nemzetek Menekültügyi Főbiztosa adatai alapján több mint 5 millió venezuelai hagyta el a hazáját, amelyből kb. 4,6 millió személy maradt régióon belül, legnagyobb számban Kolumbiában, de Braziliában, Chilében, Peruban, Ecuadorban és a Karibi térségben is növekszik a venéz menekültek száma. UNHCR: Venezuela Situation, <https://www.unhcr.org/venezuela-emergency.html> (2021.01.10.)

⁶⁰⁷ EFE: Santos prevé el fracaso de Prosur porque es una integración ideológica como Unasur, 2019.március 26. <https://www.efc.com/efe/america/portada/santos-preve-el-fracaso-de-prosur-porque-es-una-integracion-ideologica-como-unasur/20000064-3935557> (2021.01.04.)

kezdeményezésekben, Brazília pedig, aki korábban vezető regionális hatalomként az integrációk motorja volt, nem vállalt kiemelt szerepet a kezdeményezésben. Ebből adódóan az alapítók a két ország külpolitikájához igazodva laza szövetséget álmodtak meg „rugalmas intézményesüléssel”, olcsó és nem túlbürokratizált intézményrendszerrel,⁶⁰⁸ „megújítja és megerősíti a dél-amerikai nemzetek integrációs folyamatát”.⁶⁰⁹

A Santiago-i Deklaráció a szervezet alapdokumentuma. Ebben a felek kijelentik, hogy „Megerősítjük, hogy a regionális koordináció, együttműködés és integráció kiépítésének tiszteletben kell tartania az államok területi integritását, a nemzetközi jogot és biztonságot, valamint elkötelezettnek kell lennie Dél-Amerika, mint a béke zónájának megőrzése mellett”. A tagok célja, hogy „hatékonyabb integráció jöjjön létre, amely hozzájárul a dél-amerikai országok „növekedéséhez, fejlesztéséhez és fejlődéséhez.” A fórum kiemelt integrációs kérdései közé tartozik az infrastruktúra, az energiaügy, az egészségügy, a védelem, a biztonság és a bűnözés elleni küzdelem, a természeti katasztrófák megelőzése és kezelése.

2019. szeptember 25-én az ENSZ ülésének idején Chile állandó Képviselétén New Yorkban tartották a Prosur elnöki találkozóját, amelyben elfogadták a fórum működését szabályozó dokumentumot. A deklaráció tartalmazza „a regionális koordináció, együttműködés és integráció mechanizmus” fontosságát, és kijelenti prioritásait, mint „a demokratikus értékek megőrzése, a szabadságjogok előmozdítása és az emberi jogok tiszteletben tartása”.⁶¹⁰ A Prosur bár laza együttműködést fogalmaz meg, célja, hogy a régió „fokozatosan haladjon a nagyobb integráció és összehangolt fellépés felé Dél-Amerikában.” Legmagasabb döntéshozó szerve az elnöki csúcstalálkozók, a szakpolitikák kidolgozása érdekében pedig különböző munkacsoportokat hoznak létre a felek. Az ő munkájukat az évente váltakozó Pro Tempore elnökséget adó ország és elnöke koordinálja, valamint a nemzeti koordinátorok, akiket a tagállamok delegálnak a feladatra. A Prosur első elnöke a chilei elnök Sebastián Piñera volt, akit Iván Duque kolumbiai elnök követett 2021-ben.

⁶⁰⁸ FRIDA Ghitis: South America Attempts to Unite, Again—This Time Led by a Resurgent Right, 2019. április 18. <https://www.worldpoliticsreview.com/articles/27770/south-america-attempts-to-unite-again-this-time-led-by-a-resurgent-right> (2021.04.05.)

⁶⁰⁹ Declaración Presidencial sobre la Renovación y el Fortalecimiento de la Integración de América del Sur, Ministerio de Relaciones Exteriores, Gobierno de Chile, 2019. március 22. <https://minrel.gob.cl/minrel/noticias-antteriores/declaracion-presidencial-sobre-la-renovacion-y-el-fortalecimiento-de-la> (2021.04.05.)

⁶¹⁰ PROSUR: Declaración de los Ministros de Relaciones Exteriores de Prosur, <https://foroprosur.org/wp-content/uploads/2020/09/Declaracion-de-Ministros-de-RREE-1.pdf> (2021.04.05.)

IV.8.2. Biztonsági és védelmi szegmens

A 2019. február 25-ei miniszteri deklarációban a felek kitérnek az ágazati együttműködés irányaira is, azon belül pedig a védelem területén a védelempolitikák összehangolására, biztonság és szervezett bűnözés területén a, bűnözés, terrorizmus, korrupció, kábítószer-üzlet, transznacionális szervezett bűnözés, a kibertámadások, a pénzmosás elleni fellépésre, valamint külön munkacsoportot hoznak létre a katasztrófák kezelésére a régió belül. A védelem területén megfogalmazott Ágazati Terv leszögezi, hogy Latin-Amerika és Karibi térségben a súlyos államközi konfliktusok lehetősége alacsony, ennek oka, hogy a békés vitarendezés kultúráját sikerült megvalósítani, a hagyományos államközi versengést fokozatosan legyőzték, hatékonyan áttérve a konfliktus politikájától az együttműködés felé. Az erő alkalmazása és az azzal való fenyegetés is visszaszorult, valamint a régió mentes a tömegpusztító fegyverektől.⁶¹¹

A védelempolitika terén három fő területet emeltek ki:

Kibervédelem	Védelmi Ipar	Védelmi Minisztériumok korszerűsítése
<ul style="list-style-type: none">• Információcsere• Szervezeti struktúra kiépítése• Képzés• Összehangolt reagálás	<ul style="list-style-type: none">• Technológiai fejlesztés• Eszközök, felszerelések, anyagok felmérése	<ul style="list-style-type: none">• Szervezeti felépítés• Mesterséges intelligencia• Autonóm fegyverek• Fegyveres erők átjárhatósága• Védelmi költségvetés tervezése• Fegyveres erők kiegészítő feladatai

28. ábra: Biztonsági és védelmi szegmens

Saját táblázat forrás: Foro Para El Progreso de América Del Sur - Prosur Plan Sectorial de Defensa, <https://foroprosur.org/area-tematica/defensa/>, https://foroprosur.org/wp-content/uploads/2020/12/DEFENSA_Esquema_Plan_Sectorial.pdf (2021.03.04.)

A 2019-2020 közötti Riport a Védelem Területén Végrehajtott Intézkedésekről ismerteti, hogy a védelem területén az ágazati alcsoportok milyen területeken tevékenykedtek. Az első a terrorizmus megelőzése a tapasztalatok és bevált gyakorlatok cseréje révén, a közös fenyegetések és a terrorista tevékenységekhez kapcsolódó struktúrák azonosítása. Ezen kívül

⁶¹¹ PROSUR: Plan Sectorial del área temática Defensa, 2020. https://foroprosur.org/wp-content/uploads/2020/12/DEFENSA_Plan_Sectorial.pdf (2021.04.05.)

olyan területeken igyekeznek erősíteni a koordinációt és kooperációt, mint az információcsere javítása a kibervédelem terén; a védelmi ipar közötti együttműködés előmozdítása az új technológiák kifejlesztésében és a katonai felhasználásra szánt anyagok katalogizálásában, valamint a stratégiai tervezés során a védelmi technológiák kettős használata hangsúlyozásának kell érvényesülnie. A negyedik terület pedig a védelmi minisztériumok korszerűsítése, a különböző területeken szervezett adminisztratív és operatív tapasztalatok összehangolása.⁶¹²

A biztonság területén a transznacionális szervezett bűnözés (DOT) területén az információ és tapasztalatcsere a kulcsterületek, különös tekintettel a terrorizmusra, kábítószerkereskedelemre, csempészetre, pénzmosásra és a fegyverkereskedelemre.⁶¹³ Összetett problémaként kezelve az áldozatok támogatása, a társadalmi párbeszéd erősítése is prioritásként jelenik meg, valamint a bevált gyakorlatok cseréjének elősegítése bűncselekmények és az erőszak megelőzése érdekében. Felmerült egy Regionális Együttműködési Központ létrehozásának a koncepciója, amely a szervezett bűnözés elleni küzdelmet támogatná chilei központtal.⁶¹⁴

Kiemelendő, hogy a katasztrófák kezelése külön területként jelenik meg. A cél, hogy a régióban felmerülő válságok, természeti katasztrófák esetén az államok gyorsan, hatékonyan és rugalmasan tudjanak közösen reagálni.⁶¹⁵ Ennek a szükségességét a COVID-19 járvány, és annak hatására kialakuló válság is megmutatta, amely együttműködésre kényszerítette az országokat, ami a PROSUR keretében elfogadott intézkedésekből is kitűnik.⁶¹⁶

IV.8.3. Járványhelyzet

A legnagyobb kihívás már nem sokkal a megalakulása után elérte a fiatal szerveződést. A 2020 tavaszán megjelent koronavírus járvány és az azt követő válsághelyzet a Prosur megerősítését, vagy teljes eljelenéktelenedését eredményezheti. A dél-amerikai országokban meglévő nagy fokú társadalmi egyenlőtlenségek, a törekeny egészségügyi és gazdasági rendszerek

⁶¹² PROSUR: Reporte de Actividades 2019 – 2020 Grupo de Defensa, https://foroprosur.org/wp-content/uploads/2020/12/DEFENSA_Reporte_de_actividades_2019-2020.pdf (2021.03.04.)

⁶¹³ Reporte de Actividades 2019 – 2020, PROSUR,

⁶¹⁴ Plan Sectorial del área temática Seguridad y Combate al Crimen, 2020, https://foroprosur.org/wp-content/uploads/2020/12/SEGURIDAD_Plan_Sectorial.pdf (2021.04.06.)

⁶¹⁵ Reporte de Actividades 2019 – 2020 Grupo de Gestión del Riesgo de Desastres para el Desarrollo Resiliente https://foroprosur.org/wp-content/uploads/2020/12/GRD_Reporte_de_actividades_2019-2020.pdf (2021.06.07.)

⁶¹⁶ Rivera, 2020, 22-26.

kiszolgáltatottá tették a régiót.⁶¹⁷ A koronavírus járvány rendkívül nehéz helyzetbe sodorta a dél-amerikai államokat is,⁶¹⁸ amelyek valójában a nemzeti válságkezeléshez, az állami megoldásokhoz nyúltak.⁶¹⁹ A PROSUR igyekezett lépéseket tenni annak érdekében, hogy a járványhelyzetet és a gazdasági válság kezelését összehangolják a tagállamok.⁶²⁰ 2020 decemberében az állam- és kormányfők egy közös nyilatkozatot fogadtak el, amelynek a sarokkövei, hogy 2021-ben a regionális szerveződésnek segíteni kell a gazdaság újraindítását a régióban, illetve az államok a koronavírus elleni oltáshoz⁶²¹ való hozzáférését közös erővel kívánták elérni.⁶²² Ezen kívül a határok lezárása és nyitása terén is igyekeztek a tagok összehangolni a nemzeti intézkedéseket.⁶²³

A fentiek ellenére még korai értékelni a PROSUR regionális védelmi együttműködésre vonatkozó előrejelzéseit, különös tekintettel az intézményi adottságok magas rugalmasságára és gyengeségére, valamint a régióban az utóbbi időben bekövetkezett politikai változásokra, amelyek végül gyengíthetik a szerveződés jövőjét és mélyítését. A fiatal szerveződés jövőjét több szegmens is befolyásolja. Egyrészt a belpolitikai változások, hiszen az alapító államelnökök közül már most sincs kormányon minden szereplő, és az új vezetők elképzelései alapjaiban változtathatják meg a szerveződés jövőjét. Az aláírók közül Mauricio Macri argentin elnök már nincs kormányon, sőt őt a baloldali „kirchnerista” jelölt Alberto Fernandez váltotta az elnöki székben, alelnökként pedig a korábbi elnök asszony Cristina Fernández de Kirchner tért vissza. A belpolitikai fordulat Argentína távolodását is eredményezte, például a védelmi területen nem vesz részt a Prosur munkájában. Ezen kívül 2022-ben több országban is választásokat tartanak, Jair Bolsonaro brazil elnök újraválasztása kérdéses, Sebastián Piñera

⁶¹⁷ GARDIN, Gian Luca: The World Before and After COVID-19, European Institute of International Studies, Salamanca – Stockholm, 2020, https://www.iceiweb.eu/wp-content/uploads/2020/06/Full_book_FINAL_EN2.0-UNIDO.pdf (2021.06.21.)

⁶¹⁸ A dél-amerikai régióban 2022. elejéig körülbelül 1,7 millió koronavírusban elhunytat regisztráltak, Braziliában a legnagyobb számban 664 750 főt, de a fertőzöttek száma is kiugróan magas a dél-amerikai országban, öt követi Peru 212 968 fővel. forrás: STATISTA: Number of deaths due to the novel coronavirus (COVID-19) in Latin America and the Caribbean as of May 2022, by country, <https://www.statista.com/statistics/1103965/latin-america-caribbean-coronavirus-deaths/> (2022.01.14.)

⁶¹⁹ THE GUARDIAN: ‘You can’t recover from death’: Argentina’s Covid-19 response the opposite of Brazil’s, 2020. május 10. <https://www.theguardian.com/world/2020/may/10/argentina-covid19-brazil-response-bolsonaro-fernandez> (2021.03.04.)

⁶²⁰ Acciones de Prosur en Covid-19, <https://foroprosur.org/area-tematica/covid-19/> (2021.03.04.)

⁶²¹ MIRANDA, Natalia A. Ramos: South American presidents agree to team up on COVID-19 vaccine knowledge and access, Reuters, 2020. 08.27. <https://www.reuters.com/article/us-health-coronavirus-latinamerica-idUSKBN25N2ZH> (2021.03.04.)

⁶²² DIARIO EL DÍA: El Prosur acuerda esfuerzos conjuntos en medioambiente y pandemia, 2020.12.12. <http://www.diarioeldia.cl/pais/prosur-acuerda-esfuerzos-conjuntos-en-medioambiente-pandemia>, (2021.01.05.)

⁶²³ BUENOS AIRES TIMES: Countries in Prosur bloc mull reopening of borders, Latin America, 2020.08.28. <https://www.batimes.com.ar/news/latin-america/countries-in-prosur-bloc-mull-reopening-of-borders.phtml> (2021.04.06.)

elnököt Gabriel Boric baloldali vezető követte, és Iván Duque Márquez kolumbiai elnök sem indulhatott 2022-ben újraválasztásért, őt pedig a baloldali Gustavo Petro követte az elnöki székben.⁶²⁴

IV.9. Összegzés

Az Amerikai Államok Szervezetének hidegháborús gyökerei erősek, mivel működését meghatározta a kétpólusú nemzetközi rendszer és a Szovjetunió képében megjelenő külső ellenségkép. Az AÁSZ a hidegháborúban az USA vélt / valós ideológiai és biztonságpolitikai érdekeit szolgálta ki; a demokrácia elv elé helyezte az anti-kommunizmust, és támogatta a régió diktatúráit. Továbbá, az AÁSZ mint regionális szervezet nem vizsgálta az USA térségbeli beavatkozásait, amely szintén hozzájárult a szervezet gyengüléséhez és a térség államainak részéről érkező bizalomvesztéshez. Az alacsony belső elkötelezettség, a kilencvenes éveket követő nemzetközi politikai változások együttesen hozták magukkal a régió országaiban az önállóbb politika igényét. Ebből következően az Amerikai Államok Szervezete jövőbeni szerepe abban mutatkozhat meg leginkább, hogy képes konzultatív fórumként közelíteni a latin-amerikai régió és az Egyesült Államok álláspontját a térség legfontosabb kérdései kapcsán. Ha sikeresen be tudja tölteni ezt a szerepét, akkor az alternatívaként létrejött regionális együttműködések partnerként vehetnek részt ebben a folyamatban, amivel növelhetik az alrégiók stabilitását, valamint elősegíthetik a konszenzuson alapuló politikák kialakítását, amelyek az AÁSZ-on belüli kohéziót is növelhetik. Azonban jelenleg úgy tűnik, hogy a szervezet folyamatosan veszít a súlyából és egyre inkább eljelentéktelenedik. A tagállamok az egyéb integrációk meggyengülésekor nem fordultak az AÁSZ felé, a szervezet pedig nem képes a válsághelyzetek, regionális problémák hatékony és gyors kezelésére. Feltehetően a szervezet nem fog megszűnni, mivel az Egyesült Államok számára lényeges szempont, hogy ebben az integrációban a teljes amerikai kontinens benne van, és adott esetben saját érdekei mentén képes lehet ezen a fórumon befolyását érvényesíteni.

A Riói Szerződés jövője kérdéses, mivel több mint harminc évvel a hidegháborút követően rendkívül alacsony annak a lehetősége, hogy külső támadás érheti a térséget. Valójában az AÁSZ megközelítése, amely a biztonság széles körű értelmezése felé fordult, a latin-amerikai országok biztonságfelfogásához igazodik, de a TIAR esetében, mint konkrét védelmi szerződés, nem látható ez a módosulás, ezért nem találkozik a tagállamok biztonsági percepciójával. A

⁶²⁴ RIVERA, 2020

jelenkor biztonsági fenyegetéseire a szervezet még nem volt képes előremutató iránymutatásokat megfogalmazni, mint például a kibervédelem esetében. Felmerül a kérdés, hogy mi történne, ha például orosz vagy kínai hackertámadás érne egy latin-amerikai államot. Az Egyesült Államok kész lenne-e válaszolni erre, vagy a régió kollektívan fogatosítana intézkedéseket? Ha az Egyesült Államokat támadás érné, vajon a szerződő államok hajlandóak lennének-e valódi segítséget nyújtani, akár harcoló felekkel?

A TIAR történelme alapján, például a Falkland-szigeteki konfliktus során, az látszódt, hogy az aktuális politikai érdekek, diplomáciai kapcsolatok határozzák meg az államok cselekvését, és valószínűsíthetően napjainkban is így lenne. Hiába élt már meg 74 évet a szerződés, mégis racionálisan nézve valószínűleg nem ez játszana döntő szerepet a közös cselekvés tekintetében. Ellentétben a NATO-val, amely folyamatosan erősítette belső kapcsolatrendszerét, mélyítette a szövetséget, ezek a folyamatok a TIAR esetében nem valósultak meg. Ennek ellenére a Riói Szerződés és az Amerikai Államok Szervezete is viszonyítási pontként szolgál a későbbi biztonsági és védelmi együttműködések esetében, például az amerikai hegemonia ellensúlyozására létrejövő szubregionális szerveződésekre is hatott. Ezek a kezdeményezések, mint az ALBA⁶²⁵ vagy az UNASUR Védelmi Tanácsa, kiváltani nem tudták a Riói Szerződést, de regionális szinten jelezték, hogy a biztonsági környezet, az államok közötti viszonyrendszer megváltozott a hidegháborút követően. Bár számos kritika éri és határozottan gyengült a szerződés, szimbolikus jelentősége továbbra is megvan. Jelenleg úgy tűnik, hogy a szerződés tagjai nem kívánják megszüntetni, vagy felbontani a szövetséget, de a következő években a különböző régiós együttműködések erősítése valószínűbb irány a tagállamok részéről.

Az ALBA tengelye a latin-amerikai regionalizmus poszt-hegemonikus szakaszának fontos szereplője. Az ALBA a neoliberais politika és a Washingtontól való függőség alternatíváját kínálja a térség országainak a kőolaj-diplomácián alapuló, és erős ideológiai háttérrel rendelkező alternatív integráció létrehozásával. A kezdeményezés azonban túlzottan is Venezuela szemszögéből tekint a régiós integráció kérdésére, alapját a chávez-i ideológiai háttér, a szocializmus a XXI. században projekt adták. Az ALBA fő mozgatórugója a szegénység és a társadalmi kirekesztés elleni küzdelem volt, valamint annak megértése, hogy elengedhetetlen a latin-amerikai integráció olyan hagyományos akadályainak leküzdése, mint

⁶²⁵ A kilépési folyamatok 2012-ben folytatódtak, amely a TIAR történetében szimbolikus jelentőséggel is bírt. Az ALBA országok (Bolívia, Ecuador, Nicaragua és Venezuela) kiválása jelezte, hogy a latin-amerikai országok határozottan az Amerika-közi kapcsolatok újra definiálását szorgalmazzák, és önálló útjukat kívánják járni.

az egyenlőtlen cserekereskedelem és a merev kereskedelmi szabályok. Ebben a tekintetben az olaj, különösen a legmagasabb hordónkénti árú éveken, csereeszközként szolgált.

Az ALBA nem tekinthető intézményesült együttműködésnek, inkább politikai koalíciót alkot, amelynek ideológiai identitását a „szocializmus a 21. században” gondolatai adják.⁶²⁶ A szervezet biztonsági és védelmi dimenzióját az autonóm döntéshozatal iránti igény, és USA-ellenessége adja, mivel a szövetség úgy véli, hogy az Egyesült Államok fegyveres erőinek jelenléte veszélyezteti a régió békéjét és biztonságát.⁶²⁷ A bolívari szövetség tagjai szerint a szervezett bűnözés és terrorizmus elleni harc ürügyén is növeli kívánja az Egyesült Államok a katonai jelenlétét a térségben.⁶²⁸ Nagy különbség a többi integrációs kezdeményezésekhez képest, hogy a Chávez által javasolt megállapodás nem határozott meg demokratikus követelményt, ellenben erős ideológiai identitást igen, amelynek vezérelve a bolívari eszme és a baloldali politikai irányultság, valamint a szuverenitás, szolidaritás, a gazdasági komplementaritás, és a népek közötti együttműködés erősítése a társadalmi egyenlőtlenségek felszámolása érdekében.⁶²⁹ 2004 óta évenkénti csúcstalálkozók megtartására kerül sor, a legutóbbit 2021. december 14-én online formában rendezték, amelyen a megfogyatkozott ALBA tagországok tanácskoztak. A szervezet - formálisan - továbbra is működik.

Bár a Mercosur általában hallgat a katonai együttműködésről, mégis a szervezet nem érthető meg a regionális katonai közeledés figyelembevétele nélkül, és a régió biztonsági és védelmi rendszerének elemzése sem különülhet el a Mercosurtól. A szervezet eredményeit nem kell túlértékelni, de a politikai, infrastrukturális és költségvetési akadályok ellenére is hozzá tudott járulni egy hatékonyabb együttműködés megvalósításához a transznacionális bűnözés elleni fellépés és a terrorizmus területén. A különböző rendszeresített találkozók, mint a Védelmi Miniszterek vagy a Belügy- és biztonságért felelős (Ministros del Interior y Seguridad del MERCOSUR) miniszterek találkozója,⁶³⁰ és a számos elfogadott nyilatkozat alapján a MERCOSUR-on belüli együttműködés a kooperatív biztonság keretei között maradt, mivel a szervezettebb katonai szövetség, vagy egy kollektív biztonsági szerveződés kialakítása valójában nem volt terítéken. A Mercosur azonban segít elkerülni a regionális konfliktusokat,

⁶²⁶ DIAMONT, 2013, 63.

⁶²⁷ DIAMONT, 2013, 71.

⁶²⁸ Declaración Conjunta. VIII Cumbre de Jefes de Estado del ALBA-TCP. La Habana, Cuba. 2009. december 13-14.

⁶²⁹ DIAMONT, 2013, 68.

⁶³⁰ MERCOSUR: Se realizó Reunión conjunta de Ministros de Seguridad, Interior y Justicia del MERCOSUR en Buenos Aires, 2019. június 3. <https://www.mercosur.int/se-realizo-reunion-conjunta-de-ministros-de-seguridad-interior-y-justicia-del-mercursosur-en-buenos-aires/> (2021.03.02.)

védi a térség stabilitását, különösen az argentin-brazil kapcsolatok tengelye mentén, másrészt hozzájárul a régió-közi és a globális biztonsági viták kezeléséhez olyan területeken, mint a környezetvédelem, vagy a természeti erőforrások védelme. A szervezet jelentőségét talán az mutatja leginkább, hogy miközben az egyéb kezdeményezések (UNASUR, ALBA) jelentősége elhalványult, vagy szétestek, a Mercosur továbbra is működik, sőt a későbbiekben bővebben tárgyalt Dél-amerikai Nemzetek Uniójának megszűnésével, az azon belül létrehozott Védelmi Tanács funkciója bizonyos módon átkerülhet a Mercosur keretein belülre, ismét előtérbe helyezve a szerveződés biztonság és védelmi aspektusát.

A Paraguay-Brazília-Argentína Hármashatár fekvő országok kölcsönös függőségben vannak, de a közös erőfeszítésekkel párhuzamosan erős nemzeti intézkedések, szabályozott jogszabályi háttér, markáns fellépés, és kikényszerítés nélkül csak félmegoldások szülehetnek. A határterületen azonban nem egyenlő fejlettségű, felkészültségű államok fekszenek, és a valódi akarat is eltérő mértékű, ami konfliktust szül a felek között. Például Brazília legerősebb szereplőként hathatósabb fellépést várna el a szomszédos államoktól, míg a többiek szerint éppen Brazíliának van meg erre a kapacitása. A regionális szervezetek, mint a Mercosur támogathatják a nemzeti intézkedések összehangolását és a közös fellépések kidolgozását. A hármashatár biztonsági problematikáján túl, az érintett országok együttműködése ellensúlyozhatja a helyi aszimmetriákat, és támogathatja a regionális fejlesztési kérdések harmonizációját. Összességében azonban az érintett államok által elindított nemzeti és közös kezdeményezések leginkább a katonai együttműködésre koncentrálnak, nem a megelőzésre, a szervezett bűnözésnek táptalajt nyújtó társadalmi problémákra.

A Dél-amerikai Nemzetek Uniójától azt várták, hogy a korábbi együttműködési szerveződéseket összefogja, és képes lesz szorosabbra fűzni az integrációt a tagok között. Mára az UNASUR azonban lényegében megszűnt, és megkezdődött a szervezet felszámolása. Az ecuadori elnök a szervezet székhelyének épületébe egyetemet tervez költöztetni, eltávolítva Néstor Kirchner szobrát is.⁶³¹ A teljes felszámolással azonban nem csupán az UNASUR gyengeségeit, de a vívmányait is eltörölnék. Szomorú példa erre, hogy a szervezet honlapja már nem elérhető, a CEED think tank, amelyet 2017. őszén még volt szerencsém meglátogatni, már nem működik, honlapja többéves kutatási anyaggal és kiadványokkal elérhetlenné vált. A rendelkezésre állt rövid időszak alatt azonban fontos előrelépések történtek, és a szervezet

⁶³¹ EL COMERCIO.COM: El monumento de Kirchner retirado de la sede de Unasur pasó embodegado un año en Quito; ya tiene nuevo destino, Política, 2020 <https://www.elcomercio.com/actualidad/estatua-kirchner-unasur-buenos-aires.html>, (2020.12.04.)

platformot nyújtott az új keletű kihívások megvitatására. Az együttműködési keretekbe olyan kérdéseket is beemelt, mint az egészségügy, energia, védelem és infrastruktúra, valamint fórumot biztosított a nemzeti érdekek védelmére. Regionális válságkezelő fórumként pedig képes volt átvenni az Amerikai Államok Szervezetének szerepkörét, erősítve ezzel a független dél-amerikai regionális politika kialakítását.

A Prosur kritikusai az egész szerveződés létjogosultságát megkérdőjelezik, mivel az UNASUR „javítása” eredményesebb lehetett volna. A Prosur alapítói az UNASUR-ral szemben gyakran hangoztatják azt a kritikát, hogy az ideológiai átítatottság és a túlzott bürokrácia megnehezítette a működését. Ez azonban csupán részben igaz.⁶³² Bár valóban a baloldali „pink tide” hullámhoz köthető az UNASUR működése, sikerült neki egy asztalhoz ültetnie az „imperialista ellenes” kormányokat, USA-párti kormányokat, populista vezetőket és republikánus elnököket.⁶³³ A túlbürokratizált működés vádja pedig nehezen állja meg a helyét, mert szupranacionális szervezeteket az UNASUR sem hozott létre, valamint az integráció szétesésének egyik oka pont az, hogy nem volt egy szilárd intézményrendszer, amely segítene áthidalni a belpolitikai változások által keletkezett nézetkülönbségeket. A biztonság- és védelempolitika terén lényeges változás a korábbi kezdeményezésekhez képest, hogy a Prosur az Egyesült Államokra partnerként tekint, ezáltal a fókuszpont is olyan témákra terelődött, mint az új típusú kihívások kezelése, kibervédelem, belbiztonság militalizálása.⁶³⁴ Az UNASUR Védelmi Tanácsa által elért eredményeket nem sikerült átültetni a Prosur működésébe, mert bár munkacsoportok foglalkoznak ezzel a területtel, de nem látni, hogy szorosabb és eredményesebb együttműködés felé haladnának a felek.

⁶³² URRUTIA, Edmundo González: De Unasur a Prosur, Instituto de Estudios Parlamentarios Fermín Toro, 2019. június, <http://www.fermintoro.net/portal/wp-content/uploads/2019/06/Trabajo-de-Investigacion-Unasur-a-Prosur.pdf> (2021.03.06.)

⁶³³ FRENKEL, Alejandro: Prosur: el último Frankenstein de la integración sudamericana, 2019. június, https://www.researchgate.net/profile/Alejandro-Frenkel/publication/333728616_Prosur_el_ultimo_Frankenstein_de_la_integracion_sudamericana/links/5d010c4792851c874c620396/Prosur-el-ultimo-Frankenstein-de-la-integracion-sudamericana.pdf (2021.04.05.)

⁶³⁴ FRENKEL, 2019.

V. Esettanulmány: Venezuela stratégiai helyzete a dél-amerikai regionális biztonság- és védelempolitikai rendszerben

Természeti adottságai, potenciális erőforrásai, geopolitikai elhelyezkedése Venezuelát kulcsszereplővé teszi a dél-amerikai regionális együttműködés rendszerében. Venezuela nélkül nem lehet prosperáló Dél-Amerikáról beszélni, amely az elmúlt évtizedekben a regionális szerveződések motorja volt. Venezuela jelenlegi helyzetét elemezve a legfontosabb kérdés, hogy miképpen juthatott el a világ legnagyobb kőolaj- és földgázkészleteivel rendelkező országa oda, hogy hiányoznak az alapvető élelmiszerek, polgárháború és humanitárius katasztrófa fenyegeti az államot. A fejezet célja, hogy a dél-amerikai állam XX. századi történelmén keresztül bemutassa azokat a politikai, társadalmi és gazdasági tényezőket, amelyek hozzájárultak az ország jelenkori állapotához, és vizsgálja az aktuális folyamatokat 2022. januárig bezárólag.⁶³⁵

Összetett tényezőkkel magyarázható, hogy a modernkori baloldali mintaállamból, súlyos gazdasági válsággal küzdő országgá vált Venezuela. Politikai téren a legfontosabb Hugo Chávez elnöki időszaka és a hozzá kapcsolódó „bolivári forradalom” hatása, majd a halálát követően utódja Nicolás Maduro alatt tetőző válságos időszak, amely felszínre hozta az általuk kiépített, túlzott vezérközpontúság és a politikai klientizmus okozta gyengeségeket. A gazdasági rendszert elemezve a korábbi vezetésektől örökölt egyoldalú gazdaságpolitika, a túlzott olajfüggőség és más szektorok, mint a mezőgazdaság szerepének háttérbeszorulása játszotta a fő szerepet. A társadalmi problémák orvosolására tett intézkedések a 2000-es években komoly eredményekkel jártak. A társadalmi különbségek mérséklődtek, a szegények arányát számszerűsítő mutatók javultak, az egészségügyben és az oktatásban komoly fejlesztések történtek, valamint a szolgáltatásokhoz való hozzáférés elérhetőbbé vált az alsóbb rétegek számára is. Azonban a gazdasági nehézségek növekedésével ezek a fejlődési tendenciák megálltak, sőt mára hatalmas visszaesés történt. Láthatóvá vált, hogy a strukturális problémákat a Chávez éra nem tudta megoldani, és a megkezdett társadalmi modernizációs programok nem fenntarthatóak.

⁶³⁵ A fejezet alapjául szolgált: HEGEDŰS Barbara: Venezuela, 163-183. In: Sente-Varga, Mónika; Bács, Zoltán György (szerk.) Dél-Amerika a 21. században – társadalmi, gazdasági és politikai konfliktusok, Budapest, Magyarország: Ludovika Egyetemi Kiadó, 2019,194.

V.1. Venezuela általános bemutatása

Venezuela partjait északon a Karib-tenger és az Atlanti-óceán határolja, ennek révén stratégiai helyet foglal el az Észak- és Dél-Amerikát összekötő fő tengeri útvonalaknál. Közepes nagyságú országnak számít a térségben, mivel Brazíliát, Argentínát, Perut, Kolumbiát és Bolíviát követően csupán a hatodik legnagyobb területű állam Dél-Amerikában, 916 445 km²-rel. A 2800 km hosszú partszakasza fontos kereskedelmi térséggé teszi, valamint mérsékelt és trópusi éghajlata miatt a mezőgazdasági adottságai is kedvezőek, területének 24,5%-a alkalmas agrártevékenységre.⁶³⁶ A Magyarországnál tízszer nagyobb ország földrajza rendkívül változatos. Az Andok hegyvonulatai vonulnak északnyugaton, dél-keleten pedig a Guyana-hegység húzódik. A jelenlegi venezuelai válságos állapot előtt az Andok előterében cukornád, kukorica, kakaó és kávétermelés folyt, az északon fekvő főváros, Caracas körzetében pedig a kedvező éghajlatnak köszönhetően gyümölcsöket, kukoricát, kávétermesztenek, a partvidéki trópusi körzetekben cukornád, banán, és kakaó ültetvények találhatóak. Egyik legfontosabb gazdasági régiója a Maracaiboi-medence, ami a kőolaj kitermelés központja. Legfontosabb ásványkincsei a kőolaj és földgáz, de gazdag vasércben, aranyban, bauxitban, és az egyéb ásványi anyagokban, mint a koltán, amely elengedhetetlen az elektronikai eszközökhöz, vagy a gyémánt, valamint jelentős édesvízkészlettel rendelkezik.⁶³⁷

Venezuela lakosságának nagy része az Orinoco-síkságon koncentrálódik, továbbá az Andok északi nyúlványainál, ahol a főváros, Caracas is található. Az ország népessége körülbelül 28 millió fő, de pontos számot nehezen lehet megállapítani a tömeges elvándorlás miatt.⁶³⁸ Brazília, Kolumbia, Argentína után a negyedik legnagyobb lakosságszámú dél-amerikai ország. Nagyfokú az urbanizáció, a teljes népesség 89%-a városokban él,⁶³⁹ a főváros közel hárommillió, de a külvárosi részeket beleértve körülbelül öt millió ember lakik ezen a területen.⁶⁴⁰ Venezuela a 20. században évtizedeken keresztül bevándorló ország volt, népességnövekedésének mozgatórugója az olajkorszak hatására jelentkező munkalehetőségek és a kiegyensúlyozott gazdasági és politikai helyzet, aminek következtében számos dél-amerikai diktatúrából ide vándoroltak / menekültek. Mára ezek a trendek megváltoztak.

⁶³⁶ THE WORLD FACTBOOK: Washington D.C., Central Intelligence Agency, 2017.

⁶³⁷ PROBÁLD, 2005, 337-348.

⁶³⁸ WORLD POPULATION DASHBOARD: Venezuela, United Nations Population Fund, <https://www.unfpa.org/data/world-population/VE>

⁶³⁹ UN DATA: Country Profile, Venezuela

⁶⁴⁰ WORLD ATLAS

2014-ben a lakosság 51,6%-a meszticnek, 43,6%-a fehérnek és 2,9%-a feketének tartotta magát. A fehér lakosságot az európai bevándorlók leszármazottai alkotják, többségében spanyol, olasz, francia felmenőkkel, de számos európai közösség megtalálható az országban, például magyar szórványközösség is. A 2014-es adatok szerint 724 000 őslakos él az országban, ezzel a venezuelaiak 1,2 %-át alkotják.⁶⁴¹ A legjelentősebb indián csoportok az ország észak-nyugati területén élő Wayuu vagy Guajiro, és az Amazonas térségében a Yekuana, Yanomamo⁶⁴² és Piaroa⁶⁴³ törzsek.

Az elmúlt évek eseményei kivándorlási hullámot indítottak el az országból, 2022 januárjára összesen 6 millió ember hagyta el hazáját. Egyik fő irány a Venezuelával 2 200 km-es közös határral rendelkező Kolumbia 1,84 millió fő bevándorlóval, öt követi Peru 1,2 millió fővel, Ecuador pedig 509 ezer embert fogadott be,⁶⁴⁴ miközben az 1970-es és 1980-as években Venezuela volt, amely a gazdasági fellendülés és a Kolumbiában zajló narkó-háború következtében nagy számban fogadott be bevándorlókat a szomszédos államból. A venezuelai menekültek speciális engedményekben részesülnek, például lakhatási támogatásban, és egyszerűbb munkavállalási engedmények vonatkoznak rájuk. A kivándorlók arányának ilyen drasztikus száma már komoly terhet ró a dél-amerikai államokra, amely az egész régiót destabilizálhatja, másrészt az elmúlt években, nagy arányban a képzett, egyetemest végzett értelmiségi réteg hagyta el Venezuelát, ami a későbbiekben súlyos társadalmi problémát okozhat.⁶⁴⁵ A menekültkérdés regionális kezelése nehézkesen halad, mivel nem érkezik elég forrás a nemzetközi közösség felől. A venezuelai krízis közvetlen biztonsági fenyegetést generált a szomszédos országokban, a migrációs válságon keresztül. Az a 6 millió ember, aki már útra kelt, leginkább dél-amerikai országokban telepedett le. A folyamat egyre nagyobb kihívás elé állítja a régió államait, mivel egyrészt felmerül a kérdés, hogy menekültek tekinthetőek-e ezek az emberek, hiszen nem fegyveres konfliktus vagy üldöztetés elől

⁶⁴¹ INSTITUTO NACIONAL DE ESTADÍSTICA (2014): XIV Censonal de Población y Vivienda, Resultados Total Nacional de la República Bolivariana de Venezuela, 29-30.

<http://www.ine.gov.ve/documentos/Demografia/CensodePoblacionyVivienda/pdf/nacional.pdf> [2017.11.24.]

⁶⁴² A két indián törzs életébe Ata Kató magyar származású fotós munkássága révén kaphatunk betekintést, aki az 1960-as években látogatott Venezuelába. Tapasztalatait és élményeit a Hold véréből című műve tartalmazza.

⁶⁴³ A Piaroa indiánokról szóló ismereteink Boglár Lajos világhírű kulturális antropológus munkásságának köszönhetőek, aki 1967-68 és 1974-ben élt az őslakos törzs között. L.d. Wahari. Az őserdei kultúra, A sámán nyaklánc: Indián kultúrák, A kultúra arcai: Mozaikok a kulturális antropológia köréből

⁶⁴⁴ R4V LATIN AMERICA AND THE CARIBBEAN, Venezuelan Refugees and Migrants in the Region, 2022 január <https://www.r4v.info/en/document/r4v-latin-america-and-caribbean-venezuelan-refugees-and-migrants-region-january-2022> (2022.01.20.)

⁶⁴⁵ BUXTON, Julia - NAGY Sándor Gyula - RICZ Judit - SOLTÉSZ Béla: Quo vadis Venezuela? – Mi történik, Venezuelában?, Külügyi és Külgazdasági Intézet, KKI 4:1, 2019, https://kki.hu/assets/upload/06_KKI_4_1_20190221_VEN.pdf (2022.01.10.)

menekültek el, másrésről olyan közepesen fejlett országok a célállomások, amelyek hagyományosan inkább kibocsátók szoktak lenni és nem befogadóak.⁶⁴⁶

A nagymértékű kivándorlást nem csupán a gazdasági válság, az élelmiszerhiány okozza, hanem a rendkívül rossz közbiztonsági helyzet is. Az ország gyilkossági mutatói nagyon magasak. A 2017-os becsült adatok szerint már 56,8 erőszakos haláleset jutott 100 000 lakosra, és összesen 28 479 gyilkosság történt az ország teljes területén⁶⁴⁷ (összehasonlításképpen 2012-ben Magyarországon ez az arány 1,3 volt). A többi dél-amerikai országhoz viszonyítva is rendkívül magas ez a szám, Kolumbiában 30,8, Brazíliában 25,2 volt ebben az évben a gyilkossági mutató.⁶⁴⁸ 2017-től kezdve csökkenés tapasztalható a gyilkossági mutatókban, 2012-ben az arány 40,9-re javult.⁶⁴⁹ A magas gyilkossági arányért a bűnözői csoportok, a városi bandák és az állami erőszakszervezetek a fő felelősök. A bűncselekmények között egyre nagyobb számban jelennek meg az elszegényedés, éhezés okozta esetek, mint a rablások és fosztogatások, amelyeket egyénileg vagy csoportosan követnek el.⁶⁵⁰

Hugo Chávez elnöksége alatt elindult programok, az úgynevezett „bolívari missziók” fő célkitűzései közé tartozott az ország gazdasági függetlenségének biztosítása, a javak egyenlő elosztása, a szegénység és korrupció elleni küzdelem, amit az 1999-es alkotmányban is rögzítettek. Elnöksége alatt növekedtek a szociális kiadások, 1998-ban a GDP 8,2%-át, 2006-ban már 13,6%-át fordították erre a célra. (A szociális programok finanszírozásának alapját az olajbevételek visszaforgatása képezte, így támogatták a társadalmi felzárkózást.) Egészségügyben elért eredményeit mutatja, hogy 1999-hez képest több mint 17 ezerrel több házi orvos dolgozott az országban (2007), és szinte az ország teljes lakossága számára elérhetővé vált az orvosi ellátás.⁶⁵¹ A szegénységi ráta folyamatosan csökkent. 1998 végén a szegénységben élő háztartások aránya 43,9% volt, ami 2012-re lecsökkent 21,2%-ra, azonban az ezt követő években a gazdasági nehézségek hatására újra növekedni kezdett ez az arány,

⁶⁴⁶ SOLTÉSZ Béla: A venezuelai kivándorlás hatása Dél-Amerika országaira, KKI Elemzések KE-2021/51., 51., 3-14., 2021

⁶⁴⁷ IHS COUNTRY REPORTS: Venezuela, Country Risk, 2017, 3.

⁶⁴⁸ UNODC: Global Study on Homicide, 2019 <https://www.unodc.org/documents/dataand-analysis/gsh/Booklet2.pdf> (2022.01.20.)

⁶⁴⁹ STATISTA.COM: Homicide rate in Venezuela from 2014 to 2021, <https://www.statista.com/statistics/984669/homicide-rate-venezuela/> (2022.03.03.)

⁶⁵⁰ OBSERVATORIO VENEZOLANO DE VIOLENCIA (2016): OVV estima 28.479 muertes violentas en Venezuela, Informes Anuales <http://observatoriodeviolencia.org.ve/2016-ovv-estima-28-479-muertes-violentas-en-venezuela/> [2017.12.10.]

⁶⁵¹ WEISBROT, Mark – SANDOVAL, Luis: The Venezuelan Economy in the Chávez Years, Center for Economic and Policy Research, Washington, 2007., 9. http://cepr.net/documents/publications/venezuela_2007_07.pdf (2017.12.15.)

2015-re elérte a 33,1%-ot.⁶⁵² A humán fejlettségi index, ami a születéskor várható élettartam, az írástudás, az oktatás és az életszínvonal alapján méri az adott ország fejlettségét, javulást mutatott, 1998-2014 között 0,65-ről 0,767-re növekedett, ez megegyezik a szomszédos államok rátájával.⁶⁵³ A társadalmi egyenlőtlenséget mérő GINI index csökkenése volt tapasztalható a szociális kezdeményezéseknek köszönhetően, mivel 1999-2013 között 48,3-ról 44,8-ra szűkült a társadalmi olló, miközben Braziliában 54,4, Kolumbiában 55,9 volt az arány.⁶⁵⁴

A bolívari missziók (*misiones*) nem csupán fejlesztési kezdeményezéseként működtek, céljuk volt, hogy a kormányzat általuk közvetlen kapcsolatot alakítson ki a lakossággal a bürokratikus intézményrendszer megkerülésével, ezáltal olyan közösségi hálózatot alakítson ki, amely támogatja a bolívari forradalmat. Ezen kívül a fegyveres erőket is integrálta a kormányzat a közösségi programok végrehajtásába, például az élelmiszer kiosztás területén, valamint az olajbevételek felhasználását a missziók működtetésén keresztül koordinálta.⁶⁵⁵ A gyakorlatban párhuzamos szociális intézményrendszer jött létre, amely elsődleges egészségügyi ellátást, támogatott élelmiszereket, lakhatási kedvezményeket nyújtott. A rendszer kritikásai szerint azonban a rászorulóknak nem előre meghatározott jogosultság alapján részesültek a juttatásokban, hanem politikai támogatás fejében kaptak kedvezményeket.⁶⁵⁶

A társadalmi részvételt és a kormányzati hatalom erősítését szolgálták az úgynevezett közösségi tanácsok, amelyek a missziók végrehajtásában vettek részt, és a közvetlen demokrácia részeként a helyi közösségek önszerveződését voltak hivatottak elősegíteni. A közel 30 000 tanács a gyakorlatban valóban hozzájárult a vidéki területek öngazgatásának elősegítéséhez és a társadalmi aktivitás növeléséhez, azonban a politikai kliens rendszer részévé váltak. Ezen kívül a létrejövő hálózat hozzájárult az állami bürokrácia szétaprózódásához, mivel önállóan, saját költségvetéssel rendelkezett, és nem épült be szervesen az állami intézményrendszerbe.⁶⁵⁷

⁶⁵² INSTITUTO NACIONAL DE ESTADÍSTICA: Pobreza por línea de ingreso, 1er semestre 1997 - 1er semestre 2015, Gobierno Bolivariano de Venezuela,

http://www.ine.gov.ve/index.php?option=com_content&view=category&id=104&Itemid=45# (2017.12.20.)

⁶⁵³ UN: Human Development Indicators, Venezuela,

⁶⁵⁴ UN (2013): Income GINI coefficient, Human Development Report Office

⁶⁵⁵ SCHALL-EMDEN, Janine: Venezuela, Oil Economics and Social Welfare, Centro Studi di Politica Internazionale, 2009, 5.

<http://www.eisourcebook.org/cms/Nov%202015/Venezuela,%20Oil%20Economy%20and%20Socia%20Welfare.pdf> (2017.12.12.)

⁶⁵⁶ BTI: Venezuela Country Report. Gütersloh: Bertelsmann Stiftung, 2016, 22. https://www.bti-project.org/fileadmin/files/BTI/Downloads/Reports/2016/pdf/BTI_2016_Venezuela.pdf (2017.12.10.)

⁶⁵⁷ LIVINGSTONE, Grace: Grassroots democracy feels the strain in Venezuela, BBC News, 2016, <http://www.bbc.com/news/world-latin-america-35882263> (2017.12.20.)

Az oktatás terén is több misszió indult a 2000-es években, amelyek az írástudatlanság visszaszorítását célozták a közoktatás kiszélesítésével, új oktatási intézmények alakultak, infrastruktúrafejlesztések történtek.⁶⁵⁸ A programoknak köszönhetően a 15 évnél idősebb korosztály körében szinte megszűnt az írástudatlanság. Az UNESCO 2005-ben analfabetizmustól mentes országgá nyilvánította Venezuelát, és üdvözölte az oktatás fejlesztéséért tett kormányzati intézkedéseket.⁶⁵⁹ A társadalmi felzárkóztatás érdekében a szociális kiadások, az egészségügyre és oktatásra fordított összegek nőttek, 2012-ben a költségvetés 40%-át, hozzávetőleg 116 milliárd bolivárt szociális célokra fordított a kormányzat.⁶⁶⁰ A jelenlegi állapotok azonban azt mutatják, hogy komolyabb intézményi és makrogazdasági strukturális változtatások hiányában a rendszer nem fenntartható. Összeomlásának egyik fő oka, hogy az állam túlzottan is az olajbevételekre támaszkodott, ami sérülékennyé tette a programok finanszírozhatóságát.

Kevés hivatalos adat van arról, hogy jelenleg mekkora Venezuelában a szegények aránya, de a hazai valuta teljes elértéktelenedése, a súlyos élelmiszerhiány következtében a lakosság nagy része kritikus helyzetbe került, a 2017. februári adatok szerint a háztartások 82%-a szegénységben él,⁶⁶¹ ami adat 2021-re tovább súlyosbodott, elérve a 94,5%-ot.⁶⁶² A 2014-es válság óta az országban egyre kilátástalanabb a helyzet, a hiperinfláció miatt elértéktelenedő bolivár⁶⁶³ miatt az elszegényedés már a társadalom egészét érinti, ezen kívül akinek rendelkezésre is áll a megfelelő összeg az élelemre, az alapvető élelmiszerek hiánya miatt nem képes megvenni azokat.⁶⁶⁴ Az alultápláltság, a gyógyszerhiány kritikus helyzetbe hozza a 2000-es években még mintaállamnak tartott ország társadalmát. A kormányzat Chávez örökségére

⁶⁵⁸ Legfontosabbak: a *Mission Robinson*, ennek keretében felnőtt önkéntesek alapvető matematika, olvasás és írás ismereteket nyújtottak fiataloknak és felnőtteknek; a Ribas misszió, azoknak a középiskolás korú fiataloknak szólt, akik korábban kiléptek az oktatási rendszerből, és a *Misión Sucre*, amely a felnőttek számára ingyenes felsőoktatási programokat kínál.

⁶⁵⁹ TELESUR: Venezuela: 10 Years Free of Illiteracy, 2015, <https://www.telesurtv.net/english/news/Venezuela-10-Years-Free-of-Illiteracy-20151027-0050.html> (2017.11.28.)

⁶⁶⁰ MANZANO, Osmel – SCROFINA, Jose Sebastian: Resource Revenue Management in Venezuela: A Consumption-Based Poverty Reduction Strategy, Natural Resource Governance Institute, 2013. <https://resourcegovernance.org/analysis-tools/publications/resource-revenue-management-venezuela-consumption-based-poverty> (2021.12.04.)

⁶⁶¹ EL NACIONAL (2017): Encovi: 82% de los hogares está en pobreza, Sociedad, http://www.el-nacional.com/noticias/crisis-humanitaria/encovi-los-hogares-esta-pobreza_81460 (2017.11.15.)

⁶⁶² Programa Venezolano de Educación Acción en Derechos Humanos: La pobreza en Venezuela llega al 94,5% de la población | ENCOVI 2021, 2012. szeptember <https://provea.org/actualidad/derechos-sociales/la-pobreza-en-venezuela-llega-al-945-de-la-poblacion-encovi-2021/> (2022.03.04.)

⁶⁶³ Az ország inflációs rátáját nehéz pontosan meghatározni, mert hiányosak az adatok, és az infláció nagy ütemben, folyamatosan növekszik, 2016-ban 254%, 2017-ben 652%-os inflációs rátát mért az IMF.

⁶⁶⁴ BATA-BALOG Amadea: Véget tud-e vetni Venezuela a hiperinflációnak? Avagy hány nullával kell még csonkítani a nemzeti valutát?, Corvinák blog, 2021, <https://corvinak.hu/vilag/2021/08/24/veget-tud-e-vetni-venezuela-a-hiperinflacionak-avagy-hany-nullaval-kell-meg-csonkitani-a-nemzeti-valutat> (2022.03.04.)

támaszkodva, állami programokkal próbálja csillapítani a kialakult helyzetet. Például élelmiszer csomagokat biztosít a rászorulóknak, amelyben az importált alapvető élelmet alacsony áron adják, de ezek a csomagok is legfeljebb egy-két hétre elegendőek, és a legszegényebbek még ezeknek a megvásárlását sem engedhetik meg maguknak.⁶⁶⁵

V.2. Politikai rendszer Hugo Chávez és Nicolás Maduro elnöksége alatt

Venezuela a 20. század második felében sajátos politikai fejlődési pályát járt be, mert amíg a legtöbb latin-amerikai országban katonai diktatúrák, autoriter rendszerek váltották egymást, addig ebben az országban demokratikus rendszer jött létre. A balközép párt, a Demokratikus Akció (*AD, Acción Democrática*) és a kereszténydemokrata COPEI (*Comité de Organización Política Electoral Independiente*) megállapodást kötött 1958-ban azzal a céllal, hogy konszolidálja az ország demokratikus alapjait (*Pacto de Punto Fijo*). A következő évtizedeket a két párt váltógazdasága uralta, ami képes volt stabilizálni az országot. A megegyezés részét képezte, hogy minden érdekcsoport részesüljön az olajbevételekből, cserébe támogatják a mérsékelt állami beavatkozást a gazdasági életbe és tiszteletben tartják a magáncégek érdekeit. A kiépült rendszer törékeny volt, de mégis megerősítette a demokráciát, Venezuela pedig prosperáló pályára lépett, egészen a nyolcvanas évekig.⁶⁶⁶

Az 1989-es adósságválság hatására bevezetett neoliberális gazdasági reformok, privatizáció, deregulációs folyamatok és a benzinár növekedésének hatására tüntetések kezdődtek. Az 1990-es évekre a kétpárti struktúrát uraló politikai elit a súlyos korrupciós vádak miatt elvesztette a középosztály támogatását, a pártok nem tudtak megújulni és visszaszerezni a társadalom bizalmát, a munkásréteg úgy érezte, hogy nem részesült az olajbevételekből, szociális programokat és gazdasági lehetőséget követeltek a városokban. Növekedett az általános elégedetlenség, a társadalom elfordult a hagyományos pártoktól. Hugo Chávez színre lépésekor az országot a lakosság a politikai életből való kiábrándultsága, a neoliberális gazdaságpolitikából következő gazdasági nehézségek és népi elégedetlenség jellemezte.⁶⁶⁷

⁶⁶⁵ GRAHAM-HARRISON, Emma (2017): Hunger eats away at Venezuela's soul as its people struggle to survive, The Guardian. <https://www.theguardian.com/world/2017/aug/26/nicolas-maduro-donald-trump-venezuela-hunger> (2017.12.26.)

⁶⁶⁶ GÓMEZ, Enrique (2015): Venezuela: political parties, At a glance, European Parliamentary Research Service, [http://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/ATAG/2015/556978/EPRS_ATAG\(2015\)556978_EN.pdf](http://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/ATAG/2015/556978/EPRS_ATAG(2015)556978_EN.pdf) (2017.11.12.)

⁶⁶⁷ SKIDMORE.- SMITH, 2010, 232-325.

V.2.1., „Bolivári forradalom” - Hugo Chávez elnöksége

Hugo Chávez venezuelai elnök (1999-2013) a Latin-Amerikában végbemenő „pink tide/rózsaszín dagály” baloldali fordulat egyik legmeghatározóbb alakja, akinek személyisége és politikai megítélése rendkívül ellentmondásos. Különböző jelzőket használtak már rá, caudillo,⁶⁶⁸ populista vezető, diktátor, vagy a nép atyja. Ezért az ország aktuális viszonyainak megértéséhez lényegesebb azt vizsgálni, hogy milyen problémákra volt válasz színre lépése, politikájának milyen regionális és külpolitikai hatásai voltak, valamint halálát követően hogyan működött tovább a rendszere.⁶⁶⁹

Első politikai megmozdulása 1992-ben egy sikertelen fegyveres puccsal kezdődött. Az 1970-es években a katonaságon belül is megjelent a *desarrollismo*-nak nevezett fejlődési koncepció. Alapgondolata a nemzetgazdaságok dinamizálása, a külföldi tőkétől és világgazdaságtól való függőség csökkentése, a társadalmi különbségek felszámolása, a mezőgazdaság modernizálása volt, amit militarista-populista eszközökkel és radikális reformokkal kívántak végrehajtani.⁶⁷⁰ A *desarrollismo* gondolata hatással volt a későbbi elnökre, aki a tisztikar tagjaiból 1983-ban szerveződött *Movimiento Bolivariano Revolucionario 200* elnevezésű csoporttal⁶⁷¹ kívánta megdönteni a balközép AD párthoz kötődő, Carlos Andrés Pérez elnöki hatalmát.⁶⁷² A puccskísérlet hamar elbukott, és Hugo Chávez, mint a mozgalom vezetője, börtönbe került, de politikai szerepvállalása csak ekkor kezdődött. A puccsot követő 1993-as elnökválasztáson Rafael Calderát, a COPEI jelöltjét választották elnöknek, aki 1969-1974 között egyszer már betöltötte az elnöki tisztséget, a régi politikai elit tagja volt, és megválasztása nem hozott radikális változást az ország életében. Caldera elnöksége (1994-1999) alatt amnesztiát adott az 1992-es puccs résztvevőinek, így szabadult ki Chávez is a börtönből, aki ezt követően újult erővel folytatta politikai tevékenységét a társadalom alsóbb rétegeire összpontosítva. A politikai rendszer gyengeségei láthatóvá váltak, a súlyos korrupció,⁶⁷³ a kritikus társadalmi

⁶⁶⁸ Venezuela történelmében hagyománya van a tekintélyelvű, erős vezető képének. A *caudillismo* egy katonai vagy politikai vezető hivatalos vagy nem-hivatalos hatalmán alapuló tekintélyelvű rendszert jelent, jellemzően Latin-Amerikában.

⁶⁶⁹ LEHOCZKI Bernadett: A Chávez-éra Venezuelában: bel- és külpolitikai alternatívakeresés, Grotius, 2013, 1-2. http://www.grotius.hu/doc/pub/CZKISW/2013-08-05_lehoczki_bernadett_a-chavez-era-venezuelaban.pdf (2017.11.05.)

⁶⁷⁰ ANDERLE, 2010, 127-129.

⁶⁷¹ Az MBR-200, azaz a Bolivári Forradalmi Mozgalom-200 elnevezés Simon Bolívar születésének 200. évfordulójára utal

⁶⁷² LÓPEZ Maya, Margarit: Venezuela: Hugo Chávez y el Bolivarianismo, Revista Venezolana de Economía y Ciencias Sociales, Caracas, évf. 14/3, 55-82., 2008, 57. (2017.11.25.) <http://www.redalyc.org/articulo.oa?id=17721699005>

⁶⁷³ 1996-os adatok szerint, az akkor még csak 85 országban mért államok közül a 77. legnagyobb korrupciós rátával rendelkezett. forrás: Transparency International

különbségek és az ebből adódó feszültségek okán a lakosság egyre szélesebb rétege változást akart, szakítani kívánt a korábbi elit politikájával. Hugo Chávez jól ismerte fel ezt az igényt, és képes volt megfogalmazni, melyek azok a legégetőbb szociális problémák, amelyekkel a lakosság többségét meg lehet szólítani.⁶⁷⁴

Az 1998-ban tartott elnökválasztáson az általa létrehozott, a MBR-200 civil utódjaként fellépő V. Köztársaság Mozgalom (Movimiento V (Quinta) República, MVR) színeiben indult. A választást nagy többséggel, 3,7 millió szavazattal, a voksok 56,2%-val nyerte meg. Több értelemben is lényeges választás volt ez, mivel ekkor használták először az elektronikus szavazási rendszert, valamint pártfüggetlen Nemzeti Választási Bizottságot állítottak fel a választások koordinálására. Mára az ellenzék mindkét eszközt a választási csalások olyan kellékének tartja, amelyek az elnöki hatalom fennmaradását szolgálják. Hugo Chávez azonban az ország történetének legátláthatóbb és legtisztábbnak nyilvánított választásán került hatalomra, amelyet választási megfigyelőként Jimmy Carter, az Egyesült Államok korábbi elnöke és az Amerikai Államok Szervezete is felügyelt.⁶⁷⁵

Az ország hivatalos elnevezése 1999 óta Venezuelai Bolívari Köztársaság, ami Dél-Amerika egyik leghíresebb történelmi alakjára, Simón Bolívarra (1783-1830) utal. Venezuela történelme és a napjainkban zajló politikai retorika fontos eleme a forradalmár Bolívar személye. Az új alkotmányon túl, a rendszer alapját Hugo Chávez személyes karizmája, populista politikája nyújtotta. Simon Bolívar alakja, mint legitimáló tényező alapvetően hozzájárult a Chavez éra ideológiájának kialakításához. Az elnök, mint a nemzet atyja, Bolívar örökségének folytatója, és a nemzeti érdekek védelmezője jelent meg.⁶⁷⁶ Bolívar neve előkerül Venezuela hivatalos pénzén (Venezuelai Bolívar), az ország fegyveres ereje Nemzeti Bolívari Fegyveres Erők, illetve utcanevekben és utcai falfestményeken köszön vissza a nemzeti hős neve és arcképe, amit Hugo Chávez személyével kapcsolnak össze.

Elnöki időszakát meghatározó legfontosabb politikai fogalmak a 21. századi szocializmus és a bolívari forradalom. A bolívarizmus fő programja a nemzeti és gazdasági függetlenség, a politikai szuverenitás biztosítása és a nép akaratán alapuló közvetlen részvételi demokrácia megteremtése volt, antiimperialista, antikapitalista és neoliberalizmus ellenes retorikával párosulva. Élesen kritizálta a nemzetközi szervezeteket, mint a Világbank vagy az IMF

⁶⁷⁴ LEHOCZKI 2013, 4-5.

⁶⁷⁵ TRINKUNAS, Harold – MCCOY, Jennifer: Observation of the 1998 Venezuelan elections, The Carter Center, 1999. 49. <https://www.cartercenter.org/documents/1151.pdf> (2017.12.02.)

⁶⁷⁶ CORREA, Monica: Why Always Bolívar?, Caracas Chronicles, 2016, <https://www.caracaschronicles.com/2016/03/04/why-always-bolivar> (2017.11.28.)

tevékenységét, emellett a „gyarmatosító” Egyesült Államokkal, és az ő érdekeit kiszolgáló hazai gazdasági és politikai ellenzékkel szembeni fellépés jelentette politikai üzeneteinek alapját.⁶⁷⁷ Chávez csak 2005-ben fordult markáns baloldali koncepcióhoz, és hirdette meg a 21. századi szocializmust, aminek az a lényege, hogy a fentiekén kívül elutasítja a 20. századi államszocializmust is, inkább egy plurális, kevésbé államközpontú rendszer kiépítését határozza meg. A szabadság, egyenlőség és társadalmi igazságosság a legfontosabb hívószavak, fő programja az önszabályozó szabadpiaci mechanizmus elutasítása, célja a dél-amerikai régió önállóságának és globális szerepének növelése.⁶⁷⁸ „A kapitalizmust nem lehet meghaladni a kapitalizmuson keresztül; ezt a szocializmus, az igaz szocializmus tudja megvalósítani az egyenlőség és az igazságosság révén. Arról is meg vagyok győződve, hogy ez lehetséges a demokratikus keretek között, de nem a washingtoni típusú demokráciában”. (Részlet Hugo Chávez 2005-ben a Szociális Fórumon elmondott beszédéből.)⁶⁷⁹

V.2.2. Részvételi demokrácia

A fenti idézetből is látható, hogy Hugo Chávez alapvetően nem törekedett arra, hogy nyugati értelemben vett demokráciát alakítson ki Venezuelában. Rendszerének megítélése rendkívül ellentmondásos, értékelése a legszélesebb spektrumban mozog, egészen a demokratikus intézményrendszert lebontó, erősen autokratikus és autoriter rendszertől, a részvételi demokráciát és a társadalmi igazságosság elérését célzó állam képéig. A fő kérdés, hogy egyáltalán megállja-e még ma is a helyét a Chávez által megfogalmazott részvételi demokrácián alapuló politikai berendezkedés, a kezdeti ígéretekből és politikai gondolatokból valójában mennyi valósult meg.⁶⁸⁰

Fontos látni, hogy egész Latin-Amerikában tapasztalható, hogy a társadalmi egyenlőtlenség, a szegények nagy aránya, az oktatáshoz való egyenlőtlen hozzáférés hatására a lakosság egy részének nincs lehetősége arra, hogy a politika aktív résztvevője és alakítója legyen, mert hiányoznak azok a köztes társadalmi intézmények, szervezetek, amelyek révén lehetőségük lenne a politikai elitet befolyásolni.⁶⁸¹ Chávez felismerte ezt a problémát, és mind politikájában,

⁶⁷⁷ VOGEL Dávid: Venezuela gazdaságpolitikája: A chávez-i évek, *Társadalom és Politika* 7:(1-2), 2011, 127-141.

⁶⁷⁸ CSIKI, Tamás: Venezuela külön úton, *Nemzet És Biztonság: Biztonságpolitikai Szemle*, 1/9. 28-39, 2008, ISSN 1789-5286

⁶⁷⁹ SOJO, Cleto A.: Venezuela's Chavez Closes World Social Forum with Call to Transcend Capitalism, *Venezuelanalysis.com*, 2005, <https://venezuelanalysis.com/news/907?newsno=1486> (2017.12.06.)

⁶⁸⁰ LEHOCZKI 2013, 6.

⁶⁸¹ LEHOCZKI 2013, 7.o.

mind retorikájában nagy hangsúlyt fektetett arra, hogy a bolívari forradalom révén megpróbálja a korábban elitek uralta politikát visszaadni a nép kezébe. Államelméletének alapját a közvetlen demokrácia alapelvei jelentették, mivel véleménye szerint a képviselői demokrácia elidegeníti az állampolgárt a döntések végrehajtásától, mivel csupán a periódusos választások révén képes beleszólni a politikai folyamatokba.⁶⁸² Ezért politikai rendszerét maga az elnök részvételi demokráciaként jellemezte, amelyben a társadalom többségének akarata a döntő, az intézkedések alapjait, valamint megerősítését a különböző népszavazások vagy a lakossággal történő minél közvetlenebb kommunikáció más formái adják.⁶⁸³

Elnöksége alatt számos választás, ügydöntő vagy konzultatív népszavazás zajlott. Első kampánya során Chávez fő ígérete egy új alkotmány létrehozása volt, amit népszavazással legitímált is.⁶⁸⁴ Ezt követően az új alaptörvény alapján, amely 6 évre növelte az elnöki mandátumot, a törvényhozó parlamentet pedig egykamarásra csökkentette, 2000-ben nagy többséggel újraválasztották. 2002-ben az ellenzék és a kormány között kiéleződött az ellentét, tüntetések és sztrájkok zajlottak országszerte, majd egy sikertelen puccskísérletbe torkollottak. Ezt követően 2003-ban az ellenzék az elnök visszahívását kezdeményezte népszavazás útján. A referendumot hosszú halogatás után, végül 2004 augusztusában meg is tartották. Chávez győztesen került ki a politikai csatározásokból, mert a népszavazás 59%-41% arányban megerősítette mandátumát,⁶⁸⁵ 2006-ban pedig újabb elnökválasztási győzelmet könyvelhetett el.⁶⁸⁶ Kétségtől, Hugo Chávez ezeket a győzelmeket legitimitása legfőbb alapjának tekintette. 2007-ben szenvedte el első vereségét, amikor a kiírt referendumon a szavazatok 50,65%-ban megíúsították azt az alkotmányreformot, ami megnövelte volna az elnök hatalmát, ellenőrzési jogot adva neki a Központi Bank, és a kormányzók kinevezése fölött, és eltörölte volna az elnök újraválasztásának korlátozását. Végül 2009-ben sikerült véghez vinnie ezt a tervét: a szavazatok 54,85%-val a szavazópolgárok többsége támogatta nem csak az elnök, hanem az állami vezetők korlátlan újraválasztásnak lehetőségét.⁶⁸⁷ Ezáltal 2012-ben Chávez újraindulhatott az elnökségért, és 54%-45%-os szavazati aránnyal, negyedik alkalommal is

⁶⁸² MÉSZÁROS István: Bolívar and Chávez: The Spirit of Radical Determination, 59. évf.3. sz., Monthly Review, 2007, <https://monthlyreview.org/2007/07/01/boliivar-and-chaavez-the-spirit-of-radical-determination/> (2018.03.02.)

⁶⁸³ BAKÓ András: Dagály után apály?, Eszmélet, 29. évf. 114. sz., 51-72. 2017, http://epa.oszk.hu/01700/01739/00099/pdf/EPA01739_eszmelet_114_051-072.pdf (2017.12.12.)

⁶⁸⁴ Az 1999-es referendumon a szavazók 71,78%-a támogatta az elfogadását. Forrás: CONSEJO NACIONAL ELECTORAL: Referendos Nacionales Efectuados en Venezuela (1999 – 2000), <https://web.archive.org/web/20100718035314/http://www.cne.gov.ve/estadisticas/e010.pdf> [2017.12.20]

⁶⁸⁵ THE CARTER CENTER: Observing the Venezuela Presidential Recall Referendum, Comprehensive Report, 2005, <https://www.cartercenter.org/documents/2020.pdf> (2017.12.05.)

⁶⁸⁶ 2006-ban az addigi legnagyobb többséggel, 62,89%-al választották újra elnökké.

⁶⁸⁷ CNE: Consejo Nacional Electoral, <http://www.cne.gov.ve/web/index.php>

megnyerte az elnökválasztást. Azonban 2011-ben diagnosztizált rákbetegsége következtében nem tudta kitölteni terminusát, 2013 márciusában elhunyt.⁶⁸⁸

Hugo Chávez 2006-ban hozta létre a Venezuelai Egyesült Szocialista Pártot (*Partido Socialista Unido de Venezuela, PSUV*), ami egyesítette a különböző, a bolívari forradalomhoz kötődő csoportokat. Az ellenzékhez fűződő viszonya a 2002-es puccsot követően változott meg alapvetően, egyre keményvonalasabb politikát képviselt velük szemben, és csak a külső szereplők nyomására tárgyalt velük. Az ellenzéki pártok közül a két hagyományos párt, az AD és a COPEI, továbbra is működött, és rajtuk kívül számos kisebb párt és szervezet jött létre. 2008 óta létezett az ellenzék szövetsége, a Demokratikus Egység Kerekasztala (*Mesa de Unidad Democrática, MUD*), ami azonban mára felbomlani látszik. Hagyományosan az ellenzék előválasztásokon dönt a legesélyesebb indulóról, akit a választási szövetség (MUD) keretén belül támogatnak. Ennek a választástechnikai eljárásnak az a hátránya, hogy az ellenzéki pártok megosztottságot mutatnak a kormánnyal szemben, és kétséges, hogy a választásokat követően milyen módon tudnának kormányozni. Például az elnöki visszahívásról tartott népszavazás előtt sem tudtak megegyezni abban, hogy sikeres kimenetel esetén, ki lenne választási szövetségük közös elnökjelöltje. Ezen kívül többször fordultak a bojkott eszközéhez, például 2005-ben a parlamenti választásokon, és a mai napig élnek ezzel a módszerrel, amit azonban a külföldi megfigyelők és szervezetek egyaránt elítélnek, mivel ezzel maga az ellenzék is rombolja az ország demokratikus rendszerét, és eddig alapvetően nem hozott eredményt ez a politika.⁶⁸⁹

Elnöki pályafutását értékelve adódik a kérdés, hogy minek volt köszönhető Chávez ekkora belpolitikai fölénye? Úgy gondolom, hogy nagyrészt személyiségének, szónoki képességének, amivel tömegeket tudott mozgósítani, valamint szociális programjainak, s annak, hogy a vidéki közösségi tanácsokon keresztül elérte a társadalom alsóbb rétegeit, akik korábban politikailag inaktívak voltak. A médiában túlsúlya volt az ellenzékhez képest. Chávez politikai rendszerének intézményi bázisa a saját támogatóiból álló Legfelső Bíróság, a törvényhozó Nemzetgyűlés, a Nemzeti Választási Bizottság és a hadsereg volt. Az erős elnöki hatalom mellett ezek biztosították a rendszer centralizált működését, illetve az ellenzék gyengesége és fragmentáltsága is hozzájárult az elnök politikai stabilitásához. Azonban lényeges megjegyezni,

⁶⁸⁸ FOX News: Venezuelan President Hugo Chavez wins another 6-year term, electoral council says, 2012, <http://www.foxnews.com/world/2012/10/07/venezuelan-president-hugo-chavez-wins-another-6-year-term-electoral-council.html> (2017.12.16.)

⁶⁸⁹ SULLIVAN, Mark P.: Venezuela: Political Conditions and U.S. Policy, Congressional Research Service, 2009, <https://fas.org/sgp/crs/row/RL32488.pdf> (2017.11.16.)

hogy Chávez elnöksége alatt a venezuelai választásokon még részt vettek külföldi megfigyelők, pl. az EU-ból vagy az Amerikai Államok Szervezetéből, mivel Chávez szükségesnek tartotta, hogy a nemzetközi szereplők is legitimálják hatalmát, annak érdekében, hogy komoly külpolitikai terveit végre tudja hajtani.

V.2.3 Maduro éra

Nicolás Maduro⁶⁹⁰ 2013-ban követte Hugo Chávezt az elnöki székben, és elődje munkásságának folytatását, a bolívari forradalom céljainak megvalósítását ígérte. A szűkös választási győzelemből azonban már látni lehetett, hogy a Chávezénél szerényebb politikai tehetséggel és karizmával rendelkező Maduro közel sem örvend akkora támogatottságnak, mint a korábbi elnök. A választást csupán 1,6%-al nyerte meg kihívójával, Henrique Capriles Radonskival, a MUD jelöltjével szemben, miközben pár hónappal korábban Chávez több mint 10%-os előnyre tett szert. Az ellenzék a szavazatok újszámolását követelte, amit azonban a Nemzeti Választási Bizottság nem hagyott jóvá.⁶⁹¹ Újabb repedés mutatkozott a rendszeren a 2014. februártól zajló tüntetéshullámok során. A nagy arányú városi bűnözés, az infláció és az élelmiszerhiány miatt közösen léptek fel a diákok, a civil és politikai szervezetek a kormánnyal szemben. Az első hónapokban a demonstrációk során közel 50 ember meghalt, több százan megsebesültek és közel ezer embert letartóztattak, köztük népszerű ellenzéki vezetőket is.⁶⁹² A többször erőszakba torkolló kormányellenes tüntetések kisebb megszakításokkal 2017 őszéig folytatódtak.

Ahogy az ellenzék ereje növekedett, az államhatalom annál inkább a diktatórikus módszerek felé fordult. Az ellenzék legnagyobb sikere az volt, mikor 2015-ben nagy meglepetésre megnyerte a parlamenti választásokat, és kétharmados többséget szerzett a MUD a Nemzetgyűlésben. Ezzel esélyt kapott arra, hogy békés eszközökkel kerekedjen felül a gazdasági válságon, de az ellenzék nem tudta kihasználni a lehetőséget.⁶⁹³ Az ellenzék 2016-ban népszavazást kezdeményezett Maduro elnök visszahívására, kiírásához a 20 millió választópolgár egyötödének aláírására lett volna szükség, azonban a Legfelső Bíróság és a

⁶⁹⁰ NICOLAS Maduro: buszsofőrként dolgozott, majd szakszervezeti vezetőként lépett kapcsolatba a politikával. 2006-tól külügyminiszter, majd 2012. októbertől alelnök. forrás: Britannica,

<https://www.britannica.com/biography/Nicolas-Maduro>

⁶⁹¹ LOPEZ, 2013

⁶⁹² BTI 2016, 8.

⁶⁹³ ICG: the End of Hegemony: What Next for Venezuela?, International Crisis Group, Latin America & Caribbean, 2015, <https://www.crisisgroup.org/latin-america-caribbean/andes/venezuela/end-hegemony-what-next-venezuela> (2017.12.20.)

Választási Bizottság ellehetetlenítette a referendum kiírását, mivel először felfüggesztette az aláírásgyűjtési folyamatot, majd 2017-ig húzta az időt, és így a törvények értelmében már nem engedélyezhette a népszavazás megtartását, mert választási év következett. Ez a lépés egyértelműen mutatta a rendszer autoriter jellegét, egyben jelezte, hogy Maduro és a kormány nem bízik abban, hogy képes kedvező eredményt elérni a referendummal, elődjével ellentétben. Az ellenzéki erők pedig nem voltak képesek az egyre erősödő társadalmi elégedetlenséget kihasználva, egységes politikai lépésekkel gyengíteni a központi kormányzatot.

A következő súlyos lépés az ellenzéki többségű parlament ellehetetlenítése, és határozatainak semmissé nyilvánítása volt a Legfelsőbb Bíróság részéről, majd néhány nappal később a törvényhozói hatalom felfüggesztése, ami ismét véres tüntetéshullámot indított el.⁶⁹⁴ Folyamatosakká váltak az összetűzések a kormányerők, az őket támogató félkatonai csoportok és az ellenzéki szervezetek tüntetői között 2017. első hónapjaiban, összesen az összecsapásoknak több mint 120 halálos áldozata volt. A közel polgárháborús állapotok csak súlyosbodtak, miután Maduro elnök bejelentette az új alkotmány megalkotását, és azt, hogy szövegét alkotmányozó nemzetgyűlés fogalmazza meg, melynek tagjait alkotmányozó népszavazáson választhatják meg a venezuelai polgárok. Felháborodást okozott, hogy miért kell egyáltalán lecserélni az 1999-es „bolívari” alkotmányt. Ezért az ellenzék nem hivatalos, saját népszavazást tartott arról, hogy a szavazók egyetértenek-e az új alkotmányozási folyamat szükségességével. Ezen - állításuk szerint - 7 millió⁶⁹⁵ szavaztak nemmel. Az eredményt a kormány nem fogadta el, és kiírta a választásokat az Alkotmányozó Nemzetgyűlés összetételéről. Az ellenzék bojkottja mellett tartott választáson a kormány álláspontja szerint 8 millióan szavaztak. Ennek eredményeképpen 2017 augusztusban felállt a nagyrészt kormánypárti képviselőkből álló alkotmányozó gyűlés, amely teljes egészében átvette a Nemzetgyűlés hatáskörét. Ezzel a folyamattal sikerült a korábban ellenzéki többségű parlamentet semmisnek nyilvánítani, és a gyakorlatban is felszámolni az ország demokratikus intézményrendszerének még megmaradt elemeit.⁶⁹⁶

⁶⁹⁴ SOLTÉSZ Béla: A venezuelai szocializmus végnapjai, Index, 2017, https://index.hu/kulfold/2017/08/26/a_venezuelai_szocializmus_vegnapjai/?token=fcc9ac5bd61469796aab82ab63fcbf6a (2017.11.20.)

⁶⁹⁵ Venezuelában a választásokon csak azok az állampolgárok jogosultak voksolni, akik előzetesen ujjlenyomattal regisztráltak a Választási Bizottságnál. 2016-ban ezt több mint 19 millió személy tette meg. ELECTION GUIDE: Bolivarian Republic of Venezuela, 2016, <http://www.electionguide.org/countries/id/231/> (2018.03.02.)

⁶⁹⁶ ICG: Final Curtain for Venezuela's Democracy as Parliament is Dissolved, Statement, International Crisis Group, 2017, <https://www.crisisgroup.org/latin-america-caribbean/andes/venezuela/final-curtain-venezuelas-democracy-parliament-dissolved> (2017.12.20.)

Azonban az ellenzékre mért legnagyobb csapást mégis a 2017. októberi helyhatósági választások jelentették. A kormányoldal 17 kormányzóságot nyert meg, miközben az ellenzék csak 5-öt. Az ellenzék visszaélésekre hivatkozva nem ismerte el azonban az eredményt, mivel bejelentések érkeztek választási csalásokról, mint a többszörös szavazás, vagy állami élelmiszer-adományok osztása a szavazás napján, fegyveres csapatok erőszakos jelenléte, és gyanús telefon- és áramszünetek. A választás tisztaságát már nem ellenőrizték külföldi megfigyelők sem.⁶⁹⁷ Maduro sikeréhez hozzájárult egyrészt az, hogy még mindig sok támogatója van a vidéki szegények körében, köszönhetően a Chávez kultusz életben tartásának és az ellenzék ellenes, hatásos retorikának. Másrészt, az ellenzék nem volt képes megfelelően megszólítani ezt a társadalmi réteget, nem mutatott föl egységes politikai koncepciót a válság megoldására, sőt folyamatosak voltak a belső csatározások a MUD koalíción belül.

A következő elnökválasztást 2018 májusában tartották. A tartományi választási kudarcot követően a MUD szétszilárdott, apátia lett úrrá a szavazókon. A két ellenzéki induló Henri Falcón és Javier Bertucci voltak, azonban nagy többséggel nyert a regnáló elnök, Maduro.⁶⁹⁸ Mivel azonban az ellenzék illegitimnek nyilvánította a választás eredményét, Maduro 2019 januári beiktatását is törvénytelennek tartották, ezért az alig ismert, fiatal Juan Guaidó, a Nemzetgyűlés Elnöke, átmeneti elnökké nyilvánította magát, majd utcai tüntetések kezdődtek a rezsimmel szemben.⁶⁹⁹ Miben volt eltérő ez az időszak a korábbi tüntetésektől? Guaidótól, mint fiatal, új szereplőtől azt várták, hogy képes lesz széles körű támogatottságot maga mögé állítani, és egységbe rendezni az ellenzéki erőket. Személyével szemben azonban több kritika is felmerült, egyrészt pont az ismeretlensége, gyenge legitimációja,⁷⁰⁰ illetve az Egyesült Államokhoz fűződő feltételezhető kötődése.⁷⁰¹ Újdonság volt, hogy igyekezett Oroszországnak

⁶⁹⁷ ULMER, Alexandra: Venezuela vote dispute escalates foreign sanctions threat, Reuters, World News, 2017, <https://www.reuters.com/article/us-venezuela-election/venezuela-vote-dispute-escalates-foreign-sanctions-threat-idUSKBNICK06A?il=0> (2017.12.20.)

⁶⁹⁸ A hivatalos adatok szerint Maduro a voksok 67,8%-át szerezte meg, összesen 6 248 864 szavazatot, miközben Falcón 20,93%-ot és 1,927,958 szavazatot, Bertucci pedig 10,75%-ot és 989,761 szavazatot. Az ellenzék megosztott volt a választás részvételével kapcsolatban, egyes pártok bojkottal éltek, mivel nem látták biztosítottak a választások tisztaságát. A venezuelai kormány választási megfigyelőnek meghívta az ENSZ-t, és a Carter Center képviselőit, de az ellenzék kérésére nem küldtek delegációt, mivel nem kívánták ezáltal legitimálni a választási eredményt. A szavazás végeredményét nem ismerték el az ellenzéki jelöltek, de a nemzetközi közösség egy része sem, beleértve a latin-amerikai országokat tömörítő Lima Csoport és az Egyesült Államokat. PHILLIPS, TOM: Venezuela elections: Maduro wins second term, The Guardian, 2018, <https://www.theguardian.com/world/2018/may/21/venezuela-elections-nicolas-maduro-wins-second-term> (2021.01.10.)

⁶⁹⁹ Az 1999-es alkotmány 233. cikke értelmében a Nemzetgyűlés betöltetlennek nyilváníthatja az elnöki tisztséget, és a Nemzetgyűlés elnöke válik az átmeneti elnökké.

⁷⁰⁰ Az 1999-es alkotmány rendelkezései értelmezésében az Alkotmányozó Nemzetgyűlés összehívása felfüggesztette a Nemzetgyűlés jogkörét.

⁷⁰¹ Az Egyesült Államok volt az első ország, amely elismerte Guaidó elnökségét, majd csatlakozott ehhez a körhöz az Európai Unió és számos állam, például a térségben Argentína, Brazília, Chile, Kolumbia, Paraguay,

és Kínának is üzeni, hogy az új vezetés tiszteletben fogja tartani a korábbi rezsím szerződéseit, ezzel biztosítva, hogy a két nagyhatalom gazdasági érdekeltségei ne sérüljenek. Eltérő volt a korábbi megmozdulásokhoz képest, hogy Guaidó a rezsím fő támogató rétegét, a katonaságot is igyekezett maga mellé állítani az amnesztia ígéretével.⁷⁰²

Guaidó 2019. április 30-ra felkelést hirdetett („Szabadság hadművelet”, „Operación Libertad” szlogennel) a Maduro rezsím megdöntése érdekében, ekkor felszólította a katonaságot is, hogy álljanak a megmozdulás mellé. Néhány jelentős vezető, és a katonák kisebb csoportjának átállásán túl,⁷⁰³ az ellenzék várakozásaival ellentétben, nem csatlakoztak a felsővezetői körből. A rendszer sebezhetőségét mutatta azonban, hogy Leopoldo López⁷⁰⁴ ellenzéki vezető elsétálhatott a házi őrizetből, aki a nap végén a spanyol nagykövetségre menekült, majd elhagyta az országot, ezen kívül a nap végére még néhány Maduro ellenes volt katonai és kormányzati szereplő menekült nagykövetségekre, majd külföldre. Májusban folytatódtak a tüntetések, de egyre kisebb intenzitással. Guaidó a nemzetközi támogatáson túl, nem kapta meg a várt segítséget a katonai és kormányzati szereplőktől, az előzetes egyeztetések ellenére. Fogyott a levegő Maduro körül, de nem volt meg a szikra, amely elmozdította volna a rezsímet.⁷⁰⁵ Az elbukott felkelés után Maduro és Guaidó delegáltjai tárgyalásokba kezdtek a Norvég Konfliktusrendezési Központon (Norwegian Centre for Conflict Resolution) keresztül, de nem született megállapodás. Ezen túl 2020-ban a koronavírus járvány kirobbanását követően egyeztetések indultak az egészségügyi helyzet javítása, a segélyszállítások megszervezése, a szankciók felfüggesztése érdekében. Számos foratókönyv napvilágot látott, hogy milyen módon lehetne elmozdítani Madurot a hatalomból békés eszközökkel, de nem született eredmény. A „kettős elnökség” azonban párhuzamos működő intézményeket teremtett, növelte

Peru. Oroszország, Kína, Dél-Afrika, Irán, Szíria, Kuba és Törökország viszont továbbra is Madurot tekintették elnöknek. BBC NEWS MUNDO: Juan Guaidó: Trump y varios países latinoamericanos reconocen al presidente de la Asamblea Nacional de Venezuela como "presidente encargado" del país, 2019, január 24. BBC.com, <https://www.bbc.com/mundo/noticias-america-latina-46979455> (2022.01.10.)

⁷⁰² DANIEL Pardo: Guaidó se proclama presidente de Venezuela: cómo se explica el renacimiento de la oposición a Maduro (y qué tiene de diferente esta vez), BBC Mundo, 2019. január 23.

<https://www.bbc.com/mundo/noticias-america-latina-46982249> (2022.01.25.)

⁷⁰³ Például Bolíviai Hírszerző Szolgálat vezetője, Manuel Cristopher Figuera elítélte a Maduro-kormányt, és elbocsátották a tisztségéből.

⁷⁰⁴ LEOPOLDO López (1971-): független politikus, az ellenzéki tüntetések egyik vezéralakja, aki szintén Simon Bolívar eszméi örökösének tartja magát. 2014-ben 14 éves börtönbüntetésre ítélték demonstrációkon való erőszakra felbujtásért. Börtönbüntetése alatt felesége folytatta a politikai akciókat. A legnagyobb kritika vele szemben, hogy nem érzi át a szegény réteg problémáját, mivel gazdag, olajérdekeltségekkel rendelkező családból származik, és az USA-ban tanult a Harvard Egyemen. forrás: BBC NEWS, Leopoldo López: Venezuela's maverick opposition leader, <http://www.bbc.com>

⁷⁰⁵ ABC INTERNACIONAL: Leopoldo López se refugia en la Embajada de España, 2019.05.01.

https://www.abc.es/internacional/abci-leopoldo-lopez-refugia-embajada-espana-201905010259_noticia.html?ref=https%3A%2F%2Fwww.abc.es%2Finternacional%2Fabci-leopoldo-lopez-refugia-embajada-espana-201905010259_noticia.html (2022.01.10.)

a megosztottságot, és veszélyes precedenst teremthet nemzetközi szinten is.⁷⁰⁶ 2021. januártól, a 2020. decemberi⁷⁰⁷ törvényhozási választások eredményei alapján, az Európai Unió már nem ismeri el ideiglenes elnöknek Guaidót, de Madurot sem legitim vezetőnek.⁷⁰⁸ Úgy tűnik, hogy Guaidó nem volt elég erős és hiteles szereplő, az ellenzék továbbra is rendkívül megosztott maradt, és a sikertelen kísérletek Maduro elmozdítására erodálták a fiatal politikus hitelességét, és a rezsim stabilizálni tudta a helyzetét.

A demokratikus keretek szűkülésével az ellenzék mozgástere egyértelműen lecsökkent, a kormányzat részéről folyamatosak a megfélemlítések és az ellenzék elleni intézkedések. Miközben Hugo Chávez alatt még kompetitív tekintélyelvű rezsimnek lehetett tekinteni Venezuelát, amelyben formálisan működtek az intézmények és volt politikai verseny, bár a rendszer a hatalmon lévőnek kedvezett,⁷⁰⁹ addig Chávez halálát követően a hatalmi ágak elkülönülése megszűnt, a „fékek és ellensúlyok” elve nem érvényesül, az emberi és szociális jogok nincsenek tiszteletben tartva, a sajtószabadság szinte megszűnt és az ellenzék folyamatos ellehetetlenítése tapasztalható.

Végezetül nem kerülhetjük meg a hadsereg szerepének említését, amely hagyományosan összefonódik a venez gazdasági és politikai elittel, és jelentős gazdasági szerepvállalása miatt a mindenkori status quo fenntartásában érdekelt. 2016-ban még 365 ezer fős volt a hadsereg aktív létszáma, ami 2019-re lecsökkent 95 000-105 000 közötti számra, főleg a kivándorlás hatására.⁷¹⁰ A fegyveres erők és a nemzetőrség feladata a szuverenitás védelme, a területi integritás biztosítása, valamint a belbiztonsági és kábítószer-ellenes műveletek segítése. A gazdasági válság hatással volt Venezuela védelmi költségvetésére, amely 0,41 millió USA

⁷⁰⁶ A Bank of England 1,6 milliárd euró értékű arany kifizetését Maduro-nak, miután az Egyesült Királyság legfelsőbb bírósága Guaidó jogi erőfeszítésére kijelentette, hogy Nagy-Britannai jogszerűen őt ismerte el Venezuela elnökének. Maduro a koronavírus járvány elleni egészségügyi ellátáshoz kérte az arany kifizetését, amelyet állítása szerint közvetlenül a Egyesült Nemzetek Fejlesztési Programjának (UNDP) továbbítanak. forrás: <https://www.bbc.com/news/business-59733321>

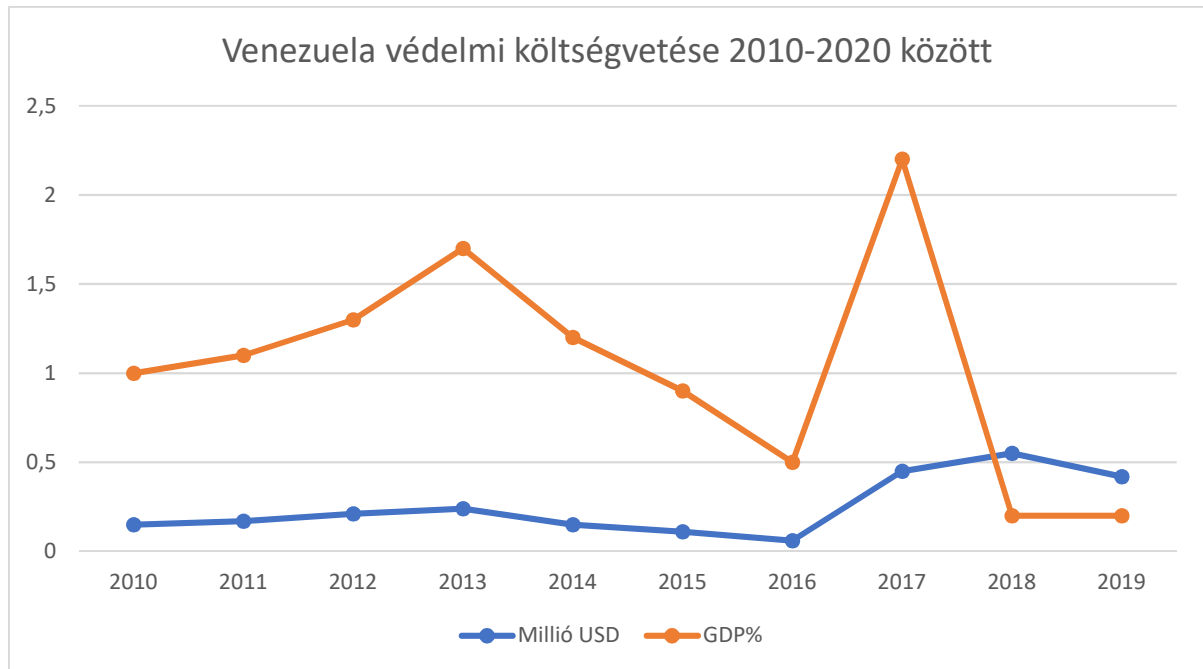
⁷⁰⁷ A választást az ellenzék nagy többsége bojkottálta, és nemzetközi szervezetek a Lima Csoport is elleneztek a voksolás megtartását, mivel nem látták biztosítottak a feltételeket. A szavazáson a 277 fős Nemzetgyűlésből a kormányzópárt PSUV 253 helyet szerzett meg, a 24 helyen az elindult ellenzéki pártok osztoztak meg. forrás: LOZANO, Daniel: El chavismo se queda con 253 de los 277 escaños del Parlamento, El Mundo, 2020.12.10. <https://www.elmundo.es/internacional/2020/12/10/5fd170b7fc6c83a6238b4658.html> (2022.01.29.)

⁷⁰⁸ BBC.COM: Venezuela: Maduro suffers setback in claim to gold at BoE, 2021.december 21. <https://www.euronews.com/2021/01/07/eu-no-longer-recognises-juan-guaido-as-venezuela-s-interim-president> (2022.01.29.)

⁷⁰⁹ LEHOCZKI, 2013

⁷¹⁰ CNN: ¿Cuántos militares activos tiene Venezuela?, <https://cnnespanol.cnn.com/2019/02/26/cuantos-militares-activos-tiene-venezuela/> (2022.01.29.)

dollárra csökkent 2019-ben⁷¹¹, ami 2021-ben 0,75 millió dollárra emelkedett.⁷¹² Fontos azonban megemlíteni, hogy a Military Balance, a Világbank, vagy a SIPRI nem közöl adatokat 2019 után, ezért a World Population Review által közölt adatot nem tudom más információval összevetni, ezért fenntartásokkal kell kezelni.

29. ábra: Venezuela védelmi költségvetése 2010-2020 között
(forrás: SIPRI, SIPRI Military Expenditure Database)

Venezuela védelmi ipara egy sor kisebb, állami tulajdonú vállalaton alapul, amelyek főként kézi lőfegyverek és lőszer gyártására összpontosítanak, emellett az ország kiemelt katonai együttműködést tart fent Kínával, Kubával és Oroszországgal.⁷¹³ Nem sokkal Chávez halála előtt Venezuela több nagy megrendelést adott le kínai fegyverekre, körülbelül 500 millió dollár értékben.⁷¹⁴ Az első katonai célú szerződést Oroszország és Venezuela között 2005-ben kötötték, 120 millió dollár értékben, majd további 54 millió dollár értékben gyalogsági kézilőfegyvereket rendelt a dél-amerikai ország. Összesen a 2015-2016 közötti időszakban körülbelül 40 szerződést kötött a két fél 11,5 milliárd dollár értékben.⁷¹⁵

⁷¹¹ VENEZUELA MILITARY EXPENDITURE, Trading Economics, <https://tradingeconomics.com/venezuela/military-expenditure> (2022.01.20.)

⁷¹² WORLD POPULATION REVIEW: Military Spending by Country 2022, <https://worldpopulationreview.com/country-rankings/military-spending-by-country> (2022.05.05.)

⁷¹³ TIAN, Dr Nan - DA SILVA, Dr Diego Lopes: The crucial role of the military in the Venezuelan crisis, SIPRI, 2019, <https://www.sipri.org/commentary/topical-backgrounder/2019/crucial-role-military-venezuelan-crisis> (2022.01.20.)

⁷¹⁴ DENISENTEV, 2019, 29.

⁷¹⁵ DENISENTEV, 2019, 19.

A katonaság kiterjesztett jogkörrel rendelkezik, az ország gazdasági életében számos katonai gazdasági társaság vesz részt, tehát nem csak az elosztásban (élelmiszer és napi használati szerek) van szerepük, hanem irányításuk alá tartoznak a vállalatok is, amelyek az eszközök felett rendelkeznek. Ezáltal a civil társadalmi élet nagyban kiszolgáltatott a fegyveres erőknek, mivel a mindennapok szerves részét alkotják, és az ellátás révén irányítják is azt. Belső megosztottság megfigyelhető a fegyveres és a rendőri erők között, például a Reuters ügynökség július 6-án tette közzé, hogy a fegyveres erők legalább 123 tagját tartóztatták le a 2017-es kormányellenes tüntetések áprilisi kezdete óta, a katonai dokumentumok szerint árulástól és lázadástól rablásig és dezertálásig terjedő vádak miatt.⁷¹⁶ Összességében azonban amíg ez a rendszer a jelenlegi állapotok fenntartásában érdekelt, nem várható érdemi változás Venezuela életében.

V.3. Gazdaság

Venezuela gazdaságának elemzésénél elengedhetetlen értékelni a kőolaj és a földgáz szerepét, hiszen a szénhidrogének kitermelése a 20. század eleje óta meghatározza az ország életét és fejlődési lehetőségeit. A kőolajexport a teljes kivitel 95%-át adja, ezen kívül fő exportcikkei a vas és acél. Fő export partnere 2019-ben már nem az Egyesült Államok volt a szankcióknak eredményeképpen, hanem India került az élre, őt követve pedig Kína.⁷¹⁷ Az import nagy része az USA-ból, Kínából, valamint Brazíliából érkezik.⁷¹⁸ Az ország gazdasági visszaesését mutatja a GDP zsugorodása, ami más dél-amerikai államok adataival összevetve láthatóvá teszi a súlyos gazdasági nehézségeket.⁷¹⁹ 2014-től a legnagyobb GDP visszaesés Venezuelában tapasztalható, bár az elmúlt két évben 2020-2022 között, csökkent a visszaesés mértéke, de valójában a kevés adat miatt, a nemzetközi szervezetek is nehezen tudnak megbízható információkat szolgáltatni.

⁷¹⁶ MARCO, Daniel García: El papel clave que juega el Ejército en la crisis de Venezuela, BBC, 2017. május, <https://www.bbc.com/mundo/noticias-america-latina-39892338> (2022.01.20.)

⁷¹⁷ VENEZUELA: Main export partners in 2019, Statista, <https://www.statista.com/statistics/370913/most-important-export-partner-countries-for-venezuela/> (2022.02.04.)

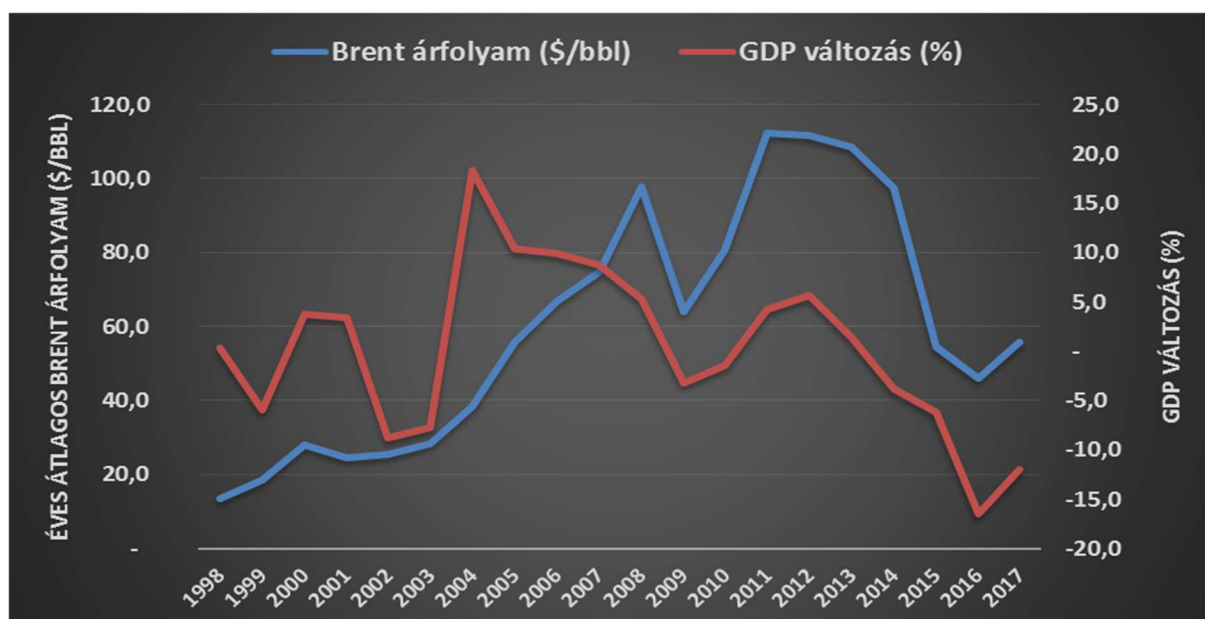
⁷¹⁸ OPEC: Venezuela facts and figures, http://www.opec.org/opec_web/en/about_us/171.htm

⁷¹⁹ GLOBALEDGE: Venezuela: Economy, <https://globaledge.msu.edu/countries/venezuela/economy>

GDP változás (%)	2019	2020	2021	2022
Venezuela	-35	-30	-5	-3,0
Argentína	-2,1	-9,9	7,5	2,5
Brazília	1,4	-4,1	5,2	1,5
Chile	1	-5,8	11	2,5
Kolumbia	3,3	-6,8	7,6	3,8

30. ábra: Dél-amerikai országok GDP változása a 2019-2022 közötti időszakban
(forrás: IMF: Real GDP growth, Annual percent change)

Venezuela becsült GDP-je még 215 milliárd dollár volt 2017-ben, 2022-ben várhatóan mindössze 43,546 milliárd USA dollár, ami nem tükrözi az ország kőolaj- és földgázkészleteiből adódó kiemelkedő lehetőségeit, mivel Szaúd-Arábiát megelőzve már az első helyen áll a feketearany tartalékokat illetően.⁷²⁰ Ezen kívül a tíz legnagyobb földgáz tartalékkal rendelkező ország közé tartozik, készletei a jelenlegi kitermelés mellett 166,3 évre elegendőek.⁷²¹

31. ábra: A Brent olaj árfolyamalakulása (\$/bbl) és Venezuela GDP (%) változása az 1998 és 2017 közötti időszakban
(Forrás: IMF World Economic Outlook Database, Bloomberg)

⁷²⁰ BP: Statistical Review of World Energy, Oil, 2017,
<https://www.bp.com/content/dam/bp/en/corporate/pdf/energy-economics/statistical-review-2017/bp-statistical-review-of-world-energy-2017-oil.pdf> (2017.12.10.)

⁷²¹ BP: Statistical Review of World Energy, Natural Gas, 2017
<https://www.bp.com/content/dam/bp/en/corporate/pdf/energy-economics/statistical-review-2017/bp-statistical-review-of-world-energy-2017-natural-gas.pdf> (2017.12.10.)

Az ábra alapján megállapítható, hogy az olaj világpiaci árának alakulása és Venezuela GDP változása szoros összefüggést mutat. A 2000-es évek elején az olajár folyamatos növekedésének is köszönhetően az ország GDP-je megugrott, majd 2007-től kezdve a nyersanyag árának változásával párhuzamosan alakult. Az olajexport függőség miatt az ország gazdasági mutatóit kiemelt módon befolyásolja az olaj világpiaci árának változása, de nem csupán az olajár csökkenésének tudható be a jelenlegi válságos gazdasági helyzete, amit tovább súlyosbítottak a strukturális problémákból adódó nehézségek.

Az olajfüggőség végig kíséri az ország modernkori történelmét. Az egyoldalú gazdaságpolitikát Hugo Chávez megörökölte, és elnöksége alatt nem reformálta meg az ország gazdasági szerkezetét. A kőolaj nagymértékű kitermelése az I. világháború alatt indult meg, 1926-ra Venezuela fő exportcikkévé vált az olaj, kiszorítva a hagyományos termékeket, mint a kávé és a kakaó, majd 1929-re az ország világszinten is meghatározó exportőr lett.⁷²² Fokozatosan „Petró-állammá” vált, amelynek gazdasága, társadalma és politikai viszonyai is teljesen a fekete aranytól függenek. Ahogy a kitermelés nőtt, úgy erősödött az olajszektor és a magánvállalatok szerepe. A társadalmi átrendeződésre is hatással volt a folyamat, mert egyre többen vándoroltak vidékről az olajkitermelő területekre, új középosztály jött létre, tagjai a kereskedelemben és az olajiparban voltak érdekeltek. A nem olaj érdekeltségek elhalványultak, ezzel együtt az egyéb termékek exportja csökkent, nőtt viszont az import, a kormányzatok az iparosítást elhalasztották, mivel mindent meg lehetett külföldről vásárolni. Az 1960-as és 1970-es években a politikai vezetés megegyezett a külföldi vállalatokkal, arra alapozva, hogy minél nagyobb a cégek bevétele, annál több az államé is, például az adóbevételek révén.⁷²³ Ez az időszak prosperáló volt Venezuela életében, a politikai és gazdasági stabilitásnak köszönhetően. Az 1973-as majd az 1979-es olajválság hatására megnőtt a kőolaj világpiaci ára, ami ekkor kedvezett az OPEC tag⁷²⁴ Venezuelának. Azonban néhány intézkedés (pl. USA-ban is növelték az olajkitermelést és az olajbőség lenyomta az árakat) megmutatta, hogy milyen következményekkel járhat az egyoldalú gazdaságpolitika.⁷²⁵ Venezuelát is elérte az adósságválság, amelynek hatására neoliberális gazdasági reformok indultak meg a Washingtoni-konszenzus jegyében. Venezuela az adósságválság kezelésére nemzetközi hiteleket vett fel, többek között 1989-ben a Világbanktól és az IMF-től. Ezek a szervezetek

⁷²² SKIDMORE-SMITH 2010, 227.

⁷²³ SKIDMORE-SMITH 2010, 219-244.

⁷²⁴ Az Olajexportáló Országok Nemzetközi Szervezetének, az OPEC-nek alapító tagja Venezuela, a szervezet nemzetközi szinten a mai napig segíti az ország érdekérvényesítését.

⁷²⁵ Statista: Average annual OPEC crude oil price from 1960 to 2017 (in U.S. dollars per barrel), <https://www.statista.com/statistics/262858/change-in-opec-crude-oil-prices-since-1960/>

azonban kifejezetten megszorító intézkedéseket írtak elő adó- és vámemelések formájában, sürgették az államháztartási kiadások visszafogását, valamint a venezuelai valuta leértékelését.⁷²⁶ A bolívar leértékelése az import drágulásához, árnövekedéshez és súlyos társadalmi feszültségekhez vezetett.⁷²⁷ A cél a gazdasági növekedés beindítása volt, azonban az intézkedések növelték a társadalmi elégedetlenséget, ami politikai következményekkel járt. A szabadpiaci, neoliberális gazdaságpolitika nagy kiábrándultságot okozott nem csupán Venezuelában, hanem egész Latin-Amerikában.

Hugo Chávez ebben a kiábrándult időszakban került hatalomra 1998-ban, és komoly gazdasági problémákkal kellett szembenéznie, a költségvetési hiány elérte a 10,4%-ot,⁷²⁸ és 22 éve nem tapasztalt mélységben volt az venezuelai olaj ára. Első intézkedései közé tartozott, hogy az új alkotmányra alapozva állami szuverenitás alá helyezte a szénhidrogén tartalékokat, és minden olajjal kapcsolatos tevékenység a PDVSA állami olajvállalathoz került, amelynek irányítását 2003-ban vette át, saját embereit ültetve a vezetőségbe.⁷²⁹ A gazdaságra bénító hatással volt, hogy nem csupán a stratégiai szektorokban (mint az energia, a közlekedés, a telekommunikáció vagy a vízügy) került túlsúlyba az állami jelenlét, hanem például a mezőgazdaságban, a szolgáltatási szektorban és az építőiparban is. A 2001 és 2017 közötti időszakban 74-ről 526-ra nőtt a kisajátítások, elkobzások, államosítások vagy új társaságok alapítása révén az állami vállalatok száma, ami a magánszektor aktivitásának csökkenéséhez, a tömeges tőkekiáramláshoz és a közvetlen külföldi befektetések arányának visszaeséséhez vezetett.⁷³⁰

A mezőgazdaság csupán a GDP 3%-át adja, 2016-ban 4,8 milliárd dollárt.⁷³¹ Az ország kedvező adottságai ellenére 1998-ban már az élelmiszer 70-80%-át importálta. Bár Chávez alatt indultak missziók a hazai mezőgazdasági termelés növelése érdekében, az arányokon nem sikerült jelentősen módosítani, Venezuela továbbra is élelmiszerigényének közel kétharmadát külföldről szerzi be. Jelenleg az országot hiperinfláció sújtja, ami megdrágította az importot.

⁷²⁶ BENCZES István: A Washingtoni Konszenzus és a nemzetközi pénzügyi szervezetek, Nemzetközi intézmények és változó világgazdaság, Köz-Gazdaság 2016/3, 2016, 111-12. http://unipub.lib.uni-corvinus.hu/2484/1/KG2016n3_Benczes.pdf (2017.12.20.)

⁷²⁷ VOGEL Dávid: Venezuela a bolívari úton, Publikon, 2009, 1-13. http://publikon.hu/application/essay/428_1.pdf (2017.12.10.)

⁷²⁸ TRINKUNAS- MCCOY 1999, 53.

⁷²⁹ BUXTON, Julia: Social Policy in Venezuela, United Nations Research Institute for Social Development UNRISD, Working Paper, 2014, 20. [http://www.unrisd.org/80256B3C005BCCF9/\(httpAuxPages\)/1D4EF25E12C57738C1257D9E00562542/%24file/Buxton.pdf](http://www.unrisd.org/80256B3C005BCCF9/(httpAuxPages)/1D4EF25E12C57738C1257D9E00562542/%24file/Buxton.pdf) (2017.12.10.)

⁷³⁰ TRANSPARENCIA Venezuela: Aumentan las empresas de propiedad estatal sin adecuados mecanismos de transparencia en Venezuela, Transparency International, 2017, https://www.transparency.org/news/pressrelease/aumentan_las_empresas_de_propiedad_estatal_sin_adecuados_mecanismos_de_tran (2017.10.05.)

⁷³¹ IHS, 2017, 29.o.

Ennek kezelésére vezettek be árszabályozást, devizakorlátozást, ami viszont a magánszektor összeomlásával további inflációt idézett elő. 2017-ben már 650%-os volt,⁷³² ami a venezuelai pénz teljes elértéktelenedését jelenti. Összességében az alapvető mezőgazdasági termékek hiányát az okozza, hogy az ország nem önellátó, és a gazdasági recesszió révén nincs forrás arra, hogy külföldről szerezzék be a hiányzó árukat. Ez az állapot akár segíthetné is a hazai agrártermelést, de a kormány által bevezetett árkorlátozás, államosítás és élelmiszerelosztás kormányzati átvétele tovább bénította a hazai agrárszektor és az adott körülmények között nem tud jövedelmezően működni.⁷³³

A túlzott állami beavatkozás hatása látható az olajszektorban, azon belül is az állami olajvállalat működésében. A szakmai irányítás hiánya, a beruházások és karbantartás elmaradása, aminek fő oka, hogy a bevételeket az állami kiadások finanszírozására, és nem fejlesztésre fordították, a termelékenység csökkenésével járt. 2004 és 2006 között a kitermelés kb. 3 millió hordó/nap volt, ami azóta folyamatos visszaesést mutat olyan időszakokban is, amikor az olaj világpiaci ára magas volt. 2016-ban már 2,37 millió hordó/nap volt a kitermelés⁷³⁴, azonban ez a szám folyamatosan csökkent. 2021-ben volt a mélypont 500 000 alatti számmal, ami 2022-ben kisebb növekedésnek indult, elérve a 800 000 hordó/nap szintet.⁷³⁵ Ezáltal a nehéz gazdasági helyzetben lévő ország lehetőségeihez képest kevesebb bevételhez jut.⁷³⁶ Az orosz-ukrán háború hatására az Egyesült Államok tárgyalásokat indított a Maduro kormánnyal az olajkitermelés növelése érdekében. Ennek eredményeképpen a dél-amerikai ország közölte, hogy legalább napi 400 000 hordóval meg tudja növelni a kitermelését, amennyiben engedélyt kap az Egyesült Államoktól az értékesítésre.⁷³⁷

2017 novemberében a hitelminősítők Venezuela részleges fizetéképtelenségét állapították meg, mivel az ország teljes külföldi tartozása ekkor 150 milliárd dollárt tett ki. Eközben a nemzetközi bizalom megingott Venezuela irányába, amit súlyosítottak az ország ellen bevezetett USA szankciók: nem lehetett új hitelek nyújtani a nehézségekkel küszködő ország

⁷³² IMF

⁷³³ ZUÑIGA, Mariana: Venezuela's paradox: People are hungry, but farmers can't feed them, The Washington Post, 2017, https://www.washingtonpost.com/world/the_americas/venezuelas-paradox-people-are-hungry-but-farmers-cant-feed-them/2017/05/21/ce460726-3987-11e7-a59b-26e0451a96fd_story.html?utm_term=.d9744b089900 (2017.12.05.)

⁷³⁴ OPEC: Oil data: upstream <https://asb.opec.org/index.php/interactive-charts/oil-data-upstream>

⁷³⁵ TRADINGECONOMICS: Venezuela Crude Oil Production, <https://tradingeconomics.com/venezuela/crude-oil-production> (2022.05.18.)

⁷³⁶ REUTERS:Venezuela crude output hits 28-year low: OPEC, 2017 <https://www.reuters.com/article/us-venezuela-oil/venezuela-crude-output-hits-28-year-low-opec-idUSKBN1DD1QD> (2017.12.20.)

⁷³⁷ ARMAS, Mayela: Venezuela could add 400,000 bpd to oil output if U.S. approves licenses -petroleum chamber, Reuters, 2022. március 11. <https://www.reuters.com/business/energy/venezuela-could-add-400000-bpd-oil-output-if-us-approves-licenses-petroleum-2022-03-11/> (2022.05.15.)

számára. Majd Trump elnöksége alatt további szigorításokat vezettek be a nyomásgyakorlás fokozása érdekében⁷³⁸. A Maduro kormány ügyelt arra, hogy kifizesse a hitelezőket, legalább részlegesen, 2013-2017 között 71 milliárd dollárt törlesztett. Ennek érdekében még az importot is korlátozta, annak ellenére, hogy ez tovább súlyosbította az élelmiszerhiányt. A venezuelai vezetés számára létfontosságú, hogy törlessze hiteleit, mert fizetési képtelenség esetén a hitelezők lefoglalhatják az olajszektor vagyonát, ami megbénítaná a gazdaságot. Az észak-amerikai szankciók miatt Maduro szükségszerűen Oroszország és Kína felé fordult az elmúlt években, a két országnak körülbelül 30 milliárd dollárral tartozik.⁷³⁹

Venezuela részéről olajkészletei adják a fedezetet és biztosíthatják a hitelek törlesztésének forrását, de ez veszélyes politika, mert már jelenleg is orosz és kínai hitelek fedezeteként szolgálnak a létesítmények, a cégek részvényei és az olajmezők is, amelyeket fizetési képtelenség esetén elveszíthet az ország. Venezuela az olajon kívül még a 10 milliárd USD aranytartálékra számíthat a válságkezelés során. A problémát tetézi, hogy nem csak az állam, hanem maga az állami olajvállalat, a PDVSA is súlyosan el van adósodva. 2018-ban 3 milliárd USD-t kellett törlesztenie, és már leánycégeinek részvényeit is hitelfedezetként használja. Például a texasi székhelyű CITGO finomító vállalatának 49,9%-át letétbe adta az orosz Rosznyeftnek, tehát csőd esetén előfordulhatna, hogy orosz befolyás alá kerül egy amerikai területen működő energetikai cég.⁷⁴⁰ A Citgo azóta is a politikai és gazdasági csatározások egyik eleme, amelyet a Trump éra alatt megpróbáltak a venezuelai rezsim befolyása alól kivenni a szankciós politika által, azonban ez nem sikerült, viszont egyéb intézkedésekkel továbbra is védi az amerikai kormányzat az érdekeit.⁷⁴¹ Mára úgy tűnik, hogy Venezuela már csak Oroszországtól kaphat segítséget, mert Kína nem akar az Egyesült Államok politikájával szemben beavatkozni. Oroszországnak is egyre komolyabb pénzügyi

⁷³⁸ Az egyes személyek és csoportok elleni szankciókon túl, 2019 augusztusában Donald Trump elnök elrendelte a venezuelai kormány összes vagyonának befagyasztását az Egyesült Államokban, és megtiltotta az amerikai állampolgárokkal és cégekkel folytatott tranzakciókat. Ezen túlmenően bejelentették, hogy az USA kormányzat kész szankciókat bevezetni minden olyan nemzetközi társaság ellen, amely Nicolás Maduróval üzletel, ami érintheti, például Oroszországgal, Kínával és Törökországgal, valamint nyugati cégekkel való kapcsolatait. forrás: The Guardian: UN rights chief decries latest US sanctions targeting Venezuela, 2019 <https://www.theguardian.com/world/2019/aug/09/un-rights-chief-decries-latest-us-sanctions-venezuela-michelle-bachelet> (2022.01.20.)

⁷³⁹ ICG: Venezuela: Hunger by Default, International Crisis Group, 2017, <https://www.crisisgroup.org/latin-america-caribbean/andes/venezuela/b37-venezuela-hunger-default> (2017.22.25.)

⁷⁴⁰ KRAUSS, Clifford: Russia Uses Its Oil Giant, Rosneft, as a Foreign Policy Tool, The New York Times, 2017, <https://www.nytimes.com/2017/10/29/business/energy-environment/russia-venezuela-oil-rosneft.html> (2017.12.05)

⁷⁴¹ YAPUR, Nicolle – ZERPA, Fabiola: U.S. Extends Protection Over Venezuela's Citgo for One Year, Bloomberg, 2022.január, <https://www.bloomberg.com/news/articles/2022-01-21/u-s-extends-protection-over-venezuela-s-citgo-for-one-year> (2022.02.01.)

kockázatot kell vállalnia, ha tovább akarja finanszírozni a jelenlegi rezsimet, és kérdéses, hogy politikailag meddig áll érdekében kitartania Maduro mellett.

V.4. Külpolitika

Hugo Chávez öröksége a regionális együttműködés szempontjából is jelentős. Politikai víziója és stratégiai tervei voltak mind Venezuela, mind a latin-amerikai térség szintjén, mégpedig a nemzetközi politikai mozgástér növelése a térség szoros együttműködése révén, aminek Venezuela lenne a mozgatórugója. Halálát követően nem emelkedett ki olyan állami vezető Dél-Amerikában, akinek hasonló átfogó terve lett volna a régió közös stratégiai integrációja felé. Hugo Chávez külpolitikájának három fő iránya volt: az Egyesült Államok hegemoniájának ellensúlyozása, ennek érdekében a regionalizmus mentén a latin-amerikai országok együttműködésének előmozdítása és a térség globális szerepének erősítése, valamint új szövetségesek keresése, külpolitikai nyitás kiemelten Oroszország, Kína és Irán irányába. Az olaj hatalmas fegyver volt az elnök számára, amely kiemelkedő lehetőségeket nyújtott nemcsak Latin-Amerikában, hanem globális szinten is. Ezt felhasználva Chávez célja az volt, hogy diverzifikálja az ország olajexportját, szövetségeseket találjon a közeli és távoli régiókban, növelve befolyását.

A fekete arany révén jelentősen nőtt a mozgástere, ami lehetővé tette számára az USA-ellenes retorikát⁷⁴² és bizonyos külpolitikai lépéseket is, például közeledést az Amerikai Egyesült Államok kormánya által kevésbé kedvelt országokhoz. Kereskedelmi, technológiai, katonai együttműködéseket kötött például Iránnal és Oroszországgal. „Gyerünk, mentsük meg az emberi fajt, végezzünk az amerikai birodalommal” - mondta Chávez egy teheráni útja során 2006-ban.⁷⁴³ 2009-ben a londoni G-20 csúcstalálkozóval egy időben úgynevezett „G-2” csúcsot tartottak Iránnal, amelyen bejelentették egy közös fejlesztési bank megalakítását. A venezuelai elnök haláláig jó kapcsolatot ápolt Mahmoud Ahmadinejad iráni elnökkel, akivel az „amerikai imperializmus” ellen küzdöttek retorikájukban, gazdaságilag pedig a dél-amerikai ország támogatta az iráni atomprogramot. Jó kereskedelmi kapcsolatot tartottak fenn többek között az energetika és a mezőgazdaság területén.

⁷⁴² Híressé vált mondatai közül volt, amikor George Bush amerikai elnököt ENSZ beszédében ördögnek nevezte, televíziós műsorban számárnak, vagy pokolba küldte az Egyesült Államokat.

⁷⁴³ NASSER, Karimi,: Hugo Chavez Receives Iran's Highest Honor, The Washington Post, 2006, <http://www.washingtonpost.com/wp-dyn/content/article/2006/07/30/AR2006073001026.html> (2018.01.10.)

Szimbolikus esemény volt, amikor a Maduro elnök által 2016-ban alapított „Hugo Chávez a békéért és a népek szuverenitásáért” díjat elsőként Vlagyimir Putyin vehette át „a békéért, a világ egyensúlyáért, a többpólusú és többközpontú világ építőjeként” végzett tevékenységéért. A ceremónián felállították az orosz partner által adományozott hat méteres Chávez szobrot is.⁷⁴⁴ Oroszországgal jó viszonyt tartott fenn a néhai elnök, különösen a politikai, a katonai⁷⁴⁵ és a kereskedelmi együttműködés révén. Oroszország mai napig Venezuela legnagyobb hitelezője. Az elmúlt években több diplomáciai találkozó is történt az orosz kormányzat és baráti latin-amerikai országok között, válaszul a Krím annektálását követő nyugati szankciókra. A Maduro és az orosz kormányzat közötti elkötelezettség egyik fontos pillanata volt, amikor 2018. december 10-én Moszkva két Tupoljev Tu-160-as, nukleáris fegyver hordozására is alkalmas hadászati bombázót, egy Antonov An-124-es nehéz szállító repülőgépet és egy Iljusin Il-62-es személyszállító gépet küldött Venezuelába.⁷⁴⁶ A kolumbiai elnök azonban fenntartásait fejezte ki a növekvő orosz katonai befolyással kapcsolatban. „A kontinensnek ébernek kell lennie. Ez nemcsak Kolumbiával szemben barátságtalan cselekedet, hanem barátságtalan cselekedet [...] egy olyan régióval szemben, amelynek egyértelműen van egy kölcsönös segítségnyújtási szerződése, amely kimondja, hogy agresszió esetén minden országnak meg kell védenie a támadott államot.”⁷⁴⁷

„Oroszország és Venezuela kapcsolata mély történelmi kötelék...”⁷⁴⁸ fogalmazott Nicolas Maduro. Bár Venezuela egyre megbízhatatlanabb partnerré vált az elmúlt években, Oroszország számára a meghátrálás nem opció, mivel stratégiai érdekei vannak az országban. A 2019. januári események hatására márciusban katonai kontingens érkezett a dél-amerikai államba, az orosz szárazföldi erők vezérkarának főnökével, Vaszilij Tonkoskurov vezérezredessel, majd száz katonai szakértő is érkezett. Ezen kívül az orosz olajvállalat, a Rosneft lett a venezuelai olajipar motorja, valamint pénzügyi intézmények is szerepet vállaltak az ország gazdasági életében, hogy megszilárdítsák a venéz bankrendszert.⁷⁴⁹ Venezuela

⁷⁴⁴ SPUTNIK News: Rusia dona a Venezuela una estatua de Hugo Chávez, 2016,

<https://mundo.sputniknews.com/americalatina/201610081063976497-putin-premio-chavez/> (2018.01.13.)

⁷⁴⁵ Az együttműködés emblematikus eseménye volt, amikor Venezuela meghívta közös gyakorlatozásra az orosz Nagy Péter atomcirkálót a karibi térségbe 2008-ban.

⁷⁴⁶ RÁCZ András: Oroszország és a venezuelai válság, Nemzet és Biztonság 2019/2. szám, 4–11., DOI: 10.32576/nb.2019.2.2

⁷⁴⁷ EL UNIVERSAL: Colombia „alerta” al continente por ejercicios militares de Venezuela. Bogotá, 2018. 12. 12. <http://www.eluniversal.com/politica/28101/colombia-alerta-al-continente-por-ejercicios-militares-de-venezuela> (2019. 01. 10.)

⁷⁴⁸ “The relationship between Russia and Venezuela is a profound historical relationship, from people to people and from government to government. It is an exemplary relationship.”

⁷⁴⁹ ROUVINSKI, Vladimir: Russia’s Continuing Engagement with Venezuela in 2019 and Beyond - An Update, Wilson Center, Kennan Institute, 2019, <https://www.wilsoncenter.org/publication/russias-continuing-engagement-venezuela-2019-and-beyond-update> (2022.01.02.)

geopolitikai fontosságú Oroszország számára, mivel az Egyesült Államokhoz legközelebbi szövetségesevé vált Caracas Nicaragua mellett, miután Kubával gyengült a kapcsolata. Az elmúlt két évtizedben Venezuela volt Oroszország legnagyobb vásárlója a nyugati féltekén. A 2000-es évek közepe óta, Venezuela csaknem 20 milliárd dollárnyi katonai felszerelést vásárolt Moszkvától. Chávez elnöksége alatt a fegyverszállítások a jövőbeni venezuelai olajszállításokért cserében zajlottak. Mára azonban nagyon alacsony az esély arra, hogy Oroszország belátható időn belül visszakapja az összes pénzét Venezuelától.⁷⁵⁰ Az ország súlyos gazdasági körülményei miatt Venezuela nem tudta folytatni a kifizetéseket, ezért újra kellett tárgyalni az adósság feltételeit.⁷⁵¹ Maduro 2018-ban Moszkvába látogatott, ahol kifejezte szándékát a védelmi együttműködés erősítésére, hardverek, földi és légi fegyverek beszerzése területén. Finanszírozási okok miatt azonban korlátozott a fegyvervásárlás, mivel újabb hitelek felvételére lenne szükség további hadieszközök vásárlásához, de egyéb területeken, tanácsadáson, közös gyakorlatok keretén belül folytatódik az együttműködés.⁷⁵²

Az Egyesült Államokkal a "jenki-ellenes" kommunikáció ellenére pragmatikus volt a kapcsolat. Gazdasági téren a kölcsönös függőség dominált, mivel az USA Venezuela fő export és import partnere, és a venezuelai kőolaj legfőbb felvevőpiaca.⁷⁵³ Különösen Trump elnöksége alatt felmerült az amerikai fegyveres beavatkozás lehetősége, amelyre azonban a nemzetközi közvélemény és a regionális szereplők is elutasítón reagáltak. Az Egyesült Államok beavatkozása több okból ártalmas lenne. Az USA elveszítené a régió országainak bizalmát. Még fő partnere, Kolumbia is egy lehetséges amerikai akció ellen szólalt fel. A Mercosur tagok nyilatkozatukban kifejezték, hogy „a demokrácia előmozdításának egyetlen elfogadható eszköze a párbeszéd és a diplomácia” és „minden olyan lehetőséget elutasítunk, amely erőszak alkalmazását vonja maga után.”⁷⁵⁴ Ezen kívül tovább destabilizálná Venezuelát, mivel várhatóan polgárháborús helyzet alakulna ki, ugyanis nincs meg a társadalmi elfogadottsága sem egy intervenciónak, sőt Madurot erősítené meg, és aláásná egy későbbi kormányzat legitimitását. Emellett Venezuela megszállására komoly katonai erőket kellene mozgósítania az Egyesült Államoknak, mivel – összehasonlításképpen - Iraknál kétszer nagyobb területű

⁷⁵⁰ RÁCZ, 2019

⁷⁵¹ CAVANAGH, 2020,18.

⁷⁵² DENISENTEV, Sergey: Russian-Venezuelan Defense Cooperation, Centre for Analysis of Strategy and Technology, 2019, https://www.cna.org/CNA_files/PDF/IOP-2019-U-020309-Final.pdf (2022.01.20.)

⁷⁵³ FISCHER Ferenc: Ibero-Amerika országai a 21. század eleji globális geopolitikai sakkjátszmában. Változás a latin-amerikai közhangulatban: pesszimizmusból az optimizmus felé. A latin-amerikai országok erőteljes Csendes-óceán térsége felé fordulása, Mediterrán perspektívák, Stratégiakutató Intézet, Budapest, 2015, 165-189.

⁷⁵⁴ GOODMAN, Joshua: Donald Trump asked aides if U.S. could invade Venezuela last year: report, Global News, 2018, <https://globalnews.ca/news/4311621/donald-trump-u-s-invade-venezuela/> (2022.01.29.)

országról van szó, amely a válság előtti években komoly összegeket fektetett a védelmi képességeibe, ezért egy hosszan elhúzódó konfliktusra kellene berendezkednie az amerikaiaknak.

A regionális együttműködési kezdeményezések alapvetően politikai indíttatásúak voltak, amelyeknek célja a kereskedelmi kapcsolatok növelésén túl a társadalmi fejlődés előmozdítása, és az államok közötti viszony harmonizálása volt. Hugo Chávez és Fidel Castro kezdeményezéséhez fűződik a Latin-Amerikai Bolívári Szövetség (ALBA) megalakítása 2004-ben, amely szabadkereskedelmi megállapodásként ellensúlyozni kívánta az USA befolyását, azonban a szervezet fő kohéziós erejét nem a gazdaságpolitikai eredmények, hanem az ideológiai hasonlóságok, a szocializmus eszménye adta. Mára a szervezet meggyengült, mivel Venezuela nem képes működtetni az integrációt.⁷⁵⁵ Ezen kívül Caracas támogatta a Dél-amerikai Nemzetek Uniójának (UNASUR) megalakulását, amely az EU mintájára, a dél-amerikai térség politikai, társadalmi és gazdasági együttműködését volt hivatott elősegíteni.⁷⁵⁶ Jelentős eredménye a kőolaj kitermelésére, szállítására és kereskedelmére szakosodott PetroCaribe⁷⁵⁷ és PetroSur megalakítása, amely dél- és latin-amerikai energiaügyi integrációt kívánt létrehozni, azonban a venezuelai gazdasági válság hatására ezek a kezdeményezések is lelassultak.⁷⁵⁸ A PETROSUR egy kormányközi energia ipari megállapodás, amely a venezuelai PDVSA, az argentin YPF és a brazil Petrobras olajvállalatok között jött létre. A kezdeményezés célja egy ún. dél-amerikai OPEC létrehozása, amely koordinálja a kitermelést, elősegíti a közös infrastrukturális fejlesztéseket és a bevételeket a szociális jóléti programok támogatására fordítja a térségben. Az együttműködés nem tudott igazán elmélyülni a venezuelai helyzet és más tagországaiban (Argentína, Brazília) végbement belpolitikai változások hatására.

Chávez halálát követően Maduro elnöksége alatt a regionális politikában is változások következtek. Venezuela folyamatosan elszigetelődik. Az UNASUR meggyengülésében, majd szétesésében központi szerepe volt Venezuelának, mivel kiéleződtek az ideológiai különbségek

⁷⁵⁵ BUXTON 2014, 26.

⁷⁵⁶ A nemzetközi közösség épp az UNASUR-tól várta, hogy képes legyen hatni a Maduro kormányzatra, de úgy tűnik bár igyekezett közvetítőként fellépni az ellenzék és az elnök között, nem volt kellő ereje ahhoz, hogy érdemi változásokat érjen el. Forrás: EL UNIVERSO: Unasur, el gran ausente durante la crisis en Venezuela, 2017 <https://www.eluniverso.com/noticias/2017/07/29/nota/6303826/unasur-gran-ausente-durante-crisis-venezuela> (2017.12.30.)

⁷⁵⁷ Összesen 17 karibi és közép-amerikai tagállammal rendelkezik, célja a térségben fekvő államokat kedvezményes áron szénhidrogén készletekkel lássák el. Venezuela válságával meggyengült az együttműködés, de Mexikó keresi a lehetőséget, hogy felváltsa az államot az integráció motorja szerepben. forrás: STARGARDTER, GABRIEL: Mexico studies supplying Petrocaribe oil if Venezuela govt falls, The Reuters, 2017, <https://www.reuters.com/article/us-venezuela-politics-mexico/exclusive-mexico-studies-supplying-petrocaribe-oil-if-venezuela-govt-falls-sources-idUSKCN1B31X3> (2021.12.04.)

⁷⁵⁸ LEHOCZKI 2013

a tagok között, és a válságba került állam nem volt hajlandó kompromisszumokat kötni a régiós partnerekkel, ezáltal elhidegült a dél-amerikai államoktól. Ezen túl a Dél-amerikai Közös Piacban, a Mercosur-ban 2017-ben felfüggesztették az ország tagságát a demokratikus intézmények leépítése miatt.⁷⁵⁹ A venezuelai válság kezelésére új multilaterális szerveződés alakult 2017-ben, a Lima Csoport. A tizenkét országból⁷⁶⁰ álló testület célja, hogy békés megoldást találjon a venezuelai krízisre. Ennek érdekében a csoport többek között a politikai foglyok szabadon bocsátását, az emberi jogok megsértésének megszüntetését, és szabad választások kiírását követeli, valamint humanitárius segílyt ajánl fel. A kezdeti összhang hamar megtört, először a peronista elnök, Alberto Fernández jelentette be, hogy Argentína kilép a csoportból, majd Mexikó, Bolívia és Peru is elhagyta a szerveződést. A Lima Csoport gyengülése politikai okokra vezethető vissza, mivel a belpolitikai változások, a kormányváltások okán a bal- és balközép elnökök távolodni kívántak a csoportban előtérbe kerülő amerikai keményvonalas, intervencionista politikától, valamint ellenezték Guaidó tagfelvételét a csoportba. Venezuela térségbeli kapcsolataiban is fordulat következhet be a közeljövőben. A regionális kapcsolatok helyreállításának egyik kulcspillanata lehet Kolumbia és Venezuela évek óta tartó feszült viszonyának a rendezése. Kolumbiában először választottak baloldali elnököt Gustavo Petro személyében, akivel 2022. július 20-án egyeztetésbe kezdett Maduro elnök, a két ország közötti béke és együttműködés elősegítéséről, mivel a két ország közötti, több mint 2000 kilométeres határszakasz 2015 óta zárva van az autók elől Maduro elnök döntése értelmében, 2019 óta pedig megszakadtak a diplomáciai kapcsolatok a két ország között.

V.5. Összegzés és lehetséges forgatókönyvek

Évek óta a legoptimistább forgatókönyv, hogy a nemzetközi nyomásgyakorlás és az ellenzék hatékony politikájának köszönhetően, elnökválasztáson sikerül békésen leváltani Madurot, azonban erre kevés esély látszik jelenleg. Az egyik legfontosabb aktor ebben a kérdésben a katonaság, amely továbbra is a rendszer fennmaradását biztosítja. Várhatóan, amíg a tüntetések nem érnek el egy kritikus pontot, a fosztogatások és halálesetek száma nem növekszik számottevően, vagy az elnök nem veszíti el a kormány feletti kontrollt és fontos választási

⁷⁵⁹ HERMIDA, Xosé: Mercosur decide la “suspensión política” de Venezuela y consume el aislamiento de Maduro, El País, 2017, https://elpais.com/internacional/2017/08/05/actualidad/1501946948_015024.html (2017.12.22.)

⁷⁶⁰ Argentína, Brazília, Kanada, Chile, Kolumbia, Costa Rica, Guatemala, Honduras, Mexiko, Panama, Paraguay, and Peru. Utólag csatlakozott Guyana, Saint Lucia, Belize, Bolívia és Haiti.

körzeteket, addig a fegyveres erők nem fordulnak szembe vele. Ennek az oka, hogy a fegyveres erők és a rendőrség továbbra is érdekelt a rendszer fenntartásában, hiszen szélesebb területen vesz részt a gazdasági szektorban, például az alapvető javak importjában, vagy akár illegális tevékenységekben, mint pl. a drogkereskedelemben, az illegális bányászatban vagy az üzemanyag csempészetben.⁷⁶¹ A korrupció továbbra is súlyos probléma, Venezuelát 2021-ben a 14. legkorruptabb állammak nyilvánították, ami az ország kritikus gazdasági, politikai és társadalmi helyzetéhez is hozzájárult, valamint elősegíti a rendszer viszonyainak konzerválását.⁷⁶²

2019-ben közeli tűnt a Maduro rezsím megdöntése, de képes volt stabilizálni helyzetét. Egyrészt a gazdasági krízis mérséklődött az illegális tevékenységek miatt. Az illegális aranyügyletekből szerzett jövedelem értéke csak 2019-ben 1,6 és 3 milliárd dollár közé volt tehető, vagyis jóval meghaladja a hagyományos olajeladásokból származó bevételeket.⁷⁶³ 2018-ban 11 tonnára tudta növelni a Venezuelai Központi Bank tartalékait, miközben aranyat értékesített is Venezuela.⁷⁶⁴ Létrejött egy úgynevezett Bolívari Közös Bűnügyi Vállalat, amely cégek, regionális szervezetek, gerilla szervezetek, szervezett bűnözői csoportok és magánszemélyek világszintű bűnözői hálózata, amelyek a kormányokig érnek el, és arannyal, olajjal, kábítószerrel kereskednek. Az évek alatt egy rendkívül kiterjedt, a hálózatok hálózata jött létre, szereplői például a PDVSA venezuelai állami olajvállalat, a katonaság vezetői köre, amely gyorsan adaptálódik a változó viszonyokhoz. Ezáltal az Egyesült Államok szankciói okozta veszteségeket mérsékelni tudja Venezuela.⁷⁶⁵ A tapasztalat azt mutatja, hogy ilyen természeti erőforrásokkal, kedvező földrajzi elhelyezkedéssel, nemzetközi kapcsolatrendszerrel rendelkező országgal szemben nem hatásosak a hagyományos szankciós módszerek.

Az elmúlt években az ellenzék nyomásgyakorló akciói nem jártak sikerrel, mivel nincs egységes arculata, jövőképe és legismertebb képviselői közül többen elhagyták az országot. A sorozatos választási bojkottokkal az ellenzék irrelevánsná vált. Guaidó szerepe

⁷⁶¹ IHS 2017,3.

⁷⁶² TRANSPARENCY International: Corruption Perceptions Index, 2021. (2022.07.10.)

⁷⁶³ VÁROSI Dorottya: A Trump-kormány szektorális szankciói Venezuelában, KKI elemzések, Külügyi és Külgazdasági Intézet, E2021/4, 2021. ISSN 2416-0148 <https://doi.org/10.47683/KKIElemzesek.E-2021.04> (2022.01.16.)

⁷⁶⁴ GALLEGO, José María Martínez: Maduro depende cada vez más del oro ilegal para salvar las sanciones de Estados Unidos, Metales Preciosos, 2019 <https://oroinformacion.com/el-gobierno-de-maduro-depende-cada-vez-mas-del-oro-ilegal-para-salvar-las-sanciones-de-estados-unidos/> (2021.01.30.)

⁷⁶⁵ FARAH, Douglas – YATES, Caitlyn: Maduro's Last Stand, IBI Consultants, LLC and National Defense University (INSS), 2019. május, https://www.ibiconsultants.net/_pdf/maduros-last-stand-final-publication-version.pdf (2022.01.30.)

marginalizálódik, még soha nem indult elnökválasztáson, önmaga által kinevezett átmeneti elnök, akinek legitimitása erősen megkérdőjelezhető, és a sikertelen politikai akciók tovább csökkentették az elfogadottságát. Az idő is ellene dolgozik, mivel nem lehet valaki hosszú időn át átmeneti elnök. Egyre inkább előtérbe kerülnek a mérsékelt ellenzéki és civil hangok, amelyek kompromisszumos megoldásra törekednek a Maduro rezsimmel, legismertebb képviselőjük Henrique Capriles,⁷⁶⁶ aki választáson való részvételre buzdít és az ellenzék helyi szerepének erősítése felé fordult. Úgy tűnik, hogy bár Maduro támogatottsága megingott, de a chávizmus (chávismo) eszméje továbbra is erősen jelen van a venéz társadalomban. Ha a társadalom úgy ítéli meg, hogy egy feltételezett külső beavatkozás, amerikai befolyás vagy a chávizmus között kell választaniuk, akkor továbbra is a néhai elnök által elnevezett ideát támogatják. Mára úgy tűnik, hogy nem Maduro személye és elmozdítása az igazi kérdés, hanem hogy a rendszert működtető rezsim milyen feltételekkel lenne partner egy átmenetben, és milyen módon tudna újra indulni a gazdaság Venezuelában. Modernizációra, külföldi tőkére, alapvető rendszerszintű változtatásokra lenne szükség ahhoz, hogy Venezuela elinduljon a fejlődés útján, és elfoglalja az adottságaihoz méltó pozíciót regionális és nemzetközi szinten egyaránt. Paradox módon az elmúlt évek válságos időszakai, a gazdasági nehézségek új folyamatokat indítottak el a venéz társadalmon belül. A dollarizáció, a társadalmi ellátó rendszer hanyatlása, olyan új piaci folyamatokat indított meg, amelyek az állami befolyástól függetlenek, ezáltal a szabadpiaci elemek, a neoliberális gazdaságpolitika folyamatai jelentek meg. Az állami intézményrendszerek működése azonban továbbra is a chávismo szabályrendszerei alapján működnek, látható, hogy a szankciók egyértelműen nem érték el a politikai hasznukat, csak gazdasági hatásaik voltak.

Felmerül a kérdés, hogy mi várható a jövőben. A külső kényszerítő erő nem hozott érdemi változásokat, a belső ellenzéki erő meggyengült, továbbra is fragmentált, társadalmi bázisa széttöredezett, ezért ismételten a tárgyalóasztal mellől várható csak megoldás. Az új amerikai adminisztráció enyhébb politikájának hatására a felek 2021. nyarán ismét tárgyalóasztalhoz ültek Mexikóban. Mivel Joe Biden (2021-) elnöksége alatt csökkent a Venezuelára irányuló amerikai figyelem, az ellenzék támogatása mérsékelt hangot ütött meg, mint Trump

⁷⁶⁶ HENRIQUE Capriles Radonski (1972-): 2008-2017 között a második legnépesebb, Miranda állam kormányzója, fiatalos, dinamikus politikusként az ellenzék egyik vezéralakja, az „Első az Igazság Párt” (*Primero Justicia*) tagja, 2012 és 2013-ban az ellenzék közös elnökjelöltje, akit 2017. áprilisában 15 évre eltiltottak a politikai szerepvállalástól, arra hivatkozva, hogy kormányzósága alatt közigazgatási szabálytalanságok történtek. Aktív szereplője maradt a belpolitikának, és az ellenzék részvételét szorgalmazza a választási folyamatokban, valamint a tárgyalásokat a rezsimmel. forrás: BBC News: Profile: Henrique Capriles, <http://www.bbc.com> [2022.01.14.]

idejében, a venéz ellenzéki erők patthelyzetbe kerültek, mivel külső erőtől nem várhatnak számottevő segítséget. A régióban is enyhült a hangulat Maduroval szemben,⁷⁶⁷ ami köszönhető a változó politikai légkörnek Dél-Amerikában, ezáltal a regionális szereplők is a tárgyalásos utat szorgalmazzák. Másik oldalról nézve, Maduro bár megerősödött a sikertelen ellenzéki akciók által, és jobb pozícióból indulhat az egyeztetéseken, a szankciók csökkentése érdekében érdemes számára is a megegyezésre törekednie. Az ellenzék fő célja jelenleg, hogy a választási rendszerben elérjen változtatásokat és demokratikus biztosítékokat. Külső szereplők, például Kína és Oroszország érdeke is, hogy stabilizálódjon a helyzet, hogy a korábban kötött gazdasági szerződések érvényben maradjanak és Venezuela képes legyen a hiteltörlesztésre.⁷⁶⁸

A 2022. február 24-től zajló orosz-ukrán konfliktus hatása Venezuela helyzetére, az Egyesült Államokkal való kapcsolatrendszerére, és gazdasági lehetőségeire is hatott. Március elején jelentek meg az első hírek, hogy magas rangú hivatalnokok látogattak a dél-amerikai országba annak érdekében, hogy az olaj exportra kivetett szankciók lehetséges eltörléséről tárgyaljanak.⁷⁶⁹ Az amerikai szankciók fokozatos feloldásának első egyértelmű lépése az volt, amikor az Aframax Minerva Zope nevű görög hajó az olasz Eni olaj társaság megbízásából nyersolajat exportálhatott Venezuelából Európába, úgy hogy a társaságot ezt követően nem sújtotta szankció.⁷⁷⁰ Az egyeztetések és a szankciók mérséklésének hatásai már láthatóak. Az előrejelzések alapján az évek óta tartó komoly gazdasági válságból kilábalhat Venezuela, a Bloomberg adatai szerint 8,3%-os GDP növekedés várható 2022-ben.⁷⁷¹ A fellendülés az olajtermelés növekedésének, valamint az adóbevételek és a bankhitelek bővülésének is köszönhető, ami arra utal, hogy a belső kereslet is emelkedik. A bevételek emelkedése továbbá a nyersolaj világpiaci árának növekedésének is köszönhető, ami idén közel 50%-kal, hordónként 115 dollár körülire emelkedett.⁷⁷² Venezuela a wanshingtonnal való tárgyalások ellenére továbbra is kiáll az orosz partnere mellett. A nyugati szankciók fényében 2022. július elején megerősítette bilaterális kapcsolatait Oroszország és Venezuela, emellett a dél-amerikai

⁷⁶⁷ 2022. januárjában baloldali vagy balközép elnök regnál Argentínába, Bolíviában, Chilében, Peruban.

⁷⁶⁸ GUNSON, Phil: Venezuela: Making the Most of the Mexican Breakthrough, International Crisis Group, 2021. augusztus, <https://www.crisisgroup.org/latin-america-caribbean/andes/venezuela/venezuela-making-most-mexican-breakthrough> (2022.01.20.)

⁷⁶⁹ JOHN HUDSON - SAMANTHA SCHMIDT U.S. officials make rare trip to Venezuela, discuss resuming oil imports to help replace Russian fuel, The Washington Post, 2022. március 6. <https://www.washingtonpost.com/world/2022/03/06/venezuela-american-officials-visit/> (2022.07.10.)

⁷⁷⁰ OCIEL Alí López: Is Venezuela "Fixed"? Despite Recovery, Sanctions Leave Lasting Impact, NACLA, 2022. július 6. <https://nacla.org/venezuela-fixed-despite-recovery-sanctions-leave-lasting-impact> (2022.08.02.)

⁷⁷¹ NICOLLE Yapur: Venezuela's Economy Seen Growing Most in 15 Years as Oil Flows, Bloomberg, 2022. <https://www.bloomberg.com/news/articles/2022-06-30/venezuela-economy-seen-growing-most-in-15-years-as-oil-flows> (2022.07.22.)

⁷⁷² NICOLLE, 2022

ország elítélte a kivetett szankciókat, mivel azok csak a konfliktus meghosszabbítását szolgálják.⁷⁷³ Az Ukrajnában zajló fegyveres konfliktus, és az Oroszország és az Egyesült Államok közötti feszültség erősödésének hatására nagyszabású hadgyakorlatra kerül sor 2022 augusztusában a dél-amerikai országban. Venezuela, Oroszország, Irán, Kína, valamint körülbelül 10 szövetséges ország részvételével. A politikai nyilatkozatok alapján a hadgyakorlat célja, hogy rávilágítson, hogy az Egyesült Államok vezette nemzetközi rend megkérdőjeleződött, kiemelve, hogy a világ több polusúvá vált, amelyben a nyugat már nem egyeduralkodó.⁷⁷⁴

Az elmúlt évek tapasztalati azt mutatják, hogy Venezuela nélkül nincs erős regionális együttműködés. Hugo Chávez idejében volt a regionális integráció csúcsa, és mára látható, hogy ő volt az utolsó olyan elnök a térségben, akinek víziója, stratégiája, és egy rövid ideig pedig megfelelő erőforrása is volt a dél-amerikai nemzetek kooperációjának megteremtésére. A sikerekhez nagyban hozzájárult a brazil-venéz tengely, amely kiegyezés előre tudta mozdítani a regionális együttműködést. A venezuelai válság megoldása a régió legfőbb érdeke, ezért az államoknak aktív szerepet kell vállalniuk a helyzet megoldásában. A 2022. év eseményei segíthetik ezt a folyamatot, mivel Venezuela gazdasági stabilizálódásának elindulásával, a térségben tapasztalható új baloldali hullámmal a regionális szerveződések is új erőre kaphatnak.

⁷⁷³ TELESUR: Venezuela and Russia Strengthen Bilateral Cooperation, Latin-Amerika, 2022.július 4. <https://www.telesurenglish.net/news/Venezuela-and-Russia-Strengthen-Bilateral-Cooperation-20220704-0009.html> (2022.08.01.)

⁷⁷⁴ INFOBEA: Rusia, Irán y China se preparan para realizar ejercicios militares en Venezuela durante el mes de agosto, 2022. július 7. <https://www.infobae.com/america/venezuela/2022/07/07/rusia-iran-y-china-se-preparan-para-realizar-ejercicios-militares-en-venezuela-durante-el-mes-de-agosto/> (2022.08.01.)

VI. Összegzés

Megállapítható, hogy az együttműködésre továbbra is megvan az igény a régióban, azonban felvetődik a kérdés, hogy az állami vezetők képesek lesznek-e kijavítani a korábbi kezdeményezések hibáit, és meglesz-e az akarat egy stabil szerveződés kialakítására. Jelenleg úgy tűnik, hogy nem ebbe az irányba haladnak a szereplők. Ha nem történik változás a politikai gondolkodásban, akkor a stabil regionális szerveződéseket a jövőben is gátolni fogja, hogy az elnökválasztásokkal teljes belpolitikai fordulatokat hajtanak végre a kormányzatok, figyelmen kívül hagyva a futó projekteket. Hátrányt jelent, hogy jelenleg nincs egy karizmatikus politikai vezető regionális vízióval, aki irányt tudna mutatni a regionális együttműködéseknek. Nemzetközi értelemben egyik szerveződés sem tudott meghatározó szereplővé válni, esetleg az UNASUR és a Mercosur Európai Unióval kialakított kapcsolatai említhetőek meg. Az EU igyekezett segítséget nyújtani az UNASUR szervezeti működéséhez, a Mercosur esetében pedig a szabadkereskedelmi megállapodás folyamata erősítheti a dél-amerikai szervezet nemzetközi megítélését. Jelenleg a dél-amerikai államok stagnálnak, vagy gazdasági visszaesés tapasztalható, amelyre hatással volt a koronavírus járvány okozta gazdasági nehézségek. A nagyhatalmak változó intenzitással, de jelen vannak a dél-amerikai térségben. Az Egyesült Államok szerepe továbbra is jelentős gazdaságilag, katonailag és politikailag, de erősödő partner a térségben, főleg gazdasági területen, Kína, Oroszország pedig Venezuelával ápol szilárd kapcsolatokat.

A dél-amerikai régió fejlődése szempontjából égető kérdés, hogy a térség képes lesz-e a jövőben eredményesebben meghatározni önmagát, miközben a politikai polarizáltság még élénkebben megvan a térség államai között, ami növeli a megosztottságot. A nemzeti gondolkodás nem tűnt el a térségben, hanem elkezdett együtt élni több regionális megközelítéssel, ezáltal kihívás megtalálni az egyensúlyt az autonómia törekvések és a kooperáció között. A jövőbeni perspektívák elemzésekor lényeges kérdés, hogy az integráció keresése, mint a dél-amerikai politikai identitás része megmarad-e, vagy az új politikai szereplők szakítanak-e ezzel a kollektív látásmóddal.

A dél-amerikai országok között számos közös vonás figyelhető meg, amely tényezők a regionális együttműködések során a napirendet alkothatják. A katonai diktatúrákat maguk mögött hagyó demokratizálódó országoknál fő célkitűzéssé vált a fegyveres erők bevetését igénylő konfliktusok elkerülése a szomszédos államokkal, a honvédelem és a belbiztonság szétválasztása; és a védelempolitikai kérdések civil kormányzati ellenőrzésének biztosítása.

Ezen kívül a nemzetközi szervezetek életébe is be kívánnak kapcsolódni, például számos ENSZ misszó aktív tagjai az államok. Regionális szinten lényeges kérdés az Antarktisz ügye, amelyben kiemelten Argentína és Chile érdekelt, de Peru, Ecuador, Brazília is jelen vannak a térségben. A természeti erőforrások védelme, az energiabiztonság és a környezeti biztonság kérdésköre is megjelenik a Déli-sarkkal kapcsolatosan. Ezen kívül a világ legnagyobb biodiverzitású területén, az Amazonason hat állam osztozik, Brazília, Bolívia, Kolumbia, Ecuador, Peru és Venezuela, amely tény közös felelősségé is teszi a térség védelmét.

A dél-amerikai regionális együttműködés egyik kulcseleme az argentin-brazil megbékélés, amely tengely az egész régió fejlődésének meghatározó eleme lehet. A szervezett bűnözés, kábítószer-kereskedelem, a nem állami fegyveres csoportok tevékenysége, bár eltérő intenzitással, de máig közös kihívás a térség számos országában. Kolumbiában a FARC gerillaszervezetek kötött békemegállapodás nem váltotta be a hozzá fűzött reményeket, bár kisebb egységekre bomlott a szervezet, de a továbbiakban is szervesen részt vesznek a kábítószer-kereskedelemben, és ellenőrzésük alatt tartanak területeket, illetve a FARC-on kívül egyéb kisebb felkelő szervezetek és szervezett bűnözői csoportok tevékenysége is erős, ezért az évtizedes belháborús időszak lezárása máig nem sikerült az országban. A venezuelai migráció humanitárius katasztrófa a térségben, amely komoly kihívás elé állítja a régió országait. Az elhúzódó venezuelai válság megoldásának előmozdításában a régió országai máig nem tudtak aktívan részt venni, pedig alapvető érdekük, hogy Venezuela stabilizálódjon, és ismét a térség szerves része legyen.

Az energiabiztonság kérdése, a természeti erőforrások védelme, a környezeti kérdések és a természeti katasztrófák kezelése, közös gondolkodásra sarkallják a régió országait. Dél-Amerika rendkívül gazdag természeti erőforrásokban, mint gáz vagy olajkészletekben, de a ritkaföldfémek okán is globális szerepe lehet a jövőben, például Chile a világ legnagyobb rézexportőre, és második legnagyobb lítiumexportőre, Paraguay a világ legnagyobb elektromosenergia exportőrei közé tartozik, de titán és uránmezőket is fedeztek fel. Dél-Amerika védelmi költségvetése alacsony nemzetközi szinten összehasonlítva. A régió védelmi kiadásai továbbra is alacsony szinten vannak a gyenge gazdasági teljesítmény, a társadalmi kihívások és a jelentős külső biztonsági fenyegetések hiánya miatt. A legtöbb dél-amerikai ország mérsékelten, de igyekszik modernizálni a haditechnikáját, diverzifikált partnerek körétől.

Megállapítható, hogy a dél-amerikai kontinens biztonsági rezsimje hálózatszerű rendszert alkot bilaterális és multilaterális, kontinentális, regionális és szubregionális szerveződésekkel. A

szerveződések továbbra is inkább tekinthetőek a kormányok vagy az államelnökök akarata kifejezőinek. A különféle szerveződések biztonság- és védelempolitikai vetületei azonban inkább kiegészítik és hatnak egymásra, minthogy versengőek lennének. Mint erre, hogy az Amerikai Államok Szervezete kiterjesztve, többdimenziósan értelmezi a biztonság fogalmát, amelyet a dél-amerikai szerveződések is alapként tekintenek, de az adott szervezet a saját profilja alapján kiegészíti vagy módosítja a célkitűzéseket. Például az ALBA egyedüliként a demokrácia feltételét nem ültette át, de a Mercosur, az UNASUR, majd a PROSUR esetében is megjelenik a demokratikus klauzula. Ezenkívül jól mutatja, hogy megszilárdultak olyan közös célkitűzések, mint a „Zona de Paz” (Béke övezete) fogalma, amely a hidegháborús értelmezéséből, a dél-amerikai biztonsági és védelmi szerveződések referenciapontjává vált, visszaköszönve mindegyik szerveződés alapidokumentumából, ami nem csupán a konfliktusok hiányából áll, hanem a megoldások konszenzusos módjának meghatározásából.

A különféle szerveződések, megállapodások és projektek tetőpontjának tekinthető az UNASUR-on belül életre hívott Védelmi Tanács, amely összehangolta a legjelentősebb kezdeményezéseket. A nagy ambíciókkal és elvárásokkal indult tanács munkája azonban megszakadt a szervezet szétesésével. A Prosur nem vette át a tanács szerepét, de hasonló általános célkitűzéseket fogalmazott meg, viszont eltérő kulcsterületekkel, például nagyobb hangsúlyt fektetve a kibervédelemre. Kérdéses, hogy a Mercosur kíván-e ezen a területen előre lépni a jövőben, és erősíteni ez irányú működését. A Mercosur segít elkerülni a regionális konfliktusokat, védi a térség stabilitását, különösen az argentin-brazil kapcsolatok tengelye mentén, másrészt hozzájárul a régió-közi és a globális biztonsági viták kezeléséhez olyan területeken, mint a környezetvédelem, vagy a természeti erőforrások védelme. A szervezet jelentőségét talán az mutatja leginkább, hogy miközben az egyéb kezdeményezések (UNASUR, ALBA) jelentősége elhalványult, vagy szétestek, a Mercosur továbbra is működik, sőt a Dél-amerikai Nemzetek Uniójának megszűnésével, az azon belül létrehozott Védelmi Tanács funkciója bizonyos módon átkerülhet a MERCOSUR keretein belülre, ismét előtérbe helyezve a szerveződés biztonság és védelmi aspektusát.

A hasonló párhuzamos szervezetek az integráció képét mutatják, de valójában cselekvési mezsgyéjük alacsony, inkább a nemzeti érdekek dominálnak. Ez igaz a védelmi kérdések esetében is, hiszen a fegyveres erők a politikai, biztonsági, védelmi kérdések tekintetében továbbra is aktív cselekvők, nem csupán a politikai akarat követői, és az olyan kérdések, mint például a katonai missziók részvétele, továbbra is a nemzeti szféra kizárólagos területei. Biztonság és védelem tekintetében kollektív biztonság és a kooperatív biztonság elemei váltják

egymást. Köztes állapotként Frenkel, Rojas Aravena szakértők az integráló biztonság fogalmát⁷⁷⁵ használják a térségre, mivel meghaladja a konfliktusok megelőzését, és közös stratégiák és normák kiépítésére törekszik, de nem éri el a kollektív biztonság szintjét.

Kollektív védelmi együttműködés csak az AÁSZ és a Riói Szerződés alapszerződéseinek szintjén létezik, ami a régió megítélése szerint inkább az Egyesült Államok hegemoniájának fenntartását szolgálja, eszközt biztosítva számára, hogy a latin-amerikai térséget érintő külső beavatkozás esetén beavatkozzon érdekei mentén. A Riói Szerződés és az Amerikai Államok Szervezete azonban viszonyítási pontként szolgált a későbbi biztonsági és védelmi együttműködések esetében, például az amerikai hegemonia ellensúlyozására létrejövő szubregionális szerveződésekre is hatott. Ezek a kezdeményezések, mint az ALBA⁷⁷⁶ vagy az UNASUR Védelmi Tanácsa, kiváltani nem tudták a Riói Szerződést, de regionális szinten jelezték, hogy a biztonsági környezet, az államok közötti viszonyrendszer megváltozott a hidegháborút követően.

Mivel az új típusú biztonsági kihívások, többek között a kábítószer-kereskedelem, a terrorizmus, a szervezett bűnözés elleni küzdelem, valamint a gyenge demokráciák megerősítése a szervezet államainak közös érdeke, ez lehetőséget nyújthat a szorosabb együttműködésre.⁷⁷⁷ A gyakorlatban azonban úgy tűnik, hogy a biztonsági fenyegetések kezelését nem sikerült összehangolni, és eddig nem alakult ki egységes biztonsági közösség, csupán az egyes témakörök mentén sikerült a dél-amerikai országoknak az érdeküknek megfelelően puhítani a biztonság- és védelempolitikával kapcsolatos célkitűzéseket. A dél-amerikai regionális biztonsági és védelmi együttműködés anyagi és eszmei tényezők kombinációja. Dél-Amerikában az elmúlt két évtizedben a védelmi forgatókönyvben bekövetkezett változásokat az Egyesült Államok biztonsági politikájának változásai, a területi és ideológiai viták újjáéledése és Brazília, mint regionális hatalom megjelenése okozták. Ezek az elméleti tényezőkhez köthető elemek, az anyagi kérdések pedig két fő területre összpontosultak, a védelem és a fejlesztés kérdésére. Az anyagi területek mellett nagyobb hangsúlyt kapott azonban az identitás, az elvont eszmei kérdések a regionális védelmi együttműködés létrehozásában, mint a szolidaritás és a problémák kollektív együttműködésen alapuló kezelése.

⁷⁷⁵ ROJAS ARAVENA, 2014.

⁷⁷⁶ A kilépési folyamatok 2012-ben folytatódtak, amely a TIAR történetében szimbolikus jelentőséggel is bírt. Az ALBA országok (Bolívia, Ecuador, Nicaragua és Venezuela) kiválása jelezte, hogy a latin-amerikai országok határozottan az Amerika-közi kapcsolatok újra definiálását szorgalmazzák, és önálló útjukat kívánják járni.

⁷⁷⁷ FRYER, 1993,

Az állami szint, a politikai akarat, és a kormányköziség továbbra is a meghatározó, azonban a kontinentális szint helyett a regionális és szubregionális szintű együttműködés dominál. A szerveződések fejlődését és erősödését valójában nem a politikai akarat hiánya nehezíti, mert úgy tűnik, akár baloldali vagy jobboldali politikai vezetés kerül hatalomra, mindkét oldalon megvan a szándék és a konszenzus a régiós együttműködésre. Inkább hátráltató tényező egy regionális vezető hatalom hiánya, a források szűkössége a működtetésre, és az ebből is következő gyenge intézményrendszer. Az államközi együttműködések várhatóan a jövőben különböző kérdések, ágazatok mentén továbbra is eredményesebben fognak működni, mivel a politika által nem terhelt két- és többoldalú együttműködésben rugalmasabb, gyorsabb és sokszor hatékonyabb döntéshozatal valósulhat meg a szektoriális kérdések kezelésében. Átfogó regionális integráció kialakítására akkor van remény, ha meglesz a politikai akarat stabil intézményi struktúra kialakítására, amely képes lesz összetartani a széles körű multilaterális együttműködést, és a kormányzatok nem ad hoc politikai eszközként használják a regionális szerveződéseket.

A dél-amerikai biztonság- és védelempolitikai vetülettel is rendelkező szerveződések közös kulcskérdése Venezuela lett. A régió egyöntetű közös álláspontja, hogy nem támogatnak külső beavatkozást, de mára egyértelművé vált, hogy a régió maga sem tudta kezelni a kérdést. Sem a belpolitikai patthelyzet megoldásában nem tudott közvetítőként hatásosan részt venni, sem a nemzetközi politikában önálló hangot kialakítani a venezuelai válság megoldása érdekében. Venezuela azonban van annyira jelentős ország, sőt olajtartaléka, egyéb ásványkincsei és elhelyezkedése miatt komoly potenciállal rendelkezik globális szinten is, hogy nélküle nem lehet erős, stabil és hatékonyan működő regionális együttműködést létrehozni.

VI.1. Új tudományos eredmények

Az értekezés négy átfogó fejezetében bemutatott kutatás összegzett eredményei a hipotézis elemei és a megfogalmazott kutatási célok tükrében az alábbiak:

1. Igazoltam, hogy a dél-amerikai kontinens biztonsági rezsimje hálózatszerű rendszert alkot bilaterális és multilaterális, kontinentális, regionális és szubregionális szerveződésekkel, és a különféle szerveződések biztonság- és védelempolitikai vetületei azonban inkább kiegészítik és hatnak egymásra, minthogy versengőek lennének.

2. Feltártam, hogy a térség államai között konszenzus van a regionális együttműködés szükségessége iránt a biztonság-és védelempolitikai szektorban, viszont egy stabil regionális vezető hatalom hiánya, az államok forrásszűkössége, és az ebből következő bizonytalan intézményrendszer hátráltató tényezők, mivel válságban csak szervezett intézményrendszerrel van esély közös megoldások kidolgozására.
3. Igazoltam, hogy a dél-amerikai térségben a poszthegemón regionalizmus lezárásának tekinthető az UNASUR és ezzel együtt a Dél-amerikai Védelmi Tanács felbomlása, viszont a régió nem tért vissza a tradicionális Amerika-közi szervezeti rendszerhez a biztonság-és védelempolitika területén sem, hanem konszolidált kapcsolatrendszerre törekszik a nagyhatalmakkal, a régió belüli pedig a kooperatív védelmi együttműködés által az erőegyensúly fenntartása a célkitűzés.
4. Azonosítottam, hogy a dél-amerikai biztonsági mátrix jelenlegi fő kérdése Venezuela, mivel az ország krízise olyan töréspont a térség életében, amely a régió fejlődését és kooperációját hátráltatja, mivel erős Venezuela nélkül nincs szilárd dél-amerikai szerveződés.

VI.2. Az értekezés felhasználhatósága és ajánlások megfogalmazása

A régiók szerepének erősödése figyelhető meg a globalizáció folyamatai mellett, ezért a különböző térségek sajátosságainak, és egymáshoz viszonyított pozíciójuknak elemzése kiemelten fontos. A dél-amerikai régió fejlődési lehetőségei a globális kapcsolatok révén a világ számos részére hatással vannak, ezáltal az Európai Unió számára is jelentőséggel bír. A kutatásom során igyekeztem feltárni, hogy milyen lehetőségei vannak a térségnek a regionális együttműködés területén, képes lehet-e akár az Európai Unióhoz hasonló integrációt megvalósítani. A dél-amerikai régió máig nagy potenciállal rendelkező, fejlődő térség, amelynek célja, hogy geopolitikai értelemben globálisan is versenyképes egységgé váljon.

A disszertáció hozzájárul a dél-amerikai térség biztonság- és védelempolitikai folyamatainak könnyebb megértéséhez, a térség 21. századi viszonyait befolyásoló történelmi események megismeréséhez, és a régió nemzetközi térben elfoglalt helyzetének mélyebb elemzéséhez. A dolgozat segédanyagként szolgálhat a regionális biztonsági tanulmányok oktatása során, mivel Magyarországon kevésbé ismert latin-amerikai szakértők elemzéseit, a régió államainak stratégiai dokumentumait elemzi, amely újszerű ismereteket nyújthat a haza szakértők számára.

A kutatás eredményeinek hasznosíthatósága:

- A hazai társadalomtudományi területtel foglalkozó felsőoktatási intézmények szakjai, a Nemzeti Közszolgálati Egyetem biztonság- és védelempolitika, nemzetközi tanulmányok szakok, valamint a Hadtudományi Doktori Iskola kurzusai számára oktatási háttéranyagként felhasználható.
- Mivel a disszertáció elkészítésekor nagy hangsúlyt fektettem a dél-amerikai szakirodalom feldolgozására a témakör elemzéséhez, a magyar szakirodalom bővüléséhez is hozzájárultam, ezért a kutatásom segítséget nyújt a latin és dél-amerikai térség biztonságpolitikai folyamatainak könnyebb megértéséhez.
- Kutatásom hozzájárul a hadtudomány elméleti bővüléséhez, mivel egy olyan térség biztonsági és védelmi helyzetét elemzi, amely a magyar tudományos életben kevésbé vizsgált terület.
- A kutatásom eredményei a Külgazdasági és Külügyminisztérium által meghirdetett „Déli nyitás” külpolitikai stratégiához illeszkedve is hasznosíthatóak lehetnek.

VI.3. Ábrák jegyzéke

1. ábra: Biztonsági fenyegetések forrása.....	32
2. ábra: Biztonsági komplexumok az amerikai kontinensen.....	39
3. ábra: Fegyveres konfliktusok a dél-amerikai térségben.....	40
4. ábra: Fegyveres konfliktusok Dél-Amerikában 1930-tól napjainkig.....	42
5. ábra: Biztonsági kihívások Dél-Amerikában.....	46
6. ábra: Legjellemzőbb biztonsági kihívások és fenyegetések biztonsági szektorok szerint Dél-Amerikában.....	61
7. ábra: Antarktisz térképe.....	67
8. ábra: Szándékos gyilkosságok száma 100 főre vetítve.....	74
9. ábra: Amazónia.....	76
10. ábra: Erdőtüzek aránya Amazóniában.....	77
11. ábra: Andok országai.....	93
12. ábra: Kokain kereskedelmi útvonalak.....	95
13. ábra: Paraguay és Uruguay alapvető adatai.....	100
14. ábra: A dél-amerikai országok védelmi költségvetése.....	104
15. ábra: A tervezett globális védelmi költségvetés régiókra bontva.....	104
16. ábra: A dél-amerikai országok GDP arányos katonai kiadásai.....	105
17. ábra: Dél-Amerikába irányuló fegyverexport 2015-2020 között.....	110
18. ábra: Legfontosabb regionális kezdeményezések.....	115
19. ábra: A biztonsággal és védelemmel összefüggő szervezeti felépítés.....	121
20. ábra: Szervezeti felépítés.....	137
21. ábra: GDP eloszlás a Mercosur tagállamok között.....	139
22. ábra: A Mercosur államok legfontosabb globális kereskedelmi partnerei (2019-es adatok alapján).....	139
23. ábra: Hármás határ.....	146
24. ábra: Legfontosabb tagállami lépések.....	151
25. ábra: Regionális kezdeményezések a Hármás Határban a szervezett bűnözés elleni küzdelemben.....	154
26. ábra: UNASUR tagállamok.....	156
27. ábra: UNASUR szervezeti felépítése.....	159
28. ábra: Biztonsági és védelmi szegmens.....	171
29. ábra: Venezuela védelmi költségvetése 2010-2020 között.....	196
30. ábra: Dél-amerikai országok GDP változása a 2019-2022 közötti időszakban.....	198
31. ábra: A Brent olaj árfolyamalakulása (\$/bbl) és Venezuela GDP (%) változása az 1998 és 2017 közötti időszakban.....	198

VI.4. Bibliográfia

Magyar szerzők és magyar nyelvű források:

- ANDERLE Ádám: Latin-Amerika története, Szeged, Jatepress, 2010, 66-67.o.
- ANDERLEN Ádám: Nemzettudat és kontinentalizmus Latin-Amerikában a XIX. és a XX. században, Kossuth, Budapest, 1989.
- ANDERLE, Ádám: El populismo. In Salmoral, Lucena M.: Historia de Iberoamérica. Vol. 3. Madrid, Cátedra. 1988, 1992, 559–609.
- ANDERLE Ádám – HORVÁTH Gyula: Perón – Che Guevara. Budapest, Pannonica. 2000
- ARATÓ Ildikó: Függs és függetlenség Latin-Amerikában a 20. században, Belvedere meridionale, 19/ 5-8., 2007. 21-25.o., http://acta.bibl.u-szeged.hu/5117/1/belvedere_2007_005_008_021-025.pdf (2017.09.02.)
- ASQUI Jorge Kristóf: Riói szerződés - kollektív védelem, In: Molnár, Anna; Marsai, Viktor; Wagner, Péter (szerk.) Nemzetközi biztonsági szervezetek, Budapest, Magyarország: Dialóg Campus Kiadó, (2019), 219-231.
- BÁCS Zoltán György: A terrorizmus Latin-Amerikában: sajátosságok és perspektívák, doktori értekezés, Budapest, 2019.
- BÁCS Zoltán György: Argentína, In: Szente-Varga, Mónika; Bács, Zoltán György (szerk.) Dél-Amerika a 21. században – társadalmi, gazdasági és politikai konfliktusok, Budapest, Magyarország: Ludovika Egyetemi Kiadó, 2019, 194. 11-24.,
- BÁCS, Zoltán György: 1815–2015: 200 años de divergencias en términos ideológico-políticos e instituciones políticas entre Europa y América Latina. Iberoamericana Quincecclesiensis, Vol. 14. 2016, 25–31.
- BÁCS Zoltán György - HEGEDŰS Barbara: Kolumbia In: Szente-Varga, Mónika; Bács, Zoltán György (szerk.) Dél-Amerika a 21. században – társadalmi, gazdasági és politikai konfliktusok, Budapest, Magyarország, Ludovika Egyetemi Kiadó (2019) 194 p. pp. 93-106., 10 p.
- BÁCS Zoltán György (2017): A latin-amerikai terrorizmus gyökerei és azok néhány következménye. Terror és Elhárítás, 6. évf. 1–2. sz.
- BAKÓ András: Dagály után apály?, Eszmélet, 29. évf. 114. sz., 51-72. 2017, http://epa.oszk.hu/01700/01739/00099/pdf/EPA01739_eszmelet_114_051-072.pdf (2017.12.12.)
- BALKAY Diána: Latin-Amerika és a Mercosur országok kereskedelmi szerkezetének vizsgálata , doktori értekezés, Debrecen, 2015 https://dea.lib.unideb.hu/dea/bitstream/handle/2437/218466/BalkayD_2015_phd_all_5.pdf?sequence=1&isAllowed=y (2020.03.30.)
- BALOGH István: Biztonságelméletek, Nemzet és Biztonság 2013/3-4. szám, 36–56, http://www.nemzetesbiztonsag.hu/cikkek/nb_2013_3-4_04_balogh_istvan_-_biztonsagelmeletek.pdf

- BALOGH István – HÁDA Béla – VARGA Gergely: Regionális biztonsági tanulmányok, szerk: Háda Béla és Tóth Péter, Nemzeti Közszerológati Egyetem Nemzetközi Intézet Budapest, 2014, 11.
- BATA-BALOG, Amadea: Las redes de migrantes transnacionales y la diáspora: una visión colombiana Iberoamericana Quinceeclesiensis, 19 pp. 32-51., 20., 2021
- BATA-BALOG, Amadea: A remigráció diskurzusa: A hazatérés mozgatórugóinak és fejleményeinek áttekintése – különös tekintettel a magyar nyelvű szakirodalomban, TÉR-GAZDASÁG-EMBER 2021/3-4. szám, 2022.
- BATA-BALOG Amadea: Véget tud-e vetni Venezuela a hiperinflációnak? Avagy hány nullával kell még csonkítani a nemzeti valutát?, Corvinák blog, 2021, <https://corvinak.hu/vilag/2021/08/24/veget-tud-e-vetni-venezuela-a-hiperinflacionak-avagy-hany-nullaval-kell-meg-csonkitani-a-nemzeti-valutat> (2022.03.04.)
- BENCZES István: A Washingtoni Konszenzus és a nemzetközi pénzügyi szervezetek, Nemzetközi intézmények és változó világ gazdaság, Köz-Gazdaság 2016/3, 2016, 111-12. http://unipub.lib.uni-corvinus.hu/2484/1/KG2016n3_Benczes.pdf (2017.12.20.)
- BERKICS Erika: A latin-amerikai nyelvi etnikai mozaik, Külügyi Szemle 2008/3, https://kki.hu/assets/upload/Kulugyi_Szemle_2008_03_A_latin-amerikai_nyelvi_e.pdf (2021.12.28.)
- BLAHÓ András – PRANDLER Árpád: Nemzetközi szervezetek és intézmények. Aula Kiadó, Budapest, 2005, 185
- BUXTON, Julia - NAGY Sándor Gyula - RICZ Judit - SOLTÉSZ Béla: Quo vadis Venezuela? – Mi történik, Venezuelában?, Külügyi és Külgazdasági Intézet, KKI 4:1, 2019, https://kki.hu/assets/upload/06_KKI_4_1_20190221_VEN.pdf (2022.01.10.)
- CSESZNEKY Miklós: Az UNASUR: egy EU-típusú integráció lehetősége Dél-Amerikában, 2008 https://www.academia.edu/30107918/Az_UNASUR_egy_EU-t%C3%ADpus%C3%BA_integr%C3%A1ci%C3%B3_lehet%C5%91s%C3%A9ge_D%C3%A9l-Amerik%C3%A1ban (2019.05.05.)
- CSIKI, Tamás: Venezuela külön úton, Nemzet És Biztonság: Biztonságpolitikai Szemle, 1/9. 28-39, 2008, ISSN 1789-5286
- DEÁK, Máté: Apreciación de los espacios aéreos de América del Norte y del Sur, desde el punto de vista de la geopolítica británica (1919–1939). Öt Kontinens, 2012/2. sz. 195–208. 2013.
- DEGREGORI, Carlos Ivan: Etnikai identitás, társadalmi és politikai mozgalmak Peruban, in: Tanulmányok az Andokról. Kulturális antropológiai írások. TeTT Könyvkiadó, Budapest, pp. 243-261, https://doi.org/10.14267/978-963-503-375-1_13 (2021.12.28.)
- DOMINGO, Lilón: Latin-Amerika politikai térképe a 21. században, Act Sci Soc 45, 2015, 133–159.
- DOMINGO Lilon - Nagy Marcel - Semsey Viktória - Santosné Blastik Margit - Szilágyi Ágnes Judit - Semsey Viktória: Latin-Amerika: 1750-1840, L'Harmattan, Károli Gáspár Református Egyetem, 2013.
- DÖMÉNY Zsuzsa: Latin-Amerika balra át?, műhelytanulmányok, MTA Politikai Tudományok Intézete, 2007/2 <http://mek.oszk.hu/04800/04826/04826.pdf> 2019.03.05.
- FISCHER Ferenc: Dél-Amerika poroszai. Németország és Chile katonaitengerészeti kapcsolatai, 1885–1931. Szeged, Hispánia, 1999.

- FISCHER Ferenc: A chilei hadsereg és a német katonai befolyás: 1885–1914. Acta Universitatis Szegediensis, 16. évf. 3–84., 1979. 5-6.
- FISCHER Ferenc: Ibero-Amerika országai a 21. század eleji globális geopolitikai sakkjátlán. Változás a latin-amerikai közhangulatban: pesszimizmusból az optimizmus felé. A latin-amerikai országok erőteljes Csendes-óceán térsége felé fordulása, Mediterrán perspektívák, Stratégiakutató Intézet, Budapest, 2015, 165-189.
- FÜZESI Kitti: Brazília és Paraguay bilaterális kapcsolatai, Felderítő Szemle, 2019
- FÜZESI Kitti: Nukleáris energia Brazíliában: A történelmi háttértől a gazdasági és külpolitikai kérdésekig, Hadtudományi Szemle, 2020.
- FÜZESI Kitti: A bolíviai földgáz helyzete és aktuálpolitikai kérdései, Nemzet és Biztonság: Biztonságpolitikai Szemle 13/3, 129-141. 2020. 133-135.
- FÜZESI Kitti: A megújuló energiaforrások és a biztonság. Vízerőművek Dél-Amerikában: fókuszban Brazília, Honvédségi Szemle, 2021/4, 125-140. 128-129. DOI: 10.35926/HSZ.2021.4.10 (2021.12.05.)
- FÜZESI Kitti: A chilei megújuló energia az energiabiztonság és ellátásbiztonság szemszögéből, Szakmai Szemle: a katonai nemzetbiztonsági szolgálat tudományos-szakmai folyóirata 19/2. 64-77. 14 p. 2021
<http://real.mtak.hu/128299/1/Chileimegujuloenergia.pdf> (2021.12.04.)
- Gábris Máté: Biztonsági komplexumok az információs korban, V/4. szám, 2010. december, 112. http://hadmernok.hu/2010_4_gabri.pdf (2021.04.28.)
- GAZDAG Ferenc – TÁLAS Péter: A biztonság fogalmának határaitól, Nemzet és biztonság: biztonságpolitikai szemle, 1. évf. 1. sz. / 2008, 3-9.o.,
http://www.nemzetesbiztonsag.hu/cikkek/gazdag_ferenc_talas_peter-a_biztonsag_fogalmanak_hatarairol.pdf (2021.04.20.)
- GAZDAG Ferenc – IZSA Jenő – KISS J. László – RÁCZ Lajos – SZENES Zoltán – TÁLAS Péter: A biztonságpolitika fogalma, tárgya, intézményei. In Gazdag Ferenc: Biztonsági tanulmányok – biztonságpolitika. ZMNE, Budapest, 2011, 56-58.o.
- GAZDAG Ferenc – REMEK Éva: A biztonsági tanulmányok alapjai. Budapest–Pécs, Dialóg Campus. 2018
- GRUBER László: Ausztrália, Óceánia és az Antarktisz természeti földrajza, Dialóg Campus Kiadó, 2003
- HEGEDŰS, Barbara: Kolumbia, a NATO első latin-amerikai partnere Honvédségi Szemle: A Magyar Honvédség Központi Folyóirata 147: 3 pp. 19-33, 15 p. (2019)
- HEGEDŰS Barbara: Elherdált Lehetőség: A Dél-Amerikai Nemzetek Uniójának Végnapjai, Hadtudomány: A Magyar Hadtudományi Társaság Folyóirata 31 : 2 Pp. 41-57. , 17 P. (2021)
- HEGEDŰS Barbara: Esély a békére - Kolumbia a békefolyamat tükrében, MEDITERRÁN VILÁG 41-42 pp. 97-114., 18 p., 2017
- HEGEDŰS Barbara: Történelmi lépés Kolumbiában - a békefolyamat eredményei a FARC gerillaszervezettel. Nemzet és Biztonság: Biztonságpolitikai Szemle 2017: 5 pp. 45-60, 16 p. 2017.
- HEGEDŰS Barbara: Amerikai Államok Szervezete – kollektív védelem, In: Molnár, Anna; Marsai, Viktor; Wagner, Péter (szerk.) Nemzetközi biztonsági szervezetek, Budapest, Magyarország : Dialóg Campus Kiadó, 2019, 246 p. 205-218.

- HEGEDŰS Barbara: ¿Tiene un futuro la UNASUR? In Actas del XIX Congreso de la Federación Internacional de Estudios sobre América Latina y el Caribe, Szeged, SZTE, 2020.
- HEGEDŰS Barbara: Venezuela, 163-182.o. in. Szente-Varga, Mónika és Bács, Zoltán György, eds. (2019) Dél-Amerika a 21. században – Társadalmi, gazdasági és politikai konfliktusok. Ludovika Egyetemi Kiadó Nonprofit Kft, Budapest. ISBN 978-963-531-110-1
- HEGEDŰS Henrik: A biztonság fogalmának tágabb és szűkebb értelmezése. A humánbiztonság, avagy egy konferencia tanulságai. Hadtudományi Szemle, 2. évf. 1. sz. 65–76, 2009
http://epa.oszk.hu/02400/02463/00004/pdf/EPA02463_hadtudomanyi_szemle_2009_1_065-076.pdf (2021.08.03.)
- JANCSÓ Katalin: Social and Environmental Conflicts in the Peruvian Amazon Corvinus Journal of International Affairs (COJOURN) 5/2, 26-38., 13 p., 2020.
- KISS J. László: Biztonságelméletek. In Gazdag Ferenc (szerk.): Biztonságpolitika, 79–80.
- KUTASI Gábor: Regionális integrációk elterjedése a világgazdaságban. In: PALÁNKAI Tibor – KENGYEL Ákos – KUTASI Gábor – BENCZES István – NAGY Sándor Gyula: A globális és regionális integráció gazdaságtana. Akadémiai Kiadó, Budapest, 2016.
- LEHOCZKI Bernadett: A regionalizmus három generációja Latin-Amerikában. Közgazdaság, 2. évf. 3. szám, 2007. pp. 97–114. 3. szám, 2007. 97–114.
- LEHOCZKI Bernadett: Interregionalism: the Case of Latin America. Acta Hispanica, (II), 141–150, 2020, <https://doi.org/10.14232/actahisp.2020.0.141-150> (2021.12.03.)
- LEHOCZKI Bernadett: Mi lesz veled, Latin-Amerika?, 157-170. In: Rada, Péter (szerk.) Új világrend?: nemzetközi kapcsolatok a hidegháború utáni világban, Budapest, Magyarország, Corvinus Külügyi és Kulturális Egyesület, Ifjú Közgazdászok Közhasznú Egyesülete, 2007, 198.
<http://www.grotius.hu/doc/pub/TGALMJ/lehoczki%20bernadett%20mi%20lesz%20vel%20ed.pdf>
- LEHOCZKI Bernadett: A Chávez-éra Venezuelában: bel- és külpolitikai alternatívakeresés, Grotius, 2013, 1-2. http://www.grotius.hu/doc/pub/CZKISW/2013-08-05_lehoczki_bernadett_a-chavez-era-venezuelaban.pdf (2017.11.05.)
- LETENYEI László: Etnikum és hatalom az Andokban, REPLIKA, 29/1998, 83–96, 1998.
http://unipub.lib.uni-corvinus.hu/5884/1/Etnikum_es_hatalom_az_Andokban.pdf (2021.12.28.)
- MÉSZÁROS István: Bolívar and Chávez: The Spirit of Radical Determination, 59. évf.3. sz., Monthly Review, 2007, <https://monthlyreview.org/2007/07/01/bolivar-and-chaavez-the-spirit-of-radical-determination/> (2018.03.02.)
- MEZŐ András: Az európai regionális biztonságpolitikai komplexum, Felderítő Szemle, XIV. évfolyam 2. szám, 2015, 5-6.

- MOLNÁR Anna, MARSAI Viktor, SZENES Zoltán: Nemzetközi biztonsági szervezetek – bevezetés. In: Molnár, Anna; Marsai, Viktor; Wagner, Péter (szerk.) Nemzetközi biztonsági szervezetek Budapest, Magyarország, Dialóg Campus Kiadó, 2019, 246,9-7. http://real.mtak.hu/104070/1/web_PDF_Nemzetkozi_biztonsagi_szervezetek.pdf (2021.01.10.)
- MOLNÁR Gábor: Bevezetés a MERCOSuR, a Déli közös Piac történetébe, XX/7-8, Belvedere, 71-79. 2008. http://acta.bibl.u-szeged.hu/5175/1/belvedere_2008_007_008_071-079.pdf (2021.02.03.)
- NAGY Sándor Gyula – SOLTÉSZ Béla: Az EU és a Mercosur közti szabadkereskedelmi megállapodás értékelése, KÜLÜGYI ÉS KÜLGAZDASÁGI INTÉZET, KKI-elemzések, 2019/39
- NAGY Sándor Gyula (2015): A Bolívia és Chile közötti határvita nemzetközi precedenst teremt? KKI Elemzések, 39. sz. 1–6.
- PALOTÁS László: “How Britain’s and Colombia’s Privileged Partnerships with the United States Influenced Their Respective Journeys through the European Community and UNASUR”, AARMS – Academic and Applied Research in Military and Public Management Science. Budapest, 20(Special Edition), 2022.,121–139. doi: 10.32565/aarms.2021.2.ksz.9. (2022.03.04.)
- PÓLYI Csaba – THOMÁZY Gabriella: A chilei tüntetések háttérében álló tényezők, Nemzet és Biztonság 2019/3. szám, 79–103.
- PROBÁLD Ferenc: Amerika regionális földrajza, Kolumbia, Trefort Kiadó, 2005
- REMEK Éva: Az EBESZ válságkezelő tevékenysége (intézmények, működési elv, eredmények), különös tekintettel a válságkezelés elméleti és fogalmi háttérére. Hadtudományi Szemle, 10. évf. 4. sz. 2017. 222–224. http://real.mtak.hu/85314/1/17_4_bp_remek.pdf (2021.08.04)
- RACS Marianna: Változatok integrációra – az ibér-amerikai országok integrációs szervezetei 1945-től napjainkig. Doktori disszertáció, ELTE, Budapest, 2014
- RACS Marianna: Dél-amerikai integráció, 183-193. In: Dél-Amerika a 21. században (szerk. Szente-Varga Mónika – Bács Zoltán György), Budapest, Dialóg Campus Kiadó, 2019.
- RÁCZ András: Oroszország és a venezuelai válság, Nemzet és Biztonság 2019/2. szám, 4–11., DOI: 10.32576/nb.2019.2.2
- RADA Péter: Átalakuló biztonsági kihívások. A biztonság dimenziói, Grotius, 2007, 1.o. <http://www.grotius.hu/publ/displ.asp?id=KZQSCF> (2020.12.04.)
- RICZ Judit – NAGY Sándor Gyula: A brazil gazdasági válság: helyzetkép, okok és kiutak, Külügyi Szemle, 15/3, 2011, 94-120. <https://kki.hu/assets/upload/Ricz-Nagy.pdf> (2021.10.12.)
- SCHEINRING Endre: Az Egyesült Államok és Kolumbia közös felkelés- és kábítószerek-ellenes programjainak tanulságai, Nemzet és Biztonság 2014/4. szám, 2014, 104–111. <http://www.nemzetesbiztonsag.hu/letoltes.php?letolt=601> (2017.10.10.)
- SCHEINRING Endre: A brazil-paraguayi-argentín hármashatárterületen párhuzamosan jelentkező biztonsági kihívások, Biztonságpolitika.hu, 2013.05.06, http://old.biztonsagpolitika.hu/documents/1367864935_SCHEINRING_Endre_Brazilia_Paraguay_Argentina_hatarteruletek_biztonsagi_kihivasok_-_biztonsagpolitika.hu.pdf (2021.03.03.)

- SEMSEY Viktória (szerk.): Latin-Amerika 1750–1840, Károli Gáspár Református Egyetem / L'Harmattan, Budapest, 2013, 616., ISBN:9789632366838
- SOLTÉSZ Béla: Latin-Amerika: Integrációk túlkínálata, FORDULAT, 2011/1, 124-143, 2011, http://fordulat.net/pdf/16/F16_Soltesz.pdf (2020.04.05.)
- SOLTÉSZ Béla Brazília, In: Szenté-Varga, Mónika; Bács, Zoltán György (szerk.) Dél-Amerika a 21. században – társadalmi, gazdasági és politikai konfliktusok, Budapest, Magyarország : Ludovika Egyetemi Kiadó, 2019, 41-59.
- SOLTÉSZ Béla: Környezet, fejlődés és politika latin-amerikai dilemmák, Máltai Tanulmányok 2/1, 2020, 101-126. http://epa.niif.hu/04000/04049/00003/pdf/EPA04049_maltai_tanulmanyok_2020_01_1_01-126.pdf (2021.12.03.)
- SOLTÉSZ Béla: Chile, In: Szenté-Varga, Mónika; Bács, Zoltán György (szerk.) Dél-Amerika a 21. században – társadalmi, gazdasági és politikai konfliktusok, Budapest, Magyarország: Ludovika Egyetemi Kiadó, 2019, 194., 59-70.
- SOLTÉSZ Béla: A venezuelai szocializmus végnapjai, Index, 2017, https://index.hu/kulfold/2017/08/26/a_venezuelai_szocializmus_vegnapjai/?token=fcc9ac5bd61469796aab82ab63fcbf6a (2017.11.20.)
- SOLTÉSZ Béla: A venezuelai kivándorlás hatása Dél-Amerika országaira, KKI Elemzések KE-2021/51., 51., 3-14., 2021
- STEPPER Péter: A kényszeremigráció mint biztonsági fenyegetés a visegrádi országokban Nemzet és biztonság: biztonságpolitikai szemle 11/1, 132-158., 2018, 117-118. http://www.nemzetesbiztonsag.hu/cikkek/neb_2018-01-08_stepper_peter_-_a_kenyszeremigracio_mint_biztonsagi_fenyegetes_a_visegradi_orzagokban.pdf (2022.02.04.)
- SZENT-IVÁNYI Balázs: Nemzetközi fejlesztési szervezetek és a fejlesztés „biztonságiasodása”, 234. In: Molnár, Anna; Marsai, Viktor; Wagner, Péter (szerk.) Nemzetközi biztonsági szervezetek, Budapest, Magyarország: Dialóg Campus Kiadó, 246 p. pp. 233-246., 2019.
- SZENES Zoltán: Katonai biztonság napjainkban. Új fenyegetések, új háborúk, új elméletek In: Finszter, G; Sabjanics, I (szerk.) Biztonsági kihívások a 21. században Budapest, Magyarország, Dialóg Campus Kiadó, 2017., 69-104. https://www.bmtt.hu/assets/letolt/BM-konyv_1.pdf
- SZENES Zoltán: Előszó. In: Benes Károly et al.: NATO Partnerség 2014: A szövetségi partnerségi programok múltja, jelene és jövője. Tanulmánykötet. Nemzeti Közszolgálati Egyetem, Budapest, 2014, 7–9.
- SZENES Zoltán: A katonai biztonság reneszánsza, Honvédségi Szemle: a magyar honvédség központi folyóirata 145/2, 2017, 3-24. http://real.mtak.hu/124538/1/HSZ_2017_145_2_Szenes_Zoltan.pdf (2021.08.03.)
- SZENTE-VARGA Mónika: Latin-amerikai regionális szervezetek válsága, Felderítő Szemle, XIX/1, Budapest, 2020, 45-62.
- SZENTE-VARGA Mónika: Brazília az olimpia előtt, Nemzet és Biztonság, 2016/ 3., 2016.
- SZENTE-VARGA Mónika, Bolívia, In: Szenté-Varga, Mónika; Bács, Zoltán György (szerk.) Dél-Amerika a 21. században – társadalmi, gazdasági és politikai konfliktusok

- SZENTE-VARGA Mónika: Társadalmi és politikai tendenciák Bolíviában a 21. században. *Nemzet és Biztonság*, 9/2, 2016., 3–16.
- SZENTE-VARGA Mónika: Peru, In: Sente-Varga, Mónika; Bács, Zoltán György (szerk.) *Dél-Amerika a 21. században – társadalmi, gazdasági és politikai konfliktusok*, Budapest, Magyarország, Ludovika Egyetemi Kiadó, 2019, 194., 127-147.
- SZENTE-VARGA: Paraguay, 2017, 118-119. In: Sente-Varga, Mónika; Bács, Zoltán György (szerk.) *Dél-Amerika a 21. században – társadalmi, gazdasági és politikai konfliktusok*, Budapest, Magyarország, Ludovika Egyetemi Kiadó, 2019, 194.,
- SOLTÉSZ Béla – SZENTE-VARGA Mónika: Ecuador, 80-82. In: Sente-Varga, Mónika; Bács, Zoltán György (szerk.) *Dél-Amerika a 21. században – társadalmi, gazdasági és politikai konfliktusok*. Budapest, Magyarország: Ludovika Egyetemi Kiadó, 2019, 194. 77-92.
- SZILÁGYI, Ágnes Judit - RICZ, Judit - SOLTÉSZ, Béla - NAGY, Sándor Gyula: Milyen változások várhatóak Brazíliában Jair Bolsonaro elnökké választását követően? Paper: online, 7 p., KKI 4:1: A Külügyi és Külgazdasági Intézet időszaki kiadványa, 2018
- SZILÁGYI István: El nuevo militarismo, el Estado de Excepción y los modelos de modernización en América Latina: el caso chileno, *Acta Scientiarum Socialium*, (45), 107–132. Elérés forrás <https://journal.uni-mate.hu/index.php/asc/article/view/386>
- SZILÁGYI István: Geopolitika Chilében, *Act Sci Soc* 36, 2012, 23–34. <https://journal.uni-mate.hu/index.php/asc/article/view/247/2699> (2021.12.18.)
- SZILÁGYI István: Geopolitika, PAIGEO, Budapest, 2018, 221-258.
- SZÜCS Gáborné Az Antarktisz-jelenség: együttműködés és vetélkedés a Föld déli pólusán *Honvédségi Szemle: A Magyar Honvédség Központi Folyóirata* 142:(5) pp. 65-71. (2014)
- THOMÁZY, Gabriella: Tendencias actuales y nuevos desafíos de los migrantes en Chile *Acta Hispanica - Acta Universitatis Szegediensis De Attila József Nominatae* 2 pp. 409-421., 13 p., 2020.
- THOMÁZY Gabriella: Bolívia és Chile aktuális geopolitikai kérdései, *Szakmai Szemle: A Katonai Nemzetbiztonsági Szolgálat Tudományos-Szakmai Folyóirata XVIII*, 2020.
- THOMÁZY, Gabriella: Aspectos de seguridad de la migración haitiana y venezolana en Chile *Iberoamericana Quinquiescens* 19 pp. 9-31. , 23 p., 2021.
- TÓTH Mirtill: A Csendes-óceáni Szövetség és a koronavírus, avagy Kína szerepe Latin-Amerikában, *Külügyi és Külgazdasági Intézet*, 2021/37, <https://kki.hu/a-csendes-oceani-szovetseg-es-a-koronavirus-avagy-kina-szerepe-latin-amerikaban/>
- ÜRMÖSI Károly: A biztonság, a biztonság fogalma, *Hadtudományi Szemle*, 6/4, Budapest, 2013.
- VÁROSI Dorottya: A Trump-kormány szektorális szankciói Venezuelában, *KKI elemzések, Külügyi és Külgazdasági Intézet*, E2021/4, 2021. ISSN 2416-0148 <https://doi.org/10.47683/KKIElemzesek.E-2021.04> (2022.01.16.)
- VIDA Csaba: A regionális biztonsági komplexum elmélete és alkalmazása Közép-Európára In: *Hadtudomány* 2007/1. szám, http://mhtt.eu/hadtudomany/2007/1/2007_1_5.html (2021.03.30.)

- VOGEL Dávid: Brazília – egy nagyhatalom helykeresése a nemzetközi közösségben, Nemzet és Biztonság, 2013/5–6. szám, 18–29
http://www.nemzetesbiztonsag.hu/cikkek/nb_2013_5-6_03_vogel_david_-_brazilia-egy_nagyhatalom_helykeresese_a_nemzetkozi_kozossegben.pdf (2021.11.11.)
- VOGEL Dávid: Brazília biztonságpolitikája: törekvés a nagyhatalmi státusz megszerzésére, doktori értekezés, Nemzeti Közszolgálati Egyetem Hadtudományi Doktori Iskola, Budapest, 2013
- VOGEL Dávid: Brazília – különutas politikával a nagyhatalmi státusz felé, Grotius, 2012
- VOGEL Dávid: Venezuela gazdaságpolitikája: A Chávez-évek, Társadalom és Politika 7:(1-2), 2011, 127-141.
- VOGEL Dávid: Venezuela a bolivári úton, Publikon, 2009, 1-13.
http://publikon.hu/application/essay/428_1.pdf (2017.12.10.)
- ZELEI Dávid: Minek nevezzelek? Egy megfoghatatlan szubkontinens nyomában, Mediterrán Világ 2011/2. (18), 5-14.

Angol nyelvű források:

- A. GÓMEZ, Oscar - Des GASPER: Human Security, A Thematic Guidance Note for Regional and National Human Development Report Teams, United Nations Development Programme, Human Development Report Office, 2013, 2-3.
http://hdr.undp.org/sites/default/files/human_security_guidance_note_r-nhdrs.pdf (2021.08.10.).
- ABC INTERNACIONAL: Leopoldo López se refugia en la Embajada de España, 2019.05.01.
https://www.abc.es/internacional/abci-leopoldo-lopez-refugia-embajada-espana-201905010259_noticia.html?ref=https%3A%2F%2Fwww.abc.es%2Finternacional%2Fabci-leopoldo-lopez-refugia-embajada-espana-201905010259_noticia.html (2022.01.10.)
- ACHARYA, Amitav: Regional worlds in a post-hegemonic era. Bordeaux, Spirit Working Paper, 2009
- ADLER, Emanuel – BARNETT, Michael: Security Communities. Cambridge University Press, Cambridge, 1998., 201-202.
- AMORIM, Celso: Acting Globally: Memoirs of Brazil's Assertive Foreign Policy. Hamilton Books, 2017
- ARIAS, Juan: Brasil apoyó el envío de armas a Argentina durante la guerra de las Malvinas, El País, 2012. április 22.
https://elpais.com/internacional/2012/04/22/actualidad/1335130850_563632.html (2020.02.20.)
- ARCANJO, Marcus: An Assault on the Amazon: Climate Insecurity in Brazil, Climate Institution, 2021 <http://climate.org/wp-content/uploads/2021/02/An-Assault-on-the-Amazon.pdf> (2021.12.11.)
- ARMAS, Mayela: Venezuela could add 400,000 bpd to oil output if U.S. approves licenses - petroleum chamber, Reuters, 2022. március 11.
<https://www.reuters.com/business/energy/venezuela-could-add-400000-bpd-oil-output-if-us-approves-licenses-petroleum-2022-03-11/> (2022.05.15.)

- BAJPAL, Kanti: Human Security: Concept and Measurement, Kroc Institute Occasional Paper, 2000
- BALDWIN, David. 1997. The Concept of Security. *Review of International Studies* 23: 5–26.
- BARGENT, James: OAS Drug Policy Declaration Shows Divisions in Americas, *Insight Crime*, 2013, <http://www.insightcrime.org/news-briefs/oas-drug-policy-declaration-shows-divisions-in-the-americas> (2017.07.20.)
- BBC: Amazon rainforest belongs to Brazil, says Jair Bolsonaro, 2019, <https://www.bbc.com/news/world-latin-america-49815731> (2012.12.09.)
- BBC: Leftist Gabriel Boric to become Chile's youngest ever president, 2021.12.21. <https://www.bbc.com/news/world-latin-america-59715941> (2021.12.27.)
- BILGIN, P, Booth, K, WYN Jones, R (1998) Security studies: The next stage? *Nação e Defesa* 84(2): 131–157 143.
- BP: Statistical Review of World Energy, 2017. 12. https://www.bp.com/content/dam/bp-country/de_ch/PDF/bp-statistical-review-of-world-energy-2017-fullreport.pdf (Letöltés időpontja: 2019. 04. 08.)
- BORDA, Sandra: The Union of South American Nations, International Peace Institute, 2014. május, 2.o. https://www.ipinst.org/wp-content/uploads/publications/ipi_e_pub_unasur.pdf 2019.03.10.
- BUENOS AIRES TIMES: Countries in Prosur bloc mull reopening of borders, Latin America, 2020.08.28. <https://www.batimes.com.ar/news/latin-america/countries-in-prosur-bloc-mull-reopening-of-borders.phtml> (2021.04.06.)
- BRAGATT, Milton Carlos: Ten Years of the South American Defense Council: Regional International Security Architecture, 2019, *Geopolítica(s) Revista de estudios sobre espacio y poder* ISSN: 2172-3958
- BRAGATTI, Milton: Theorizing South American International Security, University of Bologna, 2020
- BTI: Venezuela Country Report. Gütersloh: Bertelsmann Stiftung, 2016, 22. https://www.bti-project.org/fileadmin/files/BTI/Downloads/Reports/2016/pdf/BTI_2016_Venezuela.pdf (2017.12.10.)
- BROWNING, C. S. - MCDONALD, M.: The future of critical security studies: Ethics and the politics of security. *European Journal of International Relations*, 19/2, 2011.
- BUZAN, Barry – WÆVER, Ole – WILDE, Jaap de: Security: A New Framework for Analysis, Lynne Rienner Publisher, 1998, 2-3. o.
- BUZAN, Barry – WÆVER, Ole: After the Return to Theory: The Past, Present and Future of Security Studies. In. Alan Collins (ed.): *Security Studies*. Oxford University Press, Oxford, 2007.
- BUZAN, Barry – Wæver, Ole – de Wilde, Jaap: A biztonsági elemzés új keretei. In Póti László (szerk.): *Nemzetközi biztonsági tanulmányok*. Zrínyi Kiadó, Budapest, 2006
- BUZAN, Barry – WÆVER, Ole – DE WILDE, Jaap: *Regions and Powers: The Structure of International Security*. Cambridge University Press, Cambridge, 2003.
- BUXTON, Julia: Social Policy in Venezuela, United Nations Research Institute for Social Development UNRISD, Working Paper, 2014, 20. [http://www.unrisd.org/80256B3C005BCCF9/\(httpAuxPages\)/1D4EF25E12C57738C1257D9E00562542/%24file/Buxton.pdf](http://www.unrisd.org/80256B3C005BCCF9/(httpAuxPages)/1D4EF25E12C57738C1257D9E00562542/%24file/Buxton.pdf) (2017.12.10.)

- CARCIOFI, Ricardo: Cooperation For The Provision Of Regional Public Goods: The Iirsa Case, 65-78, in Pía Riggiozzi - Diana Tussie: The Rise of Post-Hegemonic Regionalism, Springer Dordrecht Heidelberg London New York, 2012
- CAVANAGH, Peter: Russia became an important arms supplier for Latin America, but its sales have dropped, Global Affairs, Arms Imports, Americana Regional Security, 2020, https://www.unav.edu/documents/16800098/17755721/SRA-2020_17-19_RUS-arms.pdf (2022.01.10.)
- CENTENO, Miguel Angel: Blood and debt: war and the nation-state in Latin America. Philadelphia The Pennsylvania State University Press. 344pp.2002, 21.
- CHARLES, Jeanette: OAS Secretary General Invokes Democratic Charter against Venezuela, Bolivarian Project, 2016 <https://venezuelanalysis.com/news/12001> (2017.09.29.)
- CIA Factbook: Brazil, <https://www.cia.gov/the-world-factbook/countries/brazil/>
- COPE, John A. – PARKS, Andrew: Frontier Security: The Case of Brazil, Center for Strategic Research Institute for National Strategic Studies National Defense University, 2014.
- CORREA, Monica: Why Always Bolívar?, Caracas Chronicles, 2016, <https://www.caracaschronicles.com/2016/03/04/why-always-bolivar> (2017.11.28.)
- DATAUNODC: Brazilia, Country Profile, <https://dataunodc.un.org/content/Country-profile?country=Brazil> (2021.12.12.)
- DEUTSCH, Karl W.: Political Community and the North Atlantic Area: International Organization in the Light of Historical Experience. Princeton: Princeton University Press, 1957.
- DENISENTEV, Sergey: Russian-Venezuelan Defense Cooperation, Centre for Analysis of Strategy and Technology, 2019, https://www.cna.org/CNA_files/PDF/IOP-2019-U-020309-Final.pdf (2022.01.20.)
- DIAMINT, Rut: Security Challenges in Latin America, Bulletin of Latin American Research, 23/1, 43-62, 2004, 43-44.
- DIAMINT, Rut: Security Communities, Defence Policy Integration and Peace Operations in the Southern Cone: An Argentine Perspective, International Peacekeeping, 17:5, 662-677, 2010, 663. [Security Communities Defence Policy Integration and Peace Operations in the Southern Cone An Argentine Perspective.pdf](#) (2021.10.03.)
- DIDIER Bigo: Security and Immigration: Toward a Critique of the Governmentality of Unease, *Alternatives* 27 (2002), Special Issue, 63-92 https://journals.sagepub.com/doi/pdf/10.1177/03043754020270S105?casa_token=Aqnk7vmwoSkAAAAA:TsaPqihMHY6q4RBn-JVUOz8SfmWppd-Yao6poUhAsr3Yuc9gqaNHcOoN_u25KoqK4YNf7WGwjR5 (2022.03.04.)
- ELECTION GUIDE: Bolivarian Republic of Venezuela, 2016, <http://www.electionguide.org/countries/id/231/> (2018.03.02.)
- F. TREVERTON, Gregory – Matthies, CARL – Cunningham, KARLA J. – GOULKA, Jeremiah – Ridgeway, Greg – Wong, Anny: Film Piracy, Organized Crime, and Terrorism. RAND, 2009. 77. http://www.rand.org/content/dam/rand/pubs/monographs/2009/RAND_MG742.pdf (2021.03.02.)

- FABRÍCIO, Rafael Duarte Villa - H. CHAGAS - Bastos Camila de Macedo BRAGA: Hybrid Security Governance in South America: An Empirical Assessment, Latin American Politics and Society, szeptember 2019
- FARAH, Douglas – REYES, Liana Eustacia: Russia in Latin America: A Strategic Analysis, Institute for National Strategic Security, National Defense University, PRISM 5/ 4, 2016, pp. 100-117, 102. <https://www.jstor.org/stable/10.2307/26459215> (2022.01.10.)
- FARAH, Douglas – YATES, Caitlyn: Maduro's Last Stand, IBI Consultants, LLC and National Defense University (INSS), 2019. május, <https://www.ibiconsultants.net/pdf/maduros-last-stand-final-publication-version.pdf> (2022.01.30.)
- FINNEGAN, William: Leasing the Rain, The New Yorker, 2002 április 8. <https://www.newyorker.com/magazine/2002/04/08/leasing-the-rain> (2021.12.27.)
- FILHO, Marcilio Toscano Franca – LIXINSKI, Lucas – GIUPPONI, María Belén Olmos: The Law of Mercosur, Bloomsbury Publishing, 2010
- FLEMES, Daniel – RADSECK, Michael: Creating Multilevel Security Governance in South America, GIGA Institute of Latin American Studies, No 117, 2009
- FRANCHI, Tassio - MIGON, Eduardo Xavier Ferreira Glaser – JIMÉNEZ, Roberto: Taxonomy of interstate conflicts: is South America a peaceful region?, Brazilian Political Science Review, 2017, 10-11. https://www.researchgate.net/publication/319022044_Taxonomy_of_interstate_conflicts_is_South_America_a_peaceful_region (2021.08.10.)
- FRYER, Wesley A.: Prospects for Collective Security in the Western Hemisphere, 1993, <http://www.wesfryer.com/collectivesecurity.html#reorient> (2017.08.05.)
- FUKUDA-PARR, Sakiko – MESSINEO, Carol (2012): Center for Research on Peace and Development. Human Security: A critical review of the literature. CRPD Working Paper No. 11. <https://soc.kuleuven.be/crpd/files/working-papers/wp11.pdf> (2021.08.04.)
- GAMBLE, A. - PAYNE, A. (Eds.): Regionalism and world order. London: Palgrave/Macmillan, 1996, 251-252
- GILPIN, Robert: Nemzetközi politikai gazdaságtan. Budapest: Bucipe, 2004. 4. fejezet.
- GLOBAL FIRE POWER: Comparison of Argentina and Chile Military Strengths, 2021 <https://www.globalfirepower.com/countries-comparison-detail.php?country1=argentina&country2=chile> (2022.01.03.)
- GARDIN, Gian Luca: The World Before and After COVID-19, European Institute of International Studies, Salamanca – Stockholm, 2020, https://www.ieeiweb.eu/wp-content/uploads/2020/06/Full_book_FINAL_EN2.0-UNIDO.pdf (2021.06.21.)
- GARZON, Camilo Andres Devia – ORTEGA, Dina Alejandra - AVELLANEDA: Characteristics and challenges of the transnational organized crime on the tripartite border among Argentine, Paraguay and Brazil, Revista Criminalidad Volume 61, 9 -28., 2019 24. <http://www.scielo.org.co/pdf/crim/v61n1/1794-3108-crim-61-01-00009.pdf> (2021.03.04.)
- GRAHAM-HARRISON, Emma (2017): Hunger eats away at Venezuela's soul as its people struggle to survive, The Guardian. <https://www.theguardian.com/world/2017/aug/26/nicolas-maduro-donald-trump-venezuela-hunger> (2017.12.26.)

- GUNSON, Phil: Venezuela: Making the Most of the Mexican Breakthrough, International Crisis Group, 2021. augustus, <https://www.crisisgroup.org/latin-america-caribbean/andes/venezuela/venezuela-making-most-mexican-breakthrough> (2022.01.20.)
- GOODMAN, Joshua: Donald Trump asked aides if U.S. could invade Venezuela last year: report, Global News, 2018, <https://globalnews.ca/news/4311621/donald-trump-u-s-invade-venezuela/> (2022.01.29.)
- GÓMEZ, Enrique (2015): Venezuela: political parties, At a glance, European Parliamentary Research Service, [http://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/ATAG/2015/556978/EPRS_ATA\(2015\)556978_EN.pdf](http://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/ATAG/2015/556978/EPRS_ATA(2015)556978_EN.pdf) (2017.11.12.)
- GRIMMETT, Richard F: Conventional Arms Transfers to Developing Nations, 2004-2011, Congressional Research Service, 2012, <https://sgp.fas.org/crs/weapons/R42678.pdf> (2021.12.01.)
- HAASS, Richard N.: The Age of Nonpolarity, Foreign Affairs, 2008 <https://www.foreignaffairs.com/articles/united-states/2008-05-03/age-nonpolarity> (2021.12.01.)
- HAGGARD S: Regionalism in Asia and the Americas. In *The Political Economy of Regionalism*, ed. ED Mansfield, HV Milner, 0–49. New York: Columbia Univ. Press, 1997.
- HART, Tom: Global cocaine smuggling routes traced by EU, <https://geographical.co.uk/geopolitics/geopolitics/item/388-tracing-global-cocaine-routes> (2021.12.27.)
- HELBIG, Robert – LASCONJARIAS, Guillaume: Winning Peace and Exporting Stability: Colombia as NATO’s next Global Partner?, Research Division (RD) of the NATO Defense College, Rome, 2017, (2018.09.10.)
- HETTNE, Björn – SÖDERBAUM, Fredrik: Theorising the Rise of Regionness, *New Political Economy*, 5/3, 457-473., 2000
- HETTNE, B.: Beyond the “new” regionalism. *New Political Economy*, 10/4, 2005, 543–72.
- HERMIDA, Xosé: Mercosur decide la “suspensión política” de Venezuela y consuma el aislamiento de Maduro, *El País*, 2017, https://elpais.com/internacional/2017/08/05/actualidad/1501946948_015024.html (2017.12.22.)
- HERZ, Monica: Concepts of Security in South America, , *International Peacekeeping*, 17/5, 598-612, 2010 DOI: 10.1080/13533312.2010.516938, 600.
- HERZ, Monica: Does the organisation of american states matter?, *Crisis States Research Centre*, 2008, 11-12. <http://citeseerx.ist.psu.edu/viewdoc/download?doi=10.1.1.453.3867&rep=rep1&type=pdf> (2017.09.10.)
- HILTON, Stanley E: The Argentine Factor in Twentieth-Century Brazilian Foreign Policy Strategy, *Political Science Quarterly*, 100/1, 1985, 27-51. https://www.jstor.org/stable/2150859?seq=1#metadata_info_tab_contents (2020.02.04.)

- ICG: the End of Hegemony: What Next for Venezuela?, International Crisis Group, Latin America & Caribbean, 2015, <https://www.crisisgroup.org/latin-america-caribbean/andes/venezuela/end-hegemony-what-next-venezuela> (2017.12.20.)
- ICG: Final Curtain for Venezuela's Democracy as Parliament is Dissolved, Statement, International Crisis Group, 2017, <https://www.crisisgroup.org/latin-america-caribbean/andes/venezuela/final-curtain-venezuelas-democracy-parliament-dissolved> (2017.12.20.)
- ICG: Venezuela: Hunger by Default, International Crisis Group, 2017, <https://www.crisisgroup.org/latin-america-caribbean/andes/venezuela/b37-venezuela-hunger-default> (2017.22.25.)
- IHS COUNTRY REPORTS: Venezuela, Country Risk, 2017, 3.
- JERVIS, Robert: Security Regimes, International Organization, International Regimes, 36/2, 1982, 357-378 <https://www.jstor.org/stable/2706526>
- KACOWICZ, Arie M.: The Rio Group and the South American Union as Tools of Regional Security, 96-112., 102-103. In: Gordon MACE - Catherine DUREPOS: The New Security Equation in the America, Inter-American Studies Center, Université Laval, 2008.
- KRAUSS, Clifford: Russia Uses Its Oil Giant, Rosneft, as a Foreign Policy Tool, The New York Times, 2017, <https://www.nytimes.com/2017/10/29/business/energy-environment/russia-venezuela-oil-rosneft.html> (2017.12.05)
- LAMOREAUX, Tina A.: United States obligations under the OAS charter and the Rio Treaty: an analysis of the falkland islands crisis., California Western International Law Journal, 2011, 493-519. <https://www.cia.gov/library/readingroom/docs/CIA-RDP05C01629R000300610016-1.pdf> (2017.09.20.)
- LIVINGSTONE, Grace: Grassroots democracy feels the strain in Venezuela, BBC News, 2016, <http://www.bbc.com/news/world-latin-america-35882263> (2017.12.20.)
- LOPEZ, Virginia: Nicolás Maduro narrowly wins Venezuelan presidential election, The Guardian, 2013, <https://www.theguardian.com/world/2013/apr/15/nicolas-maduro-wins-venezuelan-election> (2020.12.20.)
- KATZENSTEIN, Peter J.: A World of Regions. Asia and Europe in the American Imperium. Cornell University, 2006, 1.
- KATZENSTEIN, Peter J.: Introduction: Alternative Perspectives on National Security. In Katzenstein, Peter J. (ed.): The Culture of National Security: Norms and Identity in World Politics. Columbia University Press, New York, 1996
- KAUFMAN, Leslie: La Paz adapts to a world without water, Popular Science, 2017, <https://www.popsci.com/la-paz-without-water/#page-18> (2021.12.27.)
- KEOHANE, Robert O. – NYE, Joseph S.: Power and Interdependence. Little, Brown and Company, Boston, 1977.
- KEOHANE, Robert O.: After Hegemony: Cooperation and Discord in the World Political Economy, Princeton University Press, 1984
- KOZLOFF, Nikolas: Hugo Chávez: Oil, Politics, and the Challenge to the U.S., St. Martin's Press, 2006.

- KUPCHAN, Charles A.: After Pax Americana: Benign Power, Regional Integration, and the Sources of a Stable Multipolarity, *International Security*, 23/2, pp. 40-79, 1998, 74. <https://www.jstor.org/stable/2539379> (2021.10.03.)
- MAJDALANI, Carla: Southern Latin American Multilateralism?, *Argentina on the Security Council*, 2013–2014, Friedrich-Ebert-Stiftung, 2013, 4. <https://library.fes.de/pdf-files/iez/10015.pdf> (2022.04.05.)
- MALAMUD, A.: A leader without followers? The growing divergence between the regional and global performance of Brazilian foreign policy. *Latin American Politics and Society*, 53/3, 2011, 1–24.
- MALAMUD, Andrés: 'Presidentialism and Mercosur: A Hidden Cause for a Success Experience', in Finn Laursen, ed., *Comparative Regional Integration: Theoretical Perspectives*. Aldershot, 2003
- MAIN, Alexander: UNASUR: An Emerging Geopolitical Force, *Center for Economic and Policy Research* 2010. május.20. <http://cepr.net/blogs/cepr-blog/unasur-emerging-geopolitical-force> 2019.03.10.
- MANSFIELD, Edward D. – MILNER, Helen V.: The New Wave of Regionalism, *International Organization* 53/3, 589-627., 1999
- MANZANO, Osmel – SCROFINA, Jose Sebastian: Resource Revenue Management in Venezuela: A Consumption-Based Poverty Reduction Strategy, *Natural Resource Governance Institute*, 2013. <https://resourcegovernance.org/analysis-tools/publications/resource-revenue-management-venezuela-consumption-based-poverty> (2021.12.04.)
- MARES, David R.: Interstate disputes: militarized coercion and 'peaceful settlement'. Edited by MARES, David R. and KACOWICZ, Arie M. *Routledge Handbook of Latin America Security*. New York: Routledge. 2016, pp. 254-265.
- MARES, David R.: Latin America and the illusion of peace. San Diego: IISS (The International Institute for Strategic Studies). 112. 2012
- MARES, David R.: Violent peace: militarized interstate bargaining in latin america. New York: Columbia University Press. 2001, 398.
- MARQUES, Adriana A.: Brazil's National Defence Strategy, Defence Diplomacy and Management of Strategic Resources, 13-32, Ian Liebenberg- Dirk Kruijt - Shrikant Paranjpe: *Defence Diplomacy and National Security Strategy: Views from the Global South*, SUN PReSS, 2020
- MCDONALD, Matt: Securitization and the construction of security. *European Journal of International Relations* 14(4): 563–587. 2018.
- Meyer, P: Organization of American States: Background and Issues for Congress, *Congress, Congressional Research Service*, 2018. <https://sgp.fas.org/crs/row/R42639.pdf> (2020.02.02.)
- MILITARY BALANCE 2021, 382, <https://www.tandfonline.com/toc/tmib20/current> (2021.12.28.)
- MIRANDA, NATALIA A. RAMOS: South American presidents agree to team up on COVID-19 vaccine knowledge and access, *Reuters*, 2020. 08.27. <https://www.reuters.com/article/us-health-coronavirus-latinamerica-idUSKBN25N2ZH> (2021.03.04.)

- MODI, Narendra: BRICS a powerful voice of developing nations, must become even stronger: PM, Business Standard, New Delhi, 2021 https://www.business-standard.com/article/current-affairs/brics-a-powerful-voice-of-developing-nations-must-become-even-stronger-pm-121090901259_1.html (2022.01.05.)
- NATO: RELATIONS WITH COLOMBIA. 2018. dec. 6. https://www.nato.int/cps/en/natohq/topics_143936.htm (Letöltés időpontja: 2019. 01. 05.)
- NASSER, Karimi,: Hugo Chavez Receives Iran's Highest Honor, The Washington Post, 2006, <http://www.washingtonpost.com/wp-dyn/content/article/2006/07/30/AR2006073001026.html> (2018.01.10.)
- NEWMAN, Edward: Human security, in: Fen Osler Hampson - Alpaslan Özerdem - Jonathan Kent, Routledge Handbook of Peace, Security and Development, 488. 2020.
- PARIS, Roland (2001): Human Security. Paradigm Shift or Hot Air? University of Colorado, Boulder. International Security, Vol. 26, No. 2. 87–102. DOI: <https://doi.org/10.1162/016228801753191141>
- PONT, Mariana Luna: Southern Common Market, Centre For Studies on Federalism, First International Democracy Report, 2011, http://www.internationaldemocracywatch.org/attachments/461_MERCOSUR-lunapont.pdf (2020.12.03.)
- RESOURCE TRADE Earth, <https://resourcetrade.earth/?year=2019&exporter=76&units=value&autozoom=1> (2021.03.03.)
- RIGGIROZZI, Pía – TUSSIE, Diana: The rise of post-hegemonic regionalism in Latin America in: Pía Riggirozzi - Diana Tussie: The Rise of Post-Hegemonic Regionalism, Springer Dordrecht Heidelberg London New York, 2012, 1.
- D. KRASNER, Stephen: „Structural Causes and Regime Consequences: Regimes as Intervening Variables”. International Organization, 36/ 2., 1982.
- OAS ÁLLANDÓ TANÁCS HATÁROZAT: The current situation in Venezuela, Report presented by the Permanent Mission of the Bolivarian Republic of Venezuela for consideration by the Permanent Council of the OAS, 2002, Washington. http://www.oas.org/xxxiiga/english/docs_en/docs_items/cpdoc3616_02.htm (2017.09.11.)
- OAS PEACE FUND: OAS Peace Fund - OAS Political Missions Map, 2017 <http://www.oas.org/sap/peacefund/PeaceMissions/PoliticalMissionsMap.html> (2017.07.25.)
- OAS: Resolución la Crisis en la República Bolivariana de Venezuela y sus Impactos desestabilizadores para el Hemisferio, 2019.december 3. https://www.oas.org/es/centro_noticias/comunicado_prensa.asp?sCodigo=D-027/19 (2021.01.02.)
- OAS: Declaración Política del MERCOSUR, Bolivia y Chile como Zona de Paz, <https://www.oas.org/csh/spanish/c&tdeclaracmercosurzonapaz.asp>
- OECD: Peru <https://oec.world/en/profile/country/per> (2021.12.28.)

- OELSNER, Andrea: Consensus and Governance in Mercosur: The Evolution of the South American Security Agenda, *Security Dialogue* 40/2, 2009, 191-212, 197.
<https://www.jstor.org/stable/pdf/26299778.pdf?refreqid=excelsior%3A00804606f5f5d5ff215721c4e7507e6b> (2023.02.03.)
- OPPENHEIMER, Andrés: Caribbean countries should be ashamed of supporting Venezuela at OAS meeting, *Miami Herald*, 2017, <http://www.miamiherald.com/news/local/news-columns-blogs/andres-oppenheimer/article157463039.html> (2017.09.22.)
- PHILLIPS, TOM: Venezuela elections: Maduro wins second term, *The Guardian*, 2018, <https://www.theguardian.com/world/2018/may/21/venezuela-elections-nicolas-maduro-wins-second-term> (2021.01.10.)
- RAMANI, Dr Samuel: Russia Returns to Latin America, Royal United Services Institute (RUSI), 2021. augustus, <https://rusi.org/explore-our-research/publications/commentary/russia-returns-latin-america> (2022.01.03.)
- RODRIGUES, Thiago – KALIL, Mariana : A Military-Green Biopolitics: The Brazilian Amazon Between Security and Development, *Braz. political sci. rev.* 15/2, 2021, <https://doi.org/10.1590/1981-3821202100020006> (2021.12.03.)
- ROUVINSKI, Vladimir: Russia's Continuing Engagement with Venezuela in 2019 and Beyond - An Update, Wilson Center, Kennan Institute, 2019, <https://www.wilsoncenter.org/publication/russias-continuing-engagement-venezuela-2019-and-beyond-update> (2022.01.02.)
- R4V Latin America and the Caribbean, Venezuelan Refugees and Migrants in the Region, 2022 január <https://www.r4v.info/en/document/r4v-latin-america-and-caribbean-venezuelan-refugees-and-migrants-region-january-2022> (2022.01.20.)
- SANDY, Matt: The Amazon Is Completely Lawless': The Rainforest After Bolsonaro's First Year Brazil's, *The New York Times*, 2019, <https://www.nytimes.com/2019/12/05/world/americas/amazon-fires-bolsonaro-photos.html> (2021.12.06.)
- SCHULZ, Juan Sebastián: XIº Cumbre BRICS en Brasil: los emergentes navegan las aguas turbulentas de la crisis mientras construyen un nuevo orden mundial, *Boletín del Departamento de América Latina y El Caribe*, 70, Instituto de Relaciones Internacionales, 2019, <http://sedici.unlp.edu.ar/handle/10915/102978> (2022.01.10.)
- SAMPAIO, Antônio: BRICS still stand as a force multiplier, IISS, 2019, <https://www.iiss.org/blogs/analysis/2019/11/csdp-brics-summit> (2022.01.10.)
- SCHALL-EMDEN, Janine: Venezuela, Oil Economies and Social Welfare, *Centro Studi di Politica Internazionale*, 2009, 5.
<http://www.eisourcebook.org/cms/Nov%202015/Venezuela,%20Oil%20Economy%20and%20Social%20Welfare.pdf> (2017.12.12.)
- SHAMSUDDIN. Mrittika: Integration of Venezuelan Refugees and Migrants in Brazil, Policy Research Working Paper, World Bank Group, 2021, https://reliefweb.int/sites/reliefweb.int/files/resources/Integration-of-Venezuelan-Refugees-and-Migrants-in-Brazil_0.pdf (2021.12.14.)

- SELIGMAN, Lara: U.S. Military Targets Growing Russian and Chinese Influence in Latin America. Foreign Policy, 2018. <https://foreignpolicy.com/2018/11/19/us-military-targets-growing-russian-and-chinese-influence-in-latin-america/> (Letöltés időpontja: 2018. 12. 04.)
- SHERWOOD, Dave: Chile, once the world's lithium leader, loses ground to rivals, Reuters, 2019. május <https://www.reuters.com/article/us-chile-lithium-analysis-idUSKCN1T00DM> (2021.12.04.)
- SIMON, Roberto – WINTER, Brian: Back In Power? Brazil's Military Under Bolsonaro, 2019, Research Publications, 32, https://digitalcommons.fiu.edu/jgi_research/32 (2012.12.06.)
- SIPRI: Trends in World Military Expenditure, 2020, https://www.sipri.org/sites/default/files/2021-04/fs_2104_milex_0.pdf
- SKIDMORE, Thomas E.- SMITH, Peter H. (2010): Modern Latin America, Oxford University Press, New York, 191-219.
- SOJO, Cleto A.: Venezuela's Chavez Closes World Social Forum with Call to Transcend Capitalism, Venezuelanalysis.com, 2005, <https://venezuelanalysis.com/news/907?newsno=1486> (2017.12.06.)
- SORIANO, Juan Pablo – MACKAY, Donald R.: Redefining Hemispheric Security After September 11, FOCAL, Canadian Foundation for Americas, 2003. https://www.focal.ca/pdf/security_Soriano-McKay-FOCAL_redefining%20hemispheric%20security%20after%20September%202011_April%202003_FPP-03-05.pdf (2021.02.02.)
- STABN, Carsten: International Law at a Crossroads? The Impact of September 11, Heidelberg Journal of International Law, Max-Planck-Institute, 2002, 153. http://www.zaoerv.de/62_2002/62_2002_1_a_183_256.pdf (2017.09.15.)
- STARGARDTER, GABRIEL: Mexico studies supplying Petrocaribe oil if Venezuela govt falls, The Reuters, 2017, <https://www.reuters.com/article/us-venezuela-politics-mexico/exclusive-mexico-studies-supplying-petrocaribe-oil-if-venezuela-govt-falls-sources-idUSKCN1B31X3> (2021.12.04.)
- SÖDERBAUM, F.- Shaw, T. (Eds.): Theories of new regionalism: A Palgrave reader. Basingstoke: Palgrave/Macmillan 2004, 250.
- STATISTA, Chile income inequality <https://www.statista.com/statistics/1075291/chile-income-inequality/> (2021.12.27.)
- STATISTA: Countries with the largest lithium reserves worldwide as of 2020 <https://www.statista.com/statistics/268790/countries-with-the-largest-lithium-reserves-worldwide/>
- STATISTA: Number of deaths due to the novel coronavirus (COVID-19) in Latin America and the Caribbean as of May 2022, by country, <https://www.statista.com/statistics/1103965/latin-america-caribbean-coronavirus-deaths/> (2022.05.14.)
- STATISTA.COM: Homicide rate in Venezuela from 2014 to 2021, <https://www.statista.com/statistics/984669/homicide-rate-venezuela/> (2022.03.03.)

- STONE, Marianne: Security According to Buzan: A Comprehensive Security Analysis, Sciences Po –Paris, France/Columbia University, School of International and Public Affairs –New York, USA, 2009 http://geest.msh-paris.fr/IMG/pdf/Security_for_Buzan.mp3.pdf (2021.04.15.)
- SIPRI, Military expenditure by country, 1988-2020, <https://sipri.org/sites/default/files/Data%20for%20all%20countries%20from%201988%E2%80%932020%20in%20constant%20%282019%29%20USD%20%28pdf%29.pdf> (2022.01.05)
- SIPRI, Military expenditure by country as percentage of gross domestic product, 1988-2020, <https://sipri.org/sites/default/files/Data%20for%20all%20countries%20from%201988%E2%80%932020%20as%20a%20share%20of%20GDP%20%28pdf%29.pdf> (2022.01.04.)
- STARGARDTER, Gabriel: Mexico studies supplying Petrocaribe oil if Venezuela govt falls, The Reuters, 2017, <https://www.reuters.com/article/us-venezuela-politics-mexico/exclusive-mexico-studies-supplying-petrocaribe-oil-if-venezuela-govt-falls-sources-idUSKCN1B31X3> (2021.01.03.)
- SULLIVAN, Mark P.: Venezuelka: Political Conditions and U.S. Policy, Congressional Research Service, 2009, <https://fas.org/sgp/crs/row/RL32488.pdf> (2017.11.16.)
- TELESUR: OAS Admits They Owe Cuba Apology for 50 Years of Exclusion, 2015, <https://www.telesurtv.net/english/news/OAS-Admits-They-Owe-Cuba-Apology-for-50-Years-of-Exclusion-20151217-0026.html> (2018.01.02.)
- TELESUR: Venezuela: 10 Years Free of Illiteracy, 2015, <https://www.telesurtv.net/english/news/Venezuela-10-Years-Free-of-Illiteracy-20151027-0050.html> (2017.11.28.)
- THE CARTER CENTER: Observing the Venezuela Presidential Recall Referendum, Comprehensive Report, 2005, <https://www.cartercenter.org/documents/2020.pdf> (2017.12.05.)
- THÉRIEN, Jean-Philippe – MACE, Gordon – GAGNÉ, Stefan (2012): The Changing Dynamics of InterAmerican Security, Latin American Policy, Volume 3, Number 2, Policy Studies Organization, 147–163., 151. <http://onlinelibrary.wiley.com/doi/10.1111/j.2041-7373.2012.00067.x/abstract> (2017.10.10.)
- TIAN, Dr Nan - DA SILVA, Dr Diego Lopes: The crucial role of the military in the Venezuelan crisis, SIPRI, 2019, <https://www.sipri.org/commentary/topical-background/2019/crucial-role-military-venezuelan-crisis> (2022.01.20.)
- TREVISI, A. F.: Assessing the terrorist threat in the tri-border area of Brazil, Paraguay and Argentina, International Institute
- THE GUARDIAN: Bolivia sees coca as a way to perk up its economy – but all everyone else sees is cocaine, 2017, <https://www.theguardian.com/world/2017/mar/15/coca-production-farming-bolivia-law> (2021.12.27.)
- THE GUARDIAN: ‘You can’t recover from death’: Argentina’s Covid-19 response the opposite of Brazil’s, 2020. május 10. <https://www.theguardian.com/world/2020/may/10/argentina-covid19-brazil-response-bolsonaro-fernandez> (2021.03.04.)

- THE WORLD BANK, <https://data.worldbank.org/indicator/SP.POP.TOTL?locations=AR>
(2022.03.04.)
- THE WORLD BANK, Gini index - Chile, Brazil, Argentina, Colombia, Venezuela, RB, 2010-2019. <https://data.worldbank.org/indicator/SI.POV.GINI?end=2019&locations=CL-BR-AR-CO-VE&start=2010&view=chart> (2021.12.25.)
- THE WORLD BANK, GDP (current US\$) - Bolivia, Ecuador, Peru,
<https://data.worldbank.org/indicator/NY.GDP.MKTP.CD?locations=BO-EC-PE>
(2021.12.27.)
- THE WORLD BANK, GDP (current US\$) - Bolivia, Ecuador, Peru, 2020,
<https://data.worldbank.org/indicator/NY.GDP.MKTP.CD?locations=BO-EC-PE>
(2021.12.27.)
- THE WORLD FACTBOOK: Washington D.C., Central Intelligence Agency, 2017.
- TRADING ECONOMICS: GDP Argentina <https://tradingeconomics.com/argentina/gdp>
(2021.11.20.)
- TRADING ECONOMICS: Chile, <https://tradingeconomics.com/chile/gdp> (2021.12.14.)
- TRADING ECONOMICS, Chile exports, <https://tradingeconomics.com/chile/exports>
(2021.12.07.)
- TRADING ECONOMICS: Bolivia exports, <https://tradingeconomics.com/bolivia/exports>
(2022.01.03.)
- TRADINGECONOMICS: Venezuela Crude Oil Production,
<https://tradingeconomics.com/venezuela/crude-oil-production> (2022.05.18.)
- TRANSPARENCIA VENEZUELA: Aumentan las empresas de propiedad estatal sin adecuados mecanismos de transparencia en Venezuela, Transparency International, 2017,
https://www.transparency.org/news/pressrelease/aumentan_las_empresas_de_propiedad_estatal_sin_adecuados_mecanismos_de_tran (2017.10.05.)
- TRINKUNAS, Harold – MCCOY, Jennifer: Observation of the 1998 Venezuelan elections, The Carter Center, 1999. 49. <https://www.cartercenter.org/documents/1151.pdf>
(2017.12.02.)
- UMAÑA, Felipe: Revisiting the Crime-Terrorism Nexus in the Tri-Border Area. The Fund for Peace, 2012
- VILLA, Rafael Duarte: Security Community or Balance of Power? Hybrid Security Governance in Marcial A.G. Suarez - Brigitte Weiffen - Rafael Duarte Villa: Latin America in Power Dynamics and Regional Security in Latin America, Palgrave Macmillan UK, 2017, 85-87.
- ULMER, Alexandra: Venezuela vote dispute escalates foreign sanctions threat, Reuters, World News, 2017, <https://www.reuters.com/article/us-venezuela-election/venezuela-vote-dispute-escalates-foreign-sanctions-threat-idUSKBN1CK06A?il=0> (2017.12.20.)
- UNODC: Global Study on Homicide, 2019 <https://www.unodc.org/documents/dataand-analysis/gsh/Booklet2.pdf> (2022.01.20.)
- UNODC: ANNUAL REPORT 2014, 26.
https://www.unodc.org/documents/AnnualReport2014/Annual_Report_2014_WEB.pdf
(2021.07.02.)

- UNITED NATIONS OFFICE ON DRUG AND CRIME: World Drug Report 2010. 179.
http://www.unodc.org/documents/wdr/WDR_2010/World_Drug_Report_2010_lo-res.pdf (2021.01.02.)
- UNODC: UNODC World Drug Report 2020, Booklet,
https://wdr.unodc.org/wdr2020/field/WDR20_Booklet_3.pdf (2021.10.20.)
- VENEZUELA MILITARY EXPENDITURE, Trading Economics,
<https://tradingeconomics.com/venezuela/military-expenditure> (2022.01.20.)
- YAPUR, Nicolle – ZERPA, Fabiola: U.S. Extends Protection Over Venezuela’s Citgo for One Year, Bloomberg, 2022.január, <https://www.bloomberg.com/news/articles/2022-01-21/u-s-extends-protection-over-venezuela-s-citgo-for-one-year> (2022.02.01.)
- WALLERSTEIN, Immanuel: The Politics of the World-Economy. The States, the Movements and the Civilizations, Cambridge: Cambridge University Press, 1984
- WENDT, Alexander: Social Theory of International Politics. Cambridge University Press, Cambridge, 1999.
- WIESEBRON, Marianne L.: The new Brazilian space: Amazônia Azul and its implications, Revista Brasileira de Estudos Urbanos e Regionais, vol. 19/2, 2017, 379-396.
<https://www.redalyc.org/pdf/5139/513954272011.pdf> (2021.12.06.)
- WEISBROT, Mark – SANDOVAL, Luis: The Venezuelan Economy in the Chávez Years, Center for Economic and Policy Research, Washington, 2007.,
 9.http://cepr.net/documents/publications/venezuela_2007_07.pdf (2017.12.15.)
- WORLD POPULATION REVIEW: Military Spending by Country 2022,
<https://worldpopulationreview.com/country-rankings/military-spending-by-country> (2022.05.05.)
- WORLDATLAS: Major Ethnic Groups of Peru, <https://www.worldatlas.com/articles/major-ethnic-groups-of-peru.html> (2021.12.28.)
- WORLDMETERS: Uruguay Population, 2020. <https://www.worldmeters.info/world-population/uruguay-population/> (2021.12.05.)
- WORLDMETERS, South America Population <http://www.worldmeters.info/world-population/south-america-population/> (2021.01.09.)
- WORLDATLAS, South America <https://www.worldatlas.com/continents/south-america.html> (2019.02.10.)
- ZUÑIGA, Mariana: Venezuela’s paradox: People are hungry, but farmers can’t feed them, The Washington Post, 2017,
https://www.washingtonpost.com/world/the_americas/venezuelas-paradox-people-are-hungry-but-farmers-cant-feed-them/2017/05/21/ce460726-3987-11e7-a59b-26e0451a96fd_story.html?utm_term=.d9744b089900 (2017.12.05.)

Spanyol nyelvű források:

- ALBA hivatalos oldala: <https://www.albatcp.org/>
- ALMEIDA, Carlos Wellington Leite de: Sistema de Vigilância da Amazônia - Sivam - Perspectivas Da Economia De Defesa, RESDAL, 2012,
<https://www.resdal.org/producciones-miembros/art-wellington.html> (2012.12.06.)

- ARAVENA, Francisco Rojas: América latina: cooperación en seguridad y defensa en un contexto de cambios globales, DOI:10.12795/araucaria.2014.i32.11, University for Peace (Costa Rica), 2014.
- ARENALES, María García: Uruguay: el experimento legal con marihuana que asombra a todo el mundo, El Diario, 2019 https://www.eldiario.es/internacional/uruguay-experimento-legal-asombra-mundo_1_1451247.html (2021.12.01.)
- ARGOTE, Cristian Acosta: Colombia es el segundo país en América Latina con la inversión más alta en gasto militar, Asuntos Legales, 2021 április, <https://www.asuntoslegales.com.co/actualidad/colombia-es-el-segundo-pais-la-nivel-latinoamerica-con-mas-inversion-en-gasto-militar-3160701> (2021.12.28.)
- ATLAS COMPARATIVO DE LA DEFENSA EN AMÉRICA LATINA, Red de Seguridad y Defensa de América Latina, 2007, 57. <https://www.resdal.org/ebook/AtlasRESDAL2007/print/atlas-completo.pdf> (2021.12.04.)
- ATLAS COMPARATIVO DE LA DEFENSA EN AMÉRICA LATINA, Red de Seguridad y Defensa de América Latina, 2016,13. <https://www.resdal.org/assets/atlas-2016-esp-completo.pdf> (2021.12.04.)
- AZEVEDO, Christian de: Las Fuerzas Armadas y su actuación en la seguridad pública en Brasil. Un breve análisis de las operaciones para garantizar la ley y el orden. El Centro de Estudios Estratégicos del Ejército del Perú, 2019. <https://cecep.mil.pe/2019/05/06/las-fuerzas-armadas-y-su-actuacion-en-la-seguridad-publica-en-brasil-un-breve-analisis-de-las-operaciones-para-garantizar-la-ley-y-el-orden/> (2022.03.04.)
- BBC Mundo: Brasil envía tropas, Paraguay se queja, 2009. https://www.bbc.com/mundo/1g/america_latina/2009/06/090604_0930_brasil_paraguay_ms (2021.03.02.)
- BBC NEWS MUNDO: Juan Guaidó: Trump y varios países latinoamericanos reconocen al presidente de la Asamblea Nacional de Venezuela como "presidente encargado" del país, 2019, január 24. BBC.com, <https://www.bbc.com/mundo/noticias-america-latina-46979455> (2022.01.10.)
- BBC NEWS, Leopoldo López: Venezuela's maverick opposition leader, <http://www.bbc.com>
- BATTAGLINO, Jorge Mário: Palabras mortales ¿Rearme y carrera armamentista en América del Sur? Nueva Sociedad. Nº 15, pp. 23-34, 2008
- BATTAGLINO, Jorge Mário: The coexistence of peace and conflict in South America: toward a new conceptualization of types of peace. Revista Brasileira de Política Internacional. 55/ 02, 2012, pp. 131–151
- BATTAGLINO, Jorge: Defence in a Post-Hegemonic Regional Agenda: The Case of the South American Defence Council, in Pía Riggiorozzi - Diana Tussie: The Rise of Post-Hegemonic Regionalism, The Case of Latin America, Springer, 2012, 81-100., 81-83.
- BATTAGLINO, Jorge: Transformaciones en la seguridad internacional en la post Guerra Fría: su impacto en América del Sur, Estudios Internacionales 160, Instituto de Estudios Internacionales, Universidad de Chile, ISSN 0716-0240, 2008, 7-33

- BATTAGLINO, Jorge: Un Enfoque Para Analizar las Compras de Armamento en Sudamérica, *Revista Letras Internacionales*, Universidad ORT Uruguay, 94/4, 2010
<https://revistas.ort.edu.uy/letras-internacionales/article/view/1537> (2022.01.02.)
- BRICEÑO-RUIZ, José – HOFFMANN, Andrea Ribeiro: Post-hegemonic regionalism, UNASUR, and the reconfiguration of regional cooperation in South America, *Canadian Journal of Latin American and Caribbean Studies*, 40/1, 2015,
<https://doi.org/10.1080/08263663.2015.1031475>
- BRICEÑO, José Ruiz: El ALBA: una discusión de su modelo, sus resultados y sus perspectivas, *Anuario de Integración*, Buenos Aires, 2014, 151-178, 155.
<http://www.cries.org/wp-content/uploads/2014/11/6-Briceno.pdf> (2020.03.10.)
- BUELVAS, Eduardo Pastrana: *Gobernanza Multinivel de la Amazonia*, Bogotá, Fundación Konrad Adenauer: ESAP, 2020., 20.
- CABALLERO, Sergio: La UNASUR a través de los ojos de los estudios críticos de seguridad, Instituto de Iberoamérica Universidad de Salamanca Documentos de Trabajo, 2014,
http://biblioteca.clacso.edu.ar/Espana/ib/20161220045416/pdf_1350.pdf (2021.09.05.)
- CAMPILLO, Xira Ruiz – VERDES, Francisco J. – ESCÁNEZ, Montenegro: Seguridad y Defensa en Latinoamérica: de los Libros Blancos de la Defensa a la Cooperación Regional, Documento de Trabajo Opex N° 100/2019,
https://www.fundacionalternativas.org/public/storage/opex_documentos_archivos/959122d70ce1e19858c20714dc626a2f.pdf (2021.12.28.)
- CARNEIRO, Júlia Dias: Exército inicia cerco ao Complexo do Alemão e à Vila Cruzeiro, BBC, 2010, https://www.bbc.com/portuguese/noticias/2010/11/101126_rio2_rc (2021.12.07.)
- CASTAÑEDA, Alberto Castillo: La (des) estructura y objetivos de la seguridad regional: una aproximación al posible complejo de seguridad suramericano, *Seguridad y Conflictos: Una Perspectiva Multidisciplinaria*, Jornadas de Estudios de Seguridad 4/2012, Madrid, 2013, ISBN 9788461624768, 185-214, 204-206.
<https://dialnet.unirioja.es/servlet/articulo?codigo=5378852> (2021.03.05.)
- CENTRO DE ESTUDIOS ESTRATÉGICOS DE DEFENSA: *Institucionalidad de la Defensa en Suramérica*, Consejo de Defensa Suramericano, Unión de Naciones Suramericanas, Buenos Aires, Argentina, 2015
- COMINI, Nicolás – VEGA, Jorge M.: *Registro Suramericano de Gastos de Defensa: El Legado de UNASUR*, Instituto Español de Estudios Estratégicos, 2017,
https://www.ieee.es/Galerias/fichero/docs_opinion/2017/DIEEE01292017_UNASUR_GastoSuramericano_J.VegaxN.Comini.pdf (2021.05.06.)
- CNMH, Centro Nacional de Memoria Histórica: [¡Basta Ya! Colombia: Memorias de guerra y dignidad](http://www.centrodememoriahistorica.gov.co), Informe General Grupo de Memoria Histórica, 2013.31-33.o.
www.centrodememoriahistorica.gov.co (2018.11.05.)
- CASTRO, Blanca: El 'boom' del cannabis en Uruguay: más de 160 pymes y un poderoso gancho para el turismo, Euronews, 2021, <https://es.euronews.com/2021/12/05/el-boom-del-cannabis-en-uruguay-mas-de-160-pymes-y-un-poderoso-gancho-para-el-turismo> (2021.12.15.)

- CNN: ¿Cuántos militares activos tiene Venezuela?,
<https://cnnspanol.cnn.com/2019/02/26/cuantos-militares-activos-tiene-venezuela/>
(2022.01.29.)
- CONSEJO NACIONAL ELECTORAL: Referendos Nacionales Efectuados en Venezuela (1999 – 2000),
<https://web.archive.org/web/20100718035314/http://www.cne.gov.ve/estadisticas/e010.pdf> [2017.12.20]
- COUTO E SILVA, Golbery: Conjuntura Política Nacional o Poder Ejecutivo e Geopolítica do Brasil. Rio de Janeiro, Livraria José Olympio, 1981
- CUITIÑO, María del Rosario Rodríguez: La lucha contra el crimen organizado y el terrorismo en Uruguay: Un desafío a enfrentar, Revista de Estudios en Seguridad Internacional 4/1, 2018, 64. DOI: <http://dx.doi.org/10.18847/1.7.4> (2022.01.01.)
- DAPELO, Santiago: La Argentina y otros cinco países abandonan la Unasur, La Nación, 2018. abril 21. <https://www.lanacion.com.ar/politica/la-argentina-y-otros-cinco-paises-abandonan-la-unasur-nid2127623> (2019.04.15.)
- DIAMINT, Rut: Regionalismo y posicionamiento suramericano: UNASUR y ALBA, Revista CIDOB d'Afers Internacionals, n.101, p. 55-79 . Abril 2013
- DIARIO EL DÍA: El Prosur acuerda esfuerzos conjuntos en medioambiente y pandemia, 2020.12.12. <http://www.diarioeldia.cl/pais/prosur-acuerda-esfuerzos-conjuntos-en-medioambiente-pandemia>, (2021.01.05.)
- DÍAZ, Fernanda Daniela: Repercusiones del COVID-19 en el crimen organizado en América Latina, Anuario en Relaciones Internacionales del IRI, Instituto de Relaciones Internacionales, 2021, <http://sedici.unlp.edu.ar/handle/10915/126725> (2022.03.04.)
- DURÁN, Hugo Rodríguez: Unasur: Seguridad y Defensa, Instituto de Estudios Geoestratégicos y Asuntos Políticos, Cuaderno de Análisis, Universidad Militar Nueva Granada, Colombia, 02/2015
- EL NUEVO SIGLO: Pie de fuerza aumentó en 42 mil efectivos, 2014.ápr.20.,
<https://www.elnuevosiglo.com.co/articulos/4-2014-pie-de-fuerza-aumento-en-42-mil-efectivos> (2018.10.10.)
- EL NACIONAL (2017): Encovi: 82% de los hogares está en pobreza, Sociedad,
http://www.el-nacional.com/noticias/crisis-humanitaria/encovi-los-hogares-esta-pobreza_81460 (2017.11.15.)
- EFE: Santos prevé el fracaso de Prosur porque es una integración ideológica como Unasur, 2019.március 26. <https://www.efe.com/efe/america/portada/santos-preve-el-fracaso-de-prosur-porque-es-una-integracion-ideologica-como-unasur/20000064-3935557>
(2021.01.04.)
- EISSA, Sergio Gabriel: Política exterior y política de defensa en Argentina: dos caras de la misma moneda, Revista Perspectivas de Políticas Públicas Año 3/ 5, 2013, ISSN 1853-9254, <https://core.ac.uk/download/pdf/234156417.pdf> (2021.11.05.)
- EL COMERCIO.COM: El monumento de Kirchner retirado de la sede de Unasur pasó embodegado un año en Quito; ya tiene nuevo destino, Política, 2020
<https://www.elcomercio.com/actualidad/estatua-kirchner-unasur-buenos-aires.html>,
(2020.12.04.)

- EL MALVINENSE: La OEA debió desaparecer durante la Guerra de Malvinas, 2011, <http://www.malvinense.com.ar/smalvi/11/2042.htm> (2017. 09.21.)
- EL UNIVERSO: José Octavio Bordón, único candidato a secretario de Unasur, no tiene respaldo, Política, 2018.április 30. <https://www.eluniverso.com/noticias/2018/04/30/nota/6738582/unico-candidato-secretario-unasur-no-tiene-respaldo> (2019.04.10.)
- EL UNIVERSAL: Colombia „alerta” al continente por ejercicios militares de Venezuela. Bogotá, 2018. 12. 12. <http://www.eluniversal.com/politica/28101/colombia-alerta-al-continente-por-ejercicios-militares-de-venezuela> (2019. 01. 10.)
- EL MUNDO: Unasur aprueba una misión para las elecciones de Venezuela, Quito, 2015 <https://www.elmundo.es/internacional/2015/11/06/563befb0e2704e686a8b462e.html>, 2020.10.15.
- EMMERICH, G.: La Carrera Armamentista en Sudamérica. En F. Rivera (Ed.), Seguridad Multidimensional en América Latina, 261 – 275, Quito, FLACSO Ecuador y Ministerio de Cultura, 2008.
- ENDARA, Daniela Céleri – ENRÍQUEZ, Diego Pérez: Problemas globales de la seguridad en el Ecuador. Una reflexión desde los vacíos y tensiones globales, regionales y locales, KAS, 2019, 103-139.
- FLEMES, Daniel: Institution Building in Mercosul's Defence- and Security Sector: Brazil's Defence Cooperation: Between Dominant Armed Services and Marked Bilateralism', Working Paper no. 20. Hamburg, Institute for Iberoamerican Studies, 2004.
- FOGLIA, Mariana, “La participación argentina en la agenda de cooperación de seguridad y lucha contra la criminalidad organizada de la UNASUR”, Revista de Estudios en Seguridad Internacional, Vol. 3, No. 1, (2017), 61-79.o. <http://www.seguridadinternacional.es/resi/index.php/revista> (2021.03.04.)
- FRASSON-QUENOZ, Florent – AYALA, Rafael Enrique Piñeros: Complejo regional de seguridad (crs) y comunidad de seguridad (cs): algunas consideraciones teóricas, in Florent Frasson-Quenoz - Rafael Enrique Piñeros Ayala - Miguel Martínez González - Javier Leonardo Garay Vargas: Seguridad internacional y ordenamientos regionales: del Complejo Regional a la Comunidad de Seguridad. Europa, África, América del Sur y América del Norte, Universidad Externado de Colombia, 2014
- FRENKEL, Alejandro: Argentina, el Mercosur y los intentos de establecer una política común de defensa, Revista Relaciones Internacionales, Estrategia Y Seguridad, 14/2, 2019, 59 - 82., 65, <https://doi.org/10.18359/ries.3973>
- FRENKEL, Alejandro: Entre promesas y realidades: La UNASUR y la creación de la Escuela Suramericana de Defensa, Relaciones Internacionales, 31. szám, Universidad Autónoma de Madrid, 2016. https://ri.conicet.gov.ar/bitstream/handle/11336/20355/CONICET_Digital_Nro.21687.pdf?sequence=1&isAllowed=y (2019. 03.30)
- FRENKEL, Alejandro: Prosur: el último Frankenstein de la integración sudamericana, 2019. június, https://www.researchgate.net/profile/Alejandro-Frenkel/publication/333728616_Prosur_el_ultimo_Frankenstein_de_la_integracion_sudamericana/links/5d010c4792851c874c620396/Prosur-el-ultimo-Frankenstein-de-la-integracion-sudamericana.pdf (2021.04.05.)

- FREER, Jaime Baeza – ILLANES, María Cristina Escudero: La agencia de los países de la región frente a los problemas de la arquitectura internacional de seguridad y defensa: El caso de Chile, 79 – 103. , in: Adins, Sebastien: La región frente a los cambios globales en materia de seguridad, Instituto de Estudios Internacionales (IDEI) de la Pontificia Universidad Católica del Perú, Fundación Konrad Adenauer (KAS) en el Perú, 2019, <https://www.kas.de/es/web/peru/einzeltitel/-/content/la-region-frente-a-los-cambios-globales-en-materia-de-seguridad> (2021.12.26.)
- GALLEGO, José María Martínez: Maduro depende cada vez más del oro ilegal para salvar las sanciones de Estados Unidos, Metales Preciosos, 2019 <https://oroinformacion.com/el-gobierno-de-maduro-depende-cada-vez-mas-del-oro-ilegal-para-salvar-las-sanciones-de-estados-unidos/> (2021.01.30.)
- GARCÍA, C.: Armamentismo en América Latina: Más Allá de Chávez, Revista Semana, 2010, Recuperado de <http://www.semana.com/mundo/america-latina/articulo/armamentismo-america-latina-mas-allachavez/115248-3> (2022.01.10.)
- GARZÓN, Camilo Andrés Devia – AVELLANEDA, Dina Alejandra Ortega: Características y desafíos del crimen organizado transnacional en la Triple Frontera: Argentina-Paraguay-Brasil, Revista Criminalidad, 61/1, 2018, 9-28, 12. <http://www.scielo.org.co/pdf/crim/v61n1/1794-3108-crim-61-01-00009.pdf> (2021.03.02.)
- GUYER, Julián González: Libros Blancos de Defensa en Sudamérica: ¿Política exterior o política doméstica?, Rev. Bras. Est. Def. v. 4/2, 2017, 17-48 DOI: 10.26792/RBED.v4n2.2017.74982 (2021.12.08.)
- HIRST, Monica. 2003. Seguridad regional en las Américas. In La seguridad regional en las Américas, ed. Wolf Grabendorff, 25–80. Bogotá, 52.
- INFODEFENSA.com: Las armadas de Brasil, Colombia y Perú inician el ejercicio Bracolper 2019, 2019 augusztus, <https://www.infodefensa.com/texto-diario/mostrar/3129370/armadas-brasil-colombia-peru-inician-ejercicio-bracolper-2019> (2021.12.03.)
- INFOBAE: Paraguay no aceptará el protocolo Ushuaia II, 2013.december 19. <https://www.infobae.com/2013/12/20/1532179-paraguay-no-acceptara-el-protocolo-ushuaia-ii/> (2021.03.03.)
- IRIGARAY, Juan Ignacio: Conmoción en Paraguay por el asesinato a balazos del vicepresidente, Luis María Argaña, El Mundo, 1999. március 24. <https://web.archive.org/web/20010506203056/http://www.elmundo.es/1999/03/24/inter nacional/24N0053.html> (2021.02.03.)
- MARCO, Daniel García: El papel clave que juega el Ejército en la crisis de Venezuela, BBC, 2017. május, <https://www.bbc.com/mundo/noticias-america-latina-39892338> (2022.01.20.)
- MERIA MATTOS de, Carlos: Uma Geopolítica Pan-Amazônica. Biblioteca do Exército Editora, Rio de Janeiro, 1980.23.
- LA JORNADA: Renuncia México al TIAR por considerarlo "obsoleto", Mexikó, 2002, <https://www.jornada.com.mx/2002/09/07/022n2pol.php?printver=1%7C1> (2021.02.03.)

- LA NACIÓN: Horacio Cartes: “Ya probamos que sí se puede hacer bien las cosas”, 2022. 03.19. <https://www.lanacion.com.py/politica/2022/03/19/horacio-cartes-ya-probamos-que-si-se-puede-hacer-bien-las-cosas/> (2022.03.22.)
- LA RED21: MERCOSUR rechaza espionaje de EE.UU en la región y levanta sanción a Paraguay, 2013. július 14. <https://www.lr21.com.uy/mundo/1116445-mercosur-rechaza-espionaje-de-ee-uu-en-la-region-y-levanta-sancion-a-paraguay> (2021.01.03.)
- LA RED21: Defensa informó para evitar "conmoción", 2008, https://www.lr21.com.uy/politica/335762-defensa-informo-para-evitar-conmocion?utm_source=redirects&utm_medium=dominiolargo&utm_campaign=301Redirects (2021.01.03.)
- LARRACHEA, Enrique Martínez: Complejos de seguridad e integración: perspectivas convergentes sobre seguridad y defensa en América del Sur, in Grace Jaramillo: Relaciones Internacionales: los Nuevos Horizontes, https://www.academia.edu/35932530/Relaciones_Internacionales_los_Nuevos_Horizontes https://www.academia.edu/28633602/Complejos_de_Seguridad_e_Integraci%C3%B3n_Perspectivas_Convergentes_sobre_Defensa_y_Seguridad_en_Am%C3%A9rica_del_Sur (2021.10.04.)
- LISSARDY, Gerardo: Uruguay: cuánto ha cambiado realmente el mercado de las drogas en el país con la legalización de la marihuana, BBC, 2019, <https://www.bbc.com/mundo/noticias-america-latina-50667423> (2021.12.28.)
- LOZANO, Daniel: El chavismo se queda con 253 de los 277 escaños del Parlamento, El Mundo, 2020.12.10. <https://www.elmundo.es/internacional/2020/12/10/5fd170b7fc6c83a6238b4658.html> (2022.01.29.)
- LÓPEZ Maya, Margarit: Venezuela: Hugo Chávez y el Bolivarianismo, Revista Venezolana de Economía y Ciencias Sociales, Caracas, évf.. 14/ 3, 55-82.,2008, 57. (2017.11.25.) <http://www.redalyc.org/articulo.oa?id=17721699005>
- LYRA, Mariana - RIBEIRO, Mikelli: ¿Qué lleva a las organizaciones regionales de América Latina a estar activas o paralizadas? Un Análisis Comparativo Cualitativo, Revista de Ciencia Política, 42/ 1, Chile, 2022. <http://ojs.uc.cl/index.php/rcp/article/view/26971> (2022.02.03.)
- MEJÍAS, Sonia Alda: La transparencia en las Fuerzas Armadas latinoamericanas para combatir el crimen organizado, Real Instituto Elcano, 2019. <https://media.realinstitutoelcano.org/wp-content/uploads/2021/11/ari46-2019-alda-transparencia-en-fuerzas-armadas-latinoamericanas-para-combatir-crimenorganizado.pdf> (2022.03.04.)
- MEJÍAS, Sonia Alda (2008): La OEA: un actor regional en la gestión de crisis. Logros y limitaciones, Realidades y perspectivas de la Gestión Internacional de Crisis. Adenda, 69-98. http://www.fes-seguridadregional.org/images/stories/docs/5334-001_g.pdf (2017.09.02.)
- MIJARES, Víctor M. - NOLTE, Detlef: “Regionalismo posthegemónico en crisis”. Foreign Affairs Latinoamérica, 18/3, 105-112., 2018.

- MOURY, Taciana: Despliegan nuevo submarino de la Marina de Brasil, *Diálogo, Revista Militar Digital*, 2021 január, <https://dialogo-amicas.com/es/articulos/despliegan-nuevo-submarino-de-la-marina-de-brasil/#.YbcTBb3MI2x> (2021.12.03.)
- NODAL: Ernesto Samper expresidente de Colombia y último secretario general de UNASUR: “Venezuela entre la guerra y la paz”, 2019. február 10. <https://www.nodal.am/2019/02/ernesto-samper-expresidente-de-colombia-y-ultimo-secretario-general-de-unasur-venezuela-entre-la-guerra-y-la-paz/> (2019.05.20.)
- ORGANIZACIÓN del Tratado de Cooperación Amazónica, <http://otca.org/quienes-somos/>
- OBSERVATORIO VENEZOLANO DE VIOLENCIA (2016): OVV estima 28.479 muertes violentas en Venezuela, *Informes Anuales* <http://observatoriodeviolencia.org.ve/2016-ovv-estima-28-479-muertes-violentas-en-venezuela/> (2021.12.05.)
- PÁGINA12: La declaración de Unasur, Declaración de Buenos Aires sobre la situación en Ecuador, <https://www.pagina12.com.ar/diario/ultimas/subnotas/20-49526-2010-10-01.html> (2019.03.20.)
- POLVERINI, Ezequiel Gustavo: Política, Defensa y Seguridad Suramericana, Working paper # 41 Programa Defensa & Seguridad, Centro Argentino de Estudios Internacionales, SANAHUJA, José Antonio: La construcción de una región: Suramérica y el regionalismo posliberal, en: Cienfuegos, Manuel y Sanahuja, José Antonio. Una Región en construcción: UNASUR y la integración en América del Sur. Barcelona CIDOB, 2010, p. 87-134.
- RAMALHO, Antonio Jorge – CORTINHAS, Juliano: Suramérica frente a los desafíos de la seguridad internacional: perspectivas desde Brasil, 11-41, in: Adins, Sebastien: La región frente a los cambios globales en materia de seguridad, Instituto de Estudios Internacionales (IDEI) de la Pontificia Universidad Católica del Perú, Fundación Konrad Adenauer (KAS) en el Perú, 2019, 24. <https://www.kas.de/es/web/peru/einzeltitel/-/content/la-region-frente-a-los-cambios-globales-en-materia-de-seguridad> (2021.11.04.)
- RAMÍREZ, Fernando Arancibia – RIVEROS, Daniela Briones: Cooperación en América latina: el rol de la JID y la OEA, Instituto Español de Estudios, 2014, *Estratégicos*, http://www.ieee.es/Galerias/fichero/docs_opinion/2014/DIEEEO47_2014_CooperacionAmericaLatina_ArancibiaBriones.pdf (2017.07.15.)
- RESDAL: Estatuto del Centro de Estudios Estratégicos de Defensa del Consejo de Defensa Suramericano, 2010. <https://www.resdal.org/csd/estatuto-defensa-04-05-10.pdf> (2021.04.06.)
- RÍOS, Jerónimo Sierra: La unión de Naciones Suramericanas y la Alianza Bolivariana para los pueblos de Nuestra América: ¿otra década perdida?, *Revista de Relaciones Internacionales, Estrategia y Seguridad*, 12/2, Bogotá, 2017, <http://dx.doi.org/10.18359/ries.2310> (2020.03.03.)
- RIVERA, Jorge Riquelme: Cooperación en defensa en América del Sur: ¿Quo vadis?, 139/2020, *Documentos de Trabajo IELAT*, 2020
- ROA, Élber Gutiérrez – GRANADOS, Élber Gutiérrez: ¿A qué se van a dedicar las Fuerzas Armadas en el posconflicto? *El Espectador, Política*, 2016. máj.25. <https://colombia2020.elespectador.com/politica/que-se-van-dedicar-las-fuerzas-armadas-en-el-posconflicto> (2018.12.05.)

- ROSENTHAL, Gert: Treinta años de integración en América Latina: un examen crítico. Estudios Internacionales, Vol. 26. Núm. 101., 1993.
- ROCABADO, Franco Gamboa – SÁNCHEZ, José F. Rocabado: Cambios globales, balances de poder y problemas de la seguridad en una época de desequilibrios: una interpretación desde Bolivia, KAS, 139-175.
- REGISTRO SURAMERICANO DE GASTOS AGREGADOS EN DEFENSA 2006-2015, Centro de Estudios Estratégicos de Defensa, Consejo de Defensa Suramericano, Unión de Naciones Suramericanas, 2017.
- RIVERA, Jorge Riquelme: Cooperación en defensa en América del Sur: ¿Quo vadis?, Documentos de Trabajo IELAT, Versión Digital, ISSN: 1989-8819, N°139, 2020.
- SAIN, Marcelo Fabián: El “Libro Blanco de la Defensa Nacional” en la Argentina Logros y desafíos de la política de defensa y militar argentina en los comienzos del milenio, RESDAL, <https://www.resdal.org/producciones-miembros/redes-03-sain.pdf> (2021.12.05.)
- SANAHUJA, José Antonio: Del “regionalismo abierto” al “regionalismo post-liberal”. Crisis y cambio en la integración regional en América Latina. In: SERBIN, Andrés – MARTÍNEZ, Laneydi – RAMANZINI, Haroldo jr. (szerk.): Anuario de la Integración Regional de América Latina y el Gran Caribe 2012. Coordinadora Regional de Investigaciones Económicas y Sociales (CRIES), Buenos Aires, 2012. pp. 11–54.
- SANAHUJA, Jose Antonio: La crisis de integración y el regionalismo en América Latina: giro liberal-conservador y contestación normativa, 107-127, 123. en: Manuela Mesa: Ascenso del nacionalismo y el autoritarismo en el sistema internacional, Anuario 2018-2019, CEIPAZ, Madrid, 2019
<https://eprints.ucm.es/id/eprint/55435/1/Capi%CC%81tulo%20Sanahuja%202019.pdf> (2021.12.04.)
- SÁNCHEZ, Fabio: ¿El fin de Unasur? y la crisis del regionalismo suramericano, RazonPública, 2018 augustus, <https://razonpublica.com/el-fin-de-unasur-y-la-crisis-del-regionalismo-suramericano/> (2021.10.04.)
- SÁNCHEZ, Fábío: Unasur y Prosur, el dilema suramericano, 2019, 249-266. En C. Ortiz Morales y E. Vieira Posada (eds.), Nuevas propuestas de integración regional: tendencias y retos de transformación, Bogotá, Ediciones Universidad Cooperativa de Colombia. doi: <https://dx.doi.org/10.16925/9789587602036>
- SEMANA: Uribe y Bush, los grandes ausentes, Plan Colombia, 2008
<http://www.semana.com/nacion/articulo/bush-y-uribe-los-ausentes-en-los-15-anos-del-plan-colombia/459295> (2018.04.14.)
- SÁNCHEZ, Fabio: El papel de las Cumbres Suramericanas del siglo XXI como antecedente de la UNASUR. In V. Zapata (Ed.), Miradas y perspectivas. El presente del regionalismo latinoamericano y europeo. Serie: Documentos de Trabajo No. 7. IRI, Universidad Nacional de La Plata, 2014, 39–5.o.
[https://www.academia.edu/16870235/El_papel_de_las_Cumbres_Suramericanas_del_siglo_XXI_como_antecedente_de_la_UNASUR_2014_2019.14.10.](https://www.academia.edu/16870235/El_papel_de_las_Cumbres_Suramericanas_del_siglo_XXI_como_antecedente_de_la_UNASUR_2014_2019.14.10)
- SANTOS, Sergio Caballero: La UNASUR a través de los ojos de los Estudios Críticos de Seguridad, Instituto de Iberoamérica Universidad de Salamanca, DT 22/2014 ,
http://biblioteca.clacso.edu.ar/Espana/ib/20161220045416/pdf_1350.pdf 2020.10.05.

- SAUSI, José Luis Rhis – ODDONE, Nahuel: Cooperación e Integración Transfronteriza en el MERCOSUR: El caso de la Triple Frontera Argentina-Brasil-Paraguay, In: Maira, L. (editor): La política internacional subnacional en América Latina, Buenos Aires, Del Zorzal, 2010. ISBN: 9789875991699, 209-258.
- SELA: Cooperación Regional en el ámbito de la Integración Fronteriza: Una Perspectiva del Caribe, Sistema Económico Latinoamericano y del Caribe, El Salvador, 2013. 4-6.
http://www.iirsa.org/admin_iirsa_web/Uploads/Documents/Cooperaci%C3%B3n%20Regional%20en%20el%20%C3%A1mbito%20de%20la%20integraci%C3%B3n%20fronteriza-Caribe.pdf (2021.06.07.)
- SERBIN, Andrés: América Latina y el Caribe frente a un Nuevo Orden Mundial: Poder, globalización y respuestas regionales, Icaria Editorial Coordinadora Regional de Investigaciones Económicas y Sociales, 2018
- SERBIN, Andrés – MARTÍNEZ, - Laneydi - Haroldo Ramanzini JÚNIOR - Andrei SERBIN Pont: América Latina y el Caribe: una compleja transición, Anuario de la Integración Regional de América Latina y el Caribe, No. 14, Coordinadora Regional de Investigaciones Económicas y Sociales, Buenos Aires, Argentina, 2017
- SERBIN, Andrés – MARTÍNEZ, Laneydi – RAMANZINI, Haroldo Júnior: ¿Atlántico vs. Pacífico?: América Latina y el Caribe, los cambios regionales y los desafíos globales, Anuario de la Integración Regional de América Latina y el Caribe, No. 10, 2014,
<https://eprints.ucm.es/39055/1/Anuario%20CRIES%202014%20Sanahuja%20Verdes.pdf> (2020.04.09.)
- SPIELMAN, JOHN GRIFFITHS: Chile y los desafíos globales de seguridad, UNISCI Discussion Papers, N° 21, 2009, ISSN 1696-2206 (2021.12.17.)
- SPUTNIK News: Rusia dona a Venezuela una estatua de Hugo Chávez, 2016,
<https://mundo.sputniknews.com/americalatina/201610081063976497-putin-premio-chavez/> (2018.01.13.)
- SUÁREZ, Pedro Manuel Rodríguez: Tendencias hacia la regionalización mundial en el ámbito del siglo XXI: América, África, Asia, Europa, Eurasia y Medio Oriente, México, Benemérita Universidad Autónoma de Puebla/Universidad Popular Autónoma del Estado de Puebla, 2013, 558
- TELESUR: Unasur en la resolución de conflictos, 2015
<https://www.telesurtv.net/news/Unasur-en-la-resolucion-de-conflictos-20150306-0003.html> (2019.03.10)
- URRUTIA, Edmundo González: De Unasur a Prosur, Instituto de Estudios Parlamentarios Fermín Toro, 2019. június, <http://www.fermintoro.net/portal/wp-content/uploads/2019/06/Trabajo-de-Investigacion-Unasur-a-Prosur.pdf> (2021.03.06.)
- YEPES, David Eduardo: Los complejos de seguridad regional en América Latina: Colombia y la securitización de la ayuda oficial para el desarrollo, Analecta política 4/5, 2013, 375.
- YOLANDA Monge: La OEA aprueba la aplicación del tratado interamericano de asistencia militar a Venezuela, El País, Washington/Caracas, 2019. szept. 12.
https://elpais.com/internacional/2019/09/11/america/1568235015_638119.html (2021.01.02.)

- VERA, Paul: Enfoques y Retos de la Política de Seguridad y Defensa Nacional de Perú, 2021, <https://cecep.mil.pe/2021/05/27/enfoques-y-retos-de-la-politica-de-seguridad-y-defensa-nacional-de-peru/> (2021.12.28.)
- VILLAMIL, Ximena Cujabante – RODRÍGUEZ, Bibiana Rueda - Liana Abril Pérez: Mercosur: un análisis desde los Complejos de Seguridad Regional, *Revista Científica General José María Córdova*, 11(11), 2013, 99-120. 103. <https://doi.org/10.21830/19006586.206> (2021.10.03.)
- ZURBRIGGEN, Cristina: Política exterior, defensa y las operaciones de paz: ¿una estrategia coherente? El caso de Uruguay, *Revista Fuerzas Armadas y Sociedad*; Santiago 19/1, 2005, 85-109.

Hivatalosa dokumentumok:

- CHILE ALKOTMÁNYA, https://www.constituteproject.org/constitution/Chile_2021?lang=es (2021.12.26.)
- CONSTITUCION DE LA NACION ARGENTINA (Alkotmány), Ley N° 24.430 <http://servicios.infoleg.gob.ar/infolegInternet/anexos/0-4999/804/norma.htm>
- CONSTITUCIÓN POLÍTICA DEL ESTADO (CPE), Bolivia, 2009, Artículo 384, https://www.oas.org/dil/esp/constitucion_bolivia.pdf
- CONSTITUCIÓN POLÍTICA DEL ESTADO 2009, Bolivia https://www.oas.org/dil/esp/constitucion_bolivia.pdf
- DECISIONES DEL CONSEJO DEL MERCADO COMÚN, MERCOSUR/CMC/DEC. N° 06/98, <http://www.sice.oas.org/Trade/MRCSRS/Decisions/DEC0698.asp> (2020.02.02.)
- DECLARATION OF SANTIAGO ON CONFIDENCE AND SECURITY BUILDING MEASURES, 10 Nov. 1995, www.sipri.org/contents/worldsec/nk/1995_santiago.pdf
- DECLARATION OF SAN SALVADOR ON CONFIDENCE AND SECURITY BUILDING MEASURES, 28 Feb. 1998, www.sipri.org/contents/worldsec/nk/1998_San_salvador.pdf
- DECLARATION ON SECURITY IN THE AMERICAS, Special Conference on Security, 2003, <http://www.oas.org/en/sms/docs/declaration%20security%20americas%20rev%201%20-%2028%20oct%202003%20ce00339.pdf> (2021.03.04.)
- DECLARACIÓN DEL CUSCO SOBRE LA COMUNIDAD SUDAMERICANA DE NACIONES III Cumbre Presidencial Sudamericana, Cusco, Peru, 2004. december 8. https://web.archive.org/web/20041213041318/http://www.comunidadandina.org/documentos/dec_int/cusco_sudamerica.htm (2019.13.10)
- Declaración Presidencial sobre la Renovación y el Fortalecimiento de la Integración de América del Sur, Ministerio de Relaciones Exteriores, Gobierno de Chile, 2019. március 22. <https://minrel.gob.cl/minrel/noticias-antteriores/declaracion-presidencial-sobre-la-renovacion-y-el-fortalecimiento-de-la> (2021.04.05.)
- DECLARATION ON SECURITY IN THE AMERICAS, Special Conference on Security, 2003, http://www.oas.org/dsd/FIDA/documents/declaration_security.htm
- DECLARACIÓN CONJUNTA. VIII CUMBRE DE JEFES DE ESTADO DEL ALBA-TCP. La Habana, Cuba. 2009. december 13-14.
- ESTATUTO del Consejo Suramericano en Materia de Seguridad Ciudadana, Justicia y Coordinación de Acciones Contra la Delincuencia Organizada Transnacional, Consejo

- de Jefas y Jefes de Estado de la UNASUR, 2012
http://rree.gob.pe/politicaexterior/Documents/DECISION_14_2012_Anexo1_Spanish.pdf (2021.12.15.)
- MANAGUA DECLARATION⁷, Seventh Conference of Ministers of Defence of the Americas, Oct. 2006 <https://2009-2017.state.gov/p/wha/rls/73765.htm> (2021.09.05.)
- INTERNATIONAL COURT OF JUSTICE: Maritime Dispute (Peru v. Chile), <https://www.icj-cij.org/en/case/137> (2021.12.06.)
- Inter-American Treaty of Reciprocal Assistance,
<http://www.oas.org/juridico/english/treaties/b-29.html> (2021.01.02.)
- LIBRO BLANCO DE LA DEFENSA, 2010, República Argentina, Ministerio de Defensa,
https://www.files.ethz.ch/isn/157079/Libro_Blanco_de_la_Defensa_spanish.pdf 2010
- LIBRO BLANCO DE LA DEFENSA, 2015, República Argentina, Ministerio de Defensa,
https://info.undp.org/docs/pdc/Documents/ARG/libro_blanco_2015.pdf
- DEFENSA NACIONAL Decreto 727/2006,
<http://servicios.infoleg.gob.ar/infolegInternet/anexos/115000-119999/116997/norma.htm>
- Instituto Nacional de Estadística (2014): XIV Censonal de Población y Vivienda, Resultados Total Nacional de la República Bolivariana de Venezuela, 29-30.
<http://www.ine.gov.ve/documentos/Demografia/CensodePoblacionyVivienda/pdf/nacional.pdf> [2017.11.24.]
- INSTITUTO NACIONAL DE ESTADÍSTICA: Pobreza por línea de ingreso, 1er semestre 1997 - 1er semestre 2015, Gobierno Bolivariano de Venezuela,
http://www.ine.gov.ve/index.php?option=com_content&view=category&id=104&Itemid=45# (2017.12.20.)
- KOLUMBIA ALKOTMÁNYA, <https://www.constitucioncolombia.com/>
- LIBRO BLANCO DE DEFENSA 1999, República Argentina
<https://www.oas.org/csh/spanish/documentos/libro%20blanco%20de%20defensa.doc>
- LIBRO BLANCO DE DEFENSA NACIONAL, Livro Branco de Defesa Nacional, Brazillia, 2012
https://www.gov.br/defesa/pt-br/arquivos/estado_e_defesa/livro_branco/lbdna_espa_net.pdf (2021.12.03.)
- LIBRO DE DEFENSA NACIONAL DE CHILE, 2017,
<https://www.defensa.cl/media/LibroDefensa.pdf> (2021.12.04.)
- LIBRO BLANCO DE LA DEFENSA NACIONAL URUGUAY, 2013,
<https://www.scribd.com/document/324547898/Libro-Blanco-de-La-Defensa> (2021.12.28.)
- MERCOSUR hivatalos honlap, <https://www.mercosur.int/> (2021.10.11.)
- MINISTRO DE DEFENSA NACIONAL: Plan Estratégico Institucional de Defensa 2017-2021,
https://www.defensa.gob.ec/wp-content/uploads/downloads/2021/04/PEI-2017-2021_revista_act_2021.pdf (2021.12.27.)
- PLAN SECTORIAL DEL ÁREA TEMÁTICA SEGURIDAD Y COMBATE AL CRIMEN, 2020,
https://foroprosur.org/wp-content/uploads/2020/12/SEGURIDAD_Plan_Sectorial.pdf (2021.04.06.)

- POLÍTICA DE DEFENSA NACIONAL, Brasília, 1996
<http://www.biblioteca.presidencia.gov.br/publicacoes-oficiais/catalogo/fhc/politica-de-defesa-nacional-1996.pdf> (2021.12.04.)
- POLÍTICA NACIONAL DE DEFESA, Estratégia Nacional de Defensa, Brasília, 2012.
https://www.gov.br/defesa/pt-br/assuntos/copy_of_estado-e-defesa/ENDPND_Optimized.pdf (2022.01.03.)
- POLÍTICA DE SEGURIDAD Y DEFENSA NACIONAL 2006, Ecuador,
https://cdn.www.gob.pe/uploads/document/file/397073/Libro_blanco.pdf
- POLÍTICA DE DEFENSA y SEGURIDAD DEMOCRÁTICA, Ministerio de Defensa Nacional, República de Colombia, 2003, 61-62.
<https://www.oas.org/csh/spanish/documentos/colombia.pdf> (2021.03.04.)
- POLÍTICA DE CONSOLIDACIÓN DE LA SEGURIDAD DEMOCRÁTICA, Ministerio de Defensa Nacional República de Colombia, 2007.
<https://pdba.georgetown.edu/Security/citizensecurity/Colombia/politicas/consolidacion.pdf> (2021.04.05.)
- POLÍTICA INTEGRAL DE SEGURIDAD Y DEFENSA PARA LA PROSPERIDAD, Ministerio de Defensa Nacional República de Colombia, 2011.
https://www.mindefensa.gov.co/irj/go/km/docs/Mindefensa/Documentos/descargas/Documentos_Home/pispd.pdf (2021.06.07.)
- POLÍTICA DE DEFENSA NACIONAL DE CHILE 2020, <https://www.defensa.cl/wp-content/uploads/POL%C3%8DTICA-DE-DEFENSA-NACIONAL-DE-CHILE-2020.pdf> (2021.12.19.)
- POLÍTICA DE LA DEFENSA NACIONAL DEL ECUADOR 2018, <https://www.defensa.gob.ec/wp-content/uploads/2019/01/Pol%C3%ADtica-de-Defensa-Nacional-Libro-Blanco-2018-web.pdf> (2021.12.27.)
- PLAN NACIONAL DE DESARROLLO, Kolumbia, 2014-2018.
https://observatorioplanificacion.cepal.org/sites/default/files/plan/files/Colombia_Plan_Nacional_de_Desarrollo_2014_2018.pdf (2021.06.07.)
- PRIMERA CUMBRE SUDAMERICANA PRESIDENTES: Comunicado de Brasilia, CLAES – Biblioteca en integración y desarrollo en América Latina, integracionsur.com, 2000,
<http://integracionsur.com/wp-content/uploads/2016/11/CumbreSudamericanaBrasilia2000.pdf>, (2019.05.10.)
- PROSUR: Declaración de los Ministros de Relaciones Exteriores de Prosur,
<https://foroprosur.org/wp-content/uploads/2020/09/Declaracion-de-Ministros-de-RREE-1.pdf> (2021.04.05.)
- PROTOCOLO DE USHUAIA SOBRE COMPROMISO DEMOCRÁTICO EN EL MERCOSUR, la Republica de Bolivia y la Republica de Chile, 24 July 1998,
<https://www.ohchr.org/en/issues/ruleoflaw/compilationdemocracy/pages/mercosurprotocol.aspx> (2021.02.03.)
- PROTOCOLO ADICIONAL AL TRATADO CONSTITUTIVO DE UNASUR SOBRE COMPROMISO CON LA DEMOCRACIA,
http://www.iirsa.org/admin_iirsa_web/uploads/documents/rp_guyana10_protocolo_unasur_1110.pdf, 2020.09.10.
- TRATADO DE ASUNCIÓN, 1991, <https://www.rau.edu.uy/mercosur/tratasp.htm> (2020.04.03.)

TRATADO CONSTITUTIVO DE LA UNIÓN DE NACIONES SURAMERICANAS, Quito, Mitad del Mundo 1, 2011. március 11.

<https://www.unasursg.org/images/descargas/DOCUMENTOS%20CONSTITUTIVOS%20DE%20UNASUR/Tratado-UNASUR-solo.pdf> (2019.04.10.)

TRATADO CONSTITUTIVO DE LA UNIÓN DE NACIONES SURAMERICANAS, Quito, Mitad del Mundo 1, 2011. március 11.

<https://www.unasursg.org/images/descargas/DOCUMENTOS%20CONSTITUTIVOS%20DE%20UNASUR/Tratado-UNASUR-solo.pdf> (2019.04.10.)

URUGUAY ALKOTMÁNYA,

https://www.constituteproject.org/constitution/Uruguay_2004.pdf?lang=en
(2021.12.14.)

VI.5. Publikációs jegyzék

- HEGEDŰS Barbara: Elherdált Lehetőség: A Dél-Amerikai Nemzetek Uniójának Végnapjai, Hadtudomány: A Magyar Hadtudományi Társaság Folyóirata 31 : 2 Pp. 41-57. , 17 P. (2021)
- HEGEDŰS, Barbara: Kolumbia, a NATO első latin-amerikai partnere Honvédségi Szemle: A Magyar Honvédség Központi Folyóirata 147: 3 pp. 19-33, 15 p. (2019)
- HEGEDŰS Barbara: Esély a békére - Kolumbia a békefolyamat tükrében, MEDITERRÁN VILÁG 41-42 pp. 97-114., 18 p., 2017
- HEGEDŰS Barbara: Történelmi lépés Kolumbiában - a békefolyamat eredményei a FARC gerillaszervezettel. Nemzet és Biztonság: Biztonságpolitikai Szemle 2017: 5 pp. 45-60, 16 p. 2017.
- HEGEDŰS Barbara: Amerikai Államok Szervezete – kollektív védelem, In: Molnár, Anna; Marsai, Viktor; Wagner, Péter (szerk.) Nemzetközi biztonsági szervezetek, Budapest, Magyarország : Dialóg Campus Kiadó, 2019, 246 p. 205-218.
- HEGEDŰS Barbara: ¿Tiene un futuro la UNASUR? In Actas del XIX Congreso de la Federación Internacional de Estudios sobre América Latina y el Caribe, Szeged, SZTE, 2020.
- HEGEDŰS Barbara: Venezuela, 163-182.o. in. Szente-Varga, Mónika és Bács, Zoltán György, eds. (2019) Dél-Amerika a 21. században – Társadalmi, gazdasági és politikai konfliktusok. Ludovika Egyetemi Kiadó Nonprofit Kft, Budapest. ISBN 978-963-531-110-1
- BÁCS Zoltán György - HEGEDŰS Barbara: Kolumbia In: Szente-Varga, Mónika; Bács, Zoltán György (szerk.) Dél-Amerika a 21. században – társadalmi, gazdasági és politikai konfliktusok, Budapest, Magyarország, Ludovika Egyetemi Kiadó (2019) 194 p. pp. 93-106., 10 p.
- HEGEDŰS BARBARA: A Bridge between Hungary and Argentina: László József Bíró's Life and Achievements, In: Mónika, Szente-Varga (szerk.) Latin America and Hungary Cultural Ties : América Latina y Hungría Contactos culturales, Budapest, Magyarország : Ludovika Egyetemi Kiadó (2020) 212 P. PP. 161-174. , 14, ISBN: 9789635311132

VI.6. Rövidítések jegyzéke

AÁSZ, OAS	Amerikai Államok Szervezete
ALBA	Bolivári Szövetség a Mi Amerikánk Népeiért (Alianza Bolivariana para los Pueblos de Nuestra América)
BRIC	Brazília, Oroszország, India, Kína
CDS	Dél-amerikai Védelmi Tanács (Consejo de Defensa Suramericano)
ENSZ	Egyesült Nemzetek Szervezete (United Nations)
IMF	Nemzetközi Valutaalap (International Monetary Fund)
MERCOSUR	Dél-amerikai Közös Piac (Mercado Común del Sur)
MINUSTAH	ENSZ Haiti Stabilizációs Missziója (Mission des Nations Unies pour la stabilisation en Haiti)
NATO	Észak-atlanti Szerződés Szervezete (North Atlantic Treaty Organization)
OPEC	Kőolaj-exportáló Országok Nemzetközi Szervezete (Organization of the Petroleum Exporting Countries)
PA	Andok Paktum (Pacto Andino)
UNASUR	Dél-amerikai Nemzetek Uniója
Prosur	Fórum Dél-Amerika Haladásáért (El Foro para el Progreso de América de Sur)